

SUSILA PROTOKOL DIRAJA, DIPLOMATIK DAN FORMAL

ADIB VINCENT TUNG BIN ABDULLAH

KARISMA PUBLICATIONS SDN BHD (519631-P)
Shah Alam
2003

KARISMA PUBLICATIONS SDN BHD (519631-P)

No 5, Jalan Pengeluaran U1/78,
Glenmarie Industrial Park,
40150 Shah Alam, Selangor Darul Ehsan.
Tel: 603-55114748/4749
Faks: 603-55114746
E-mel: karismap@hotmail.com

© Karisma Publications Sdn Bhd (519631-P) 2003
Pertama kali diterbitkan 2003

ISBN 983 195 020 8

Semua hak terpelihara. Sebarang bahagian dalam buku ini tidak boleh diterbitkan semula, disimpan dalam cara yang boleh dipergunakan lagi ataupun dipindahkan, dalam sebarang bentuk atau dengan sebarang cara, sama ada dengan cara elektronik, mekanik, penggambaran semula, perakaman dan sebagainya, tanpa izin terlebih dahulu daripada Karisma Publications Sdn Bhd (519631-P).

Perpustakaan Negara Malaysia

Data Pengkatalogan-dalam-Penerbitan

Adib Vincent Tung Abdullah

Susila Protokol Diraja, diplomatik dan formal/ Adib Vincent Tung bin Abdullah.
ISBN 983-195-020-8

1. Diplomatic etiquette-Malaysia.	2. Government etiquette-Malaysia
3. Precedence-Malaysia.	4. Kings and rules-Malaysia.
I. judul	
327.209595	

Teks diset dengan Bembo 12pt

Dicetak di Malaysia oleh

KARISMA PRODUCTION SDN. BHD. (490671-X)
19, Jalan U1/35, Hicom Glenmarie Industrial Park,
40150 Shah Alam, Selangor
Tel : 603-55692430/31/35
Faks : 603-55692427

M
1115784

8 AUG 2003

Perpustakaan Negara
Malaysia

Secebis Kenang-kasih

Dituju khas kepada

Dato' Seri Dr. Mahathir bin Mohamad
(Perdana Menteri Malaysia)

dan

Dato' Seri Paduka Dr. Siti Hasmah binti Mohd. Ali
yang amat saya hormati

Sepohon Ampun

Izinkan sahaya mempersembah-silakan

Dari China saudagar belayar,
Singgah bermiaga di Pulau Sembilan;
Sahaya budak baru belajar,
Kalau salah tolong tunjukkan.

Sepintas Lalu

Negara Malaysia memang terkenal dengan keunikan adatnya yang mungkin sukar ditandingi atau tidak didapati di negara-negara lain. Pergolakan adat negara kita yang bermula pada masa kedatangan pengaruh-pengaruh luar seperti India, China, Portugis, Inggeris dan rumpun Melayu di Kepulauan Melayu telah menjadikan negara kita kaya sahaja dengan ragam budaya yang berlainan bahkan juga pelbagai adat istiadat yang berbeza di samping berlaku proses asimilasi dan integrasi antara satu budaya dengan budaya yang lain. Boleh dikatakan peraturan-peraturan di majlis-majlis kebesaran di negara kita telah banyak dipengaruhi dengan pemakaian istilah dan adat yang berkiblatkan pada adat yang menjadi amalan bangsa Inggeris yang pernah menjadi penjajah negara kita pada abad ke-19 hingga ke pertengahan abad ke-20. Justeru itu, penulis telah mengambil inisiatif untuk menghasilkan karya yang memuatkan serba sedikit adat istiadat diraja dan orang Melayu supaya adat resam Melayu yang menjadikan tungggak dan lambang kemegahan bangsa dapat terus dipelihara dan dikekalkan.

Namun begitu yang pastinya adat-adat sosial pada hari ini juga telah banyak mengalami perubahan justeru dipengaruhi oleh anasir-anasir Barat yang dapat diterima dan disesuaikan dengan persekitaran dan budaya masyarakat tempatan. Gaya kesopanan yang tepat kini banyak dijadikan tidak formal dan perubahan ini telah diterima secara spontan oleh masyarakat kita. Peraturan-peraturan untuk meraikan majlis-majlis yang beristiadat ataupun tradisi turut sama mengalami pengubahsuaian, hanya sebahagian sahaja adat tradisional yang masih lagi dikekalkan dengan tujuan untuk memelihara serta memperkuuhkan pertalian kita dengan adat istiadat zaman dahulu. Walaupun pindaan-pindaan ini telah diluluskan oleh pihak kerajaan dan istana untuk memudahkan orang ramai, namun dalam banyak hal seperti peraturan-peraturan asas, atas kepentingannya, dipulihkan kembali.

Apakah fungsi adat istiadat? Fungsi termasuklah setiap tindakan yang ada acara, aturan dan kaedah, ia menetapkan aturan supaya sesuatu perlakuan itu disempurnakan dengan penuh tertib, betul dan sah, mencapai matlamat dan niat tanpa rungutan di belakang hari. Ia juga merangkumi segala acara dalam kehidupan dari aturan menghadiri majlis-majlis istiadat di istana sehingga salah aturan menjalani adat masyarakat sehari-hari dalam konteks individu atau kelompok, dan orang awam. Semuanya bertujuan untuk melicinkan dan memudahkan perjalanan sesuatu acara yang sama diadakan pada setiap kali dalam kehidupan dan melibatkan masyarakat seluruhnya.

Bagaimanapun, buku ini pada amnya ditulis untuk memberi gambaran dan maklumat yang jelas kepada orang ramai tentang kelangsungan sesuatu istiadat di upacara atau majlis rasmi di negara kita sebagai sebahagian daripada adat Melayu dan juga adat yang telah mengalami proses adaptasi dengan budaya Barat yang pemakaiannya telah diterima oleh masyarakat kita. Dengan deniikian, ia amat berguna disempurnakan sebagai buku panduan yang dipenuhi dengan pelbagai protokol yang dihadiri terutamanya oleh golongan aristokrat dan orang kenamaan. Juga dimuatkan panduan-panduan untuk orang ramai yang berhasrat mengundang orang kenamaan ke majlis-majlis mereka mahupun mereka diundang menghadiri ke majlis-majlis rasmi.

Justeru dipengaruhi dengan gaya berpakaian Barat ketika menghadiri majlis-majlis formal, khususnya Majlis-majlis Negara mahupun Negeri adalah menjadi objektif utama penulis untuk membincangkan sedikit sebanyak tentang gaya serta cara berpakaian ketika menghadiri majlis-majlis tertentu. Misal-

nya, di dalam kad undangan sedia tercatat jenis pakaian yang perlu dipakai seperti *white tie* atau *black tie* dan jika anda jarang menerima undangan seumpama ini, anda sudah pasti bimbang akan penjelasan pakaian-pakaian tersebut. Oleh itu, sebagai persiapan diri, buku ini dapat mengatasi masalah yang dihadapi.

Pendek kata, penyusunan teks diatur sedemikian rupa untuk menampilkan kepada orang ramai yang punya sedikit pengetahuan tentang pelbagai protokol di majlis-majlis diraja, diplomatik dan formal. Dengan itu juga, saya yakin buku ini dapat dijadikan perintis jalan ke arah memajukan pendidikan tatasusila dan etika di kalangan masyarakat di negara kita.

Kesimpulannya, pada masa percetakan buku ini, segala keterangan yang terdapat di dalam isi kandungan adalah betul, tepat serta menurut istilah-istilah dan bahan-bahan maklumat yang terbaru. Malah oleh kerana kerajaan persekutuan mahupun negeri sering kali meluluskan pindaan-pindaan terhadap kaedah protokol, gaya penghormatan dan susunan kedudukan dari masa ke masa supaya dapat meningkatkan mutu, nilai serta ketepatan suatu istiadat tertentu. Oleh itu, adalah dinasihatkan bahawa sekiranya seseorang pembaca yang berminat memperoleh maklumat-maklumat berkaitan dengan perkara protokol yang tertentu, anda boleh berhubung terus dengan Bahagian Istiadat Dan Urusetia Persidangan Antarabangsa di Jabatan Perdana Menteri di peringkat persekutuan dan Bahagian Istiadat, Majlis atau Protokol di Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri di peringkat negeri.

Adib Vincent Tung bin Abdullah

Sekapur Sirih

Saya amat berbangga kerana diberi kesempatan untuk menyampaikan sepatah dua kata di dalam buku berjudul *Susila Protokol Diraja, Diplomatik Dan Formal* ini.

Sejak kemerdekaan, amalan protokol di dalam majlis-majlis rasmi telah banyak dipinda dan dikemasukan dalam pelaksanaannya. Cara surat-menyerat kepada kerabat diraja, pemimpin negara dan pegawai kanan kerajaan juga menghadapi perkembangan di samping menyerap beberapa banyak kata-kata, istilah-istilah dan ungkapan-ungkapan baru supaya dapat memperkayakan perbendaharaan ilmu tersul kita. Begitu pun terhadap cara melahirkan undangan kepada orang kenamaan dan kaedah menjawab undangan turut juga dipinda. Dengan menyedari hakikat tersebut, maka buku ini telah disusun khas untuk mengatasi kelemahan, kekurangan dan perasaan curiga yang mungkin terdapat dalam pengaturan atau penyediaan sesesuatu majlis. Saya juga difahamkan kebanyakan prosedur yang terkandung di dalam adat resam Melayu telah dipinda jua untuk disesuaikan dengan gaya hidup masa kini.

Setelah meneliti akan isinya, saya yakin buku ini dapat dijadikan bahan panduan kepada semua lapisan masyarakat yang ingin mengunjurkan majlis dengan lebih teratur dan yang ingin melengkapkan diri dengan sempurna ketika menghadiri sesuatu majlis rasmi dan penuh beristiadat. Dengan terbitnya buku ini, penerangan mengenai tatasusila yang terpapar di dalamnya memang akan menambahkan pengetahuan pembaca dalam perlakunya semasa berhadapan dengan kerabat-kerabat diraja dan orang-orang kenamaan, cara pemakaian, peraturan bersantap atau makan-minum serta etiket. Sekali gus dapat membantu pembaca memahami ciri-ciri yang tepat lagi terperinci terhadap kaedah mengurangkan perasaan ragu dan sangsi dalam kaedah melakukan tataadab dengan betul, serta mengukuhkan azam dan keyakinan apabila masih dalam kesangsian.

Kepada saudara Adib Vincent Tung bin Abdullah, A.M.P., saya mengucapkan tahniah atas kesungguhan dan kejayaannya menghasilkan senaskhah buku yang amat dituntut oleh setiap lapisan masyarakat yang bersilaturahim dengan kerabat diraja, diplomat, orang besar-besar, pemimpin negara dan orang kenamaan.

Orang Kaya Bendahara Seri Maharaja (Perak Darul Ridzuan)

**Tun Haji Syed Zahiruddin bin Syed Hassan,
S.M.N., D.U.N.M., P.S.M., S.P.C.M., S.P.M.P., P.J.K.**

Seulas Pinang

Saya sangat bangga kerana diberi kesempatan untuk menyampaikan sepatah dua kata-kata aluan di dalam buku berjudul *Susila Protokol Diraja, Diplomatik Dan Formal* ini.

Menurut fahaman saya, tatususa adalah perkara yang ada berkaitan dengan adab-tertib, sikap sopan-santun dan tatacara peradaban yang perlu dititikberatkan demi menjaga kehormatan di samping menjaga imej diri kita dalam pergaulan masyarakat yang bertamadun. Kita harus sedar bahawa warga masyarakat majmuk di Malaysia keseluruhannya sangadah perlu memahami sambil bersedia mengkaji dengan teliti segala tatususa di majlis-majlis diraja atau orang-orang kenamaan dalam negara kita. Dengan berbuat begitu, mereka akan dapat menjauhkan serba kesilapan atau kesalahan terselamat daripada perlakuan sumbang seperti melanggar adat yang tidak sopan. Warganegara-warganegara dari luar dan di Malaysia patut sangatlah menitiikberatkan kajian tatususa yang telah diawasi dan digubal oleh cerdik-pandai negara kita dengan cermat dan hormat sejak beberapa zaman yang lalu.

Dengan penerbitan buku ini maka dapatlah panduan yang baik dan berfaedah kepada semua golongan yang bakal diundang menghadiri majlis-majlis formal serta yang bakal menjadi pengelola majlis-majlis yang dihadiri oleh kerabat diraja, para diplomat dan pemimpin negara. Ciri-ciri murni serta positif dalam peradaban Barat yang dibincangkan di dalam buku ini juga dapat dijadikan panduan selagi ia tidak bertentangan dengan nilai keislaman dan budaya Melayu secara umum.

Saya percaya buku ini akan memberi pengetahuan dan maklumat mustahak yang patut diketahui dan diamalkan dalam pergaulan dan perhimpunan formal supaya perasaan was-was yang merunsingkan hati akan diminimakan sepenuhnya.

Tahniah dan syabas adalah ditujukan kepada Encik Adib Vincent Tung bin Abdullah, A.M.P., yang telah berjaya menghasilkan buku yang sangat berguna dan diperlukan pada masa kini.

**Tun Dato' Seri (Dr.) Haji Hamdan bin Sheikh Tahir,
S.M.N., P.S.M., D.U.P.N., D.P., D.M.P.N.**

Sekalung Budi

*Anak itik berenang-renang,
Mancari makan di Pulau Tiga;
Budi yang baik dikenang-kenang,
Jadi ingatan sepanjang masa.*

Datang ke hadapan medan majlis Yang Amat Berbahagia Orang Kaya Bendahara Seri Maharaja Tun Haji Syed Zahiruddin bin Syed Hassan, S.M.N., D.U.N.M., P.S.M., S.P.C.M., S.P.M.P., P.J.K., seorang bekas pegawai kanan dalam Perkhidmatan Awam Tanah Melayu (atau *Malayan Civil Service*) dan kemudiannya pernah berkhidmat sebagai Tuan Yang Terutama Pesuruhjaya Tinggi Malaysia Ke United Kingdom serta Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Melaka, sahaya dengan segala hormat-takzimnya dan dengan suka cita serta gembiranya mengucapkan setinggi-tinggi terima kasih di atas kesudian Tengku Bendahara memurnikan sepatah dua kata dalam buku ini.

Di sini, sahaya juga merakamkan penghargaan yang tidak berbilang ke medan majlis Yang Amat Berbahagia Tun Dato' Seri (Dr.) Haji Hamdan bin Sheikh Tahir, S.M.N., P.S.M., D.U.P.N., D.P., D.M.P.N., bekas (Tuan Yang Terutama) Yang Dipertua Negeri Pulau Pinang yang sebelum itu pernah menyandang beberapa jawatan penting di Kementerian Pendidikan Malaysia, di atas kesudian Yang Amat Berbahagia melahirkan kata-kata sampingan di dalam buku ini.

Sesungguhnya, buku ini tidak dapat dikumpulkan tanpa bantuan dan kerjasama daripada Pejabat-pejabat Sultan dan Orang-orang Besar serta Pejabat-pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri di seluruh negara kita dan juga Bahagian Istiadat Dan Urusetia Persidangan Antarabangsa di Jabatan Perdana Menteri. Oleh itu, saya mengucapkan berbanyak-banyak terima kasih kepada mereka yang telah sama-sama menyumbangkan tenaga dan usaha ke arah menjayakan penerbitan buku ini. Antara mereka adalah Yang Berbahagia Dato' Haji Azumu bin Haji Tak, D.P.M.P., A.M.N., P.P.T., J.P.; Yang Berbahagia Dato' Mohd. Annuar bin Zaini, D.P.M.P.; Tuan Haji Ir. Mohammed Zakaria bin Mohd. Noor, P.M.P., A.M.N., P.P.T., P.P.A.; Yang Berbahagia Dato' James Choo, D.P.M.P.; Encik Mohamed Nordan bin Harun, bekas Setiausaha Kepada Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Sultan Perak Darul Ridzuan; Puan Anita binti Morah Abas; Encik Tay Hang Song; Encik Dennis Fong Soo On; Encik Lim Teow Chuan; Encik Leow Kon Fah; Encik Jim Cheah Swee Kong; Encik Mohd Taib bin Mohamad, A.M.P., P.P.T.; Puan Suraya binti Ariffin; dan isteri saya, Putri Norazian binti Megat Abdul Aziz Al-haj.

Beberapa orang kenamaan yang turut memberikan banyak bantuan kepada saya tetapi tidak dapat bersama-sama menyaksikan penerbitan buku ini termasuk Almarhum Tunku Abdul Rahman Putra Al-haj ibni Sultan Abdul Hamid, Allahyarham Tan Sri Dato' Dr. Munib Sheppard, Allahyarham Dato' Seri Azizul Hassan bin Haji Abdul Rani, Allahyarham Dato' Seri Abdul Wahab bin Noordin, Allahyarham Dato' Seri Wan Isa Shukeri bin Wan Ahmad Rashdi, Allahyarham Shariff Eckhardt dan Abu Bakar bin Mohamed.

Penghargaan khas hendaklah ditujukan kepada pengurusan Hotel Casuarina Parkroyal, Ipoh atas kerjasama bagi menghasilkan beberapa rakaman gambar mengenai perkakas-perkakas perak dan cara menggunakan serta kaedah melengkapkan meja untuk jamuan makan, dan kepada Encik John Goh daripada Tetuan Digital DreamState di atas kerja-kerja berkomputer.

Ucapan berbanyak-banyak terima kasih juga ditujukan kepada pihak Karisma Publications Sendi-rian Berhad terutama Pengurus Wilayahnya, Encik Abdul Halim Pekan bin Iskin, di atas minatnya menerbitkan buku ini, serta Puan Hana Afiza binti Abdul Wahab dan Puan Shila binti Che Othman di atas kerja-kerja penyuntingan teks buku ini.

Akhirul kalam, benarkan saya mengambil kesempatan untuk mengucapkan terima kasih kepada mereka yang banyak mencurahkan bantuan dan khidmat tetapi tidak mengizinkan nama mereka dimasukkan bersama di dalam buku ini.

Isi Kandungan

* * * * *

SECEBIS KENANG-KASIH	i
SEPOHON AMPUN	ii
SEPINTAS LALU	iii
SEKAPUR SIRIH	v
SEULAS PINANG	vi
SEKALUNG BUDI	vii

BAB SATU: Tatasusila Dan Definisi	1
-----------------------------------	---

BAB DUA: Menghadiri Majlis-majlis Diraja Dan Negara	4
---	---

- Undangan Diraja
- Menghadap Raja
- Perbahasaan Kepada Raja
- Perbahasaan Kepada Pemerintah Negara Asing
- Majlis Menghadap Di Istana Negara
- Istiadat Melafaz Sumpah Memegang Jawatan Yang di-Pertuan Agong
- Istiadat Pertabalan Yang di-Pertuan Agong
- Istiadat Menziarah Jenazah Almarhum Yang di-Pertuan Agong
- Istiadat Pemakaman Almarhum Raja Pemerintah Negeri
- Istiadat Perkabungan
- Istiadat Menjunjung Duli
- Istiadat Studun
- Istiadat Penganugerahan
- Jamuan Teh Diraja
- Majlis-majlis Bertaraf Negara
- Majlis Sambutan Hari Raya Aidilfitri
- Majlis-majlis Keagamaan Islam
- Santapan Tengah Hari Di Istana Negara
- Perasmian Parlimen
- Perayaan Hari Ulang Tahun Kemerdekaan
- Majlis-majlis Amal

BAB TIGA: Majlis-majlis Negeri Yang Tidak Beraja	36
--	----

- Majlis Makan Rasmi
- Majlis Makan Tidak Rasmi
- Mengunjungi Yang Dipertua Negeri Di Kediamannya

BAB EMPAT: Majlis-majlis Diplomatik	40
• Protokol Di Kedutaan Atau Suruhanjaya Tinggi Asing	
• Menghadiri Majlis Resepsi	
BAB LIMA: Majlis-majlis Kerajaan	43
• Jemputan Daripada Menteri, Timbalan Menteri Dan Setiausaha Parlimen	
• Menjemput Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar Dan Menteri	
• Mengunjungi Perdana Menteri, Menteri Persekutuan Dan Pegawai Kanan Kerajaan	
BAB ENAM: Majlis Makan Malam Formal	47
• Kaedah Mengundang	
• Susunan Keutamaan Tempat Duduk	
• Susunan Tempat Duduk Khusus Untuk Umat Islam	
• Kaedah Menyaji Hidangan	
• Tertib Di Meja Makan	
• Melayan Tetamu	
• Meninggalkan Majlis	
BAB TUJUH: Menggunakan Perkakas Makanan Dengan Betul	63
• Kaedah Menggunakan Perkakas-perkakas Makanan Yang Betul	
• Ketertiban Menjamah Sajian Dengan Perkakas Makanan	
• Tatatusila Umum	
BAB LAPAN: Majlis Makan Yang Lain	68
• Majlis Bufet	
• Jamuan Cocktail	
• Jamuan Selepas Makan Malam	
• Jamuan Makan Cina	
BAB SEMBILAN: Kaedah Mengundang Dan Menerima Undangan	76
• Undangan Daripada Orang Besar-besar Dan Kaum Bangsawan	
• Mengundang Orang-orang Terkenal Dan Kenamaan	
• Perkara Lain Yang Penting	
BAB SEPULUH: Mengatasi Masalah Keraguan	80
• Makanan	
• Minuman	
• Tercekik	
• Meninggalkan Meja Ketika Jamuan Makan	
• Meninggalkan Majlis Dengan Segera	
• Perbuatan Yang Ditegah Ketika Di Meja Makan	
• Perbuatan Yang Harus Dilakukan Semasa Berbual	
BAB SEBELAS: Gaya Bahasa Beradat Dalam Terasul	83
• Raja-raja Yang Memerintah	
• Raja-raja Bergelar	
• Waris Negeri Dan Kerabat Diraja Yang Lain	
• Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri	

10	• Orang Besar-besar Negeri	
13	• Gelaran Kehormatan Bagi Mereka Yang Telah Dikurniakan Darjah Kebesaran	
17	• Darjah Kebesaran Peringkat Persekutuan	
3	• Darjah Kebesaran Bagi Negeri-negeri Beraja	
8	• Darjah Kebesaran Bagi Negeri-negeri Tidak Beraja	
0	• Penghormatan Bagi Kaum Bangsawan	
3	• Penghormatan Bagi Orang Kebanyakan	
8	• Penghormatan Bagi Jemaah Menteri, Wakil Rakyat, Pegawai Istana Dan Kerajaan	
0	• Penghormatan Bagi Pegawai-pegawai Kerajaan Tempatan	
3	• Penghormatan Bagi Pegawai-pegawai Badan Kehakiman	
8	• Penghormatan Bagi Pegawai-pegawai Angkatan Bersenjata	
0	• Penghormatan Bagi Pegawai-pegawai Jabatan Keagamaan Islam	
3	• Penghormatan Bagi Pegawai-pegawai Pendidikan	
8	• Penghormatan Bagi Pegawai-pegawai Kedutaan	
0	BAB DUA BELAS: Memperkenalkan Diri	140
3	• Tataadab Memperkenalkan Diri	
8	• Gelaran Kehormatan	
0	BAB TIGA BELAS: Panduan Berpakaian	143
3	• Pakaian Formal Untuk Kaum Lelaki	
8	• Pakaian Formal Untuk Kaum Wanita	
0	• Pakaian Dan Cara Memakai Anugerah Persekutuan Dan Negeri	
3	BAB EMPAT BELAS: Huruf Ringkas Darjah Kebesaran, Pingat Dan Ijazah	154
8	• Susunan Taraf Keutamaan	
0	BAB LIMA BELAS: Susunan Keutamaan Dan Taraf Kedudukan	156
3	• Susunan Keutamaan Persekutuan	
8	• Susunan Keutamaan Negeri Johor Darul Takzim	
0	• Susunan Keutamaan Negeri Kedah Darul Aman	
3	• Susunan Keutamaan Negeri Kelantan Darul Naim	
8	• Susunan Keutamaan Negeri Sembilan Darul Khusus	
0	• Susunan Keutamaan Negeri Pahang Darul Makmur	
3	• Susunan Keutamaan Negeri Perak Darul Ridzuan	
8	• Susunan Keutamaan Negeri Selangor Darul Ehsan	
0	• Susunan Keutamaan Negeri Terengganu Darul Iman	
3	• Susunan Keutamaan Negeri Perlis Indera Kayangan	
8	• Susunan Keutamaan Negeri Melaka	
0	• Susunan Keutamaan Negeri Pulau Pinang	
3	• Susunan Keutamaan Negeri Sabah	
8	• Susunan Keutamaan Negeri Sarawak	

Bab 1

Tatasusila Dan Definisi

Tidak benar sekiranya kita beranggapan bahawa tatasusila atau etiket adalah adab tertib yang amat penting hanya bagi pihak pengantin, diplomat, orang kenamaan, para menteri, golongan bangsawan dan kerabat diraja, malahan kepentingannya meliputi diri anda jua. Dalam setiap detik kehidupan yang dilalui, tidak ada perlakuan kita yang tidak menyentuh ataupun melanggar peraturan-peraturan tatasusila, tataadab, perasaan, kebijaksanaan mahupun sikap. Ringkas kata, kehidupan kita dilingkungi oleh adab dan adat yang dijunjung dan budaya yang disanjung. Justeru itu, taktala berhadapan dengan sesiapa jua pun, tatacara pergaulan sosial amat mustahak dititikberatkan supaya tidak dikatakan orang di belakang kelak, kita tidak tahu beradat dan menjaga adab sopan kerana tingkah laku kita itulah juga mencerminkan bangsa dan budaya kita sepenuhnya.

Untuk menjelaskan makna 'tatasusila' atau 'etiket' hanya dengan beberapa patah perkataan sahaja adalah sangat rumit kerana ia mengandungi pelbagai tafsiran yang tersurat dan tersirat serta di-

lengkapi dengan perlakuan yang seharusnya ditunjukkan ketika seorang melakukan sesuatu perlakuan.

Menurut *Kamus Dewan*, tatasusila bermaksud adab sopan dan budi pekerti yang baik. Adab sopan santun adalah sekelompok gaya telatah yang diperlakukan oleh setiap keluarga, baik golongan atasan mahupun golongan pertengahan dan bawahan yang akan memastikan anak-anak mereka diasuh sebaik mungkin supaya setelah dewasa kelak mereka memahami akan cara-cara bertertib serta beradab dalam suasana dan majlis tertentu apabila berhadapan

dengan orang yang lebih tua dan sebaya. Perlakuan yang mulia ini juga dapat mewujudkan keharmonian antara satu kaum dengan kaum yang lain dan sekali gus negara mampu membentuk golongan masyarakat yang berbudi baha, bertataadab lagi bertamadun.

'Etiket' berasal daripada perkataan Perancis iaitu *etiquette*. Ia membawa pengertian yang merangkumi gaya-gaya telatah yang harus dipatuhi, mengikut susunan yang betul bagi setiap jenis majlis atau upacara tradisional mahupun moden. Ia juga bermaksud tata tertib yang disempurnakan dengan pendidikan yang halus dan ke-

RAJAH 1.1 Majlis Santapan Negeri di Istana Alam Shah, Selangor sempena Mesyuarat Majlis Raja-raja Ke-122

biasaan-kebiasaan dalam masyarakat ataupun yang ditentukan oleh pihak berkuasa yang wajib dipatuhi dalam kehidupan bermasyarakat atau dalam setiap pergaulan rasmi. Adat atau amalan kebiasaan ini berbeza antara sebuah negeri dengan sebuah negeri yang lain, dan dari suatu masi keturunan ke suatu yang berikutnya. Suatu adat kebiasaan yang dianggap betul oleh segolongan masyarakat boleh dipandang ganjil oleh bangsa lain. Kebiasaan-kebiasaan juga boleh berubah dari tahun ke tahun. Dahulu, ketika seorang lelaki yang sedang duduk, pada halnya terdapat seorang wanita berdiri berdekatan dengan lelaki itu adalah dianggap kurang sopan melainkan lelaki tersebut bangun dan mempersilakan wanita itu duduk terlebih dahulu. Sekarang, ia tidak lagi menjadui isu tatasusila.

Setiap majlis yang penuh disulami dengan adat istiadat mengandungi pelbagai unsur yang harus diikuti dan dipatuhi mengikut urutan dan dalam keadaan ini, sesiapa yang berpengalaman dalam

hal-hal tatasusila akan mengetahui setiap prosedur dan memaklumi betapa pentingnya mematuhi syarat-syarat yang diperlukan; umpamanya, bila masa duduk dan berdiri serta caranya, apa yang perlu dinyatakan dan dilakukan dalam majlis tersebut dan gaya berpakaian. Sebagai contoh, dalam majlis perkahwinan orang Melayu yang penuh dengan adat istiadat, kita dikehendaki sedia mengetahui tahap-tahap setiap adat disempurnakan dari istiadat merisik hingga ke majlis bersanding perlu mengikut tertib serta diraihan dengan meriah dan licin supaya seluruh majlis tidak menjadi kelam-kabut. Oleh itu, kaedah melakukan tiap-tiap prosedur dengan teratur bukanlah satu perkara yang boleh dipandang ringan, ia menghendaki seseorang yang ahli dalam urusan tatasusila untuk menjamin sesuatu majlis itu berlangsung dengan lancar dan berkesan.

Sebaliknya, protokol hendaklah dipakai bersama-sama dengan tatasusila khususnya ketika meng-

hadiri majlis-majlis beradat dan formal. Protokol di dalam konteks ini adalah peraturan-peraturan rasmi, ketat dan menyeluruh yang lazimnya telah diterima oleh pihak istana dan kerajaan terhadap cara menjayakan perayaan maupun majlis beradat. Ia juga mengandungi peraturan-peraturan yang sistematis lagi tepat supaya dapat majlis disempurnakan dengan penuh beristiadat seperti upacara menyambut tetamu kehormat luar negeri dan istiadat perasmian parlimen. Gaya penyusunan tempat duduk mengikut keutamaan martabat seseorang raja, pemimpin politik dan pegawai kerajaan serta kaedah menghormatkan mereka dalam sesuatu majlis formal pula telah menjadi sebahagian daripada definisi protokol.

Dalam konsep yang sama, kod etika atau *code of ethics* merupakan suatu undang-undang etiket yang boleh diubah suai dan dipinda, ter takluk pada zaman dan masa. Tatahukum etiket ini dikenali sebagai susunan prinsip serta moral hidup di dalam sesebuah masyarakat yang mengutamakan setiap pihak perlu mengetahui cara pemakaian dan pelaksanaannya. Pendek kata, kod etika seolah-olah terletak pada tatahukum keteribatan insan yang berperasaan benar, tulus, berakhhlak dan harga diri. Tertib bukan bermakna sopan dalam perbahasaan dan kelakuan sahaja tetapi juga jujur dan yakin dalam setiap perlakuan dan menjalankan kewajipan. Jujur bukan sahaja termasuk tulus hati bahkan juga ikhlas tanpa mempunyai niat dan tujuan lain ketika memuji seorang. Harga diri atau maruah antara lain, bermaksud menolak

RAJAH 1.2 Yang Di-Pertuan Agong dan Raja-raja Pemerintah Negeri serta Permaisuri-permaisuri mereka berangkat menyaksikan Persembahan Diraja sempena Pertabalan Yang Di-Pertuan Agong Ke-12

daripada memikul tanggungjawab bagi pihak yang 'tidak sanggup' membala budi. Maksud perkataan 'tidak sanggup' di sini dianggap penting kerana pada hari ini tiada yang lebih hina melainkan seseorang yang suka menerima tetapi tidak tahu membala budi. Taat setia bererti patuh dan rela hati bukan sahaja kepada sahabat dan taulan malahan juga bergantung kepada prinsip-prinsip atau cara hidup yang sempurna.

Amalan tatasusila dan etiket di sesuatu majlis bukan sekadar bergantung kepada peraturan-peraturan mekanikal yang terangkum sebagai sebahagian daripada prosedur, malahan ia lebih menitberatkan setiap peringkat dari

desakan ketentuan etika dan setiap peluang individu melahirkan perasaan kerana gelagat semula jadi seseorang lebih penting dari pada sikap kepura-puraan. Dalam ketertiban, banyak yang harus kita kerjakan dan banyak pula yang harus kita tinggalkan, bahkan yang paling perlu diamalkan adalah kita selalu berlaku ramah dan bertimbang rasa terhadap orang lain. Kesopanan serta ketertiban itu tumbuh dalam diri kita semenjak kecil sehingga ia menjadi darah daging kita dan bukan hanya ditunjukkan sekali-kali sahaja. Oleh kerana cara berpakaian masih lagi menggambarkan kesopanan dan keperibadian seseorang tatkala menghadiri majlis

sedikit panduan tatasusila adalah sangat diperlukan supaya membentuk tingkah laku yang molek dan anggun. Dalam keadaan ini, seseorang yang berbudi pekerti unggul tidak akan berasa canggung ketika berada di tengah-tengah majlis yang penuh dengan adat istiadat. Ini disebabkan tanggapannya mengenai hal ehwal etiket adat resam adalah amat halus dan sudah menjadi suatu kewajipan yang mestи diketahui dan dilaksanakan. Dengan itu, adalah menjadi dasar pokok betapa pentingnya protokol, tatasusila atau etiket diketahui, dipelajari serta dipratikkan dengan baik dan betulnya.

RAJAH 1.3 Raja-raja Pemerintah Negeri berangkat menghadiri Mesyuarat Khas Majlis Raja-raja pada 11 Disember 1983 di Istana Negara

Bab 2

Menghadiri Majlis-majlis Diraja Dan Negara

Orang-orang kenamaan yang menghadiri majlis-majlis diraja dan negara khasnya, perlu menunjukkan satu taraf perlakuan yang paling formal. Tetapi pada masa kini, tatasusila serta peraturan protokol di majlis-majlis seperti ini telah dilonggarkan serta banyak yang diinggalkan dan diubah suai. Perubahan ini pula dapat membentuk satu corak penghidupan yang semakin mudah tetapi rumit; senang kerana kebanyakan daripada istilah adat istiadat yang sukar diingat mahupun diamalkan telah diketepikan dan agak sulit apabila

timbul beberapa kemasukan yang dipengaruhi oleh sifat budi bahasa serta sifat akal budi. Sebagai contoh, suatu ketika dahulu adab beratur dengan kaum kerabat diraja ialah 'jangan berbahasa sehingga dititahkan, jangan memulakan perbualan terlebih dahulu dan jangan mengajukan pertanyaan'. Cara begini masih lagi dianggap lebih beradab bagi kaum kerabat diraja memulakan sesuatu perbualan. Tetapi seseorang tetamu atau dif kehormat dilarang terlebih dahulu memohon memulakan bicara atau mengemukakan soalan-soalan yang boleh mem-

bangkitkan perselisihan pendapat atau pertikaian atau perkara-perkara yang membosankan serta yang boleh menimbulkan ketegangan mahupun kemurkaan. Oleh itu, garis panduan cara mengamalkan tatasusila turut dibincangkan di dalam buku ini.

Sebagai makluman, skrip serta acara yang bakal dijayaikan di dalam segala majlis diraja dan negara harus didrafkan dan terlebih dahulu dirujuk kepada pihak Istana Negara ataupun pejabat-pejabat Sultan (di peringkat negeri yang beraja) untuk semakan dan peretujuan sewajarnya. Setiap tetamu yang dijemput ke majlis-majlis seperti ini perlu diberi panduan tatatertib, maklumat mengenai para jemputan, disusuli dengan bantuan daripada kakitangan Istana Negara atau pejabat Sultan yang berkenaan untuk mengelakkan timbulnya sebarang kesulitan seperti tertinggalnya apa-apa maklumat penting atau melakukan perkara-perkara yang tidak wajar. Apa yang penting, kejayaan sesuatu majlis bukan sahaja bergantung kepada kebijaksanaan kerabat diraja yang mengendalikan majlis itu dapat menyenang dan menghiburkan

RAJAH 2.1 Orang-orang kenamaan menghadiri Majlis Santapan sempena Pertabalan Yang Di-Pertuan Agong Ke-12

hati para tetamu malahan pula difidif tetemu haruslah mengetahui ciri-ciri peradaban majlis yang dihadirinya. Jika masih menghadapi masalah tertentu atau ragu-ragu terhadap sesuatu perkara, anda boleh mendapat nasihat serta penjelasan lanjut daripada Setiausaha Sulit Kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong; Setiausaha Sulit Kepada Duli Yang Maha Mulia Raja Pemerintah Negeri; Setiausaha Sulit Kepada Duli Yang Maha Mulia Raja Permaisuri, pejabat pentadbiran di Istana Negara mahupun istana-istana negeri atau kakitangan (khususnya jururuing) kepada kaum kerabat diraja yang mempunyai pejabatnya sendiri.

UNDANGAN DIRAJA

Apabila menerima kad undangan diraja terdapat kad jawapan yang lazimnya disertakan bersama dengan kad undangan. Isikan kad jawapan tersebut dan dengan seberapa segeran mengembalikannya melalui pos mahupun perkhidmatan faks kepada alamat yang dicatatkan dalamnya. Terdapat pula para undangan yang ingin menjawab undangan itu secara menulis surat berasingan mengatakan bahawa undangan telah diterima dengan sepenuh hati dan jawapan akan hadir atau tidak dimaklumkan.

Menerima Undangan

Setiap undangan daripada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Raja Pemerintah Negeri atau isteri gahara baginda (iaitu Raja Permaisuri) berupa titah pe-

rintah. Oleh yang demikian, undangan-undangan seperti ini hendaklah dijawab dengan melahirkan ucapan terima kasih kepada kakitangan diraja atas undangan tersebut. Undangan itu dibalas seperti berikut:

Dengan segala hormatnya-takzimnya menjunjung titah perintah Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong [mahupun Kebawah Duli Tuanku Sultan Negeri _____], Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak dan isteri akan menghadiri ke majlis

Kaedah jawapan ini menggantikan cara yang biasanya digunakan, contohnya:

Dengan suka cita di maklumkan bahawa saya, Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak, (dan isteri) akan hadir _____

Tetapi jika anda ingin menolak undangan tersebut, alasannya hendaklah rasional dan menyenangkan seperti uzur, urusan perniagaan yang telah lama dirancang dan tidak dapat dibatalkan dan lain-lain lagi.

Menjawab Undangan

Lazimnya kad jawapan dikembaran bersama kad undangan, dan penerima undangan hendaklah menjawab dengan secepat mungkin sama ada hadir atau tidak ke majlis diraja itu. Ia hendaklah diantar kembali kepada kakitangan

diraja seperti di alamat yang tercatat di muka kad jawapan itu. Berikut ialah contoh kad jawapan yang biasa digunakan.

KAD JAWAPAN

MAJLIS JAMUAN DIRAJA PADA

Sila isikan semua ruangan dengan huruf besar.

Nama _____
*Hadir / *Tidak

Nama isteri
*Hadir / *Tidak

Tarikh _____

Tandatangan _____

(*Potong yang tidak berkenaan)

Jika penerima jemputan itu kenalan rapat Seri Paduka Baginda, beliau boleh menjawab secara bertulis tanpa menggunakan kad jawapan undangan. Berikut diturunkan salah satu contoh yang kerap digunakan.

Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak dan isterinya melahirkan ingatan tulus ikhlas kepada Yang Berbahagia Datuk Paduka Maharaja Lela dan dengan hormat-takzimnya menjunjung titah perintah Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong menghadiri di Majlis Jamuan Diraja pada _____ jam _____.

(Tandatangan)¹

¹ Adakalanya hanya mencatarkan nama penuh sahaja sudah memadai dan tidak perlu ditandatangani sewajarnya.

Undangan daripada ahli-ahli kerabat diraja yang lain bukanlah dijunjung sebagai titah perintah tetapi hendaklah dijawab dengan cara kebiasaan iaitu menggunakan 'bahasa dalam'. Jawapan hendaklah ditujukan kepada kakitangan kerabat diraja yang membuat undangan.

Majlis-majlis yang lazimnya diundang oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong mahupun Raja Pemerintah Negeri termasuk Majlis Santapan Diraja, Jamuan Teh Diraja, Istiadat Penganugerahan Darjah Kebesaran Persekutuan (atau Negeri), kenduri diraja dan santapan tengah hari yang tidak formal di Istana Negara atau di istana-istana negeri.

MENGHADAP RAJA

Ketika berhadapan dengan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong mahupun Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong khususnya di dalam Istana Negara, para tetamu, lelaki dan juga wanita, hendaklah terus menundukkan kepala sebagai tanda hormat kepada Seri Paduka Baginda yang sedang dihadapnya itu. Di peringkat negeri yang beraja, anda hendaklah mengangkat tangan menyembah Raja Pemerintah Negeri (sila lihat '**Menyembah**'). Seboleh mungkin anda hendaklah mengelakkan diri dari menentang mata Duli-duli Tuanku berdua melainkan hanya dengan sekali pandang sahaja tatkala mengangkat tangan atau ketika mengulangi sembah.

Ungkapan yang digunakan berbunyi, "Ampun Tuanku" dan jika menyahut titah baginda hendaklah menjawab, "Tuanku" atau "Ku" seraya mengangkat tangan.

Sembahan Langsung

Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Raja-raja Pemerintah Negeri, Bakal-bakal Raja Pemerintah Negeri (yang lebih dikenali sebagai Bakal-bakal Sultan) dan isteri gahara baginda khususnya dibiasakan dengan gelaran kehormatan "Ampun Tuanku" bagi kali pertama dan gelaran "Tuanku" pada berikutnya. Kemuliaan dalam perbahasan bagi ahli-ahli kerabat diraja yang lain ialah "Tengku" ataupun "Tunku" dan "Engku" bagi Perak Darul Ridzuan dan Perlis Indera Kayangan.

Isteri gahara membawa martabat suaminya dan harus dimuliakan sebagai "Raja Puan" bagi keturunan Raja (dalam pertuturan formal dirujuk sebagai "Tengku Puan" atau "Tunku Puan" atau "Engku Puan") dan "Cik Puan" bagi orang kebanyakan. Tetapi, suami kepada seorang puteri diraja tidak dapat bersandarkan taraf pangkat serta gelaran isterinya. Umumnya, suami dihormatkan sebagai "tuan", terkecuali beliau mempunyai gelaran daripada darjah kebesaran yang telah dianugerahkan kepadanya.

Menyembah

Tatkala menyembah Raja-raja Pemerintah di peringkat negeri sahaja (kecuali di Negeri Johor

Darul Takzim), anda hendaklah menemukam kedua-dua tapak tangan, diangkat ke paras dahil serta dirapatkan pangkal tangan itu ke dahi dan luruskan jari-jari serta ibu jari, kemudian diturunkan perlahan-lahan ke siku hingga ke riba. Tunggu sehingga selesai upacara menyembah ke bawah Duli Tuanku untuk memudahkan anda mengangkat tangan buat kali kedua tatkala menyambut titah atau mendatangkan sembah (sila lihat RAJAH 2.2).

RAJAH 2.2 Menyembah

Gaya melakukan sembah ke bawah Duli-duli Bakal Sultan bagi negeri-negeri hampir sama seperti menyembah Raja Pemerintah Negeri, bezanya hanya pangkal paras mengangkat tangan itu direndahkan sedikit iaitu ibu jari diletakkan di atas hidung.

Gaya melakukan sembah ke bawah Wakil-wakil Al-Sultan² yang sah juga sama seperti di atas, cuma paras mengangkat tangan

² Wakil-wakil Al-Sultan merupakan Raja-raja Bergelar yang terkenan dan mendapat kepercayaan yang tinggi daripada Raja Pemerintah yang berkenaan. Tetapi kedudukan mereka adalah lebih rendah daripada Bakal-bakal Raja.

itu di
ibu ja

**Gaya
meriu
Takz**

Anda
semba
di atas
mem
bagi
nita p
zanya

Men

wah
Jika b
tu ke
Yang
Tuan
Negeri

isteri
hend
hend

ibu j
gan
gan

gan j
ini d

RAJA

daklah
tapak
ih ser-
jan itu
ri serta
unkan
gga ke
ii upa-
i Duli
an an-
at kali
titah
h (sila

ih ke
n ba-
ia se-
erini-
ang-
n itu
jari

h ke
ltan³
atas,
ngan

intah

itu direndahkan lagi iaitu pangkal
ibu jari diletakkan di atas mulut.

Gaya Menyembah Raja Pe- merintah Negeri Johor Darul Takzim

Anda tidak perlu mengangkat
sembah seperti yang dibincangkan
di atas, memadai hanya tunduk dan
membongkokkan badan sedikit
bagi kaum lelaki. Bagi kaum wa-
nita prosedurnya sama, cuma be-
zanya kaki hendaklah disilangkan.

Menunjukkan Sesuatu Ke Ba- wah Duli Baginda

Jika hendak menunjukkan sesu-
atu ke bawah Seri Paduka Baginda
Yang di-Pertuan Agong, Duli
Tuanku Raja-raja Pemerintah
Negeri, Bakal-bakal Sultan dan
isteri gahara baginda atau jika
hendak mengajukan soalan, anda
hendaklah menunjukkan dengan
ibu jari tangan kanan yang digen-
ggan serta diampu dengan tan-
gan kiri. Jangan menunjuk den-
gan jari-jari lain kerana perbuatan
ini dianggap tidak sopan (sila lihat
RAJAH 2.3).

RAJAH 2.3 Menunjukkan Sesuatu Kepada Raja

PERBAHASAAN KEPADA RAJA

Orang Melayu dulu-dulu kaya dengan perbandaharaan kata dan telah menetapkan penggunaan bahasa apabila berhadapan mahu-pun memperkatakan tentang Ra-ja Pemerintah dan kerabat bagin- da di khalayak ramai sebagai tanda merendah diri, kasih serta taat ke- pada Baginda Tuanku. Sehingga kini, penggunaan bahasa beradat masih dilaksanakan. Bahasa beradat ini lebih dikenali sebagai 'ba-
hasa dalam' atau 'bahasa istana' yang khususnya dipakai oleh rakyat jelata ketika berkomunikasi dengan golongan diraja sahaja.

Bahasa Dalam Atau Bahasa Istana

Sedia maklum, penggunaan baha-
sa beradat kepada Raja dikelaskan sebagai 'bahasa dalam' mahupun 'bahasa istana'. Terdapat beberapa perkataan khusus digunakan un-
tuk kerabat diraja sahaja ketika bertitah atau berucap di khalayak rakyat. Perkataan yang sering di-

pakai ialah 'titah' yang membawa maksud 'kata'. Ia dipakai oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Raja-raja Pemerintah Negeri, Bakal-bakal Sultan dan isteri gahara baginda, manakala 'sabda' yang mempunyai pengertian yang sama dipakai oleh Raja Baik-baik.³ Ungkapan 'beta' yang bermaksud 'saya' khas digunakan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Raja-raja Pe-
merintah Negeri, Bakal-bakal Sultan serta isteri gahara baginda sahaja, manakala raja-raja yang lain memakai gantinama 'saya'. Orang kebanyakan pula membahasakan diri dengan gantinama 'patik' atau 'didik', 'sahaya' dan 'pacal'. Berikut ialah senarai perka-
taan yang menunjukkan kelakuan serta perbuatan kaum kerabat diraja.

Almarhum	Allahyarham/ Mendiang
ampun	maaf
anjung	ruang istana
anugerah	hadiah
baginda	beliau/dia/nya
balai	tempat mengha- dap atau bicara
beradu	tidur
beranggar	tempat duduk sementara
berangkat	pergi
bercemar duli	merendahkan diri
beristirahat	berehat
berputera	bersalin/beranak
bersiram	mandi
bertitah	bercakap
bilik peraduan	bilik tidur
bingkisan	surat
diputerakan	dilahirkan
gering	sakit

³ Raja-raja Baik-baik adalah raja daripada keturunan Syed.

ibni	bin	ayap	makan
jata	lambang	ayapan	hidangan
kaus	kerusi	cerap	ketahui
kecerapan	keterangan	didik	anak
kurnia	beri	hamba	kaedah membawa-
kurniaan	hadiah		hasakan diri ia-
makam	kubur		itu saya
maktub	tulis	hemat	pendapat
mangkat	meninggal	junjung kasih	terima kasih
mempersemp-	dunia/mati	ku	ya
bahkan		mohon/pohon	minta
menghadap		pacal pondok	isteri
menginap	mempersilakan	teratak	rumah
murka	berjumput ber-	ubun-ubun	batu kepala
payung	kunjung	warkah	surat
perkenan	bermalam		
persada	marah		
persembahan	anak raja		
puri	bersetuju		
putera	pentas tinggi		
puteri	penyampaian/		
rimbit	barang yang di-		
santap	hadiahkan		
semayam	bilik tidur		
sembah	anak laki-laki		
sila	anak perempuan		
sungai besar	hamil		
sungai kecil	makan/minum		
ulu/hulu	duduk		
	mengangkat ke-		
	dua-dua tangan		
	ke dahi dengan		
	merapatkan ke-		
	semua jari itu ke		
	dahi sebagai tan-		
	da hormat		
	jemput		
	buang air besar		
	buang air kecil		
	kepala		

Begini pula, sebagai rakyat kita perlu merendahkan diri apabila berhadapan, menghadap mahu-pun memperkatakan sesuatu tentang Raja. Antaranya:

dak berpatutan dari segi agama Islam.

Gelaran Kebesaran ‘Tuanku’, ‘Baginda’ Dan ‘Tengku’

Gelaran kehormatan ‘Tuanku’ dan ‘Baginda’ merupakan gelaran kebesaran yang dikhaskan kepada Seri Paduka Bainda Yang di-Pertuan Agong, Raja-raja Pemerintah Negeri, Bakal-bakal Sultan dan isteri baginda sahaja.

Gelaran ‘Tengku’ ataupun ‘Tunku’ adalah khas untuk Raja-raja Bergelar, Raja Waris Negeri, Raja Baik-baik dan Raja-raja Dagang⁴ tetapi di Perak Darul Ridzuan gelaran ‘Tengku’ disebutkan kepada Orang Besar Empat (yang terdiri daripada orang kebanyakannya). Raja-raja lain di Perak Darul Ridzuan hendaklah dimuliakan dengan gelaran ‘Engku’, misalnya:

“Patik memohon agar Engku dapat memperkenankan permohonan patik untuk menghadap.”

Untuk panggilan yang lebih halus lagi tepat, ungkapan ‘Tengku’ dipakai kepada Raja-raja dari Kelantan Darul Naim, Selangor Darul Ehsan, Terengganu Darul Iman dan Pahang Darul Makmur, manakala gelaran ‘Tunku’ dipakai kepada Raja-raja Negeri Sembilan Darul Khusus, Johor Darul Takzim dan Kedah Darul Aman. Memandangkan ahli-ahli kerabat diraja dari Perlis Indera Kayangan berketurunan ‘Syed’, mereka digayakan selaku ‘Engku Syed’ dalam perutusan surat-menjurat dan

⁴ Raja-raja Dagang adalah kerabat diraja dari salah sebuah negeri di Semenanjung Malaysia yang bermastautin di sebuah negeri lain yang bukan negeri asalnya.

uma
u',
ku'
ran
ida
er-
in-
tan
un
ja-
tri,
la-
d-
an
ng
n-
ak
u-
1',
ih
ri
or
al
r,
ai
i-
il
1.
it
n
-
n
g
‘Engku’ dalam pertuturan.

Selain daripada gelaran-gelaran diraja di atas, terdapat satu gelaran khas yang disebutkan kepada zuriat-zuriat almarhum, misalnya kaum kerabat (Almarhum) Sultan Abu Bakar dari Johor Darul Takzim bergelar ‘Ungku’. Sehingga kini, waris kerabat yang bergelar ‘Ungku’ masih mempunyai pertalian rapat dengan kerabat diraja yang sedang memerintah.

Kaedah Merujuk Raja Dalam Perbuluan

Jika hendak merujuk seseorang Raja dalam perbuluan, ungkapan-ungkapan berikut dianggap paling sempurna.

Bagi Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong: **Tuanku Yang di-Pertuan Agong/Tuanku;**

Bagi Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong: **Tuanku Raja Permaisuri Agong/Tuanku;**

Bagi Raja-raja Pemerintah Negeri: **Tuanku/Yang Maha Mulia;**

Bagi isteri gahara Raja-raja Pemerintah Negeri: **Tuanku/Yang Maha Mulia/Tuanku Raja Perempuan** (atau Tuanku Raja Permaisuri, Tuanku Ampuan Besar dan Tuanku Sultanah);

Bagi Pemangku Raja: **Tuanku/Yang Maha Mulia/Tuanku Pemangku Raja** (atau Pemangku Yang Dipertuan Negeri Sembilan Darul Khusus);

Bagi Bakal-bakal Sultan: **Tuanku/Yang Teramat (atau Amat) Mulia/Tuanku Raja Muda**

(atau Tuanku Tengku/Tunku Mahkota, Tuanku Yang Dipertuan Muda (Terengganu Darul Iman) dan Tuanku Raja Di Hilir (Perak Darul Ridzuan);

Bagi isteri gahara Bakal-bakal Sultan: **Tuanku/Yang Teramat (atau Amat) Mulia/Tuanku Raja Puan Muda** (atau Tuanku Raja Puan Besar, Tuanku Tengku Ampuan Muda, Tuanku Tengku Puan Mahkota);

Bagi Raja-raja Bergelar: **Tengku (atau Tunku, Ungku dan Engku)/Yang Amat Mulia.**

PERBAHASAAN KEPADA PEMERINTAH NEGARA ASING

Pada kebiasaannya, penghormatan bagi ketua negara asing disebutkan dalam bahasa Inggeris. Walau bagaimanapun, gelaran dan penghormatannya berlainan sedikit dengan negara kita. Begitu juga perbezaan antara gelaran serta penghormatan bagi ketua negara asing yang berketurunan raja dengan ketua negara yang tidak beraja.

Ketua Negara Yang Berketurunan Raja

Lazimnya, ungkapan kebesaran ‘Yang Maha Mulia’ diimbuhkan di hadapan nama mereka, seperti ‘Yang Maha Mulia Ratu Elizabeth II’, diikuti dengan pangkat kebesarannya ‘Ratu United Kingdom dan Ireland Utara’; dan ungkapan ‘Yang Amat Mulia’ bagi putera-puteri Raja Pemerintah. Ungkapan ‘Your Majesty’ (*His/Her Majesty*) adalah khusus kepada

Raja-raja Pemerintah negara asing, kecuali Maharaja mahupun Maharani dirujuk sebagai ‘Your Imperial Majesty’ (*His/Her Imperial Majesty*) adalah dianggap lebih sopan lagi tepat. Bagi putera puteri Raja Pemerintah negara asing, mereka dihormatkan dengan ungkapan Inggeris, ‘Your Serene Highness’ (*His/Her Serene Highness*), manakala bagi putera puteri Maharaja ungkapan ini digantikan dengan ‘Your Imperial Highness’ (*His/Her Imperial Highness*). Apabila berlangsungnya sebuah majlis jamuan yang menjemput kaum kerabat diraja asing, taatadab kepada Raja negara asing harus dimaktubkan dengan jelas:

**MAJLIS JAMUAN DIRAJA
KERANA MEMULIAKAN
JAWATAN RASMI
YANG AMAT MULIA
PUTERA NARUHITO
DARI JEPUN**

Dalam bahasa Inggeris:

**A ROYAL BANQUET
IN HONOUR OF AN
OFFICIAL VISIT BY
HIS IMPERIAL HIGHNESS
PRINCE NARUHITO OF
JAPAN**

Dan:

**MAJLIS SANTAPAN
MALAM SEMPENA
MEMULIAKAN
YANG MAHA MULIA
PERMAISURI RANIA
AL-ABDULLAH
PERMAISURI NEGARA
JORDAN**

Kaedah dalam bahasa Inggeris:

A DINNER
HELD IN HONOUR OF
HER MAJESTY
QUEEN RANIA
AL-ABDULLAH
OF JORDAN

Ketua Negara Yang Tidak Beraja

Kaedah menghormatkan Ketua Negara, Presiden atau Perdana Menteri bagi negara yang tidak beraja ialah 'Paduka Yang Mulia Presiden, Perdana Menteri/Ketua Negara' (sebutkan nama negaranya dalam konteks yang paling formal dan nama penuhnya dalam format yang kurang atau separuh rasmi). Dalam bahasa Inggeris, penghormatan yang digunakan ialah 'His/Her/Your Excellency President/Governor/Prime Minister' (sebutkan nama negaranya dalam konteks yang paling rasmi dan sebutkan nama penuhnya dalam kaedah yang kurang formal).

MAJLIS MENGHADAP DI ISTANA NEGARA

Sekiranya orang besar-besaran maupun rakyat jelata ingin menghadap Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atau Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong di Istana Negara, mereka hendaklah terlebih dahulu membuat warkah/surat sembah mengumakan hasrat menjunjung duli, memberi penghormatan, menjunjung kasih, atau menyembah maklum sesuatu rayuan. Atas perkenan Seri Paduka Baginda, anda akan diberitahu tarikh dan masa yang ditetapkan.

Datang Awal

Masa ketibaan untuk menghadap Seri Paduka Baginda sangat penting. Anda (bersama-sama dengan lain-lain penghadap) hendaklah datang awal dari masa yang dijadualkan dan jangan sekali-kali datang tepat pada waktunya kerana ditakuti masa penyediaan diri untuk menghadap terlalu singkat dan dikhuatir juga dek kesuntukan masa, anda (dan lain-lain penghadap) menjadi gementar dan panik, akhirnya menjadi tidak keruan.

RAJAH 2.4 Majlis Menghadap di Istana Maziah, Kuala Terengganu

RAJAH 2.5 Pertukaran cenderamata diraja di Istana Negara antara Yang Di-Pertuan Agong Ke-10 dan Ratu Elizabeth II, Raja United Kingdom

Prosedur

Di istana, anda (dan rombongan) akan disambut oleh bentara atau pun kakitangan istana dan terus dipandu masuk ke Kamar Menunggu. Apabila tiba waktu untuk majlis menghadap itu, salah seorang bentara akan memandu anda (dan rombongan) masuk ke Kamar Menghadap. Di situ, anda (dan rakan-rakan) diminta duduk. Apabila Seri Paduka Baginda berangkat masuk, anda (dan rombongan) harus berdiri sebagai tanda hormat. Datuk Paduka Ma-

haraja Lela mahupun Datuk Pen-gelola Bijaya Diraja yang menga-pit baginda turut mempersilakan anda selaku ketua penghadap (dan rombongan) menemui Seri Pa-duka Baginda. Anda (dan lain-lain penghadap) harus memberi hor-mat dengan cara membongkok-kan badan sambil menghulur tan-gan bersalam-salaman serta men-cium cincin yang dipakai di tan-gan kanan Tuanku. Peraturan menghadap Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong juga me-lalui prosedur yang sama. Ada juga para penghadap yang lebih suka membongkokkan badan mereka sedikit dan kemudian berjabat tangan dengan baginda. Seandai-nya anda seorang wanita, anda hendaklah bersalam sambil tun-duk sebagai tanda hormat.

Setelah Seri Paduka Baginda bersemayam, baginda akan men-tahkan para penghadap meng-ambil tempat dan duduk. Semasa duduk, anda (dan lain-lain peng-hadap) dianggap lebih sopan se-kiranya meletakkan tangan di atas paha dan rapatkan kedua-dua be-lah kaki. Peraturan yang sama juga dilakukan semasa majlis menghadap ke bawah Duli Raja-raja Pe-merintah Negeri mahupun Ba-kal-bakal Sultan dan isteri gahara baginda di istana-istana rasmii ma-sing-masing. Untuk mengetahui cara menyembah dengan lebih terperinci, sila rujuk '**Menyem-bah**'. Di majlis menghadap anda (dan rombongan) akan dihidangkan dengan minuman teh atau kopi.

Di sesetengah negeri, meng-angkat sembah ketika menghadap ke bawah Duli Raja Pemerintah, Bakal Sultan dan isteri gahara ba-ginda adalah salah satu adat yang

paling utama. Oleh itu, dalam hal ini anda (serta rombongannya) wa-jib mematuhi peraturan-pera-turan yang ditetapkan. Sila rujuk '**'Menyembah'**'.

Menyilang Kaki Ketika Du-duk

Adalah mustahak diingatkan ba-hawa anda (dan lain-lain peng-hadap) dilarang duduk sambil menyilang kaki. Larangan ini hendaklah dipatuhi terutama ketika di dalam Kamar Menghadap dan Balairong Seri.

Merokok

Walaupun merokok dibenarkan di hadapan kerabat diraja, malah dikira lebih bersopan jika anda menyembah mohon perkenan daripada Seri Paduka Baginda terlebih dahulu. Memohon per-kenan seakan-akan menjadi suatu tataadab khususnya Baginda Tuan-ku yang belum berhasrat merokok atau tidak suka merokok.

Upacara Penyampaian Cen-deramata

Mempersempalan cenderamata ke bawah Seri Paduka Baginda di-anggap suatu tanda penghor-matan sebagai memperingati majlis penghadapan yang diadakan dan juga sebagai tanda menjunjung kasih. Cenderamata yang dibawa hen-daklah diserahkan kepada bentara istana semasa berada di dalam Ka-mar Menunggu. Ia akan dihias dan diletakkan di atas talam. Adalah mustahak bahawa cenderamata ti-dak boleh disampaikan secara te-rus kepada Seri Paduka Baginda dengan hanya bertukar tangan. Apabila sampai waktunya untuk upacara persembahan, cenderama-ta itu dibawa masuk oleh bentara

istana. Ketua penghadap bersama rakan-rakannya turut bangun, me-nenerima cenderamata tersebut la-lu memohon mempersembahkan kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong seraya berkata:

"Ampun Tuanku, pohon perkenan menerima per-sembahan kecil ini daripada patik (sekalian)."

Seri Paduka Baginda akan me-nitahkan ucapan terima kasih dan mengunjukkan cenderamata itu kepada bentara atau juruiring yang berada di samping baginda. Kadangkala Seri Paduka Baginda akan membalsal salam serta men-yampaikan cenderamata diraja kepada para penghadap. Ketua rombongan sahaja yang akan me-nerima cenderamata itu diikuti dengan sembah hormat.

Sekiranya Seri Paduka Baginda berhasrat melimpahkan bing-kisan mahupun cenderamata ke-pada setiap tetamu dalam rom-bongan yang datang menghadap itu, maka seorang demikian tetamu akan berbaris sambil me-mohon sembah dan menadah tan-gan dahulu sebelum menerima hadiah yang dikurniakan. Kemui-dian menyembah sekali lagi seraya memohon menjunjung kasih den-gan kata-kata, "Ampun Tuanku, patik menjunjung kasih." Selepas itu, langkah tiga kali ke belakang lalu berered atau tunggu sehingga Seri Paduka Baginda mening-galkan majlis terlebih dahulu.

Perilaku Di Upacara Peng-a-nugerahan Tauliah Perlantikan

Bagi orang kenamaan yang dilan-tik menjadi Yang Dipertua Nege-

ri, wakil-wakil rakyat yang dilantik menjadi perdana menteri, timbalan perdana menteri atau menteri persekutuan dan pegawai-pejawai kerajaan yang dilantik menjadi duta atau ketua jawatan yang tertentu akan menerima watikah perlantikan daripada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong pada suatu tarikh yang ditetapkan oleh pihak istana. Beberapa orang kenamaan yang lain juga akan diundang menyaksikan istiadat perlantikan ini, dan mereka akan menerima kad undangan daripada kerajaan persekutuan dan bukan daripada pihak istana. Jawapan mesti dibuat dalam kadar yang awal untuk melincinkan penyempurnaan majlis.

Semasa menerima watikah perlantikan, penerima dikehendaki menundukkan kepala sebanyak tiga kali iaitu sekali semasa berdiri di hadapan dengan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong, kali yang kedua ialah di tempat selepas bergerak tiga langkah ke hadapan Seri

Paduka Baginda Tuanku berdua untuk menerima watikah perlantikan, dan kali terakhir ialah semasa berundur tiga langkah ke belakang (iaitu ke tempat pertama) sebelum beredar balik ke kerusi tempat duduk.

Meninggalkan Majlis Menghadap

Dalam sesuatu majlis menghadap yang formal, tetamu diperengkatkan supaya jangan memohon meninggalkan majlis sebelum dititahkan oleh Seri Paduka Baginda di-Pertuan Agong mahupun Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong. Bergantung kepada keadaan tertentu, sesuatu majlis menghadap lazimnya mengambil masa antara 15 minit hingga dua jam. Apabila baginda bercadang hendak menamatkan majlis menghadap itu, baginda akan menitahkan seumpama berikut:

“Beta merasa bangga atas penghadapan (atau kunjungan) ini. Sekianlah, terima kasih.”

RAJAH 2.6 Yang Dipertua Negeri Pulau Pinang Ke-6 menerima Watikah Perlantikannya daripada Yang di-Pertuan Agong Ke-10

Para penghadap dan hadirin akan bangun disusuli oleh Seri Paduka Baginda dan penghormatan seperti membongkokkan badan, menyembah sekiranya di hadapan seorang Raja Pemerintah Negeri serta berjabat tangan diulangi. Kaum wanita seperti biasa akan tunduk memberi hormat. Selepas itu, para penghadap mengambil dua atau tiga langkah ke arah belakang dengan perlahan, memalingkan badan ke arah pintu keluar dan menunggu untuk dipandu keluar oleh pihak bentara istana.

ISTIADAT MELAFAZ SUMPAH MEMEGANG JAWATAN YANG DI-PERTUAN AGONG

Istiadat ini disempurnakan di Balairong Seri, Istana Negara. Raja-raja Pemerintah Negeri atau wakil baginda, Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri, ahli-ahli kabinet kerajaan persekutuan diketuai oleh Perdana Menteri, orang besar-besar serta pegawai-pegawai kerajaan negeri di mana Rajanya telah dipilih dan dilantik oleh Majlis Raja-raja menjadi Yang di-Pertuan Agong baru, kerabat diraja serta putera-puteri Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan dan orang kenamaan akan diundang menghadiri istiadat ini. Undangan amnya dilahirkan daripada Jabatan Perdana Menteri.

Prosedur

Para undangan dikehendaki menjawab kehadirannya dengan menggunakan kad jawapan yang akan dikepilkkan bersama dengan kad undangan dalam beberapa segera supaya dapat tempat bersema-

yam/duduk disediakan. Pada kebiasaannya, ahli-ahli kabinet, pegawai-pegawai kanan kerajaan negeri yang berkenaan, orang besar-besar negeri yang berkenaan dan orang kenamaan dijangka berada di Balairong Seri sejana sebelum keberangkatan masuk Raja-raja Pemerintah Negeri dan Yang tibaan dan tempat meletak kereta lazimnya dicatatkan dalam kad undangan. Pegawai istana dan pegawai protokol akan berada di kawasan Istana Negara bersedia membantu sesiapa yang memerlukan bantuan untuk mencari tempat duduknya. Semua hadirin hendaklah berdiri semasa menyambut keberangkatan masuk Raja-raja Pemerintah Negeri atau wakil baginda ke dalam Balairong Seri, dan duduk semula masing.

Raja Pemerintah Negeri yang akan berangkat berdiri dan melafazkan sumpah memegang jawatan Yang di-Pertuan Agong. Apabila selesai istiadat tersebut, baginda akan perkenan menurunkan tandatangan ke atas watikah sumbah jawatan yang disaksikan oleh

dua orang saksi yang terdiri daripada Raja-raja Pemerintah Negeri yang lain.

Pakaian

Memandangkan istiadat ini adalah sesuatu istiadat yang penting maka pakaianya adalah penuh beradat sesama dengan Hari Kollar. Raja-raja dan kerabat-kerabat diraja memakai pakaian istiadat istana masing-masing. Ahli-ahli kabinet, ahli-ahli parlimen dan orang-orang kenamaan memakai pakaian No. 1 atau pakaian yang setaraf dengarnya, khususnya sehakim persekutuan akan memakai jenis jubah yang diluluskan oleh pihak Kerajaan Persekutuan terlebih dahulu. Wakil-wakil negara asing berpakaian istiadat negara mereka. Darjah-darjah Kebesaran dan pingat-pingat hendaklah dipakai bersama.

Santapan Teh

Majlis Santapan Teh juga akan dihidangkan selepas istiadat tersebut, dan para undangan dijemput menjamu selera di Dewan Banteket, Istana Negara. Dalam majlis

ini, para undangan akan ditunjukkan tempat duduk oleh pegawai istana dan pegawai protokol. Selepas santapan teh ini, majlis pun bersurai setelah keberangkatan pulang Raja-raja Pemerintah Negeri, Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri dan kerabat-kerabat diraja.

Istiadat Mengangkat Sumpah Raja Pemerintah Negeri

Lazimnya, istiadat ini disempurnakan oleh seorang Bakal Sultan yang baru dilantik menjadi Raja Pemerintah Negeri yang baru. Istiadat ini hanya disempurnakan selepas kemangkatan seorang Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan dan dijadikan sebahagian daripada Istiadat Pemakaman Raja Pemerintah Negeri.

Di peringkat negeri, cuma Bakal Sultan, orang besar-besar dan pegawai istana berpakaian istiadat yang ditentukan oleh penjaga adat negeri masing-masing. Menteri Besar negeri tersebut biasanya memakai Pakaian No. 1. Di sesetengah negeri, anugerah negeri juga dipakai. Lebar dan saiz toha serta warna tengkolok dan samping akan ditentukan oleh pihak istana yang berkenaan. Orang kebanyakan lain dikehendaki memakai baju kebangsaan hitam atau *lounge suit* gelap dengan tali leher hitam. Songkok berlilit kain putih hendaklah dipakai bersama. Pihak istana atau kerajaan negeri yang berkenaan akan menetapkan kelebaran lilitan kain putih itu. Di beberapa buah negeri, istiadat ini khususnya dihadiri oleh beberapa kerabat diraja dan pembesar negeri tertentu.

RAJAH 2.7 Yang di-Pertuan Agong Ke-12 menandatangani Surat Perisytiharan Memegang Jawatan

§ Pakaian No. 1 adalah pakaian seragam istiadat khusus untuk anggota tentara dan polis.

ISTIADAT PERTABALAN YANG DI-PERTUAN AGONG

Istiadat Pertabalan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong juga disempurnakan dengan penuh adat istiadat di Balairong Seri, Istana Negara. Istiadat yanggilang-gemilang ini dihadiri oleh Raja-raja Melayu atau wakil baginda, serta kaum kerabat diraja Yang di-Pertuan Agong, ahli-ahli kabinet kerajaan persekutuan, ahli-ahli parlimen, ahli-ahli dewan undangan negeri di mana Rajanya telah dilantik menjadi Yang di-Pertuan

dan hendaklah dijawab dengan kad jawapan yang dilampirkan bersama dengan kad undangan.

Prosedur Dan Istiadat

Para undangan hendaklah hadir sekurangnya sejam sebelum istiadat tersebut berlangsung. Waktu tiba di istana dan tempat meletak istana dan protokol.

Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong berangkat masuk ke dalam Balairong Seri dengan tiupan trompet angkatan tentera dan mainan nobat daripada nobat negeri di-

disusuli dengan istiadat membawa masuk alat-alat kebesaran negar dan kitab suci al-Quran. Perdana Menteri akan dijemput untuk membacakan surat perisyiharan Yang di-Pertuan Agong.

Seterusnya, Datuk Paduka Maharaja Lela berdatang sembah membawa warkah ikrar ke hadapan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong untuk dibaca baginda. Para hadirin dikehendaki berdiri. Lagu Kebangsaan 'Negaraku' dimainkan selepas bacaan warkah ikrar. Raja-raja Pemerintah Negeri bersemayam semula diikuti oleh para hadirin sekalian. Perdana Menteri datang menghadap dan membaca ucapan tahniah serta ikrar taat setia kerajaan dan rakyat. Selepas bacaan ini, Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong pula perkenan membaca watikah titah diraja. Ini diikuti dengan bacaan doa selamat oleh pegawai agama Istana Negara.

Seri Paduka Baginda berdua bersama-sama Raja-raja Pemerintah Negeri, wakil-wakil Raja Pemerintah Negeri dan Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri berangkat meninggalkan Balairong Seri.

Semasar Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Raja-raja Pemerintah Negeri berangkat masuk dan keluar Balairong Seri, semua hadirin hendaklah berdiri.

Jamuan Teh

Para hadirin akan dijemput menghadiri jamuan teh yang disediakan di Dewan Bankuet, Istana Negara. Para hadirin akan dipandu ke tempat duduk masing-masing oleh pegawai istana atau pegawai protokol. Kadangkala pula,

RAJAH 2.8 Keberangkatan masuk Yang di-Pertuan Agong Ke-8 dan Raja Permaisuri Agong ke Balairong Seri, Istana Negara, Kuala Lumpur

Agong, menteri-menteri besar dan ketua-ketua menteri, pegawai-pegawai kanan kerajaan persekutuan mahupun daripada negeri di mana Rajanya sedang memegang jawatan Yang di-Pertuan Agong, wakil-wakil negara asing, dan orang-orang kenamaan.

Undangan

Undangan ini dilahirkan oleh pihak Istana Negara mahupun daripada Jabatan Perdana Menteri,

mana Rajanya dijadikan Yang di-Pertuan Agong. Alat-alat kebesaran negara 'Cogan Alam' dan 'Cogan Agama' akan dibawa masuk mendahului keberangkatan masuk Seri Paduka Baginda berdua. Sebaik sahaja baginda berdua telah bersemayam di atas singgahsana, Datuk Paduka Maharaja Lela berdatang sembah, memohon perkenan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong supaya istiadat pertabalan dizahirkan. Ini

RAJAH 2.9 Istiadat Pertabalan Yang di-Pertuan Agong Ke-12 di Istana Negara, Kuala Lumpur

Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Raja-raja Pemerintah Negeri dan Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri tidak menyertai jamuan bersama dengan para hadirin. Baginda-baginda dan beberapa pemimpin negara tertentu akan mengadakan santapan teh di sebuah kamar khas di Istana Negara. Sejam selepas itu, majlis pun bersurai dan para hadirin boleh meninggalkan majlis.

Pakaian

Istiadat ini seperti Istiadat Melafaz Sumpah Jawatan Yang di-Pertuan Agong di atas merupakan istiadat yang penuh beradat. Pakaian untuk istiadat ini sesama dengan Hari Kolar, dan anugerah-anugerah hendaklah disematkan pada pakaian rasmii. Raja-raja Pemerintah Negeri dan wakil-wakil baginda berpakaian adat rasmii. Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri, ahli-ahli kabinet kerajaan persekutuan, ahli-ahli parlimen dan dewan undangan negeri yang berkaitan serta pegawai kanan kerajaan memakai baju No. 1. Wakil-wakil negara asing berpakaian istiadat negara masing-masing.

Kamera

Adalah dinasihatkan bahawa para undangan tidak membawa masuk kamera untuk merakamkan istiadat ini. Terdapatnya jurugambar profesional diundangkan membuat rakaman foto dan video.

Majlis Santapan Sempena Pertabalan Yang di-Pertuan Agong

Majlis santapan bersempena dengan Istiadat Pertabalan Yang di-Pertuan Agong akan diadakan pada suatu malam selepas Istiadat Pertabalan. Bagaimanapun, majlis santapan ini boleh diadakan bebe-

pa hari selepas istiadat, dan bukan mestinya pada malam hari pertabalan itu. Prosedur, pakaian dan cara undangan adalah hampir sama dengan kaedah yang terdapat dalam '**UNDANGAN DIRAJA**' pada permulaan bab ini.

Istiadat Pertabalan Raja Pemerintah Negeri

Istiadat ini mempunyai banyak ciri-ciri yang sama dengan Istiadat Pertabalan Yang di-Pertuan Agong di atas, akan tetapi ada pertabalan di peringkat negeri beraja telah banyak dicampur-aduk dengan adat resam tersendiri, dan adat resam pertabalan ini berbeza sedikit antara sebuah negeri dengan sebuah negeri yang lain. Para undangan terdiri daripada wakil Raja-raja Pemerintah Negeri, Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri, Perdana Menteri dan ahli-ahli kabinet kerajaan persekutuan, Menteri Besar Negeri dan ahli-ahli dewan undangan negeri berkenaan, wakil-wakil negara asing, pegawai kanan kerajaan persekutuan mahupun negeri, orang besar-besar dan orang-orang kena-

RAJAH 2.10 Majlis Santapan Diraja bersempena dengan Pertabalan Yang di-Pertuan Agong Ke-12

maan. Pakaian ialah pakaian untuk Hari Kalur dengan pemakaian anugerah-anugerah negara dan negeri. Menteri Besar akan mewakili kerajaan dan rakyat mengucapkan tahniah dan ikrar taat setia kepada Raja Pemerintah Negeri yang ditabalkan. Dalam istiadat ini, Raja Permaisuri baru juga dimasyhur dan digelarkan. Majlis santapan sempena pertabalan juga diadakan, dan prosedurnya seperti yang telah dibincangkan dalam tajuk **'UNDANGAN DIRAJA'** di permulaan bab ini.

ISTIADAT MENZIARAH JENAZAH ALMARHUM YANG DI-PERTUAN AGONG

Kemangkatan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong lazimnya diumumkan oleh Perdana Menteri menerusi siaran langsung radio dan televisyen. Rakyat jelata boleh pergi ke Istana Negara untuk menziarah jenazah Almarhum Yang di-Pertuan Agong mengikut waktu-waktu yang ditetapkan oleh pihak Jaba-

tan Perdana Menteri. Istiadat Menziarah Jenazah juga ditentu dan diuruskan oleh pihak Jabatan Perdana Menteri. Amnya tiada undangan khas kepada sesiapa pun, tidak mengira kedudukan dan statusnya, untuk menghadiri sebarang istiadat dan upacara yang ada berkaitan dengan Istiadat Menziarah Jenazah.

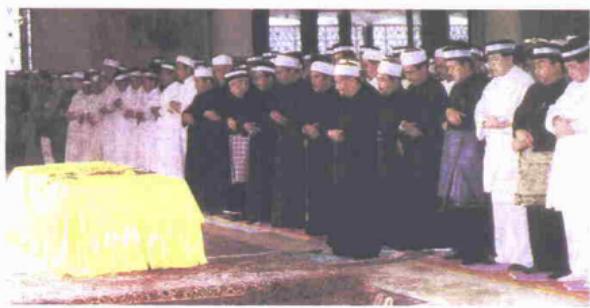
Prosedur Dan Pakaian

Jabatan Perdana Menteri akan mengurus jenazah Almarhum Yang di-Pertuan Agong, dan antara upacaranya ialah mandi jenazah dan sembahyang jenazah yang disempurnakan di Masjid Negara serta diiamankan oleh Mufti Wilayah Persekutuan. Umat Islam boleh menyertai sembahyang di masjid dengan berpakaian tertib dan sopan lengkap dengan baju kebangsaan hitam, bersamping hitam dan bersongkok berbelit kain putih. Kerabat-kerabat baginda Almarhum, Perdana Menteri, Timbalan Perdana Menteri, ahli-ahli Kabinet yang beragama Islam juga akan menyertai sembahyang di masjid. Upacara mandi jenazah adalah khas untuk kerabat baginda Almarhum yang terdekat sahaja. Kaum kerabat diraja dan Raja-raja Pemerintah Negeri berpakaian baju Melayu putih dan bersamping putih mahupun kuning muda. Raja Permaisuri Negeri dan puteri-puteri memakai baju kurung putih sedondong dengan tudung putih.

Selepas disembahyangkan, jenazah Almarhum akan dibawa ke Istana Negara, dan diletakkan di atas persada khas empat segi tujuh tingkat bersalut kain kuning dengan pegawai tentera darat, udara, laut serta polis berkawal

RAJAH 2.11 Istiadat Pertabalan Sultan Azlan Shah sebagai Sultan Perak Ke-34

RAJAH 2.12 Jenazah Almarhum Yang di-Pertuan Agong Ke-11 disembahyangkan di Masjid Negara

serta bertafakur di keempat-empat penjurunya. Bacaan ayat suci al-Quran berkumandang di ruang ketika kerabat diraja, orang kena-maan, wakil-wakil negara asing serta orang kebanyakan mengikut giliran yang ditentukan oleh pihak Jabatan Perdana Menteri maupun Istana Negara datang ber-tafakur di hadapan jenazah Almarhum sebagai memberi penghormatan terakhir kepada Almarhum. Pakaian untuk upacara menziarah jenazah adalah baju kebangsaan hitam, bersamping hitam, bersongkoli hitam dengan berbelit kain putih untuk orang Melayu dan *lounge suit* gelap, ber-tali leher hitam dan bertoha putih bagi orang bukan Melayu. Saiz dan lebar (biasanya kira-kira 90 sentimeter) toha ditetapkan oleh pihak Jabatan Perdana Menteri. Perempuan berpakaian baju ku-rung hitam dan bertudung putih atau berselendang putih.

Kemudiannya jenazah Almarhum akan diusungkan dengan penuh istiadat dari Istana Negara menuai pedati khas ke Lapangan Terbang Angkatan Tentera untuk diterbangkan kembali di Negeri Almarhum berasal, ataupun ke

Dataran Merdeka sekiranya Almarhum berasal daripada Selangor atau Negeri Sembilan. Pedati berbalut kain kuning ditarik oleh anggota-anggota tentera darat, laut dan udara serta polis meninggalkan pekarangan istana pada waktu yang ditetapkan oleh pihak Jabatan Perdana Menteri. Tembak das meriam mengikut usia Almarhum akan dilepaskan.

Rakyat jelata boleh mengambil kesempatan menyaksikan upacara ini sambil memberi penghor-matan terakhir kepada Almarhum. Pakaian adalah gelap dan sopan.

Sembah Takziah

Orang Kenamaan, rakyat dan syarikat boleh mengutuskan sembah takziah kepada Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong maupun putera-puteri Almarhum seperti berikut:

AL-FATIHAH

Patik* merakamkan sembah takziah kepada Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong (atau nama putera-puteri Almarhum yang dikenal) di atas kemangkatan Seri Paduka

Baginda Yang di-Pertuan Agong Ke-____ (sebutkan nama penuh Almarhum Yang di-Pertuan Agong) pada _____ bersamaan _____

Kemangkatan Almarhum merupakan satu kehilangan besar dan turut dirasai oleh patik. Semoga Allah S.W.T. (atau Tuhan) mencucuri rahmat ke atas roh Almarhum dan menempatkannya di kalangan orang-orang yang soleh.

Patik yang berdatang sembah takziah, (tandatangan & sebutkan nama pengirim)

Nota : *Sebutan 'patik-patik sekalian', jika ramai orang atau syarikat berdatang sembah.

Ada pula yang ingin menghantar sejambak bunga dengan mesej sembah takziah ke Istana Negara.

ISTIADAT PEMAKAMAN ALMARHUM RAJA PEMERINTAH NEGERI

Kemangkatan Almarhum Raja Pemerintah Negeri diumumkan oleh Menteri Besar atau Setiausaha Kerajaan Negeri melalui siaran langsung radio. Seperti yang telah dibincangkan di atas, jenazah Almarhum akan dimandi dan disembahyangkan di masjid diraja ataupun masjid yang ditentukan oleh pihak kerabat-kerabat diraja Negeri itu. Jenazah Almarhum akan dibawa dan diletakkan di dalam Balairong Seri atau di kamar khas yang ditentukan oleh

RAJAH 2.13 Jenazah Almarhum Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah, Sultan Selangor Ke-8, diletakkan di atas pelantaran di Balairong Seri, Istana Alam Shah, Selangor

pihak istana. Bakal Sultan yang telah dipilih dan dilantik menjadi Raja Pemerintah Negeri baru akan berangkat hadir untuk dimasyurkan sebagai Raja Pemerintah Negeri menggantikan Almarhum. Istiadat Pemasyurhan merupakan salah satu majlis penuh beristiadat dan telah dibicarakan di atas. Bagaimanapun, kerana istiadat ini dicampur-aduk dengan adat-adat resam tersendiri, istiadat ini berbeza daripada sebuah negeri dengan sebuah negeri yang lain.

RAJAH 2.14 Orang kenamaan menziarahi jenazah Almarhum Sultan Idris Iskandar Shah II, Sultan Perak Ke-33, di Istana Iskandariah, Perak

Perisytiharan pemasyurhan akan dibaca, seringkali oleh Menteri Besar atau seorang Orang Besar Istana mahupun seorang Orang Besar Negeri. Biasanya undangan menghadiri istiadat ini diuruskan oleh pihak istana. Pejabat Sultan atau Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri yang berkennaan melalui telefon, telegram dan perkhidmatan faks. Kaedah pakaian adalah formal dan turut dimaklumkan dalam undangan.

Kemudiannya disusuli dengan

Istiadat Pemakaman.

Prosedur Dan Pakaian

Kehadiran ke Istiadat Pemakaman pada kelazimannya tidak akan diundangkan. Orang kenamaan dan orang kebanyakan boleh mengambil peluang datang menziarah jenazah serta menyaksikan istiadat ini. Pakaian adalah baju kebangsaan hitam, bersamping hitam atau gelap, bersongkok dengan berlilit dengan kain putih untuk orang Melayu dan *lounge suit* gelap, bertali leher hitam atau gelap

kain kuning. Jenazah diarak dengan pedati oleh anggota-anggota tentera dan polis. Setiba di kawasan makam diraja, jenazah diturunkan dan diusungkan oleh pegawai tentera darat, laut dan udara serta polis. Orang kenamaan yang diundangkan akan berada di kawasan makam diraja setengah jam untuk menyambut keberangkatan tiba jenazah Almarhum.

Jenazah Almarhum kemudiannya diusung-turunkan ke dalam liang lahad, dan pekerja makam diraja akan memasukkan tanah kembali ke dalam liang makam Almarhum itu. Selepas jenazah Almarhum selamat disemadikan, bacaan talkin dan doa pada Istiadat Pemakaman ini dilakukan oleh Mufti Kerajaan Negeri berkenaan, dan sebaik sahaja talkin dan bacaan doa selesai, semboyan turut dipasangkan. Jumlah tembakan das meriam berdasarkan usia Almarhum. Kaum kerabat diraja dan Raja-raja Pemerintah Negeri serta pembesar-pembesar dari dalam dan luar negara akan diundang untuk istiadat menabur bunga rampai dan menyiram air mawar ke atas makam Almarhum.

Selesai istiadat menabur bunga, orang kenamaan dan orang kebanyakan yang hadir boleh berundur pulang balik ke rumah masing-masing.

Istiadat Pemakaman Almarhum Bakal Sultan

Istiadat Pemakaman bagi seorang Almarhum Bakal Sultan juga merupakan upacara formal dan penuh beristiadat. Cara berpakaian dan memberi penghormatan terakhir hampir sama dengan Istiadat Pemakaman seorang Almarhum Raja Pemerintah Negeri.

RAJAH 2.15 Gaya berpakaian Orang Besar-besar Negeri Perak ketika menghadiri Istiadat Permakaman Almarhum Sultan Idris Iskandar Shah II, Sultan Perak Ke-33

RAJAH 2.16 Istiadat Permakaman Almarhum Tunku Abdul Rahman Al-haj, Bekas Perdana Menteri dan seorang Kerabat Diraja Kedah

ISTIADAT PERKABUNGAN

Perkabungan dipatuhi sebagai tanda menunjukkan perasan dukacita, pilu dan terharu terhadap kemangkatan seseorang Raja yang memerintah termasuk Yang di-Pertuan Agong dan seseorang Bakal Sultan serta isteri baginda.

Tempoh perkabungan untuk Almarhum Yang di-Pertuan Agong ditetapkan oleh Jabatan Perdana Menteri dan, pada umumnya, selama 7 hari. Bagi Almarhumah Raja Permaisuri Agong selama 3 hari. Di peringkat negeri, tempoh perkabungan bagi seorang Raja Pemerintah berbeza antara 3 bu-

lan dan seratus hari. Begitu pula, bagi seorang isteri Raja Pemerintah Negeri dan seorang Bakal Sultan, tempoh perkabungan adalah ditetapkan oleh pihak istana mahupun Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri tertentu melalui siaran radio dan televisyen serta media massa yang sah. Semua acara rasmi dan acara keramaian hendaklah dibatal atau ditunda tarikhnya sama sekali mulai dari tarikh Almarhum mangat sampai ke hari selesainya Istiadat Pemakaman. Sepanjang tempoh perkabungan, agensi kerajaan tidak dibenarkan menjayakan sebarang majlis jamuan malam yang berkorak hiburan seperti mengadakan acara tarian dan nyanyian. Semua pejabat kerajaan, syarikat swasta, dan bangunan dikehendaki menaikkan bendera setengah tiang selama tempoh perkabungan. Bagi Almarhum Yang di-Pertuan Agong dan Almarhumah Raja Permaisuri Agong, bendera Malaysia dan bendera negeri Almarhum berasal dikibarkan setengah tiang. Bagi seorang Almarhum Raja Pemerintah Negeri, seorang Almarhum Bakal Sultan dan isteri baginda, maka bendera negeri di bawah pemerintahan Almarhum atau Almarhumah (isteri baginda) hendaklah dikibar setengah tiang selama tempoh perkabungan.

Pakaian

Pakaian untuk perkabungan adalah seperti berikut:

Bagi lelaki Melayu – Baju kebangsaan hitam atau gelap, bersamping hitam atau gelap dan bersongkok hitam dengan dibelit dengan kain putih selebar 3.8 sentimeter. Sa-

rung kaki hitam atau gelap, dan kasut hitam berkilit. Di peringkat negeri, ikutlah saiz lebar kain putih ditetapkan oleh pihak Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri berkenaan.

Bagi lelaki bukan Melayu – Lounge suit hitam atau gelap warnanya, bertali leher hitam atau gelap dan tidak bercorak, serta bertoha putih selebar 8.9 sentimeter. Sarung kaki hitam atau gelap, dan kasut hitam berkilit. Di peringkat negeri, saiz lebar toha ditetapkan oleh pihak Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri berkenaan. Payung yang dibawa bersama hendaklah berkain hitam.

Bagi wanita Melayu – Baju kurung, baju kebaya atau jubah hitam maupun gelap sedondong dan bertudung atau berselendang putih. Kasut hitam atau putih.

Bagi wanita bukan Melayu – Baju tertib dan sopan yang berwarna hitam atau gelap bersama selenjang hitam. Sarung kaki dan kasut hitam.

ISTIADAT MENJUNJUNG DULI

Berbeza dengan majlis menghadap, istiadat ini merupakan salah satu istiadat yang paling penting sebagai tanda membala budi dan kasih kepada seorang Raja Pemerintah Negeri khususnya di Perak Darul Ridzuan, Johor Darul Takzim, Terengganu Darul Iman, Kelantan Darul Naim, Pahang Darul Makmur, Selangor Darul Ehsan dan Negeri Sembilan Darul Khussus. Istiadat ini tidak disempurnakan di peringkat persekutuan. Da-

RAJAH 2.17 Istiadat Menjunjung Duli di Balairong Seri, Istana Iskandariah, Perak

lam istiadat ini, orang besar-besaran yang dikurniakan gelaran akan melafazkan ikrar taat setia kepada Raja.

Para pembesar negeri akan dijemput menyaksikan adat istiadat ini di Balairong Seri bersama-sama dengan ratusan dif undangan.

Undangan

Kad undangan dikeluarkan oleh pihak Setiausaha Kerajaan Negeri atas titah perintah Raja Pemerintah Negeri. Bersama-sama kad disertakan maklumat berhubung dengan tarikh, tempat meletak kereta, panduan masuk ke dalam istana, waktu dikehendaki tiba di istana dan lain-lain. Kad jawapan biasanya dilampirkan bersama, dan hendaklah diisi serta dikembalikan kepada pihak yang membuat undangan.

Pakaian

Cara berpakaian adalah dicatarkan dalam kad undangan. Kaum wanita dinasihatkan memakai baju kurung ataupun kebaya labuh dan berselendang maupun bermini telekung. Orang lelaki boleh me-

makai pakaian Melayu ataupun *lounge suit* kehitam-hitaman dan bersongkok. Untuk maklumat lanjut, sila hubungi pihak yang membuat undangan atau Pejabat Sultan untuk mengemukakan sebarang kemasukan.

Pakaian-pakaian Yang Dilarang

Telah ditentukan oleh adat istiadat diraja, semenjak turun-temurun ketika para tetamu menghadiri majlis-majlis istiadat di istana atau Balairong Seri terdapat beberapa larangan mengenai pemakaian pakaian seperti berikut:

- Betapa tingginya martabat seorang rakyat biasa, sama ada lelaki atau wanita, beliau tidak dibenarkan memakai pakaian kuning atau kekuning-kuningan kecuali hak atau kebenaran memakainya telah diperkenankan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong (atau Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan sekiranya menghadiri majlis di negeri itu). Melanggar peraturan ini bermakna seseorang telah menyalah tatasula diraja juga.

- Rakyat biasa tidak dibenarkan memakai pakaian yang diperbuat daripada kain nipis lagi jarang kecuali beliau, sama ada lelaki atau wanita, telah secara istimewa diperkenankan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong (atau Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan). Tetapi larangan ini hanya di Majlis-majlis Jamuan Diraja.

- Ditegah sama sekali kecuali putera-putera Raja dan orang besar-besaran tertentu, memakai keris

pun
dan
mat
ang
ibat
se-

ila-

tia-
au-
ha-
ana
be-
zai-

se-
le-
di-
u-
ce-
ia-
eh
er-
n-
ci-
eri
er-
hi

an
iat
e-
au
li-
ka
ig
tri
in
in

ili
si-
is

berubi emas sebungkal, keris bersarung bulu atau pelepah rumbia, terapang keris bertutup dan keris tanduk bersambung gading.

- Raykat juga dilarang mengikat tengkolok yang dikenali sebagai 'Bendahara pulang mandi', 'belah mumbang' dan 'destar bertatah atau berkaki'. Sesebuah tengkolok yang dilarang pemakaian di Perak Darul Ridzuan termasuk ikatan-ikatan 'anak gajah menyusun', 'mumbang dibelah dua', 'lang menyusun angin', 'pucuk pisang patah', 'ayam patah kepak', 'balung ayam' dan 'garam sebuku' atau 'getam pekasam'. Di

Pahang Darul Makmur, orang kebanyakannya tidak dibenarkan memakai tengkolok berbentuk 'sa' dan berbentuk kelongsong 'bunga' kerana ia khas digunakan oleh Orang Besar Berempat. Demikian juga 'cogan daun kop'i' yang dikhaskan untuk kegunaan Kebawah Duli Sultan sahaja. Di Selangor Darul Ehsan, orang kebanyakannya dilarang memakai tengkolok jenis 'pari mudek' dan 'sabang selat' yang dikhaskan untuk pemakaian orang besar-besar. Sama bagi pemakaian tengkolok jenis 'dendam tak sudah' di negeri-negeri di Pantai Timur pemakaian ini khas untuk segolongan orang besar sahaja.

- Baju kebaya mahupun baju kurung hendaklah labuh melepas lutut dan kainnya tidak boleh berbelah sama ada di tepi, hadapan atau belakang.
- Kaum wanita Cina tidak boleh memakai samfu di majlis rasmi dan jika berpakaian ceongsam

hendaklah labuh ke paras kaki dan berlengan panjang serta belahan baju tidak tinggi.

- Coli bagi pakaian sari untuk wanita India tidak boleh menampakkan perut dan hendaklah berlengan panjang.

Prosedur

Dif-dif undangan dipinta membawa kad undangan masing-masing. Mereka akan terus dibawa ke Balairong Seri, di situ beberapa orang bentara istana dan kakitanan kerabat diraja akan sedia membantu dif-dif mencari tempat duduk masing-masing.

Anda sekalian dikehendaki bangun ketika nobat diraja memainkan lagu 'Raja Berangkat'⁶ dan pada masa yang sama Raja Pemerintah Negeri dan Permaisuri Baginda serta rombongan diraja berangkat masuk ke Balairong Seri. Setelah sampai di singgahsana, Raja Pemerintah dan Permaisuri akan bersemayam di atas kaus diraja. Serentak itu, anda dan sekalian hadirin pun tunduk atau menyembah memberi hormat lalu duduk.

Ketua atau penghulu balai istana akan mengisyiharkan yang Baginda Raja Pemerintah telah berkenan melangsungkan istiadat menjunjung duli. Orang besar-besar yang terlibat dalam adat istiadat ini yang telah bersedia di dalam sebuah bilik khas akan dipanggil seorang demi seorang datang menghadap serta melafazkan adat menjunjung duli. Oleh kerana gaya melakukan adat ini berbeza antara sebuah negeri dengan negeri yang lain, maka penulis ti-

dak akan menuatkan segala keterangan di dalam buku ini, bagaimana pun orang besar-besar yang dititahkan menjunjung duli terlebih dahulu akan diberi arahan atau petunjuk oleh tokoh adat istiadat di istana berkenaan. Sering kali, raptai mengenai penyempurnaan adat ini akan diadakan beberapa hari sebelum istiadat ini dilangsungkan.

Sebaik selesai majlis adat istiadat itu, ketua atau penghulu balai akan mengisyiharkan keberangkatan Baginda Raja Pemerintah dan Permaisuri meninggalkan majlis. Anda, para pembesar dan semua hadirin akan berdiri. Baginda Raja dan Permaisuri pun berangkat turun dari singgahsana diiringi oleh pegawai-pegawai juruiring, lalu berangkat keluar dari Balairong Seri. Anda dan sekalian difundangan pula keluar menuju ke salah sebuah bilik rehat berhampiran dengan Balairong Seri untuk jamuan ringan atau santapan tengah hari.

Berhadapan Dengan Raja

Apabila berhadapan dengan Raja Pemerintah Negeri di Dewan Menghadap, Balairong Seri ataupun di perhimpunan-perhimpunan yang lain, sembah hendaklah ditujukan khusus kepada Raja Pemerintah itu.

Sekiranya Bakal Sultan dan bukan Raja Pemerintah yang berangkat hadir di Dewan Menghadap, Balairong Seri atau dalam sebarang upacara atau perhimpunan, anda dan para hadirin hendaklah menyembah Bakal Sultan itu juga.

Pada zaman dahulu, cara men-

⁶ Di Selangor Darul Ehsan dan Johor Darul Takzim, lagu 'Raja Berangkat' tidak dimainkan, sebaliknya digantikan dengan lagu 'Khalilullah'.

yembah hendaklah dilakukan ketika duduk sambil meletakkan kakinya kanan di atas lutut kakinya kiri tetapi menyembah secara berdiri pada tekad ini telah diterima sebagai sebahagian daripada tatasusila atau etiket diraja. Untuk mengetahui gaya peraturan dengan lebih lanjut, sila rujuk fasal 'Menyembah'.

Mengikut peraturan menyembah ketika duduk, apabila tiba masanya mengundur diri, anda tidak boleh berpusing serta-merta. Sesudah menyembah, anda hendaklah bangun, berundur tiga langkah ke belakang. Selepas itu, kembali duduk dan melakukan sembah sekali lagi. Kemudian bangun, berundur tiga langkah ke belakang, kemudian memblok perlahan-lahan meninggalkan dewan. Cara menyembah yang penuh resam ini hanyalah disempurnakan di majlis-majlis istiadat tertentu.

Meninggalkan Majlis

Sesudah majlis jamuan ringan atau santapan tengah hari, istiadat menjunjung duli pun diumumkan tamat, para tetamu perlu mengambil perhatian yang adat ini tidak diamalkan dalam sebarang majlis santapan melainkan diadakan secara istiadat rasmi di luar kawasan istana, khasnya di majlis-majlis berbuka puasa yang diadakan di pekarangan masjid.

yang beraja. Di peringkat kebangsaan, Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong juga perkenan berangkat mencemar duli ke majlis santapan bersama-sama dengan pembesar negeri serta rakyat jela-ta, bahkan majlis tersebut tidak dirujukkan sebagai istiadat sudun.

Berhubung dengan istiadat ini, peraturan-peraturan berikut telah ditentukan oleh adat istiadat diraja. Kaum kerabat diraja berhak menyantap makanan dari hidangan yang sama dengan Raja Pemerintah Negeri, permaisuri dan putera-puteri baginda, Bakal Sultan dan isteri baginda. Tiada sesiapa pun dibenarkan makan daripada talam yang sama kecuali telah terlebih dahulu dititahkan atau diperkenankan oleh Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan. Namun para tetamu perlu mengambil perhatian yang adat ini tidak diamalkan dalam sebarang majlis santapan melainkan diadakan secara istiadat rasmi di luar kawasan istana, khasnya di majlis-majlis berbuka puasa yang diadakan di pekarangan masjid.

Sekiranya majlis kenduri atau jamuan tersebut diadakan di pekarangan istana, ketua atau penghulu balai mahupun pegawai penyambut akan membuat anggaran jumlah hidangan yang perlu dimasak untuk menjamu lapan atau sepuluh orang untuk satu hidangan. Raja Pemerintah Negeri yang bersemayam di dalam khemah diraja berhadapan sesuatu majlis perhimpunan dan diberikan jorong emas atau perak. Orang besar-besar tempatan pula akan dihidangkan dengan kerongkop dan pahat atau semberip makanan.

Di majlis perayaan Maulidur-Rasul atau majlis berbuka puasa

dan majlis santapan selepas majlis bacaan tahlil mahupun surah yasin, mufti atau imam mungkin juga disajikan dengan pahar atau semberip makanan. Sesudah membaca doa, mufti dijemput duduk bersama-sama orang besar-besaran lain.

Undangan

Jika undangan itu atas titah perintah maka kad undangan akan disampaikan oleh pihak Pejabat Sultan atau Setiausaha Kerajaan Negeri yang berkenaan. Pejabat-pejabat kerajaan, badan-badan berkunin, masjid-masjid, syarikat-syarikat swasta dan pertubuhan-pertubuhan juga boleh menjemput ahli kerabat diraja yang tertentu berangkat mencemar duli di majlis berbuka puasa dan majlis bacaan tahlil serta surah yasin. Dalam hal ini kad jemputan akan diedarkan oleh pihak pejabat atau syarikat yang terlibat. Peraturan yang sama juga diamalkan oleh angkatan tentera apabila mengelolakan majlis berbuka puasa dengan keberangkatan seorang tetamu diraja.

Pakaian

Apabila menghadiri majlis rasmi, kaum wanita hendaklah memakai baju kebaya atau baju kurung dan bersetelendang atau bertudung. Kaum lelaki pula berpakaian baju Melayu dan bersongkok. Jika menghadiri majlis kenduri yang diundang oleh pertubuhan-pertubuhan swasta biasanya baju batik berlengan panjang serta bersongkok dikira lebih sesuai.

Tertib Sewaktu Makan

Jika duduk di lantai sewaktu menghadap hidangan di balai, pe-

ajlis
ya-
uju-
iau
em-
duk
esar

tin-
di-
bat
aan
sat-
ian
uri-
bu-
en-
ing
nar
ian
ya-
tan
ja-
'er-
tan
nila
ika
se-

ni,
kai
lan
ig.
iju
ka
ng
r-
ia-
ri-

g-
e-

karangan istana, masjid atau rumah kediaman, kaum lelaki harus duduk bersila beratur berjejeran secara berhadap-hadapan, begitu juga kaum wanita tetapi hendaklah duduk bertimpuh. Lazimnya, di majlis yang bersangkutan dengan soal keagamaan seperti kenduri doa selamat, tahlil dan pembacaan surah yasin dan majlis berbuka puasa kaum lelaki diasingkan daripada kaum wanita; kaum lelaki akan berkumpul dan duduk di satu sudut manakala kaum wanita pula disudut yang lain.

Ada juga majlis doa selamat disajikan di atas meja panjang tetapi kaum wanita tidak menyertai, kecuali di majlis besar-besaran yang Raja Permaisuri berangkat menemar duli.

Tataada susunan keutamaan kedudukan para tetamu ditentukan menurut umur dan pangkat, misalnya yang lebih tua atau yang lebih tinggi martabatnya duduk berhampiran dengan meja diraja.

Ketika makan, para tetamu hendaklah menjaga segala tingkah laku supaya tidak dipandang kurang sopan. Jangan biarkan nasi dan lauk di dalam pinggan berselekat di serata pinggan. Tulang-tulang dan sisa-sisa makanan hendaklah dikumpulkan atau dilonggarkan di tepi pinggan makan masing-masing. Juga dipandang tidak manis sekiranya para tetamu melongkokkan sisa makanan di atas saprah atau dibuang di bawah meja. Jika keliling bibir mulut menjadi comot semasa makan, gunakanlah sapu tangan atau kertas tisu yang disediakan.

Prosedur

Sebelum hidangan disajikan di meja diraja dan kepada para tetamu, ketua balai atau pegawai penyambut hendaklah memastikan terlebih dahulu semua tetamu telah mengambil tempat masing-masing.

Seumur hidangan untuk Seri Balai⁷ dibawa masuk dan disusun secara tertib. Para undangan tidak boleh mula makan sebelum Raja Pemerintah Negeri yang berangkat hadir berbuat demikian.

Lazimnya, nasi yang disajikan ialah nasi minyak atau nasi beriani manakala lauk-pauknya pula terdiri daripada rendang lembu (atau kerbau), daleca, kurma ayam (atau lembu) serta sayur-sayuran, acar (atau kerabu) dan makanan penutup sajian iaitu *desert*.

Ketika meletakkan hidangan atau mengambil kembali talam-talam tersebut di bahagian kanan atau kiri Balai, pembawa-pembawa hidangan hendaklah berpaling diri ke arah Seri Balai tanpa mengambil kira pangkat seseorang. Ini kerana Seri Balai merupakan satu-satunya tempat Raja Pemerintah Negeri bersemayam. Oleh yang demikian, penghormatan sepenuhnya perlu diberikan.

Di majlis besar-besaran yang diadakan di luar bangunan istana, misalnya di pekarangan istana atau masjid, tiap-tiap hidangan hendaklah ditutup dengan saji dan disusun secara tertib di atas lantai atau meja. Di tiap-tiap hidangan disertakan 4 atau 6 biji pinggan makan, 4 atau 6 biji gelas, 2 biji geletar atau jag air yang berisi air sejuk atau air sirap dan bekas ber-

isi air khas untuk basuh tangan.

Meninggalkan Majlis

Setelah majlis selesai, biasanya doa selamat akan dibaca oleh mufti atau imam. Sebaik sahaja Raja Pemerintah Negeri dan pembesar-pembesarnya berangkat meninggalkan majlis, para tetamu boleh menyusul kemudian.

Berlainan pula dengan majlis yang diadakan di pekarangan masjid, setelah selesai, para tetamu akan bersalam-salam dengan tuan majlis serta alim ulama. Jika diadakan di rumah kediaman, tetamu lelaki akan menemui tuan rumah, manakala tetamu wanita akan menemui puan rumah untuk meminta diri.

ISTIADAT PENGANUGERAHAN

Mereka yang namanya tercatat dalam Senarai Penerima Darjah Kebesaran Dan Bintang Hari Perayaan Ulang Tahun Keputeraan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong (atau Raja Pemerintah Negeri) akan diundang untuk menghadiri Istiadat Penganugerahan di Istana Negara (atau istana-istana rasmii Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan). Amnya, sesiapa yang telah diundang ke istiadat tersebut hanya dibenarkan membawa seorang tetamu sahaja, biasanya keluarga terdekat (atau kenalan rapat). Di peringkat persekutuan, Senarai Penerima Darjah Kebesaran Dan Bintang ini akan diwartakan dalam Warta Kerajaan Persekutuan, manakala di peringkat negeri, ia diwartakan

⁷ Bahagian hadapan Seri Balai iaitu tempat persemayaman Raja Pemerintah Negeri bersama-sama dengan isteri gahara dan Raja-raja Bergelar.

dalam Warta Kerajaan Negeri yang berkenaan.

Undangan

Kad undangan datang dari Pejabat Penganugerahan Darjah Kebesaran Dan Bintang dengan mencatatkan butir-butir khusus seperti tarikh, masa, tempat, tempat meletak kereta dan cara berpakaian. Undangan ini merupakan titah perintah. Penerima-penerima dikehendaki mengisi dan mengembalikan borang-borang yang disediakan.

Peraturan-peraturan untuk Majlis Istiadat Penganugerahan Negeri-negeri tidaklah berbeza antara satu sama lain. Lazimnya, undangan jenis ini bagi peringkat negeri disampaikan oleh pihak Setiausaha Kerajaan Negeri berkenaan.

Pakaian

Telah ditetapkan oleh majlis istiadat penganugerahan akan pakaian yang mesti dipakai oleh penerima dan para tetamu. Dalam hal berpakaian ini, terdapat pakaian-pakaian yang pemakaianya tidak dibenarkan sama sekali (sila rujuk 'Pakaian-pakaian Yang Dilarang') dan kesemua penerima mahupun tetamu hendaklah mematuhi larangan ini. Seperti biasa, wanita Melayu hendaklah berpakaian kebaya labuh atau baju kurung dengan selendang ataupun bermini telelung. Bagi wanita yang akan menerima anugerah, mereka mestilah mengikat selendang di pinggang dan simpulan selendang itu hendaklah di rusuk kiri. Orang lelaki memakai *lounge suit* berwarna hitam atau gelap atau pakaian istiadat untuk para menteri, hakim, wakil-wakil rakan-

yat, pegawai-pegawai kanan kerajaan dan Darjah-darjah Kebesaran Persekutuan serta Negeri dan seragam jenis No. 1. Bagi mereka yang berpakaian Melayu tradisional yang dilengkapi dengan tengkolok, bengkung dan keris (sekitaranya dibenarkan pakai) hendaklah disisipkan di celahnya, lazimnya kain bagi pakaian tersebut diperbuat daripada tenunan songket penuh yang dijahit dengan benang emas.

Sebagai menghormati penganugerahan Darjah Kebesaran dan Bintang, seseorang penerima tidak seharusnya memakai bintang-bintang ataupun kurniaian lain yang telah dianugerahkan kepada dinya dahulu.

Prosedur

Sebaik-baik masa yang dicadangkan bagi ketibaan para penerima bintang ialah satu jam lebih awal, begitu juga para undangan yang lain. Kaktangan kerabat diraja dan bentara-bentara istana akan berada di setiap pintu masuk dan di beberapa bahagian antara istana dan Balairong Seri untuk memandu serta menyambut para hadirin.

Oleh itu, masalah tersesat tidak akan timbul. Dif-dif kehormatan yang turut diundang dibawa terus ke Balairong Seri untuk mengisi tempat-tempat duduk yang telah dikhaskan. Di Istana Negara terdapat beberapa deretan kerusi yang menghadap singgahsana, manakala di sesetengah istana negeri kerusi diletakkan pada geta yang tinggi iaitu di sebelah-menyelbelai Balairong Seri. Penerima-penerima kurniaian terlebih dahulu dibawa ke kamar-kamar khas untuk menerima taklimat sepenuhnya sebelum menyertai majlis kebesaran tersebut. Adakalanya rapat diatur sehari atau dua sebelum Majlis Penganugerahan dijadualkan.

Sebaik sahaja keberangkatan tiba Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong bersama Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong pada jam 11.00 pagi di Balairong Seri, dif-dif kehormat dan sekalian tetamu serta penerima bintang wajib berdiri. Nobat Diraja mula memainkan lagu 'Raja Berangkat'. Sesudah itu, Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong bersemayam di singgahsana. Kemudian, para hadirin ditu-

RAJAH 2.18 Istiadat Penganugerahan Darjah Kebesaran di Istana Negara

tahan duduk. Penerima-penerima murniaan dipandu seorang demi seorang ke pintu masuk Balairong Seri. Di sini setiap nama dipanggil oleh Datuk Paduka Maharaja Lela. Para penerima akan tampil ke hadapan, disematkan bintang dan kembali ke tempat duduk masing-masing menyertai para tetamu dan penerima-penerima lain.

Lazimnya, keseluruhan majlis mengambil masa kira-kira dua jam. Setelah selesai, kesemua tetamu berdiri dan lagu 'Raja Berangkat' dimainkan sekali lagi dan Seri Paduka Baginda berdua pun berangkat meninggalkan majlis.

Peraturan yang sama juga dilakukan di majlis Istiadat Penganugerahan untuk sesebuah negeri. Bezanya di sini, Datuk Paduka Maharaja Lela akan digantikan oleh salah seorang pembesar bergelar atau ahli yang terdiri daripada kakitangan kerabat diraja. Bagi negeri-negeri yang tidak beraja, lagu kebangsaan negeri dimainkan ketika dalam Balai Istiadat (ataupun dipanggil Dewan Pengurniaan) bagi menggantikan lagu kebesaran 'Raja Berangkat'.

Perilaku Semasa Menerima Darjah Kebesaran Persekutuan

Bilangan tunduk hormat semasa menerima anugerah Darjah Kebesaran Persekutuan ialah tiga kali, iaitu seperti berikut:

- (a) di tempat pertama yang berhadapan terus dengan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong;
- (b) di tempat kedua, iaitu setelah bergerak tiga langkah ke hadapan Seri Paduka Baginda Yang di-Per-

tuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong untuk menerima Darjah Kebesaran; dan

- (c) semasa berada di tempat asal (tempat pertama) sebelum beredur ke kerusi tempat duduk.

Meninggalkan Majlis

Sebaik sahaja Seri Paduka Baginda berdua berangkat meninggalkan Balairong Seri, para hadirin dibenarkan bersurai. Sebelum meninggalkan istana, kebanyakan orang memilih untuk bergambar. Tetapi para hadirin dilarang sama sekali menaiki singgahsana mahupun mendudukinya serta merakamkan gambar. Anda juga ditegah membawa kamera dan mengambil gambar di dalam istana atau merakamkan istiadat penganugerahan gilang-gemilang itu menerusi video kamera. Segala penggambaran dan rakaman video hanya boleh dirakamkan di luar istana. Ini kerana jurugambar-jurugambar telah disediakan khas untuk merakamkan gambar di dalam istana.

JAMUAN TEH DIRAJA

Ia diadakan sempena Hari Ulang Tahun Keputeraan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong pada hari Sabtu yang pertama dalam bulan Jun tiap-tiap tahun. Undangan untuk menghadiri Jamuan Teh Diraja di Istana Negara datang daripada Datuk Paduka Maharaja Lela. Selain maklumat biasa seperti tarikh, waktu dan tempat disertakan juga perda menunjukkan arahan untuk meletak kereta. Bersama-sama kad undangan disertakan juga kad jawapan dan kad kebenaran masuk. Kad kebe-

naran masuk penting dibawa bersama sebagai petunjuk pengesahan yang membolehkan anda masuk ke istana. Mereka yang tidak dapat menghadirinya hendaklah mengembalikan kad jawapan dan kad kebenaran masuk serta alasannya sekali. Bagaimanapun, penerimaan kad undangan tidak perlu dimaklumkan. Kadangkala kad kebenaran tidak dikembarkan bersama, dan dalam keadaan ini, anda harus membawa kad undangan bersama semasa menghadiri ke jamuan teh tersebut.

Pakaian

Kebanyakan wanita berpakaian kurung moden tetapi ada juga yang berpakaian kebaya labuh. Bagi wanita asing, mereka berpakaian petang (*afternoon dress*) dengan atau tanpa topi. Kaum lelaki memakai kot, *lounge suit* atau baju Melayu serta bersongkok.

Prosedur

Pintu-pintu masuk dibuka sejam sebelum keberangkatan tiba Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong bersama Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong dan ahli-ahli kerabat diraja. Apabila tiba waktunya untuk memulakan majlis, Seri Paduka Baginda berdua diiringi oleh ahli-ahli kerabat diraja akan berangkat keluar dari istana dan disambut oleh para undangan yang akan berdiri di kiri kanan untuk memberi laluan kepada Seri Paduka Baginda berdua dan pembesar-pembesar diraja. Beberapa perkenalan akan dilakukan pada masa itu. Kemudian semua ahli kerabat diraja termasuk Datuk Paduka Maharaja Lela, Datuk Pengelola Bijaya Diraja,

Setiausaha Sulit dan Dang Perwara Diraja akan beramah mesra dengan para undangan yang berada di kiri kanan yang memberi laluan kepada mereka. Setengah jam atau sejam selepas itu, ker-

maklumat ini seharusnya terlebih dahulu diberitakan kepada pegawai atau bentara istana. Ringkasnya, anda boleh menceritakan tempat dan bila penghadapan atau pertemuan yang terdahulu itu diada-

RAJAH 2.19 Jamuan Teh Diraja di pekarangan Istana Iskandariah, Perak

bat-kerabat diraja akan berangkat masuk ke khemah teh diraja. Para hadirin akan dilayan di khemah-khemah lain yang berhampiran.

Dipanggil Menghadap

Sekiranya seorang kerabat diraja berhasrat menemui anda, anda akan didatangi oleh seorang pegawai atau bentara istana. Beliau akan meminta nama anda dan anda hendaklah memberitahu pangkat dan gelaran diri yang lengkap. Kemungkinan juga anda diperlukan memberi sedikit sebanyak maklumat diri. Maklumat ini ringkas sahaja seperti jawatan yang disandang atau maklumat mengenai anda baru menerbitkan sebuah buku. Jika anda pernah menghadap dan ada kena-mengena dengan ahli kerabat diraja berkennaan,

kan. Sesudah itu, pegawai atau bentara akan membawa anda menghadap ahli kerabat yang berkenaan secara rasmi (sila lihat '**Menghadap Raja**').

Meninggalkan Majlis

Setelah diraikan selama sejam atau dua. Lagu Kebangsaan⁸ akan dimainkan dan majlis pun tamat dengan rasminya. Tanpa sebarang istiadat, kerabat-kerabat diraja berangkat meninggalkan majlis. Para undangan pun menuju ke pintu-pintu keluar. Meskipun meninggalkan majlis lebih awal sebelum tamat bukanlah perbuatan melanggar tatasusila majlis, namun lantaran masa untuk majlis jenis ini tidak panjang dan jarang kedapat tetamu mengambil kesempatan berbuat demikian.

MAJLIS-MAJLIS BERTARAF NEGARA

Empat jenis majlis bertaraf negara yang sangat kerap dihadiri oleh orang ramai ialah Majlis Jamuan Negara sempena Persidangan Raja-raja mahupun lawatan rasmi Ketua Negara Asing, dan Majlis Santapan Malam sempena Pembukaan Parlimen.⁹

Di peringkat negeri, terdapat juga Majlis Jamuan Negeri sempena Pertabalan, lawatan rasmi Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atau Ketua Negara Asing dan Perasmian Dewan Undangan Negeri. Majlis ini biasanya dihadiri oleh ratusan tetamu. Ia biasanya dijаяkan di Istana Negara atau di istana rasmi Raja Pemerintah Negeri mahupun di sebuah hotel terkemuka.

Undangan

Undangan dikeluarkan atas titah perintah Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong oleh Datuk Paduka Maharaja Lela yang mewakili kaum kerabat perintah. Disebabkan undangan ini berupa titah diraja, ia hendaklah dijawab seperti yang dikehendaki (sila lihat '**UNDANGAN DIRAJA**'). Begitu juga dengan semua undangan rasmi diraja, perkara-perkara mengenai masa ketibaan para tetamu dan cara berpakaian dicatatkan. Kad undangan hendaklah dibawa bersama dan dihulurkan ketika sampai. Rajah bagi tempat duduk para undangan akan diedarkan ketika mereka tiba.

Pakaian

Pakaian hendaklah rasmi dan me-

8 Di peringkat negeri, Lagu Kebangsaan Negeri yang berkenaan dimainkan.

9 Di peringkat negeri, kita ada Istiadat Pembukaan Rasmi Dewan Perhimpunan Undangan Negeri.

RAJAH 2.20 Keberangkatan tiba Yang di-Pertuan Agong Ke-7 di Kuala Terengganu sempena membuat lawatan rasmi

matuhu peraturan yang biasanya dimaktabkan bersama dalam kad undangan. Kaum lelaki dikehendaki memakai *mess kit*, *white tie*⁽¹⁾ atau pakaian kebangsaan hitam serta samping. Bintang-bintang Darjah Kebesaran dan anak-anak bintang serta pingat hendaklah dipakai. Bagi kaum wanita mestilah berpakaian sopan, sekiranya berpakaian kebangsaan sama ada baju kurung atau kebaya ia lebih menarik dipadankan dengan selenjang. Bintang Darjah Kebesaran serta anak-anak pingat juga dipakai bersama.

Prosedur

Dari pintu masuk, dif-dif undangan dipandu ke sebuah bilik anjung oleh bentara-bentara istana mahupun pegawai-pegawai protokol dari Bahagian Istiadat di Jabatan Perdana Menteri. Mereka akan disambut pula oleh Datuk Paduka Maharaja Lela dan Datuk Pengelola Bijaya Diraja yang sedia

menunggu. Kemudian diiringi ke selasar bilik dan dihidangkan minuman. Kakitangan kerabat diraja akan memastikan keselesaan para tetamu. Dang Perwira Diraja yang turut sama melayan para tetamu dapat dikenal pasti menerusi lengana-lengana khas yang dipakai manakala kakitangan lelaki kerabat diraja memakai pakaian jawatan masing-masing berserta tengkolok.

Dif-dif kemudiannya beredar ke Dewan Santapan berpandukan raja yang telah menetapkan tempat duduk mereka dan dibantu oleh bentara-bentara istana yang berdiri di belakang deretan kerusi. Para dif hanya boleh duduk sesudah Seri Paduka Baginda berdua bersemayam terlebih dahulu. Apabila para hadirin telah berada di tempat masing-masing, Tuanku Yang di-Pertuan Agong bersama rombongan diraja bersedia memulakan Majlis Santapan Malam.

Kebiasaannya, juadah terdiri

daripada hidangan seperti sup, ikan, daging dan puding, disusuli dengan buah-buahan. Memandangkan dif-dif undangan terdiri daripada pelbagai bangsa dan berlainan agama, makanan yang dihidangkan dipilih khas untuk kesesuaian semua. Untuk menghormatkan agama Islam sebagai agama rasmi, minuman keras tidak disajikan sama sekali. Sebagai gantian para dif disajikan dengan minuman ringan dan air biasa. Demikian pula, minuman ucapan selamat pun disempurnakan dengan minuman ringan.

Semasa dijamu selera, Orkestra Tentera Darat atau Pasukan Polis Diraja Malaysia akan memainkan muzik dan mengadakan persembahan lagu-lagu oleh artis-artis tempatan.

Setelah majlis santapan selesai, suasana hendaklah senyap sebentar supaya Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dapat melafazkan titah ucapan alu-aluan kepada pemimpin negara yang diraikan yang sedang dalam jawatan ke negara ini. Kemudian Seri Paduka Baginda akan berkenan mencadangkan minuman ucap selamat kepada tetamu yang diraikan itu. Para hadirin pun bangun, minum dan duduk semula. Sebagai balasan, pemimpin tersebut turut menyampaikan sepatah dua kata yang disudahi dengan minuman balas ucap selamat kepada Tuanku Yang di-Pertuan Agong. Sekali lagi dif-dif bangun, minum dan kembali duduk. Minuman kopi dan teh dihidangkan di bilik anjung atau di Dewan Santapan sahaja.

Peraturan yang sama juga dipatuh di Majlis Jamuan Negeri

(1) Kot berekor hitam, weskor putih, kemeja putih keras di sebelah hadapan, kolar bersayap, dasi kupu-kupu putih, seluar hitam dan kasut hitam.

ketika majlis itu diraikan di istana rasmii Raja Pemerintah Negeri berkenaan.

Meninggalkan Majlis

Di akhir majlis, Lagu Kebangsaan¹¹ dimainkan dan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong bersama-sama rombongannya pun berangkat meninggalkan majlis. Ini berupa isyarat bagi membolehkan para tetamu bersurai. Mengikut peraturan dif-dif yang meninggalkan sesuatu Majlis Jamuan Negara sebelum Tuanku Yang di-Pertuan Agong berbuat demikian, dikira telah menyalahi adat protokol. Tetapi dalam keadaan-keadaan tertentu dan luar biasa seperti kezuruan terdapat kekecualiannya. Bagaimanapun, anda haruslah menemui kakitangan kerabat diraja dan memberitahu keadaan yang sebenar serta meminta izin untuk mengundur diri. Biasanya anda akan dibenarkan meninggalkan majlis lebih awal.

Ucapan Terima Kasih

Surat ucapan terima kasih boleh ditulis kepada Datuk Paduka Maharaja Lela atau Setiausaha Sulit Kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong memintanya supaya memohon mengangkat sembah hasrat anda kepada Tuanku Yang di-Pertuan Agong.

MAJLIS SAMBUTAN HARI RAYA AIDILFITRI

Majlis Sambutan Hari Raya Aidilfitri diraikan pada 1 hari bulan Syawal. Lazimnya, santapan ringan diadakan di pekarangan Istana Negara pada waktu pagi (kira-

kira jam 10.00 pagi, iaitu selepas sembahyang sunat Hari Raya Aidilfitri dan amalan menziarahi kubur/makam) melainkan pada musim hujan ia disempurnakan di dalam Dewan Santapan. Santapan ringan ini diraikan serupa seperti 'Jamuan Teh Diraja' yang dibicarakan di atas, dan undangan adalah daripada pihak Istana Negara. Peraturan menyiapkan diri dan prosedur menghadiri majlis ini juga sama seperti kacahad menghadiri Jamuan Teh Diraja cuma kadangkala semua diri undangan dan isteri mereka dikehendaki berbaris dan datang bergilir-gilir menghadap Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong serta kerabat-kerabat diraja. Para undangan akan berdatang salam-salamansambil memohon menyembahyang ucapannya "Selamat Hari Raya Aidilfitri". Para undangan yang beragama Islam juga memohon "Maaf Zahir Dan Batin" selepas ucapan selamat tersebut. Adalah diingatkan bahawa undangan ini juga berupa titah perintah dan hendaklah dijawab sama ada dengan kad jawapan sekiranya disertakan bersama dengan kad undangan mahupun dengan menulis surat jawapan peribadi. Kad undangan juga hendaklah dibawa bersama ke istana kerana dikehendaki ditunjuk kepada pengawal istana supaya dibenarkan masuk ke dalam pekarangan istana.

Bagaimanapun, kadang-kadang majlis ini diraikan secara "istana terbuka", dan dalam keadaan ini, sesiapa pun boleh pergi ke Istana Negara. Mereka akan berba-

ris memasuki istana seorang dan seorang. Anggota polis akan di tempatkan di beberapa tempat untuk mengawal keadaan. Walau pun majlis seumpama ini dianggap tidak rasmi bahkan sesiapa (tidak mengira keturunan dan bangsa) yang berhasrat menghadirinya hendaklah memakai pakaian yang sopan dan tertib. Kanak-kanak juga boleh dibawa menghadiri majlis seumpama ini.

TatasUSA dan prosedur yang sama hendaklah dipatuhi semasa menghadiri ke Majlis Sambutan Hari Raya Aidilfitri di peringkat negeri. Di beberapa buah negeri para undangan beragama Islam turut diundang menunaikan sembahyang sunat Hari Raya Aidilfitri bersama-sama Raja Pemerintah Negeri di sebuah masjid yang akan disebutkan di dalam kad undangan atau melalui surat undangan berasingan. Kaum muslimin berpakaian baju Melayu dan bersongkok, manakala kaum muslimin memakai baju kebaya labuh dengan berselendang mahupun bertudung. Kaum muslimat dikehendaki membawa telekung bersama supaya dapat menunaikan sembahyang sunat di masjid yang sama ataupun berasingan di tempat sembahyang di dalam istana. Maka di peringkat kebangsaan pula, sembahyang sunat Hari Raya Aidilfitri lazimnya diadakan di Masjid Negara.

MAJLIS-MAJLIS KEAGAMAAN ISLAM

Sebagaimana yang tercatat di dalam Perlumbagaan Negara kita, Islam adalah agama rasmi dan Seri

11 Di peringkat negeri. Lagu Kebangsaan Negeri dimainkan.

Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong selaku Ketua Agama diundang merasmikan perayaan-perayaan atau majlis-majlis keagamaan seperti Perayaan Menyambut Maulidur-Rasul, Pertandingan Tilawah, Menghafaz Dan Mentafsir Al-Quran (peringkat kebangsaan mahupun antarabangsa) dan Sambutan Maal Hijrah. Pada prinsipnya, majlis-majlis seumpama ini bukanlah majlis-majlis diraja akan tetapi disebabkan ada keberangkatan hadir Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan ahli-ahli kerabat diraja, maka penulis ingin menyentuh sedikit mengenai hal ini. Majlis-majlis keagamaan yang sama di peringkat negeri dirasmikan oleh Raja Pemerintah Negeri merangkap Ketua Agama Islam negerinya. Berikut akan dibincangkan tiga jenis majlis yang Tuanku Yang di-Pertuan Agong dan seorang Raja Pemerintah Negeri akan perkenan berangkat mencemar duli.

Perayaan Menyambut Maulidur-Rasul

Perayaan ini diadakan bagi memperingati hari keputeraan Junjungan Besar Nabi Muhammad s.a.w. dan majlis diadakan di pekarangan Masjid Negara mahupun di Stadium Negara pada 12 hari-bulan Rabiulawal. Jemputan majlis ini dikeluarkan oleh Jabatan Perdana Menteri.

Pertandingan Tilawah, Menghafaz Dan Mentafsir Al-Quran

Pertandingan ini ghalibnya dijayan secara besar-besaran dan melibatkan penyertaan daripada negara-negara lain. Pertandingan antarabangsa ini akan diadakan tiga hari berturut-turut. Pada hari pertama Pertandingan Tilawah, Menghafaz Dan Mentafsir Al-Quran diadakan, pada hari kedua majlis perasmian dan pada hari ketiga majlis penutup diiringi dengan penyampaian hadiah kepada pemenang-pemenang. Lazimnya, Seri Paduka Baginda Yang di-P-

tuan Agong akan perkenan mencemar duli hanya ke majlis penutup dan perkenan menyampaikan hadiah, kadangkala majlis perasmian disempurnakan oleh Perdana Menteri.

Di peringkat negeri, Raja Pemerintah Negeri mahupun Bakal Sultan akan diundangkan berangkat mencemar duli ke majlis perasmian dan majlis penutup. Bagaimanapun, terdapat keadaan di mana Menteri Besar akan diundangkan sebagai tetamu kehormat bagi salah satu majlis (perasmian atau penutup) itu.

Sambutan Maal Hijrah

Di peringkat kebangsaan, sambutan Maal Hijrah diraikan di Masjid Negara dan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong akan berangkat mencemar duli. Bacaan doa selamat akan disampaikan oleh mufti atau imam besar masjid diikuti bacaan Al-Quran oleh qari dan/atau qariah. Selepas itu, surah yasin dan tahlil akan dibaca diketuai oleh mufti atau imam besar. Syarahan mengenai Maal Hijrah turut disampaikan oleh salah seorang alim ulama, kemudian majlis diserikan dengan nyanyian nasyid oleh kumpulan nasyid. Sambutan Maal Hijrah diakhiri dengan jamuan makan.

Perayaan Maal Hijrah yang diraikan di peringkat negeri disempurnakan oleh Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan. Bagi negeri-negeri yang tidak beraja, Yang Dipertua Negeri dijemput mengetuai sambutan ini.

Undangan

Di peringkat kebangsaan, kad-kad undangan bagi ketiga-tiga majlis diedarkan oleh jawatankuasa pen-

RAJAH 2.21 Yang di-Pertuan Agong Ke-8 perkenan memberi hadiah kepada pemenang Pertandingan Tilawah

gelola perayaan atau Jabatan Perdana Menteri, manakala di peringkat negeri kad diedarkan oleh Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri atau Pejabat Hal-Ehwal Agama Islam. Undangan ini khas untuk umat Islam sahaja.

Pakaian

Alim ulama berpakaian jubah, kaum lelaki yang lain berbaju Melayu serta bersongkok atau berserban, sementara kaum wanita pula memakai baju jubah atau baju kurung dan bertudung.

Prosedur

Bagi perayaan Maulidur-Rasul para jemputan akan berkumpul di pekarangan Masjid Negara ataupun di dalam sebuah stadium dan mengambil tempat masing-masing. Kira-kira setengah jam kemudian Perdana Menteri dan isteri tiba, disusuli pula keberangkatan tiba Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong. Doa akan dibacakan oleh imam besar Masjid Negara diikuti bacakan ayat-ayat suci oleh qari jemputan. Selepas itu, ucapan kata alu-aluan disampaikan oleh Pengeterus Jawatankuasa Pengelola diikuti ucapan oleh Perdana Menteri dan seterusnya titah ucapan Tuanku Yang di-Pertuan Agong. Kemudian syarahan agama akan disampaikan oleh mufti atau seorang alim ulama jemputan.

SANTAPAN TENGAH HARI DI ISTANA NEGARA

Semenjak merdeka sudah menjadi amalan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong mengundang rakyat yang terdiri daripada pelbagai profesi, seperti ahli-

ahli perniagaan yang terkemuka ke majlis santapan tengah hari di Istana Negara secara tidak rasmi. Mereka mungkin terdiri daripada enam orang tetamu (atau kurang daripada jumlah itu) dan dua orang ahli kerabat diraja. Dalam majlis seperti ini mereka diundang secara perseorangan, tanpa diiringi isteri masing-masing.

Undangan

Tetamu yang bertuan itu terlebih dahulu diberitakan melalui telefon oleh Datuk Paduka Maharaja Lela atau Setiausaha Sulit untuk memastikan penetapan tarikh yang bersesuaian, penjelasan terperinci berhubung dengan jadual ketibaan seperti tempat meletak kereta, bagaimana hendak masuk ke dalam istana dan sebagainya turut dinyatakan. Oleh kerana undangan ini berupa titah perintah, seberapa boleh pihak istana cuba mengelakkan kesulitan yang akan timbul di pihak para undangan apabila diminta hadir pada hari yang ditetapkan. Kemudian disusuli pula dengan perutusan kad undangan rasmi. Undangan ini hendaklah diterima dengan menjawab secara bertulis (sila lihat 'UNDANGAN DIRAJA') ataupun menelefon. Kad undangan hendaklah dibawa bersama untuk ditunjukkan kepada pengawal istana yang berpakaian seragam di pintu gerbang istana dan juga kakitangan diraja yang sedia menunggu kedatangan dif-dif yang berkenaan di pintu gerbang istana.

Prosedur

Seorang kakitangan diraja mahupun bentara istana akan memandu para tetamu ke salah sebuah bilik anjung. Di situ mereka di-

perkenalkan antara satu sama lain sambil dihidangkan minuman ringan. Hampir puluh satu tengah hari, para tetamu dipinta berbaris. Seri Paduka Baginda berdua turu berangkat masuk ke kamar untuk menemui setiap tetamu yang diperkenalkan secara bergilir-gilir (sila lihat 'Menghadap Raja'). Setelah perkenalan dibuat, para tetamu akan berdiri dan beramah mesra sesama mereka selama lebih kurang 10 minit. Sesudah itu, Seri Paduka Baginda berdua mengetua para tetamu berangkat masuk ke Dewan Santapan. Bentara-bentara istana akan menunjukkan kepada tetamu-tetamu tempat duduk masing-masing. Tetamu-tetamu pun mengambil tempat setelah Seri Paduka Baginda berdua telah bersemayam. Santapan tengah hari terdiri daripada tiga hidangan, disusuli dengan hidangan keju mahupun kek dan *desert* atau buah-buahan. Biasanya, sajian makanan sederhana dan tidak begitu istimewa dan berat. Oleh kerana ia berupa santapan tengah hari yang tidak rasmi, minum ucap selamat tidak diadakan.

Selesai santapan, Seri Paduka Baginda berdua diiringi oleh para tetamu akan berangkat masuk ke sebuah bilik anjung. Di sini, mereka dihidangkan dengan minuman kopi atau teh dan Tuanku berdua beramah mesra dengan para tetamu.

Meninggalkan Majlis

Kira-kira jam 2.30 petang Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong diiringi oleh Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong menitahkan ucapan selamat berpisah kepada para tetamu, lantas berangkat meninggalkan majlis.

Majlis pun tamat dan kakitangan kerabat diraja serta bentara-bentara istana akan memastikan para tetamu meninggalkan majlis.

Ucapan Terima Kasih

Menulis surat ucapan terima kasih lazimnya ditujukan kepada Datuk Paduka Maharaja Lela atau Setiausaha Sulit untuk memohon beliau mengangkat sembah menjunjung kasih ke bawah Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong. Tetapi bagi mereka yang ingin menulis terus kepada Tuanku Yang di-Pertuan Agong boleh berbuat demikian dengan memulakan warkah sembah seperti berikut:

Ampun Tuanku beribru-ribu ampun. Sembah patik pohon diampun....

dan ditamatkan dengan:

Ampun Tuanku. Adalah patik yang menjunjung titah.

ataupun:

Ampun Tuanku. Adalah patik yang berdatang sembah.

Santapan Tengah Hari Di Peringkat Negeri

Di peringkat negeri, Raja Pemerintah Negeri juga mengadakan Majlis Santapan Tengah Hari sempena Majlis Penghadapan seorang duta atau pemimpin luar negara. Prosedur undangan dan kaedah menghadiri majlis ini hampir sama dengan undangan daripada Istana Negara yang dibincangkan di atas.

PERASMIAN PARLIMEN

Ketika parlimen dirasmikan, dewan-dewan dan galeri-galeri dihaskan bagi ahli-ahli kerabat diraja bersama-sama tetamu-tetamu mereka dan juga untuk orang-orang kenamaan dari pelbagai taraf atau pangkat (alim ulama, pegawai-pegawai kedutaan dan sebagainya). Sebaliknya dif-difjemputan, orang-orang bangsawan dan ahli-ahli Dewan Negara bo-

leh menggunakan ruang galeri diraja atau ruang-ruang luar.

Jemputan Dan Pakaian

Pada kad jemputan termaktub arahan-arahan yang jelas berhubung dengan pakaian: ditentukan bagi kaum wanita memakai pakaian waktu siang, baju kebaya labuh atau baju kurung dengan selenjang. Kaum lelaki boleh berpakaian uniform jenis nombor 1, morning suit atau lounge suit dan bersongkok.

Pas Kebenaran Masuk

Beberapa pas kebenaran masuk untuk ke ruang-ruang luar boleh diperoleh setiap tahun dari Jabatan Perdana Menteri atau Pejabat Ketua Setiausaha Negara. Pemilik pas yang berpeluang menyaksikan keberangkatan tiba Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan orang-orang kenamaan, hendaklah sedia berdiri dalam jangka masa yang panjang.

Memberi Hormat

Ketika berhadapan dengan keberangkatan tiba Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong, anda perlu menundukkan kepala serta memohon bersalam mahupun berjabat tangan dengan Tuanku berdua. Kaum wanita hendak juga menyilangkan kaki.

Perasmian Dewan Perhimpunan Undangan Negeri

Di peringkat negeri, majlis tersebut digantikan dengan Majlis Perasmian Dewan Perhimpunan Undangan Negeri. Bagi negeri-negeri beraja, Raja Pemerintah akan diundang merasmikan, ma-

RAJAH 2.22 Santapan Tengah Hari sempena majlis penghadapan duta Jerman di Istana Kinta, Perak

nakala bagi negeri-negeri lain, Yang Dipertua Negeri akan merasmikannya. Kaedah memberi hormat kepada seorang Raja Pemerintah Negeri ialah menyem-

Jemputan

Jika perayaan diadakan di Kuala Lumpur, jemputannya akan dilakukan oleh pihak Kementerian Kebudayaan Dan Pelancongan

wanita memakai pakaian pagi atau siang, baju kurung atau kebaya moden mahupun sari.

MAJLIS-MAJLIS AMAL

Peraturan-peraturan berhubung dengan adab tertib dan budi bahasa yang baik harus diamalkan lebih cermat, bersopan dan teliti ketika melayan seorang Raja¹² yang telah berkenan mencemar duli ke sesuatu majlis, misalnya majlis santapan malam, majlis tarian atau ball, merasmikan bangunan baru atau menarik tirai meletakkan batu asas, menyerta sesuatu tayangan perdana dan sebagainya. Walaupun perkara yang akan dibentangkan memerlukan peraturan protokol yang semakin ketat namun penyusunannya agak berlainan sedikit. Dikira lebih molek bagi pihak pengundang menetapkan aturcara dengan secepat mungkin kerana jadual harian diraja dipenuhi dengan pelbagai aturcara yang padat. Oleh itu, pihak pengundang mestilah membuat undangan lebih awal untuk mengatas masalah ini.

RAJAH 2.23 Majlis Memeriksa Perbarisan sempena Perasmian Dewan Perhimpunan Undangan Negeri Pahang

bah (seperti yang diterangkan dalam '**Menghadap Raja**' dan '**Menyembah**') dan bersalam atau berjabat tangan dengan Raja tersebut dan permaisuri baginda.

mahupun Jabatan Perdana Menteri, atau atas jemputan Kerajaan Persekutuan. Jika ia diadakan di ibu negeri bagi sebuah negeri yang telah terlebih dahulu dipilih untuk menjayakan perayaan tersebut, kad jemputan akan dieluarkan oleh pihak kerajaan negeri yang berkenaan. Jawapan boleh dibuat dengan menggunakan kad jawapan yang biasanya dikembaran bersama-sama dengan kad jemputan.

Pakaian

Orang lelaki memakai kot, *bush jacket* atau batik berlenggan panjang (songkok boleh juga dipakai), sila rujuk penerangan yang diberi dalam kad jemputan. Kaum

Mengundang Raja

Bagi sahabat rapat kepada Raja yang akan diundangkan, maka perkara berikut tidak perlu dipatuhi. Bagi rakyat jelata yang lain, undangan hendaklah dibuat melalui pihak yang berurus dengan kerabat diraja seperti Setiausaha Sulit atau juruiring (mereka boleh dihubungi menerusi telefon atau surat dengan menggunakan jawatan rasmi, bukan nama

Tiap-tiap tahun, Kementerian Kebudayaan Dan Pelancongan serta Jabatan Perdana Menteri menjadi pengajur perarakan raksasa sempena menyambut hari ulang tahun kemerdekaan, yang dirasmikan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong. Turut menyaksikan perarakan ini ialah para pemimpin negara, duta-duta dan orang-orang kenamaan.

12 Termasuk Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Seri Paduka Raja Permaisuri Agong, Raja-raja Pemerintah Negeri, Permaisuri-permaisuri, Bakal-bakal Sultan dan isteri galaha baginda, Wakil-wakil Al-Sultan dan isteri mereka.

13 Di Perak Darul Ridzuan, Selangor Darul Ehsan dan Kelantan Darul Naim, undangan boleh juga dihantar melalui Orang Besar Jajahan (atau Daraah) manakala di Negeri Sembilan Darul Khusus ia boleh dipanjangkan kepada Undang-undang Luak mahupun Penghulu-penghulu Luak.

mereka). Tetapi sekiranya majlis diadakan di luar tempat bersema-yam rasmi Raja yang akan diundangkan itu, undangan paling sesuai dibuat melalui Pembesar Jahan¹³ atau Pegawai Daerah. Seloknya, panjangkan cara membuat surat undangan kepada orang

senarai menu, gaya berpakaian serta tarikh dan masa yang tetamu kehormat diraja itu kelapangan. Kemungkinan besar seorang kakitangan diraja (lazimnya jururing) akan membuat tinjauan di tempat berkenaan untuk memastikan segala-galanya berjalan lan-

dipersembahkan kepada permaisuri baginda, jika perlu.

Jika undangan tersebut tidak diperkenankan, tidak menjadi kesalahan pihak pengundang mengundang ahli kerabat diraja yang lain. Tetapi sebaliknya tidak wajar memohon mengundang Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atau seorang Raja Pemerintah Negeri apabila undangan tersebut telah ditolak terlebih dahulu oleh kerabat diraja yang berpangkat lebih rendah daripada baginda. Juga tidak wajar memohon mengundang lebih daripada seorang ahli kerabat diraja dan isteri berangkat mencemar duli ke majlis yang sama.

Prosedur

Keberangkatan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong mahupun Raja-raja Pemerintah Negeri, Bakal-bakal Sultan dan isteri baginda diiringi oleh seorang pengawal tentera dan pegawai polis. Pegawai itu ditentukan sama ada menunggu di dalam atau di luar kediaman. Kaum wanita diraja hanya diiringi oleh Dang Per-

RAJAH 2.24 Tuanku Ismail Petra, Al-Sultan Kelantan, merasmikan Bank Negara Cawangan Kelantan

atau pegawai yang bertanggung-jawab dalam istiadat dan protokol diraja. Biasanya para pengundang akan ditanya secara tidak rasmi tentang ahli-ahli kerabat diraja yang lain turut dijemput.

Setiausaha Sulit mahupun kakitangan diraja akan memberitahu tetamu kehormat diraja yang diundang itu menerima atau menolak undangan tersebut. Sekiranya undangan tersebut diperkenankan, beliau akan menyediakan aturcara terperinci sesudah berunding dengan pihak pengelola majlis. Segala aturcara akan dinyatakan secara bertulis dan hendaklah dipatuhi dengan tertib, seperti siapa dan jumlah tetamu yang akan diperkenalkan serta diraikan,

car. Pengelola majlis juga boleh mendapatkan nasihat tentang ukuran karangan bunga untuk

RAJAH 2.25 Sambutan keberangkatan tiba Raja Permaisuri Agong Ke-9 ke sesuatu majlis rasmi

RAJAH 2.26 Yang Dipertuan Besar Negeri Sembilan Ke-10 berangkat merasmikan Pesta Konvoikesyen di Universiti Kebangsaan Malaysia

warai Diraja ketika berada di majlis-majlis rasmi. Oleh itu, Dang Perwira Diraja juga seorang tetamu. Lazimnya, tetamu diraja mendapat kedudukan sebagai tetamu istimewa yang diraikan. Sudah menjadi amalan sememjak zaman-berzaman seorang Raja dimuliakan sebagai raja yang berdaulat di sepanjang majlis tersebut.

Format Ucapan Di Majlis Di Peringkat Persekutuan

Ucapan dalam majlis dan upacara yang dihadiri oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong hendaklah diaduhul dengan kata-kata aluan hormat kepada kedua-dua Seri Paduka Baginda, dif-dif kehormat dan para hadirin, dan selepas kata-kata aluan hormat itu maka barulah ucapan diteruskan. Semuanya ini hendaklah disempurnakan di dalam satu ucapan sahaja. Contoh kata-kata aluan hormat kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Padu-

ka Baginda Raja Permaisuri Agong semasa keberangkatan Seri Paduka Baginda berdua adalah seperti berikut:

“Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong, Yang Amat Berhormat Perdana Menteri dan isteri, Yang Berhormat Menteri-menteri (susun dif-dif kehormat ini bergantung kepada kehadiran), tuan-tuan dan puan-puan yang dihormati.

Majlis mengucapkan setinggi-tinggi junjung kasih di atas keberangkatan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong ke majlis ini. Keberangkatan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong lebih menyerikan suasana majlis ini.

Majlis juga mengucapkan berbanyak-banyak terima kasih di atas kehadiran Yang Amat Berhormat Perdana Menteri dan isteri, Yang

Berhormat Menteri-menteri ... (susun dif-dif kehormat ini bergantung kepada kehadiran), tuan-tuan dan puan-puan yang dihormati.

(Disusuli dengan teks ucapan) ...

Menghadiri Tayangan Perdana

Ketertiban dalam panggung wayang semasa menonton tayangan perdana yang turut dihadiri oleh kerabat diraja berangkat mencebur duli juga sangat penting. Panjemputan mestilah sampai di panggung wayang sekurang-kurangnya setengah jam lebih awal daripada keberangkatan tiba kerabat diraja yang berkenaan.

Di kebanyakan panggung wayang terdapat para penyambutan ataupun beberapa orang penunjuk tempat yang bersedia menduduk mereka. Sila bawa bersama kad jemputan kerana ia mungkin dikehendaki oleh penunjuk tempat itu. Mengikut adat barat, ketika mengikuti penunjuk tempat ke tempat, kaum lelaki dianggap lebih bersopan membenarkan kaum wanita, jika ada, berjalan mendahuluiinya di hadapan.

Setelah mengambil tempat, tumpukan perhatian pada wayang gambar yang sedang diputar dengan tertib, janganlah melakukannya perkara-perkara sumbang bercakap-cakap dengan kuat dan ketawa dengan tidak berhenti-henti kerana perbuatan-perbuatan ini mengganggu ketenteraman dan konsentrasi para penonton yang lain.

Sekiranya anda ingin pergilah ke bilik air, anda boleh meninggalkan tempat duduk secara perlahan

.....
ber-
jan-
ior-
....”
er-

wa-
gan
leh
ice-
Para
i di
ku-
wal
ke-

wa-
but
un-
ne-
ipat
ima-
kin
sm-
ke-
ipat
gap
can
lan

sat,
ang
can
cu-
ng,
ian
iti-
er-
en-
pe-

ke
al-
ian

dan senyap dan pergi ke bilik air tanpa memohon sebarang kebenaran daripada pihak penganjur. Akan tetapi sekiranya anda berhasrat keluar dari kawasan atau bangunan panggung wayang, maka pohonlah kebenaran daripada pihak penganjur sebelum berbuat demikian.

Menghadiri Majlis Makan Malam Perkahwinan

Sering kali Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Raja Pemerintah Negeri, Bakal Sultan dan isteri gahara baginda diundang berangkat mencemar duli ke Majlis Makan Malam sempena meraikan perkahwinan orang kenamaan atau anaknya yang lazimnya dijayakan di sebuah hotel terkemuka.

Surat undangan hendaklah dituju kepada Setiausaha Sulit kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atau Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan dan meminta jasabaihnya memohon mengangkat sembah hasrat anda. Sekiranya diperkenankan, maka lebih elok keberangkatan Tuanku Yang di-Pertuan Agong atau Raja itu dimuatkan dalam aturcara serta dicatat dalam kad jemputan.

Para jemputan hendaklah berdiri semasa Tuanku Yang di-Pertuan Agong dan Raja Pemerintah Negeri berangkat masuk ke Dewan Santapan, dan duduk kembali selepas Tuanku Yang di-Pertuan Agong serta Raja itu telah selamat bersemayam. Para jemputan juga dikehendaki berdiri menyambut kemasukan pasangan pengantin baru ke dalam Dewan Santapan, dan duduk semula setelah pasangan pengantin telah

mengambil tempat mereka. Kebiasaannya, istiadat bersanding diadakan sebelum jamuan makan dimulakan. Di dalam istiadat bersanding, Tuanku Yang di-Pertuan Agong akan perkenan mendahului lain-lain dif-kenamaan berangkat mencemar duli memurnikan istiadat merinjis. Protokol terhadap dif-dif kenamaan yang akan dipersembah-silakan untuk menyempurnakan istiadat merenjis hendaklah tepat dan betul serta mengikut susunan keutamaan kedudukan mereka dan keakrabbannya dengan keluarga pengantin yang menganjurkan majlis perkahwinan tersebut.

Ucapan menjunjung kasih biasanya disempurnakan oleh salah seorang ahli keluarga rapat pihak pengantin yang menganjurkan majlis tersebut selepas upacara memotong kek oleh kedua-dua pengantin. Pisau dan pedang boleh digunakan untuk memotong kek, dan pengantin perempuan akan memegang tangkai pisau atau pedang manakala pengantin lelaki akan menggunakan tangannya memegang tangan

pengantin perempuan serta membantu menekankan tangannya untuk memotong kek itu.

Beberapa minit sebelum majlis makan selesai disempurnakan, pasangan pengantin tersebut akan beredar ke pintu masuk untuk menyambut keberangkatan pulang Seri Paduka Baginda dan Raja Pemerintah Negeri serta para hadirin yang lain. Pasangan pengantin akan bersalam-salaman dengan para hadirin serta mengucapkan junjung/terima kasih.

Pakaian untuk majlis ini adalah formal dan kaum lelaki berpakaian baju Melayu bersongkok atau dinner jacket mahupun lounge suit. Kaum wanita memakai baju kurung moden atau baju kebaya dan berselendang mahupun ber tudung.

Majlis Bersurai

Para hadirin tidak seharusnya meninggalkan majlis terdahulu daripada Tuanku Yang di-Pertuan Agong atau Raja Pemerintah Negeri kecuali dibenarkan oleh pihak penganjur majlis.

RAJAH 2.27 Pasangan pengantin mengalu-alukan keberangkatan balik Sultan Selangor Ke-9

Bab 3

Majlis-majlis Negeri Yang Tidak Beraja

Sembilan daripada tiga belas negeri di negara kita adalah di bawah pemerintahan Raja manakala empat buah negeri lagi di bawah naungan Yang Dipertua Negeri yang dipilih dan dilantik oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atas nasihat Perdana Menteri dan diperkenan oleh Majlis Raja-raja. Negeri-negeri yang tidak beraja ini ialah Pulau Pinang, Melaka, Sabah dan Sarawak.

Walaupun Yang Dipertua Negeri menguasai pentadbiran kerajaan negeri selama lima tahun, beliau boleh meletakkan jawatan pada bila-bila masa dengan mengemukakan surat perletakan jawatan yang diutuskan serta disembahkan kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong. Baginda juga boleh melucutkan jawatan Yang Dipertua Negeri atas sebab-sebab kecacatan jasmani, fikiran dan sebagainya.

Selaras tamat tempoh perkhidmatannya, seseorang Yang Dipertua Negeri boleh dilantik semula menyambungkan tempoh

perkhidmatannya dengan tempoh yang tertentu oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong.

Bidang tugas Yang Dipertua Negeri termasuklah memanggil Mesyuarat Dewan Undangan Negeri dan membubarkannya, melantik Ketua Menteri dan Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri (bagi Pulau Pinang dan Melaka) mahupun Ahli-ahli Jamaah Menteri Negeri (di Sabah dan Sarawak), dan berkuasa memberi persetujuan atas pelaksanaan rang undang-undang yang diluluskan oleh Mesyuarat Dewan Undangan Negeri. Yang Dipertua Negeri juga bertauliah mengurniakan bintang-bintang kebesaran dan pingat-pingat penghargaan bagi negerinya.

Di dalam bab ini penulis akan menyentuh sedikit tentang tatasusila di majlis makan dan majlis kunjungan hormat yang dipersebutui oleh Yang Dipertua Negeri. Justeru tatasusila di majlis-majlis rasmi sama dengan majlis-majlis diraja sila rujuk Bab Dua.

MAJLIS MAKAN RASMI

Sesuatu jemputan ke majlis makan tengah hari atau jamuan malam di kediaman¹ Yang Dipertua Negeri merupakan perintah datetamu yang dijemput hendaklah membatalkan temujanji lain yang telah ditetapkan terdahulu.

Menerima Jemputan

Penerimaan jemputan hendaklah diberitahu secara bertulis. Jika kata jawapan dikembarkan bersama kad jemputan, ia hendaklah dia dan dikembalikan secepat mungkin ke pejabat yang mengedarkanannya.

Terdapat beberapa alasan yang boleh diterima bagi menolak jemputan ke majlis yang dijemput oleh Yang Dipertua Negeri dan sebab-sebabnya hendaklah menggambarkan perasaan kesal dan sedih, misalnya berada di luar negeri dan tidak dapat balik pada masanya yang ditetapkan, kematian kaum keluarga atau kerana uzur.

1 Di Sarawak, kediaman rasmi Yang Dipertua Negeri dikenali sebagai 'Astana Kuching', di Pulau Pinang ia dikenali sebagai 'Seri Mutiara' dan di Melaka sebagai 'Istana Seri Melaka'.

Contoh-contoh jawapan:

Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak dan isteri dengan segala hormat dan sukacitanya menerima jemputan daripada Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Melaka ke majlis jamuan malam pada hari Sabtu 8 Mei, jam 8.00 malam

atau:

Datuk Abdul Rahman bin Abdul Razak dan Datin Salmah dengan dukacitanya memaklumkan bahawa disebabkan undangan daripada Istana Negara telah menghalang mereka menghadiri majlis jamuan malam yang akan diadakan pada hari Sabtu 8 Mei.

Pakaian

Apabila menerima jemputan ke majlis jamuan makan, anda dikehendaki hadir dengan berpakaian *black tie*, atau *white tie* seperti yang termaktub dalam kad jemputan. Bagi pakaian *black tie*, kaum lelaki memakai kemeja berkollar keras dan jaket makan malam.

Kaum wanita pula memakai pakaian petang, baju kurung dan kebaya labuh dengan atau tanpa selendang mahupun bertudung.

Prosedur

Setelah para tetamu tiba, Yang Dipertua Negeri serta isteri akan masuk ke Dewan Makan dan beramah dengan setiap tetamu sambil berjabat tangan atau bersalam dengan para tetamu. Semua tetamu hendaklah berdiri pada masa ini

RAJAH 3.1 Majlis Makan Rasmui di Seri Mutiara, Pulau Pinang

sehingga Yang Dipertua Negeri dan isteri duduk di tempat yang dikhaskan.

Akan tetapi jika majlis jamuan makan itu diraikan dengan terlalu ramai dif tetamu, Yang Dipertua Negeri tidak dapat meluangkan masa beramah dengan semua tetamu.

Apabila majlis berakhir, semasa Yang Dipertua Negeri dan isteri bersedia meninggalkan majlis, semua tetamu dikehendaki bangun. Setelah berangkat keluar dari Dewan Makan, ada tetamu yang mengambil kesempatan meneemu tetamu lain yang dikenali dan bersalaman-salaman sambil beredar meninggalkan majlis.

MAJLIS MAKAN TIDAK RASMI

Bilangan tetamu yang dijemput ke majlis makan tengah hari atau jamuan malam yang tidak rasmi di kediaman Yang Dipertua Negeri lebih ramai berbanding tetamu yang dijemput ke majlis-majlis rasmi. Jemputan dibuat melalui

surat atau telefon oleh Setiausaha Sulit Kepada Yang Dipertua Negeri atau setiausaha kepada isteri Yang Dipertua Negeri.

Menerima Dan Menjawab Jemputan

Jawapan-jawapan hendaklah diberi dengan mengembalikan kad jawapan yang diedarkan dan diamatkan kepada pihak yang mengirimkan kad jemputan tersebut.

Penerimaan atau penolakan (dengan beralaskan sebab-sebab yang munasabah) hendaklah ditulis tangan dengan menggunakan kepala surat peribadi atau keretas kosong tanpa bau-bauan.

Pada amnya, sesuatu jemputan akan ditulis seperti berikut:

Cik Satira binti Abdul Wahab,

Puan Sri Asmah binti Basir telah mengarahkan saya mengundang Cik Satira ke majlis jamuan makan tengah hari bersama-sama Puan Sri di Astana

Kuching pada hari Khamis, 16 Mei. Jamuan makan tengah hari akan diadakan pada pukul 1.00 tengah hari.

Saya yang benar,

(Sharifah Jasmin binti Syed Ali)

Setiausaha kepada Puan Sri Asmah.

Dan jawapan dibalas seperti berikut:

Puan Sharifah Jasmin binti Syed Ali,

Semoga puau dapat memaklumkan kepada Puan Sri Asmah binti Basir bahawa saya dengan sukacitanya menerima jemputan ke majlis jamuan makan tengah hari bersama-sama dengan Puan Sri di Astana Kuching pada hari Khamis, 16 Mei.

Sekian terima kasih.

Yang ikhlas,

(Satira binti Abdul Wahab)

MENGUNJUNGI YANG DIPERTUA NEGERI DI KEDIAMANNYA

Bagi negeri-negeri yang tidak beraja, ia mempunyai kaerah dan prosedur yang tersendiri dalam melakukan tataadab sebagai menghormati dan menumpahkan taat setia yang tidak berbelah bagi terhadap negeri dan ketua negerinya. Namun begitu, kaerah

dan prosedur yang telah melalui banyak proses percampuran dan perubahan ini telah dapat diterima umum dan berikut penulis akan membentangkan sedikit sebanyak kaerah dan prosedur tersebut serta beberapa maklumat tambahan.

Semua tetamu hendaklah tiba di kediaman Yang Dipertua Negeri lebih awal daripada waktu yang dijadualkan. Sekiranya terlambat, pelanggaran etiket tidak boleh dimaafkan jika seseorang tetamu tidak berada di dalam barisan di Bilik Menunggu atau Bilik Kunjungan untuk menyambut ketibaan Yang Dipertua Negeri.

Sepertimana di Istana Negara, Yang Dipertua Negeri, diiringi oleh isteri, akan masuk ke Bilik Kunjungan pada waktu yang ditetapkan dan berjabat tangan dengan para tetamu.

Apabila sampai giliran, setiap tetamu hendaklah menundukkan kepala seraya berkata, "Tuan Yang Terutama". Di dalam perbahasaan yang panjang, anda boleh menggantikan ungkapan "Tuan Yang Terutama" dengan gelaran darjah kebesaran yang disandangnya. Isteri Yang Dipertua Negeri mengikut gelaran bintang penghor-matan suaminya. Umpamanya, jika Yang Dipertua Negeri itu berdarjah kebesaran yang membawa gelaran 'Tun', maka isterinya akan digayakan sebagai 'Toh Puan' dan jika Yang Dipertua Negeri itu penyandang gelaran 'Datuk Seri' maka isterinya dihormati dengan gelaran 'Datin Seri'.

Tetamu juga tidak boleh duduk selagi Yang Dipertua Negeri dan isteri masih berdiri dan tetamu tidak boleh meninggalkan bilik tatkala majlis sedang berlangs-

sung.

Kaedah Membuat Kunjungan Hormat

Permohonan kebenaran untuk membuat kunjungan hormat dengan Yang Dipertua Negeri perlu dilahirkan melalui juruiring atau Setiausaha Sulit. Hasrat yang hendak disampaikan mestilah berlapikkan alasan yang kukuh dan menggambarkan seolah-olah masalah itu teramat mustahak. Hasrat tersebut perlulah diterangkan dalam surat permohonan agar juruiring atau Setiausaha Sulit dapat memaklumkan kepada Yang Dipertua Negeri.

Memberi Hormat

Tidak perlu menyembah Yang Dipertua Negeri sekalipun berketurunan diraja. Cara memberi hormat ialah dengan menundukkan kepala serta berjabat tangan. Kaum wanita pula perlu membengkokkan lutut dan tunduk sedikit.

Pakaian

Di majlis formal, kaum wanita lebih sesuai memakai pakaian petang, baju kebaya atau baju kurung dan bertudung atau berselelengang. Kaum lelaki perlu berpakaian lounge suit gelap atau baju kebangsaan serta bersongkok.

Urusan Perniagaan

Jika anda telah membuat sesuatu urusan perniagaan untuk berjumpa dengan Yang Dipertua Negeri, anda mestilah berada di kediaman Yang Dipertua Negeri sekurang-kurangnya 15 minit atau setengah jam lebih awal. Sungguhpun anda telah dimaklumkan oleh pegawai bertugas jangka waktu perjumpaan itu, anda perlu menggu-

nakan masa yang sesingkat itu dengan bijak.

Merokok

Jangan menghisap rokok sebelum anda mendapat keizinan daripada Yang Dipertua Negeri. Jika masih sangsi, sila kemukakan hal ini ke-

pada pegawai di kediaman Yang Dipertua Negeri yang sedia memberikan panduan atau maklumat lanjut mengenai apa-apa protokol.

Penyampaian Cenderamata

Jika berhasrat hendak menyampaikan cenderamata kepada Yang Dipertua Negeri, tetamu perlu

memberitahu Setiausaha Sulit atau juruiring Yang Dipertua Negeri terlebih dahulu supaya mereka dapat memberikan tunjuk ajar bagaimana cenderamata itu harus dibungkus dan bila boleh dihadiahkan kepada Yang Dipertua Negeri.

Bab 4

Majlis-majlis Diplomatik

Adab dalam perhubungan diplomatik hari ini tidaklah begitu ketat berbanding pada masa-masa lampau. Meskipun demikian, masih terdapat peraturan-peraturan dan adat-adat tertentu yang perlu dipatuhi seperti yang dibincangkan di bawah. Perbezaan antara majlis diplomatik dengan majlis pergaulan biasa ialah majlis diplomatik lebih bersifat formal dan kawalan-kawalan keselamatan diberikan kepada pemimpin-pemimpin negara. Pendek kata, majlis diplomatik dihadiri oleh pelbagai bangsa dari beberapa buah negara.

PROTOKOL DI KEDUTAAN ATAU SURUHANJAYA TINGGI ASING

Di sesebuah kedutaan mahupun suruhanjaya tinggi asing, keutamaan akan diberikan kepada setiap golongan bangsawan Malaysia dan kaum atasan yang lain yang berada di tempat atau majlis itu. Sekiranya Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong perkenan berangkat mencemar duli ke majlis rasmi tertentu, baginda diberikan keutamaan dan layanan

yang lebih tinggi daripada tuan rumah sendiri iaitu Duta atau Pesuruhjaya Tinggi asing.

Jika Seri Paduka Baginda tidak berangkar hadir, maka salah seorang Raja Pemerintah Negeri, Yang Dipertua Negeri atau Perdana Menteri Malaysia boleh menggantikan Seri Paduka Baginda selaku wakil bagi negara kita yang berpangkat lebih tinggi daripada segala Duta asing.

Dekan atau Duta yang tertinggi pangkatnya dalam perkhidmatan diplomatik adalah mereka yang telah berkhidmat paling lama di negara kita, bukan di negara asalnya. Di bawah beliau ialah jemaah menteri diikuti kaunsiar, setiausaha pertama, kedua, ketiga dan seterusnya.

Susunan Keutamaan

Susunan keutamaan hendaklah dipatuhi dengan tepat kerana Duta-duta dan Pesuruhjaya-pesuruhjaya Tinggi merupakan wakil bagi ketua negara masing-masing. Justeru itu, sebarang kesilapan yang dilakukan walaupun tidak sengaja mungkin dianggap oleh sesetengah pihak sebagai penghinaan kepada negara berkenaan.

Susunan keutamaan antara Duta-duta negara asing dan Pesuruhjaya-pesuruhjaya Tinggi bagi negara-negara Komanwel ditimbang atau ditentukan berdasarkan tarikh mereka mula berkhidmat di ibu kota Kuala Lumpur. Ini bermakna mereka yang berkhidmat paling lama adalah yang paling kanan dan mereka yang baru sahaja tiba kurang tinggi pangkatnya tanpa mengambil kira betapa berpengaruh atau terkenalnya beliau di negara asalnya.

Gelaran Hormat

Di majlis rasmi, Duta atau Pesuruhjaya Tinggi haruslah dibahaskan dengan ungkapan "Tuan Yang Terutama" (atau 'Your Excellency') dan disusuli "Tuan/Puan" ('Sir/Madam') atau hanya dengan panggilan nama semata-mata. Dalam majlis tidak formal, cara tepat membahasakannya ialah "Tuan Duta" ('Ambassador') atau "Tuan Pesuruhjaya Tinggi" ('High Commissioner') atau dengan panggilan nama sahaja. Isteri kepada seorang Duta atau Pesuruhjaya Tinggi tidak menikmati gelaran jawatan suaminya kecuali beliau sendiri telah dikurniakan

dengan gelaran atau darjah kebesaran.

Kaedah Perbahasaan

Cara yang tepat membahasakan Duta asing ialah "Tuan Yang Terutama Duta Itali" (*'His/Her Excellency the Italian Ambassador'*). Bagi Pesuruhjaya Tinggi Komanwel "Tuan Yang Terutama" (*'His/Her Excellency'*) disusuli dengan nama negaranya misalnya, "Tuan Yang Terutama Pesuruhjaya Tinggi Britain" (*'His/Her Excellency the High Commissioner for Britain'* atau *'His/Her Excellency the British High Commissioner'*).

Perutusan Surat

Apabila menulis, ungkapan 'Tuan Yang Terutama' mendahului gelaran-gelaran lain (diraja, tentera dan lain-lain) kemudian diikuti dengan namanya. Surat-surat rasmi hendaklah dimulai dengan 'Tuan Yang Terutama' dan surat-menyurat persahabatan ialah 'Tuan Duta' atau 'Tuan Pesuruhjaya Tinggi' (*'Dear Ambassador'* atau *'High Commissioner'*). Surat rasmi yang dihantar kepada Duta hendaklah disudahi dengan:

Adalah saya dengan segala hormatnya yang sentiasa berbakti kepada Tuan Yang Terutama.

Surat persahabatan kepada Duta hendaklah disudahi dengan:

Adalah saya yang benar.

Surat persahabatan kepada Pesuruhjaya Tinggi hendaklah disudahi dengan:

Saya yang ikhlas.

Gelaran 'Tuan Yang Terutama' hendaklah digunakan sekali ketika di permulaan surat dan sekali di perenggan penutup.

Undangan

Kad jemputan boleh dihantar terus kepada Duta atau Pesuruhjaya Tinggi. Meskipun tidak perlu, adakalanya wajar pihak yang menjemput terlebih dahulu menghubungi Setiausaha Sulit bagi menentukan tarikh yang sesuai agar dapat dihantar kad jemputan itu nanti.

Maklumat Lanjut

Jika anda memerlukan maklumat-maklumat mengenai cara berpakaian bagi menghadiri sesuatu majlis atau jenis makanan untuk dihidangkan kepada Duta asing, pihak kedutaan yang berkenaan hendaklah dihubungi. Kedutaan-kedutaan besar mempunyai bahagian protokol dan terdapat kakitangan yang fasih berbahasa Inggeris. Semua Duta mempunyai Setiausaha-setiausaha Sulit yang sedia membantu. Mereka boleh dihubungi di pejabat atas urusan rasmi, dan bukan secara peribadi. Sekiranya masih ragragu, hubungi Jabatan Protokol, Kementerian Luar Negeri atau Jabatan Perdana Menteri.

MENGHADIRI MAJLIS RESEPSI

Bezanya dengan majlis-majlis rasmi yang lain, majlis yang dianjurkan oleh pihak kedutaan asing lebih berbentuk perhimpunan yang dihadiri oleh pelbagai bangsa dan suasana majlis lebih meriah. Ia sering kali diadakan di bangunan

kedutaan atau di hotel terkemuka. Minuman dan makanan ringan atau *canapes* turut disajikan. Tujuan mengadakan majlis dinyatakan dalam kad jemputan, umumnya meraikan seseorang Duta yang baru tiba atau yang hendak meninggalkan negara ini, memberi penghormatan kepada raja atau pembesar-pembesar asing yang sedang membuat lawatan ke negara ini atau menghormati hari kebangsaan negara berkenaan. Tetamu yang dijemput untuk menghadiri perayaan-perayaan hari kebangsaan adakalanya terbatas kepada mereka yang terdiri daripada warganegara bagi negara berkenaan sahaja. Jika majlis mengjemput tetamu dari negara-negara lain jamuan biasanya diadakan ketika waktu makan tengah hari. Cara mereka dijemput berdasarkan kedudukan rasmi masing-masing. Majlis-majlis seperti ini tidak menjemput pasangan suami isteri. Ini kerana ia berupa majlis rasmi, bukan majlis keraian. Sebaliknya majlis-majlis resepsi mahu pun *'hi-tea'* yang diadakan di sebelah petang lebih berupa majlis jamuan. Ketika itu pasangan suami isteri dijemput bersama.

Undangan

Para jemputan akan diberitahu secara terperinci butir-butir mengenai waktu, tempat, cara berpakaian dan juga tujuan majlis itu diadakan. Jawapan hendaklah ditulis dan dihantar kepada pihak yang bertanggungjawab mengedarkan kad itu. Sekiranya nomor telefon sedia tercatat pada kad, lebih molek lagi anda menghubungi terus tanpa menjawab secara rasmi dengan menulis surat.

Pakaian

Suasana majlis perhimpunan seumpama ini tidak banyak bezanya tetapi perlu diingatkan, pakaian bagi kaum wanita tempatan dan asing hendaklah bersopan dan sederhana. Elakkan daripada memakai pakaian-pakaian tanpa lengan atau yang terlalu mendekahkan. Pakaian sedemikian dianggap kurang sopan di mata tamu lain.

'Pakaian tidak rasmi' yang dinatakan di dalam kad jemputan ke majlis kedutaan mungkin bermaksud *lounge suit* atau baju batik berlenggan panjang atau setaraf bagi pakaian lelaki dan bagi kaum

wanita berupa pakaian waktu siang atau yang setaraf. 'Pakaian rasmi' bermaksud pakaian *white tie* atau *black tie*. Tanda-tanda darjah kebesaran boleh dipakai dan biasanya dipakai bersama *white tie* atau *black tie*. Jika masih ragu-ragu, silalah bertanya kepada pihak yang membuat jemputan.

Makanan Dan Minuman

Jenis makanan yang dihidangkan di majlis-majlis jamuan makan tengah hari atau malam di sebuah kedutaan ialah masakan Barat. Jarang sekali masakan tradisi sesebuah negara itu diketengahkan. Bagi para jemputan terutama

orang Islam yang tidak biasa dengan masakan Barat, mereka boleh mengemukakan pertanyaan-pertanyaan tentang penyediaan masakan tersebut. Di perhimpunan-perhimpunan kedutaan biasanya minuman keras dan ringan boleh diperoleh.

Ucapan Terima Kasih

Surat ucapan terima kasih hendaklah ditulis kepada pihak yang mengedarkan jemputan. Amalan menandatangani buku pelawat kedutaan juga dilakukan bagi menggantikan surat atau kad ucapan terima kasih.

Bab 5

Majlis-majlis Kerajaan

Walaupun Perdana Menteri merupakan ketua pentadbiran kerajaan negara, jemputan-jemputan pada prinsipnya tidak dikeluarkan atas nama ataupun jawatan beliau tetapi atas kerajaan Malaysia. Begitu juga di peringkat negeri, Ketua Menteri adalah ketua bagi negerinya manakala Menteri Besar adalah ketua kerajaan negeri yang juga jarang mengadakan jemputan rasmi atas nama mahupun jawatannya tetapi atas jemputan kerajaan negeri. Jemputan-jemputan formal hanya akan diurus dan dikeluarkan oleh pihak Setiausaha Kerajaan Negeri.

Namun begitu, terdapat juga jemputan daripada Perdana Menteri sendiri (dikenali sebagai majlis tidak formal) dan jemputan-jemputan seumpama ini jarang diolahkan melainkan majlis berbuka puasa di kediamannya. Dengan demikian, ia dianggap sebagai jemputan peribadi sahaja kerana dibuat atas nama Perdana Menteri.

Undangan

Kandungan kad menerangkan jenis majlis yang diraikan misalnya resepsi, makan tengah hari dan

lain-lain, tujuan, tempat, tarikh, jam dan jenis pakaian yang sesuai. Kad tersebut hendaklah dibawa bersama ke majlis sebagai petunjuk identiti tetamu kepada pengawal keselamatan dan para pelayan.

Kad Jawapan

Kad jawapan biasanya dikembaran bersama-sama kad jemputan dan ia hendaklah diisi dan dikembalikan secepat mungkin kepada pihak yang membuat jemputan. Anda juga boleh menjawab menerusi telefon yang nombornya tercatat di kad jemputan.

Pakaian

Gaya berpakaian turut dicatatkan di dalam kad jemputan. Anda mestilah mematuhi kehendak berpakaian sebagaimana yang tercatat di dalam kad. Bagaimanapun, jika anda masih ragu-ragu, sila hubungi Pejabat Perdana Menteri, dan di peringkat negeri Pejabat Ketua Menteri atau Pejabat Menteri Besar dan Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri, untuk penjelasan lanjut.

Prosedur

Sebagai tetamu atas jemputan ke-

RAJAH 5.1 Jamuan Teh di kediaman rasmi Menteri Besar Perlis

rajaan Malaysia atau kerajaan negeri, anda mungkin tidak dikenali oleh Perdana Menteri, Ketua Menteri atau Menteri Besar dan ketika dalam majlis, pertemuan dengan Perdana Menteri, Ketua Menteri atau Menteri Besar juga sangat sukar kerana beliau sentiasa diiringi serta dikertumuni oleh para jemputan lain. Dalam hal ini, eloklah anda bergaul dan bera-mah mesra dengan jemputan-jemputan lain sambil memperkenalkan diri. Biasanya, anda akan menemui beberapa orang kenamaan di majlis tersebut.

JEMPUTAN DARIPADA MENTERI, TIMBALAN MENTERI DAN SETIAUSAHA PARLIMEN

Jemputan daripada Menteri, Timbalan Menteri atau Setiausaha Parlimen berupa jemputan biasa. Ia berbeza sedikit daripada jemputan daripada Perdana Menteri, Ketua Menteri mahupun Menteri Besar seperti yang telah dibincangkan kerana ia boleh disempurnakan atas nama atau jawatan penjemput berkenaan.

Kad Jemputan Dan Kad Jawapan

Jemputan daripada Menteri, Timbalan Menteri atau Setiausaha Parlimen seperti juga jemputan-jemputan kerajaan yang lain akan memberikan segala maklumat mengenai keadaan, sebab, tempat, tarikh, jam dan cara berpakaian. Lazimnya, jemputan ini tidak diiringi dengan kad jawapan, oleh itu adalah menjadi tanggungjawab penerima sendiri untuk menjawab menerusi telefon atau menulis surat. Jawapan haruslah

ditujukan kepada Setiausaha Sulit kepada Menteri, Timbalan Menteri atau Setiausaha Parlimen yang berkenaan.

MENJEMPUT PERDANA MENTERI, KETUA MENTERI, MENTERI BESAR DAN MENTERI

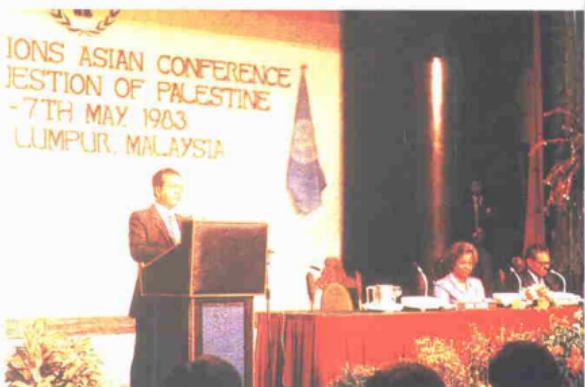
Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar atau Menteri (persekutuan mahupun negeri) amat berbesar hati sekiranya pihak syarikat atau pertubuhan-pertubuhan swasta menjemput mereka menghadiri dan merasmikan majlis yang bertaraf kebangsaan atau antarabangsa.

gan
pen
min
beli
berj
susu
atas
da.
kuk
teri,
sar
men
ma
num
mer
dipe
Men
Besa
teri,
dan
pada
setia
rika
dang
dudu
S
gan
berla
bung
ister
itu.
bahar
mak
oleh
nya
pun
tank
bera
anda
jamb
pem
kem
pada
pas i
dana
Men

gan
pen
min
beli
berj
susu
atas
da.
kuk
teri,
sar
men
ma
num
mer
dipe
Men
Besa
teri,
dan
pada
setia
rika
dang
dudu
S
gan
berla
bung
ister
itu.
bahar
mak
oleh
nya
pun
tank
bera
anda
jamb
pem
kem
pada
pas i
dana
Men

Prosedur Dan Cara Menyambut

Bagaimana menyambut ketibaan Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar atau Menteri.

RAJAH 5.2 Perdana Menteri merasmikan Persidangan Rantau Asia anjuran Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu

Perutusan Surat Jemputan

Jika berhasrat menjemput Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar atau Menteri untuk merasmikan atau menghadiri sesuatu majlis, anda perlu menghubungi Setiausaha Sulit mereka terlebih dahulu dengan menulis surat. Setiausaha Sulit akan menetapkan tarikh dan masa kelapan-

Menteri Besar atau Menteri ber-gantung pada kebesaran dan kepentingan majlis. Berikut ialah sa-tu prosedur am.

Setelah kereta Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar atau Menteri berhenti di pintu masuk, anda (merangkap ketua bagi pihak syarikat, pertubuhan dan lain-lain) bersama-sama den-

gan isteri atau ahli jawatankuasa pengelola akan menyambut pemimpin yang berkenaan setelah beliau keluar dari kereta, dan terus berjabat tangan atau bersalam diusuli dengan ucapan terima kasih atas kehadiran beliau ke majlis anda. Peraturan yang sama juga dilakukan kepada isteri Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar atau Menteri setelah beliau meninggalkan kereta.

Jika isteri anda berada bersama anda, beliau hendaklah mendudukkan kepala sedikit dan membengkokkan lutut apabila diperkenalkan kepada Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar atau Menteri.

Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar atau Menteri dan isteri akan diperkenalkan kepada setiap ahli jawatankuasa atau tetap ahli lembaga pengarah syarikat atau pertubuhan yang sedang berbaris mengikut taraf kedudukan masing-masing.

Setelah upacara berjabat tangan atau bersalam dan perkenalan berlangsung adakalanya sejambak bunga akan dihadiahikan kepada isteri pemimpin yang dijemput itu. Jika perkara ini dijadikan sebahagian daripada aturcara majlis maka ia hendaklah disampaikan oleh seorang gadis muda khususnya anak perempuan anda atau pun anak salah seorang ahli jawatankuasa. Gadis itu hendaklah berada di samping anda atau isteri anda. Beliau akan menyampaikan jambakan bunga itu kepada isteri pemimpin yang berkenaan yang kemudian akan diserahkan kepada juruiring atau dayang. Selepas itu, anda akan memandu Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri Besar atau Menteri dan

isteri ke tempat duduk mereka dan majlis boleh dimulakan.

pegawai-pegawai kanan kerajaan yang ber pangkat tinggi di pejabat

RAJAH 5.3 Menyambut ketibaan Perdana Menteri

Masalah Protokol

Jika anda menghadapi masalah protokol dan prosedur-prosedur menyambut serta meninggalkan majlis, sila hubungi Bahagian Istiadat di Jabatan Perdana Menteri, mahupun Pejabat Ketua Menteri atau Menteri Besar atau pejabat Menteri yang berkenaan.

Meninggalkan Majlis

Setelah majlis tamat, peraturan meninggalkan majlis hampir sama dengan peraturan permulaan ketibaan, cuma tiada jambangan bunga disampaikan lagi.

MENGUNJUNGI PERDANA MENTERI, MENTERI DAN PEGAWAI KANAN KERAJAAN

Bagi anda yang ingin menemui Perdana Menteri, Ketua Menteri, Menteri atau

mereka diperingatkan supaya anda berpakaian kemas dan bersopan seperti *lounge suit*, *bush jacket*, batik berlengan panjang, baju kebangsaan atau sekurang-kurangnya kemeja berlengan panjang serta bertali leher. Kaum wanita dengan pakaian moden, baju kurung atau kebaya labuh.

Prosedur

Di kementerian-kementerian persekutuan terutamanya, kerajaan memperuntukkan sistem kawalan keselamatan yang ketat untuk menjamin keselamatan setiap kakitangannya. Bagi melaksanakan keberkesanan jaminan keselamatan tersebut, pegawai keselamatan diarahkan supaya memeriksa dengan teliti setiap pelawat yang masuk ke bangunan dan meminta mereka mengisi buku pendaftaran pelawat sebelum di-

benarkan menemui pegawai berkenaan. Oleh itu kad pengenalan ataupun dokumen-dokumen lain yang boleh mengenai pasti identiti diri seperti lesen memandu dan pasport hendaklah dibawa bersama untuk ditunjukkan kepada pengawal keselamatan.

Dokumen pengenal hendaklah diserahkan kepada pihak pengawal untuk disimpan sepanjang tempoh anda menemui seseorang pegawai dan anda hanya boleh menuntutnya setelah pertemuan

itu selesai. Begitu juga pas pelawat yang diberikan untuk disematkan di baju anda mesti dikembalikan setelah urusan anda selesai.

Di sesetengah kementerian dan agensi kerajaan, misalnya Kumpulan Wang Simpanan Pekerja (KWSP atau EPF) anda perlu mengisi satu borang lawatan sebelum menemui seseorang (kakitangan kementerian atau jawatan berkenaan) yang mengandungi butir-butir seperti nama dan nombor kad pengenalan an-

da, masa mula dan tamat pertemuan, tujuan dan nama pegawai yang ingin dikunjungi. Borang itu mesti dibawa dan ditandatangani oleh pegawai yang anda ingin temui. Tetapi jika anda ingin mengunjungi Perdana Menteri, Timbalan Perdana Menteri, Menteri-menteri Persekutuan serta Ketua Menteri atau Menteri Besar di peringkat negeri, borang tersebut akan ditandatangani oleh Setiausaha Sulit mereka.

RAJAH 5.4 Perdana Menteri merasmikan penyambungan antara Menara Kembara Petronas, Kuala Lumpur

Bab 6

Majlis Makan Malam Formal

Golongan atasan amat memerlukan tatasusila dan tataadab. Mereka suka mengajurkan majlis makan malam untuk meraikan lapan hingga dua puluh orang tetamu. Ada pula yang sering mengadakan majlis bufet untuk seratus atau dua ratus orang. Tidak mengira saiz para hadirin, pengajur yang arif dalam tatasusila akan memastikan bahawa semua pinggan mangkuk yang basah dan kotor ditukar kepada yang lebih kering dan bersih dalam masa yang singkat supaya sajian dapat dihidangkan dengan lebih sempurna dan elok. Cara layanan yang paling kerap diamalkan di setiap majlis makan formal ialah tidak meninggalkan sebatang pinggan di atas meja setelah selesai makan, melainkan sajian buah-buahan dan manis-manisan. Bagaimanapun bagi sarapan pagi atau majlis bufet juadah sememangnya disajikan di atas meja panjang.

Majlis makan malam biasanya dimulakan antara jam 8.00 ke 9.00 malam, dan para difjemputan hendaklah tiba sekurang-kurangnya setengah jam lebih awal. Bagi undangan yang lebih formal, satu acara akan disertakan bersama

kad jemputan yang sedia tercatat waktu ketibaan para jemputan. Dalam apa-apa keadaan sekali-pun, kelewatan dianggap kesalahan yang sukar dimaafkan kerana ia menyusahkan para jemputan lain yang terpaksa menunggu. Jika kelewatan itu tidak dapat dielakkan, maka tuan rumah mestilah dihubungi supaya beliau dapat membuat pindaan terhadap aturcara majlis itu. Ataupun tuan rumah boleh terus memulakan majlis tanpa menunggu tetamu yang kelewatan kerana tidak mahu mencacatkan majlis. Tetapi jika kelewatan itu dilakukan oleh tetamu khas yang terdiri daripada orang yang bermartabat tinggi maka tidak boleh tidak tuan rumah dan para jemputan hendaklah bersabar menunggu akan kedatangan beliau.

KAEDAH MENGUNDANG

Terdapat beberapa prosedur yang perlu dipatuhi dan dipertimbangkan semasa mengundang tetamu ke majlis makan malam formal. Kaedah mengundang ini perlulah dilakukan dengan penuh teliti dan beradab serta dijayakan den-

gan lancar dan amat mengesankan di jiwa sekalian jemputan. Setiap majlis makan malam formal, tanpa mengira saiz, mempunyai keperluan yang hampir-hampir sama maka kejayaan sesuatu majlis itu terletak pada kesempurnaan-nya yang amat bergantung pada tatacara serta kepentingan majlis tersebut.

Memilih Tetamu

Sebelum menghantar kad adalah menjadi kewajipan utama tuan rumah memilih tetamu-tetamu yang hendak diundang untuk disesuaikan dengan tujuan majlis. Tuan rumah dianggap melakukan kesilapan mengundang ramai tetamu yang terdiri daripada mereka yang kuat bercakap, justeru golongan pendiam harus disisipkan antara kumpulan yang suka bercakap tetapi janganlah mencampur-adukkan golongan yang kurang pandai dengan kumpulan bijak pandai.

Di samping itu, antara tanggungjawab lain yang mustahak ialah berhati-hati apabila menempatkan para tetamu. Sebagai contoh, tetamu yang mempunyai kecenderungan yang sama suka bergaul bersama.

Undangan

Undangan untuk majlis makan malam boleh dibuat secara bertulis, menghantar kad atau melalui telefon. Jika undangan dibuat melalui telefon maka sebaiknya surat peringatan dapat dikirimkan melalui pos atau perkhidmatan faks beberapa hari sebelum majlis diadakan. Membuat jemputan dengan mengedarkan kad-kad jemputan bermakna majlis makan malam adalah majlis formal dan gaya berpakaian kerap dicatatkan dalam kad itu. Jikalau jemputan dibuat melalui telefon, kepentingan, jenis dan saiz majlis mestilah diterangkan supaya para jemputan dapat mengetahui gaya berpakaian yang paling sesuai bagi menghadiri majlis tersebut.

Semua jemputan ke majlis makan malam hendaklah dijawab dalam tempoh yang singkat dan tiada majlis makan malam boleh ditolak tanpa sebarang alasan yang kukuh. Walaupun sahabat karib boleh diundang dalam jangka masa pendek tapi adalah lebih wajar jika masa yang lebih dapat diberikan supaya mereka dapat menyelitkan majlis itu dalam jadual harian. Masa yang mencukupi juga akan memudahkan tuan rumah membuat anggaran bilangan tetamu yang akan hadir.

SUSUNAN KEUTAMAAN TEMPAT DUDUK

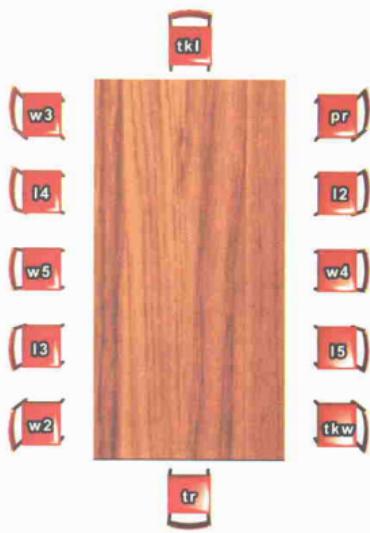
Setelah tuan rumah mengetahui jumlah sebenar tetamu yang akan hadir, di samping orang kenamaan yang menyatakan kesudiannya untuk hadir sama di majlis makan malam formal itu, dengan dibantu oleh beberapa orang petugas, tuan rumah perlu membuat persiapan

mengenai susunan tempat duduk bagi kesemua tetamu di bilik makan.

Meja Bagi 10, 14 Atau 18 Orang Tetamu

Susunan keutamaan tempat duduk sentiasa tepat dan tidak berubah. Wanita yang bertaraf tinggi atau tetamu khas wanita (TKW) mengikut kedudukan atau pangkat mengambil tempat di sebelah kanan tuan rumah (TR) manakala tetamu wanita yang kedua tinggi martabat atau kepentingannya (W2) diempatkan di sebelah kiri tuan rumah. Wanita ketiga (W3) duduk di sebelah kanan tetamu

khas lelaki yang berkedudukan tinggi (TKL), sementara tetamu wanita yang keempat (W4) pulang duduk di sebelah kiri tetamu lelaki yang kedua (L2) dan begitu-lah kedudukan tetamu-tetamu yang lain seterusnya. Harus diam-bil ingatan bahawa penyusunan kedudukan para tetamu adalah mengikut status tarafnya, bukan disusun mengikut sesuka hatuan rumah. Tetamu yang menduduki kerusi nombor 8 baik lelaki maupun wanita diempatkan di bahagian tengah meja tetapi tidak bertentangan antara sat-sama lain (sila lihat RAJAH 6.1).

l#	- lelaki
w#	- wanita
tr	- tuan rumah
pr	- puhan rumah
tkl	- tetamu khas lelaki
tkw	- tetamu khas perempuan

RAJAH 6.1

Untuk memandu para tetamu mengambil tempat duduk masing-masing, menurut protokol tetamu wanita yang bertaraf tinggi hendaklah diiringi dan dipandu oleh tuan rumah ke tempat duduknya di bilik atau dewan makan. Puan rumah pula akan memandu (sebenarnya adalah lebih tepat sekiranya dipandu oleh) tetamu lelaki yang bertaraf tinggi ke tempat duduk tetamu itu. Kemudian, puan rumah memohon diri keluar dari bilik makan dan memandu tetamu wanita kedua. Bagi lelaki yang budiman, beliau akan membantu puan rumah dan tetamu wanita dipandunya ke tempat duduk.

Meja Bagi 8, 12, 16 Atau 20 Orang Tetamu

Susunatur kedudukan bagi 8, 12, 16 atau 20 orang tetamu, dua wanita mahupun dua lelaki akan di-tempatkan duduk di hujung-hujung meja. Dalam hal ini, puan rumah akan menyerahkan tempatnya kepada tetamu lelaki atau wanita manakala tuan rumah akan kekal di tempatnya. Namun demikian, bagi majlis makan malam yang melibatkan 12 orang, puan rumah perlu mengambil tempat di hujung meja sebelah bukan di hujung meja sebelah kanan kerana jika tidak beliaulah orang pertama yang akan disajikan. Oleh itu, susunatur kedudukan ini perlulah dipatuhi kerana ia tepat dan mengikut aturan adat Barat (sila lihat RAJAH 6.2).

Kehadiran Tetamu Kehormat

Di majlis-majlis yang penuh beristiadat dan tetamu kehormatnya terdiri daripada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan

Tuanku Baginda Raja Permaisuri Agong, Raja Pemerintah Negeri, Yang Dipertua Negeri, Perdana Menteri, Duta Negara Asing atau seorang yang bermartabat tinggi berserta pasangan masing-masing, mereka diberi penghormatan sebagai tetamu istimewa yang dirai-kan dan mengambil keutamaan terdahulu daripada isteri-isteri mereka dan masuk ke dalam bilik atau kenderaan mendahului iste-

ri-isteri mereka. Manakala Menteri-menteri Kabinet Persekutuan, Ahli-ahli Dewan Negara, Ahli-ahli Dewan Rakyat dan semua pegawai kanan kerajaan membekalkan isteri masing-masing mendahului mereka, begitu juga orang awam. Dengan kehadiran tetamu kehormat yang berkedudukan atau bermartabat yang paling tinggi di kalangan tetamu yang lain, maka tempat duduk tuan dan puan

I#	- lelaki
w#	- wanita) pasangan suami-isteri
tr	- tuan rumah
pr	- puan rumah
tkl	- tetamu khas lelaki
tkw	- tetamu khas wanita

RAJAH 6.2

rumah akan mengambil alih tempat duduk tetamu khas yang telah disediakan sebelum ini (sila lihat RAJAH 6.3 yang juga menunjukkan susunan tempat duduk berpasangan suami-isteri).

majlis makan yang meraikan lebih daripada 20 orang. Rajah ini mestilah disediakan dengan penerangan yang jelas dan biasanya dimasukkan di dalam sampul surat bersama kad jemputan. Nama para

para jemputan yang telah mengesahkan kehadiran mereka.

SUSUNAN TEMPAT DUDUK KHUSUS UNTUK UMAT ISLAM

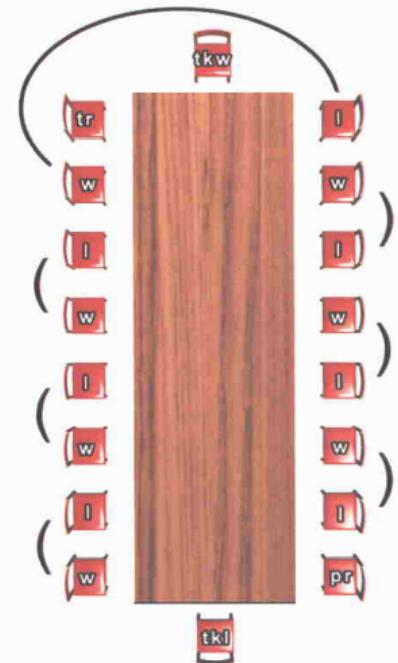
Sering juga majlis makan malam dijayakan oleh tuan rumah beragama Islam. Namun demikian tuan rumah haruslah menyusun kaum lelaki duduk di sebelah meja bertentangan dengan tempat duduk kaum wanita. Cara ini akan mengasingkan pasangan suami-isteri. Ada juga antaranya yang menyiapkan sebuah meja yang lain khasnya untuk muslimat sahaja, dan di meja utama cuma dikhaskan untuk muslimin. Adakalapula, meja untuk muslimat ditempatkan di satu sudut yang jauh daripada pandangan kaum lelaki.

KAEDAH MENYAJI HIDANGAN

Sebelum makanan dibawa ke meja tamu, anda mungkin tertanya-tanya dari kiri atau kanan makanan itu akan disajikan oleh para pelayan dan bagaimana makanan itu dihidangkan serta peraturan yang bersangkutan dengan kegunaan setiap perkakas yang telah disusun di atas meja di depan anda. Di sini penulis akan membincangkan serba sedikit mengenai kaedah menyaji, menghidang dan menggunakan perkakas mengikut adat Barat. Dalam keadaan tertentu, adat Barat ini telah dicampur dan diterima sebagai sebahagian daripada adat kita juga.

Bilik Makan

Bilik makan untuk keluarga ata-

(l
w)
tr
pr
tkl
tkw | - lelaki) pasangan suami-isteri
- wanita
- tuan rumah
- puan rumah
- tetamu khas lelaki
- tetamu khas wanita |
|--------------------------------------|--|

RAJAH 6.3

Rajah Tempat Duduk

Adalah dianggap lebih terutur sekiranya rajah tempat duduk dapat dilukis dan diedarkan kepada setiap tetamu yang akan hadir ke

jemputan juga hendaklah ditulis pada muka sampul surat supaya senang dihantarkan kepada mereka. Sering kali rajah ini dikirimkan berasingan terutamanya kepada

san lazimnya diasangkan daripada ruang tamu. Di samping mempunyai suasana yang menyaman dan mengandungi peredaran udara bersih, sebuah bilik makan amnya dihiasi cantik dan mempesonakan. Ditambah pula dengan hiasan perabot dan perkakas-perkakas yang diperbuat daripada bahan-bahan bermutu tinggi dan sentiasa dijaga bersih dengan gandingan hamparan permaidani indah, jika tidak pun lantainya sentiasa berkilat.

Meja Sajian

Ia merupakan meja hidangan atau bufet, yang biasanya ditempatkan di sudut bilik makan berhampiran dengan pintu masuk ke dapur dan dilindungi tabir dari pandangan tetamu.

Meja sajian ialah tempat meletakkan perkakas pinggan mangkuk, garpu, sudu, pisau tambahan, mangkuk mencuci tangan dan piring-piring kuih.

Meja Hidang

Dalam majlis makan formal, sajian-sajian yang telah siap dimasak tidak disajikan terus kepada para tetamu. Hidangan-hidangan tersebut terlebih dahulu disusun rapi dan diletakkan di atas meja hidang sebelum dibawa masuk ke bilik makan untuk disajikan.

Pantri

Ita boleh dianggap sebagai sebuah almari yang dikhaskan untuk menyimpan makanan, minuman dan perkakas-perkakas makanan termasuk peralatannya sekali. Di dalam rumah besar lagi beradab, kadangkala sebuah bilik dijadikan tempat simpanan makanan dan perkakas atau pantri.

Melengkapkan Meja

Lazimnya, lapik meja (saprah) yang digunakan untuk sesuatu majlis makan berwarna putih dan amalan ini telah lama dipraktikkan oleh ribuan tuan rumah yang menganjurkan majlis-majlis formal. Namun begitu, tidaklah menjadi kesalahan yang melanggar etika tatasila jika digunakan warna lapik meja selain daripada putih. Sekiranya tetamu khas terdiri daripada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Raja Pemerintah Negeri atau Bakal Sultan warna kain yang perlu digunakan ialah kuning atau kekuning-kuningan. Dalam keadaan khas yang telah diperkenankan, kain yang berwarna lain boleh juga digunakan.

Perkakas-perkakas perak

Perkakas-perkakas perak (walaupun kadang-kadang perkakas tersebut bukan sebenarnya diperbuat daripada perak) terdiri daripada pisau besar dan pendek, garpu, sudu dan camca teh. Semua perkakas ini dipadankan dengan ju-

dah-judah yang dihidangkan.

Cara menyusun perkakas-perkakas itu ditentukan menurut susunan kegunaannya, oleh itu para tetamu mesti mengetahui cara menggunakan perkakas-perkakas tersebut. Cara pemakaian yang betul ialah memulakan dengan perkakas yang disusun luar hingga ke dalam iaitu dari kanan ke kiri di sebelah tangan kanan dan dari kiri ke kanan di sebelah tangan kiri (sila lihat RAJAH 6.4).

Bagi hidangan *desert* pula, perkakas untuk memakan hidangan itu ialah pisau serta garpu kecil yang sering kali dibawa di atas piring bersama-sama dengan mangkuk kecil basuh tangan. Terdapat pula, pisau mahupun garpu kecil untuk hidangan *desert* disusun siap di atas meja di bahagian tengah-tengah atas tempat terlekatnya pinggan hidangan utama.

Gelas

Sebagaimana dengan penyusunan perkakas-perkakas perak, menyusun gelas pula ada caranya. Sekiranya air biasa (sebenarnya air

RAJAH 6.4 Perkakas-perkakas perak

suam) atau air mineral disajikan, gelas goblet diletakkan di sebelah atas gelas wain (jika wain turut disajikan), kadangkala sejag air biasa turut disediakan dan gelas-gelas akan diisi, jika diminta. Tetapi jika wain (tanpa alkohol khasnya untuk umat Islam) disajikan, penempatan gelas itu adalah antara gelas air biasa dan pisau pemotong daging (sila lihat RAJAH 6.5).

Piring-piring

Lazimnya, mentega yang diletakkan di dalam piring ditempatkan di kiri garpu dan di dalam majlis

ga lili". Cara melipatkan bentuk-bentuk yang disebutkan tadi adalah terserap di bawah. Kain ini di tempatkan di atas muka pinggan. Tetapi lipatan-lipatan lain seperti bentuk segitiga diletakkan di atas piring khas di sebelah kiri.

Namun begitu, amalan membalut sudu dan garpu dengan kain napkin dan diletakkan di atas pinggan atau kain setting juga boleh dilakukan, kebiasaannya dalam keadaan yang kurang formal sahaja bagi menjimatkan ruang.

Berikut adalah gambar-gambar rajah menunjukkan cara melipatkan tujuh bentuk napkin.

RAJAH 6.5 Gelas

makan malam yang kurang rasmi, satu piring lagi diperlukan bagi sajian keju.

Kain napkin

Ia diperbuat daripada kain licin atau kain jenis lain yang bermutu tinggi. Kain napkin atau saputangan boleh dilipat dan dibentukkan dengan pelbagai rupa seperti 'api memarak', 'pisang', 'kun', 'linin', 'topi biskop', 'kipas' dan 'bun-

I. Bentuk 'Api Memarak'

1. Lipatkan napkin dua bahagian.
2. Lipatkan bahagian kanan ke kiri.
3. Lihat dengan teliti bucu-bucu berabjad. Lipatkan A dan B ke belakang sehingga menyentuh E, serta lipatkan C dan D ke hadapan sehing-

ga menyentuh E. Kedutan FH dan GH.

4. ... seperti ini.
5. Lipatkan segitiga kepada enam bahagian yang sama seperti digambarkan.
6. ... seperti ini.
7. Pegang kuat bahagian bawah napkin. Terdapat lima lapisan berbucu di bahagian atas. Menyentuh bucu C seperti dalam gambar, tariknya sejauh boleh. Lakukan perbuatan sama kepada bucu D yang berdekatan C. Ulangkan perbuatan yang sama pada bahagian sebelah, dengan mengelakkan B lebih jauh daripada A.
8. Masukkan bawah atau kakinya ke dalam gelas.

II. Bentuk 'Pisang'

1. Lipatkan napkin kepada dua bahagian.
2. Tarikkan bucu A dan bucu B ke tengah atas.
3. ... seperti ini.
4. Lipatkan bucu E dan bucu F ke tengah bawah.
5. Lipatkan bahagian bawah dilipat kecil selebar 4 sentimeter ke atas.
6. Terbalikkan lipatan dan gulung seperti dalam gambar.
7. Bahagian bawah selitkan seperti dalam gambar.
8. Tegakkan lipatan dan tarik bahagian atas sedikit untuk membentuk kulit pisang.

III. Bentuk 'Kun'

1. Lipatkan napkin kepada dua bahagian.
2. Lipatkan ke bawah bahagian bucu kanan atas.

3. Lipatkan bucu kanan bawah bersilang ke bahagian kiri.
4. Lipatkan bucu A ke bawah. Prihatinkan B dan C.
5. Bukalah bucu C, memaparkan kedutan BC.
6. Lipatkan hujung bucu C ke atas.
7. ... seperti digambarkan.

IV. Bentuk ‘Lilin’

1. Napkin dilipatkan tigasegi.
2. ... seperti ini.
3. Di bahagian bawah persegi dilipatkan memanjang anggaran dua lima sentimeter.
4. Terbalikkan lipatan dan lipat bucu kiri. Seterusnya, gulung napkin sehingga hujung.
5. Bahagian hujung yang tinggi diselitkan ke dalam bahagian bawah untuk nampak kemas.
6. Tegakkannya seperti lilin.

V. Bentuk ‘Topi Biskop’

1. Lipatkan napkin kepada dua bahagian.
2. Lipatkan bahagian bucu kiri atas ke tengah bawah.
3. Lipatkan bahagian bucu kanan bawah ke tengah atas.
4. Terbalikkan napkin. Pusingkan tepi yang panjang ke hadapan anda, lipatkan setengah dari bahagian ini ke atas dan melepaskan hujungnya di bawah lipatan sebelah kiri. Selitkan bucu kanan ke dalam saku kiri.
5. Terbalikkan napkin dan selitkan bucu kiri ke dalam saku kanan.
6. Bukaan bahagian bawah napkin dan dudukkannya.

VI. Bentuk ‘Kipas’

1. Gunakan napkin berukuran 30 sentimeter. Lipatkan napkin kepada dua bahagian.
2. ... seperti ini.
3. Buatkan lipatan kipas setengah bahagian napkin dengan setiap lipatan berlebar 22 sentimeter. Lipatan terakhir hendaklah di bawah napkin.
4. Lipatkannya ke dua bahagian lagi, seperti digambarkan.
5. Buatkan lipatan menyambungkan dua penjurut yang bertentangan, dengan mendakar kibaran selebar 4 sentimeter di bawah sebagai topangan. Liparkan kibaran tersebut di bawah segitiga.
6. Bukaan kipas itu.

VII. Bentuk ‘Bunga Lili’

1. Gunakan napkin berukuran sekurang-kurangnya 45 sentimeter segiempat sama. Bentuk ini sentiasa digunakan sebagai bekas roti pastri. Lipatkan keempat-empat bucu ke pusat napkin.
2. ... seperti ini.
3. Terbalikkan napkin, dan lipatkan semula keempat-empat bucu baru ke pusat napkin. Ulangkan lipatkan yang sama untuk sejumlah empat kali.
4. Letakkan sebuah pinggan di tengah-tengah sehingga bentuk bunga lili disempurnakan.
5. Tarikkan keluar serta lepasan lipatan yang tersempurna dalam bucu-bucu menujuk ke pusat napkin se-

erti digambarkan.

Lilin

Lilin tidak hanya digunakan di majlis-majlis keraian Barat bahkan juga digunakan di upacara-upacara atau majlis-majlis tertentu seperti Majlis Santapan Diraja sempena Persidangan Raja-raja, Majlis Berlimau Besar, Majlis Perkahwinan (sila lihat RAJAH 6.6). Lilin berwarna putih, merah atau merah jambu lebih sesuai dipasang. Cahaya daripada lilin harusnya cukup menerangi supaya dapat pelayan melihat dengan jelas dan menghindari sebarang kemalangan yang tidak diingini yang boleh mencacatkan suasana majlis. Dalam majlis formal tiada seorang pun suka dihidangkan dalam suasana yang malap melainkan pasangan kekasih dan mudah-mudi yang menganggap suasana malap itu amat romantis.

Lilin biasanya diletakkan di beberapa tempat di tengah meja makan dan dipasangkan sepanjang majlis makan malam itu berlangsung.

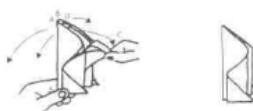
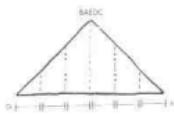
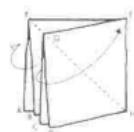
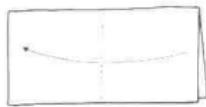
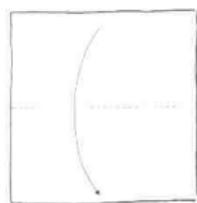
Hiasan bunga

Bunga-bunga yang diserikan di meja makan haruslah dalam bentuk karangan atau jambangan yang sesuai dan diletakkan di tengah-tengah meja. Untuk makluman, jambangan bunga yang dipertubuh daripada kertas, riben, plastik atau kain baldu tidak sesuai untuk majlis makan formal. Bunga-bunga itu mestilah bunga segar atau hidup.

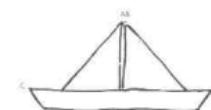
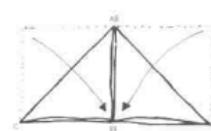
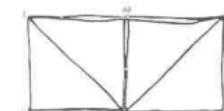
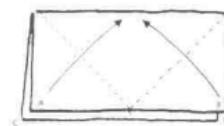
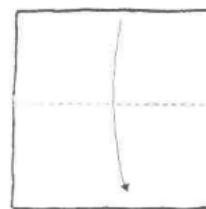
Hal-hal lain

Bekas-bekas serbuk lada dan garam siap disusun di atas meja apabila menyajikan hidangan utama dan hidangan pertama. Untuk

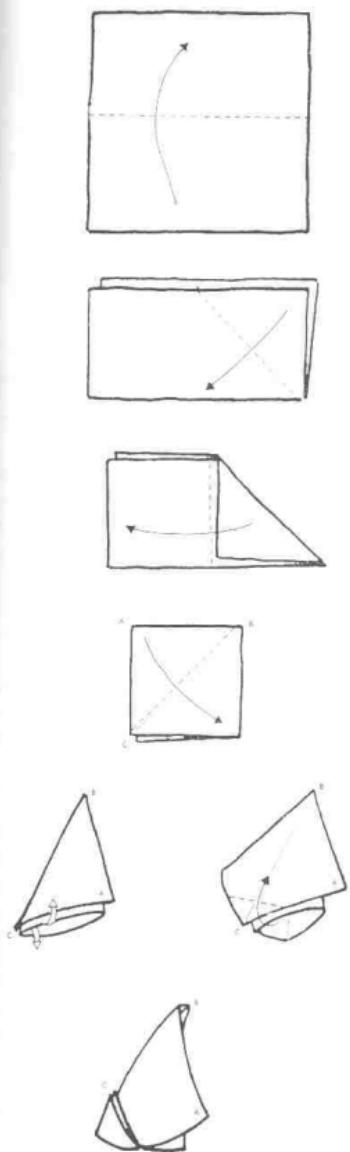
I. Bentuk 'Api Memarak'

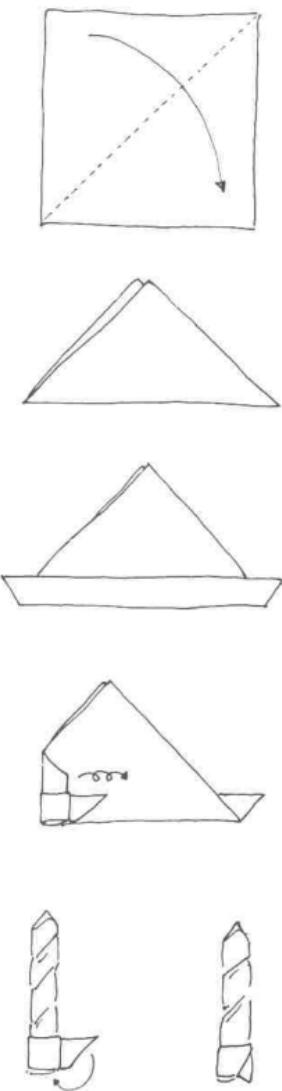
II. Bentuk 'Pisang'

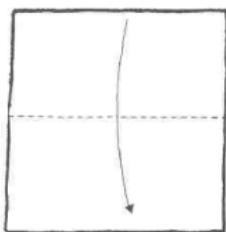
III. Bentuk 'Kun'

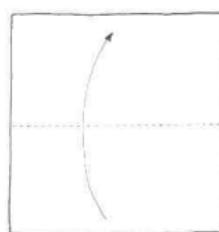
IV. Bentuk 'Lilin'

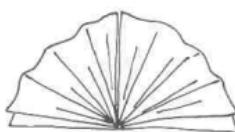
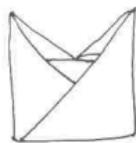
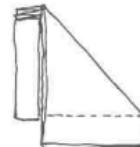
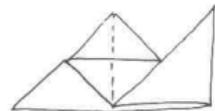
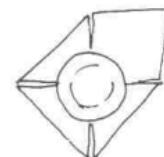
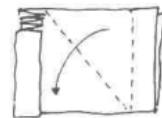
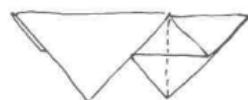
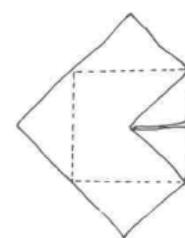
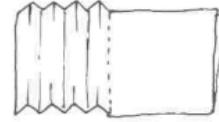
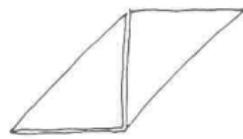
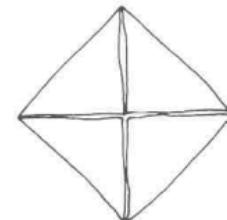
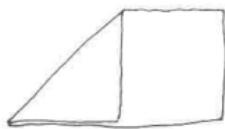
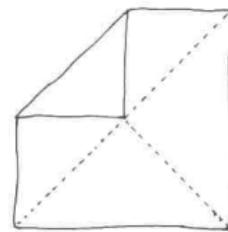
V. Bentuk 'Topi Biskop'

VI. Bentuk 'Kipas'

VII. Bentuk 'Bunga Lili'

RAJAH 6.6 Lilin di atas meja utama di majlis makan perkahwinan

memudahkan tetamu, satu set lada dan garam diletakkan untuk kegunaan sepasang tetamu.

Menu

Kejayaan komposisi sesuatu makanan bergantung kepada beberapa perkara, misalnya kemahiran tukang masak, anggaran perbelanjaan, peralatan dan taraf kepentingan serta keutamaan hidangan yang disediakan itu. Jika mengikut peraturan Barat, tiga jenis hidangan sudah memadai iaitu hidangan pertama (seperti sup), hidang utama (seperti daging dan ayam) dan *desert*.

Terdapat dua syarat utama yang perlu dipatuhi dalam menyediakan menu makanan. Pertama, makanan mestilah seimbang dan mengandungi pelbagai zat. Dan kedua, makanan dan lauk-pauk hendaklah dipelbagaikan tetapi jangan hidang satu-satu sajian itu terlalu banyak.

Ketika menyediakan menu, mustahak sekali diteliti dan diperimbangkan jenis-jenis makanan yang digemari mahupun boleh atau tidak dimakan oleh sesetengah pihak khususnya atas sebab-

sebab kesihatan, agama atau kemanusiaan. Jika para tetamu terdiri daripada umat Islam, makanan mestilah halal, begitu juga segala perkakas yang digunakan mestilah baru atau belum pernah digunakan untuk memasak serta memakan daging khinzir atau anjing. Sekiranya pula, kebanyakan daripada tetamu terdiri daripada golongan yang tidak memakan daging dan ikan sama sekali, maka sajian sayur-sayuran perlulah diperbanyakkan.

Menurut adat Barat, hidangan-hidangan disajikan mengikut format berikut tetapi jarang sekali kesemua hidangan ini disajikan sekali gus.

HIDANGAN PERTAMA

Hors d'oeuvre (terdiri daripada campuran isi kephat atau lokan, ikan sardin, dua tiga biji buah zaitun hijau, sayur-sayuran yang dihiris dan digaul dengan sos atau hidangan tiram)

Sup

Ikan (biasanya disajikan sebelum hidangan utama)

Entrée (makanan ringan yang disajikan antara hidangan ikan dan

daging)

Serbat (jarang disajikan lagi)

HIDANGAN UTAMA

Daging dan **sayur-sayuran** (juga dikenali sebagai *Joints & Games*)

Salad (adakalanya disajikan sebagai satu hidangan atau disajikan bersama-sama hidangan utama)

DESERT

Puding

Savoury (sejenis acar pembuka selera yang berperasa masin atau pedas yang jarang disajikan)

Kedu (sajian tambahan yang baru diperkenalkan untuk majlis makan)

Buah-buahan

MINUMAN SELEPAS MAKAN

Kopi atau teh

Hidangan di atas lazimnya dikenali dengan nama masakan yang aneh supaya menarik perhatian tetamu sahaja. Nama yang diberikan kepada sesuatu hidangan biasanya tidak seimbang dan beza antara satu sama lain di setiap majlis makan walaupun hidangan tersebut dan cara masakannya adalah serupa.

Sajian

Gaya sajian atau layanan hendaklah dilakukan dengan cekap dan profesional oleh para pelayan.

Sungguhpun sajian-sajian makanan harus disajikan dari sebelah kiri tetamu, pinggan-pinggan juga diambil dari sebelah kiri sepatahnya. Tetapi amalan mengalihkan pinggan dari sebelah kanan adalah lebih mudah dan telah diterima oleh sesetengah pihak pula. Di Barat, tuan mahupun

puan rumah tidak akan membentarkan para pelayannya menyajikan beliau terdahulu sebelum para jemputan lain diberikan layanan dan keutamaan. Perbuatan menyajikan diri sendiri terdahulu dianggap kurang sopan. Sebaliknya, di negara kita, amalan menyajikan tuan dan puan rumah terlebih dahulu telah menjadi suatu kebiasaan.

Akan tetapi berlainan halnya jika majlis makan malam itu diadakan di sebuah restoran atau hotel terkemuka, sudah pasti setiap hidangan disajikan kepada tuan rumah terlebih dahulu untuk persetujuannya sebelum diedarkan atau disajikan kepada para tetamu yang diraikannya.

Peraturan menyaji

Menurut adat Barat pula, wanita di sebelah kanan tuan rumah adalah orang pertama yang akan disajikan makanan dari sebelah kirinya, kemudian kepada tuan rumah dan diikuti tetamu-tetamu lain mengikut arah jam. Jika majlis itu besar, dua orang pelayan akan menyaji, pelayan pertama akan bermula dengan cara tadi dan berhenti sehingga sampai ke tetamu yang duduk bertentangan dengan puan rumah. Pelayan kedua memulakan sajian kepada tetamu khas lelaki (TKL) yang duduk bertentangan dengan tuan rumah mengikut arah jam sehinggalah tiba kepada tetamu yang belum disajikan oleh pelayan yang pertama tadi (sila lihat RAJAH 6.7).

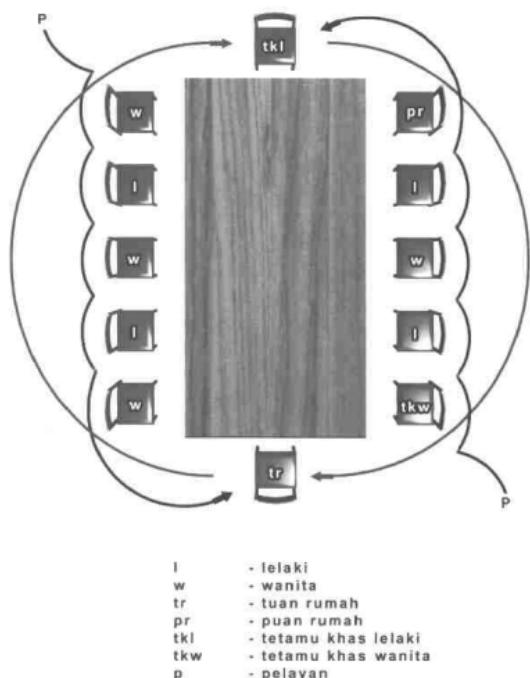
Jika pihak penganjur hanya terdiri daripada puan rumah sahaja, beliau bolehlah meminta serta melantik salah seorang tetamu lelaki, biasanya sahabat yang

rapat, menjadi wakil tuan rumah supaya sajian dapat dimulakan dengan lancar didahului dengan tetamu wanita khas yang duduk di sebelah wakil tuan rumah. Puan rumah boleh meminta pelayan yang pertama memulakan sajian kepada tetamu wanita khas itu dan sajian diteruskan mengikut arah jam. Beliau juga boleh mencadangkan pelayan pertama tadi menyajikan tetamu yang duduk di sebelah kanan beliau iaitu tetamu khas lelaki dan sajian diteruskan kepada tetamu-tetamu lain mengikut arah jam.

Menghidang makanan

Terdapat tiga cara berhubung dengan menghidang: pertama pelayan bertanggungjawab melayani dan menyajikan makanan kepada

setiap tetamu. Kedua, pelayan tidak menyajikan makanan, tugasnya hanya memegang bekas-bekas yang mengandungi makanan itu dan tetamu akan menyendul sendiri makanan yang disuakan. Dalam dua kaedah di atas, sekurang-kurangnya lahirkanlah ucapan terima kasih atas kesempurnaan sajian dan perkhidmatan yang diberikan oleh pelayan itu. Dan ketiga, khidmat layan diri itu semua makanan telah sedar terhidang di atas meja, dan seorang tetamu akan memilih sendiri juadah yang digemarinya mengikut selera masing-masing. Dengan kaedah ketiga ini pula, seorang tetamu lelaki yang bersuila akan membantu memegang

RAJAH 6.7

pinggan mangkuk seorang wanita semasa wanita itu sedang memilih dan mengambil makanan yang sap terhidang di atas meja sebelum beliau mula memilih juadah untuk dirinya.

Minuman

Minuman seperti juga makanan, hendaklah diisi di dalam gelas atau cawan berlapik piring (sehingga ke paras dua pertiga sahaja) dari sebelah kiri tetamu dan bukan seperti pinggan yang diedarkan dari sebelah kanan kerana ia lebih memudahkan. Dalam majlis-majlis formal, wain (tanpa alkohol) boleh disajikan.

Mengemas meja

Setelah majlis makan selesai, semua pinggan mangkuk, sudu, garpu dan gelas dikemas dan dibawa keluar oleh pelayan sebelum *desert* disajikan.

Desert

Dalam keadaan yang paling formal sahaja, mangkuk-mangkuk kecil basuh tangan dibawa masuk bersama-sama dengan pisau buah-buahan dan garpu yang diatur di tepi mangkuk di atas piring. Sebagai penggalas piring tersebut, kain lace atau kain pengelap tangan diletakkan di bawah mangkuk kecil basuh tangan itu.

TERTIB DI MEJA MAKAN

Apabila menerima jemputan menghadiri ke majlis makan, seseorang tetamu mestilah berada sopan santun ketika makan kerana dihukum perlakuananya bukan sahaja menjejaskan suasana jambuan bahkan juga memburukkan personaliti sendiri di kalan-

gan tetamu jemputan lain.

Anda hendaklah makan dan minum dengan sopan dan senyap. Peraturan-peraturan terperinci mengenai cara memegang pisau, garpu atau sudu ketika makan dan cara makan dan minum akan dibincangkan di Bab Tujuh.

Jika anda ragu-ragu mengenai cara penggunaan perkakas perak dengan jenis hidangan mahupun juadah yang disajikan, anda boleh mengatasi masalah ini dengan memerhatikan cara tetamu-tetamu lain memakainya. Kelazimannya, apabila seseorang tetamu kurang arif atau kurang berpengalaman tetamu yang duduk di sebelah akan sedia memberi tunjuk ajar.

Sikap Duduk Di Meja Makan

Seseorang tetamu mestilah duduk dengan merapatkan kerusi ke meja makan. Jangan terlalu renggang, duduk tegak dan jangan meletakkan siku di atas meja makan. Ketika makan pastikan hanya kedua belah tangan sahaja yang berada di atas meja.

Pemakaian Sarung Tangan Dan Kain Napkin

Kebanyakan tetamu wanita asing memakai sarung tangan ke majlis-majlis makan malam dan menanggalkannya ketika berada di bilik makan. Membiarkannya di tangan adalah perbuatan tidak sopan. Sarung tangan dan tas tangan hendaklah diletakkan di atas paha, kemudian alaskan pula dengan kain napkin yang dilipat dua. Fungsi kain napkin itu ialah untuk melindungi sarung tangan dan beg tangan terjatuh ke lantai. Kadang-kadang di majlis yang kurang rasmii kain napkin boleh dilipat dalam bentuk segitiga.

Jika tetamu tersebut memakai baju yang diperbuat daripada kain satin kemungkinan benda-benda yang diletakkan di atas pahanya akan jatuh kerana licin. Satu cara untuk menghalang barang-barang itu daripada terjatuh ialah dengan mengalaskan kain napkin yang dilipat berbentuk segitiga.

Jangan letakkan kain napkin di leher, dan jangan juga menggunakannya untuk membersihkan peralatan makan kerana perbuatan begini akan memalukan tuan dan puan rumah. Seelok-eloknya, bersihkaninya di bawah meja, menjauhkan daripada pandangan khayalak ramai.

Waktu Makan

Menurut adat Barat, seorang tetamu boleh mula makan setelah beliau disajikan. Tetapi di negara kita, baik sebagai tetamu mahupun sebagai tuan rumah, anda haruslah menunggu sehingga kesemuah tetamu telah disajikan (atau menyajikan diri mereka) barulah anda bermula makan.

Perbualan

Anda termasuk kesemuah tetamu dikatakan kurang beradat jika duduk senyap sahaja menikmati hidangan di sepanjang majlis makan itu. Perbualan yang menarik akan menambahkan lagi keramahan dan selera makan. Bagaimanapun, jangan bercakap ketika mulut anda sedang penuh dengan makanan. Bila anda hendak bercakap biarlah makanan yang anda kunyah habis, minumlah air baru anda bercakap.

Tetamu yang bijak akan berbual dan beramah mesra dengan tetamu-tetamu yang duduk di kiri kanannya. Berbual dengan salah

seorang tetamu sahaja dan melupakan tetamu-tetamu lain sama sekali dianggap perbuatan yang melanggar peraturan-peraturan tatasusaha dan tidak manis pada pandangan tetamu lain.

Mengunyah Makanan

Semasa memasukkan makanan ke dalam mulut, jangan sampai kedengaran bunyi sentuhan sudu dan garpu pada gigi. Begitu juga dengan sup, jangan menghirup sup itu. Cukup masukkan kuah sup atau dengan isinya ke dalam mulut dengan perlahan. Ketika mengunyah tutup mulut dan konyalah makanan perlahan-lahan, jangan sampai terdengar bunyi berdecap dan sebarang bunyi lain.

Apabila termakan makanan yang tidak disukai ataupun makanan yang terlalu pedas atau teriggit tulang, keluarkan makanan itu ke garpu, sudu, atau jari tangan dan letakkan di tepi pinggan. Jangan memuntahkan makanan itu langsung ke dalam piring atau ke dalam kain napkin.

Menolak Juadah

Walaupun menolak sesuatu juadah dikatakan perbuatan kurang sopan menurut adat resam, anda boleh berbuat demikian jika alasan anda amat munasabah, umpannya anda alah terhadap makanan yang disajikan itu. Dalam kaedah lain dikira lebih baik serta tidak menonjol jika anda dapat membubuh sedikit juadah tersebut di dalam pinggan anda dan membiarkannya tanpa dimakan.

Minuman

Wain beralkohol mahupun minuman arak boleh ditolak dengan berkata, "Maaf, tidak mahu, terima kasih," atau meletakkan tan-

gan di atas mulut gelas ketika hendak disajikan sebagai tanda penolakan. Jika anda hendak minum air biasa, memadai dengan memintanya daripada para pelayan yang berdekatan.

Merokok

Kurang sopan dan melanggar tatasusaha jika anda merokok ketika masih berada di meja yang penuh dengan para tetamu, melainkan jika anda telah diberi kebenaran berbuat demikian atau tuan rumah telah mempelawa anda menghisap rokok atau tuan rumah mula merokok. Biasanya, merokok dapat dinikmati sebaik sahaja majlis makan selesai.

Selepas Makan

Setelah majlis makan selesai, tuan atau puan rumah akan berdiri dan meminta para tetamu beredor ke sebuah ruang atau kamar tamu untuk menikmati minuman kopi atau teh. Kadangkala kopi atau teh disajikan sebelum majlis makan selesai semasa di meja makan. Dalam kedua-dua keadaan, para pelayan akan membawa teko kopi serta teh mengelilingi meja dan menuangkannya untuk setiap tetamu tetapi membiarkan tetamu membubuh susu dan gula menurut selera masing-masing. Untuk minuman teh, kebiasaananya pelayan akan membubuh susu dan gula bagi setiap tetamu.

MELAYAN TETAMU

Bagi menyakinkan majlis itu berjalan lancar lagi sempurna, tuan dan puan rumah memikul tanggungjawab yang berat. Dari setiap saat dan detik iaitu dari mula hingga ke penghujung majlis, dia perlu

melayani para tetamunya dengan penuh ramah dan mesra supaya setiap tetamu berasa selesa dan dihargai semasa berada di tengah-tengah majlis.

Kewajipan Tuan Rumah

Tuan rumah akan berdiri berhampiran isterinya supaya para tetamu dapat mengucap salam hormat kepada tuan dan puan rumah tanpa perlu mencari-cari mereka. Di majlis makan paling rasmi, perkenalan jarang dilakukan dan para tetamu, mengikut adat, tidak langsung berbual dengan sesiapa tetamu yang tidak dikenalinya selain daripada tetamu yang duduk bersebelahan ketika berada dalam bilik makan mahupun kamartamu. Justeru itu, tuan rumah hanya dikehendaki membuat beberapa perkenalan sahaja bergantung pada keadaan dan masa.

Sebelum majlis makan malam dimulakan, pastikanlah sama adatuan dan puan telah selamat duduk di tempat tersedia sebelum anda berbuat demikian melainkan anda merupakan seorang kenamaan atau tetamu kehormat. Sekiranya salah seorang antara tuan dan puan rumah masih berdiri, adalah lebih sopan anda bersabar menunggu yang sedang berdiri itu telah mengambil tempat duduk. Akan tetapi terdapat keadaan di mana tuan atau puan rumah akan meninggalkan tempat duduknya untuk memandu para tetamu lain ke tempat duduk mereka. Sekiranya masih ragu, anda boleh berdiri menunggu sehingga majlis makan diumumkan dan para tetamu dipersilakan duduk.

Di majlis makan yang amat formal, tuan atau puan rumah tidak akan melayan untuk memar-

dusetiap tetamu ke tempat duduk mereka. Untuk mengatasi masalah ini, kad-kad nama atau nomor telah diletakkan di atas meja, atau pada kusyen sandar setiap kerusi, atau sebuah rajah tempat duduk akan diberikan, jadi pandai-pandalah para tetamu mencari tempat duduk masing-masing. Mereka boleh meminta bantuan pelayan jika kurang pasti akan kedudukan tempat duduk mereka dan sudah tentu para pelayan bersedia menghulurkan bantuan.

Ketiadaan Tuan Rumah

Sekiranya puan rumah seorang balu atau masih bujang, beliau boleh meminta seorang tetamu lelaki, biasanya mempunyai pertalian keluarga untuk bertindak sebagai tuan rumah. Lelaki tersebut mestи menghulurkan tangannya kepada tetamu kehormat (aitu wanita yang tertinggi martabatnya di majlis itu) dan berjalan mendahului para tetamu lain ke meja makan. Lelaki tersebut akan duduk di tempat yang bertentangan dengan puan rumah. Selepas majlis makan selesai dia mesti mengepalai para tetamu ke kamar tamu untuk menikmati hidangan kopitiam atau teh.

Kewajipan Puan Rumah

Dalam majlis makan malam khususnya yang meraikan ratusan para tetamu, meskipun puan rumah tidak berpeluang memperkenalkan setiap tetamu kepada tetamu-tetamu lain yang turut hadir, beliau wajib berusaha memberi perhatian khusus di sepanjang majlis tersebut kepada sebarang tetamu yang menghadapi masalah ‘ketidaksesuaian’ dalam majlis tersebut

atas sebab-sebab usia, pekerjaan mahupun peribadi. Dan beliau juga perlu memerhatikan tiada seorang tetamu pun ditinggalkan bersendirian.

Puan rumah juga harus memberi perhatian terhadap keadaan perkakas hidangan, peralatan memasak dan bekalan bahan-bahan makanan dan minuman. Beliau perlu berada di tepi pintu utama berdampingan dengan suaminya pada permulaan majlis untuk menyambut kedatangan para difjemputan. Begitu juga ketika tiba masanya para tetamu meninggalkan majlis. Sebagai tanda hormat ketika menyambut ketibaan seseorang tetamu, beliau hendaklah mengeluarkan kata-kata hormat dengan penuh senyuman (atau bertanyakan khabar) disusuli dengan berjabat tangan. Beliau juga perlu menjaga segala tutur katanya: elakkan dari memulakan perbualan yang boleh mencetuskan pertentangan pendapat atau idea dan unsur-unsur lucu yang keterlaluan. Kata-kata dalam pertuturan mestilah tepat, jelas dan lemah-lembut. Jangan sekali-kali berkumat-kamit, dan perkataan yang digunakan mestilah membawa maksud yang terang serta tidak menimbulkan keraguan mahupun mencetuskan teguran. Gaya pertuturan mestilah dilakukan dengan penuh ramah, senyum dan bersopan. Telatah yang sama juga mestilah diamalkan oleh tuan rumah.

Puan rumah perlu sentiasa beramah mesra dengan setiap tetamu di sepanjang majlis, meraudai dengan topik yang ringkas sahaja. Adalah kurang bijak dari segi tatasusila jika beliau sentiasa bersama seorang atau dua tetamu

sahaja di sepanjang majlis dan men-gabaikan kewajipannya bermesra dan melayani tetamu-tetamu lain. Dan sekiranya timbulnya sesuatu kekurangan mahupun berlakulah sesuatu kesilapan yang tidak disengaja seperti terpecah sekeping pinggan oleh seseorang tetamu, maka beliau haruslah cuba mengatasi masalah atau kesilapan itu dengan cara sebaik-baiknya. Beliau mestilah sepanjang masa menunjukkan sikap yang sungguh tenang, sabar, berbudi bahasa dan penuh bersimpati.

MENINGGALKAN MAJLIS

Tetamu lazimnya meninggalkan majlis makan malam antara 11.00 malam dan tengah malam tetapi sudah tentulah terdapat pelbagai kekecualian. Tetamu yang berhasrat berada lebih lama di kediaman tuan rumah mestilah mendapat kebenaran daripada tuan rumah ataupun setelah dijemput berbuat demikian oleh tuan rumah terlebih dahulu. Jika ragu-ragu, dikira lebih sesuai meninggalkan majlis setelah majlis tersebut selesai.

Tuan dan puan rumah akan berada di pintu utama untuk mengucapkan selamat malam dan selamat jalan kepada para tetamu yang beransur-ansur meninggalkan majlis. Pada ketika itu pula para tetamu boleh mengambil kesempatan untuk bersalam-sala serta mengucapkan terima kasih kepada tuan dan puan rumah.

Ucapan Terima Kasih

Selain daripada mengucapkan terima kasih ketika meninggalkan majlis, anda haruslah menulis se-pucuk surat mengucapkan terima kasih atas kemeriahinan dan kesem-

purnaan majlis yang telah dijayaikan oleh tuan dan puan rumah. Surat ini hendaklah dibuat selewat-lewatnya dalam tempoh seminggu. Namun begitu, contoh surat ucapan terima kasih tidak dapat diberikan dengan tepat kerana setiap tetamu melahirkan kata-kata yang berbeza-beza. Bagaimanapun dua perkara penting perlu dinyatakan: betapa gembiranya anda di majlis tersebut dan

hidangan yang disajikan amat menyelerakan, di samping melahirkan pujian atas kecenderungan dan kecekapan tuan rumah mengendalikan majlis tersebut.

Jika tuan atau puan rumah sahabat karib anda, anda boleh menelefon mereka kesokan hari. Ini akan memberi peluang kepada anda bertukar-tukar pendapat tentang majlis makan malam yang telah diadakan.

Sekiranya pula majlis makam malam diserikan dengan kehadiran salah seorang daripada eksekutif negara, maka adalah menjadikan tanggungjawab tuan dan puan rumah menulis sepucuk surat bagaimanapun menyampaikan penghargaan terima kasih atas kesudiannya menghadiri majlis mereka dan surat tersebut haruslah dibuat dengan beberapa segeranya.

RAJAH 6.8 Mencium tangan Raja sebagai tanda hormat sebelum Raja berangkat pulang daripada majlis kebajikan

Bab 7

Menggunakan Perkakas Makanan Dengan Betul

D i majlis jamuan makan, perkara berhubung dengan hidangan makanan, minuman ringan dan minuman keras menjadi topik yang amat mustahak. Beramah mesra dan bergaul dengan tetamu-tetamu lain merupakan hasrat utama untuk menjayakan sesuatu majlis jamuan. Justeru itu, tataadab ketika di meja makan yang terbaik dan memuaskan bergantung kepada gaya makan dan minum serta bagaimana anda harus mengawal setiap pergerakan dengan sopan.

KAEDAH MENGGUNAKAN PERKAKAS-PERKAKAS MAKANAN YANG BETUL

Sebagaimana yang telah dijelaskan, anda dianggap menyalahi adat ketika makan dengan salah menggunakan mahupun tanpa menggunakan sebarang perkakas yang tersedia di hadapan anda. Setiap perkakas makanan itu mempunyai fungsi yang berlainan dan mempunyai tujuan yang tersirat untuk setiap jenis hidangan atau juadah. Oleh itu adalah arat penting anda dimaklumkan dengan betulnya akan cara-cara menggu-

nakan perkakas itu dan untuk apa jenis juadah ia patut digunakan.

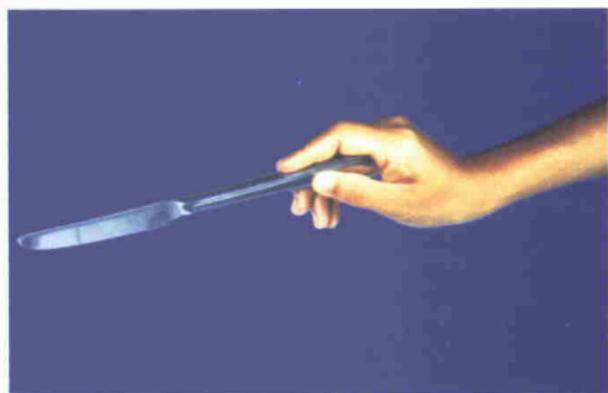
Cara Memegang Pisau

Pastikan anda menggunakan peralatan makanan dengan betul. Untuk makluman pembaca, cara menggunakan pisau dengan betul ialah memegang hulu pisau sehingga ia dapat digenggam ke tengah tapak tangan dengan menghalakan ibu jari di tepi sebelah bawah hulunya, manakala jari telunjuk pula diletakkan di belakang hulu dan jari-jari yang lain

turut membantu mengampu pisau itu (sila lihat RAJAH 7.1). Meletakkan jari telunjuk di belakang mata pisau adalah perbuatan yang salah.

Cara Memegang Garpu

Ada juadah yang disajikan memerlukan garpu tanpa pisau. Oleh itu cara yang betul memegang garpu ialah di hujung hulunya dengan menghalakan gigi garpu ke atas. Garpu dikepitkan antara ibu jari dengan jari telunjuk, diampu oleh jari tengah serta di-

RAJAH 7.1 Cara Memegang Pisau

bantu jari-jari lain (sila lihat RAJAH 7.2).

RAJAH 7.2 Cara Memegang Garpu

Jika hirisian daging atau sayur-sayuran yang disaji tidak memerlukan pisau, penggunaan garpu sahaja sudah memadai. Begitu juga bagi hidangan *fork suppers*, pastri atau hidangan utama yang tidak memerlukan sebarang hirisian.

Memegang Pisau Dan Garpu

Cara memegang pisau dan garpu sama seperti yang dibincangkan di atas melainkan gigi garpu hendaklah dihalakan ke bawah. Garpu dipegang di tangan kiri sementara pisau dipegang di tangan kanan. Pisau dan garpu digunakan bersama bagi hidangan utama yang memerlukan hirisian (sila lihat RAJAH 7.3).

Jika menghiris daging, ayam atau itik, anda dinasihatkan makan potongan makanan tersebut sebaik sahaja hirisian dibuat. Pisau juga digunakan sebagai alat bantu supaya garpu dapat mengaut kepingan daging atau lauk. Sesetengah hidangan umpannya nasi dan kacang pea boleh dimuatkan terus ke dalam garpu atau terbalikkan garpu supaya ia boleh mengaut makanan itu dari sebe-

lah dalam, bukan dari luar garpu kerana dengan cara ini, siku anda

boleh mengganggu tetamu di sebelah.

RAJAH 7.3 Memegang Pisau Dan Garpu

Memegang Sudu Dan Garpu

Sajian ringan seperti puding dan makanan berat seperti nasi lazimnya dimakan dengan menggunakan sudu dan garpu. Dalam hal ini, cara memegang garpu hampir sama dengan pisau iaitu gigi garpu dihalakan ke bawah. Sudu digunakan untuk menyenduk makanan dan garpu pula membantu menghalakan makanan ke dalam sudu (sila lihat RAJAH 7.4).

RAJAH 7.4 Memegang Sudu Dan Garpu

Memegang Sudu Atau Camca

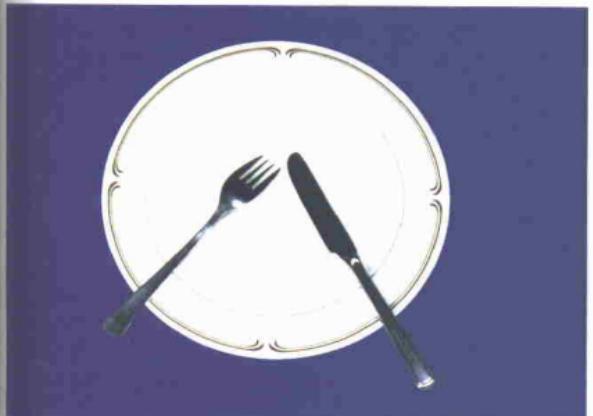
Kebiasaanmu sudu dipegang dengan tangan kanan dan kaedah memegangnya serupa dengan cara memegang garpu. Pastikan sudu dipegang di hujung dan bukan di tengah-tengah tangkai (sila lihat RAJAH 7.5).

RAJAH 7.5 Memegang Sudu Atau Camca

Berhenti Semasa Makan

Sekiranya anda berhasrat berhenti sebentar semasa sedang menjamah hidangan, anda harus menarikkan dan merenggangkan pisau dan garpu (sila lihat RAJAH 7.6).

RAJAH 7.6 Berhenti Semasa Makan

Setelah selesai makan, letakkan alat-alat tersebut di dalam piring dengan cara menelantangkan dan merapatkan kedua-dua alat itu (sila lihat RAJAH 7.7).

Meminta Nasi Tambah

Jika anda meletakkan pisau dan garpu bersilang, ini bererti anda ingin meminta nasi tambah.

Sebagai peringatan, perbuatan memohon nasi mahupun lauk tambahan tidak sewajarnya dilakukan.

KETERTIBAN MENJAMAH SAJIAN DENGAN MENGUNAKAN PERKAKAS MAKANAN

Perkakas bukan sahaja digunakan dengan betul bahkan juga adab makan (yakni cara-cara yang penuh sopan, tertib dan bagaimana menjamahnya) perlu diketahui dan dipatuhi oleh setiap tetamu. Berikut diperturunkan kaedah memakan sajian yang dihidangkan.

Kepah Dan Lokan

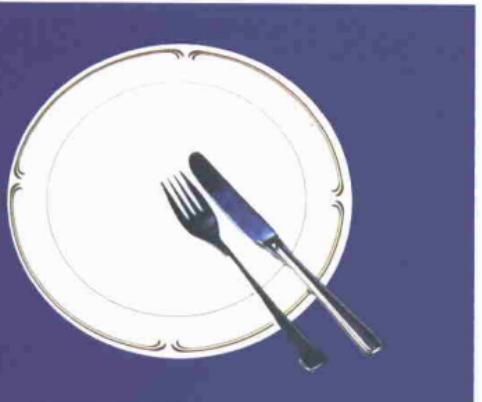
Sajian ini dihidangkan dengan kulitnya sekali atau separuh kulit seperti hidangan Perancis *moules à la marinier*. Cara memakaninya ialah dengan menggunakan garpu kecil dan pegang kulitnya dengan jari telunjuk dan jari ibu. Setelah menepikan kulitnya, anda boleh sudukan kuahnya dengan menggunakan sudu sup.

Sup

Sup dihirup dari sisi sudu, bukan dari hujungnya. Masukkan sudu sup ke dalam mangkuk sup iaitu dari tepi mangkuk (yang terdekat dengan anda) lalu tolak sudu ke tengah. Kemudian angkat sudu perlahan-lahan. Dengan cara ini titisan sup dari sudu akan jatuh balik ke dalam mangkuk, bukan di atas pakaian anda. Apabila sup hampir habis, dengan cermat sentetkan mangkuk sedikit dan senduklah baki yang terakhir.

Menghirup sup dengan perlahan-lahan tanpa bunyi dianggap lebih bersopan. Begitu juga jangan sampai mangkuk dan sudu berlaga.

Jika hidangan sup disajikan di dalam mangkuk atau pinggan sup, setelah selesai tinggalkan sudu di

RAJAH 7.7 Setelah Selesai Makan

dalam mangkuk atau pinggan tersebut. Jika sup itu disajikan dalam cawan *bouillon* atau mangkuk, letakkan sudu di atas piring.

Ikan

Pisau dan garpu digunakan untuk memakan hidangan ikan, sama ada ikan goreng mahupun *stew*. Pisau yang digunakan tidak sama dengan pisau pemotong daging. Ia mempunyai mata yang majal serta khas diperbuat daripada perak, bukan nikel.

Sos dan kuahnya dihidangkan di dalam mangkuk yang berasingan. Ia boleh diceduk dengan camca yang disediakan dan disapukan ke atas ikan sebelum dimakan.

Daging

Untuk menikmati hidangan daging, pisau amat sesuai sekali digunakan. Pisau juga penting untuk membantu menolak bahan makanan di dalam pinggan. Umumnya sajian daging bakar, daging cincang dan juga *steak*, pisau dan garpu diperlukan manakala hidangan pai ikan atau daging *stroganoff* boleh menggunakan garpu sahaja.

Sayur-sayuran

Hidangan ini biasanya menggunakan garpu sahaja. Pada zaman dahulu, sayur *asparagus* dimakan dengan dua jari tangan kanan sahaja tetapi kini penggunaan garpu dianggap lebih bersopan. Pangkal *asparagus* hendaklah digigit lalu dimakan manakala tangkainya hendaklah diletakkan kembali di tepi pinggan makan.

Salad

Di majlis jamuan makan salad biasanya dihidangkan di dalam ping-

gan berbentuk bulan sabit. Ia dimakan dengan menggunakan garpu dan boleh dibantu dengan pisau.

Kacang Pea

Apabila terdapat sajian kacang pea dengan hidangan-hidangan lain maka gaya memakannya ialah dengan mengaut biji-biji kacang ke dalam garpu dan mengangkatnya dengan perlahan sambil memakannya. Pisau boleh digunakan untuk membantu menolak kacang pea itu.

Keju

Ia hendaklah terlebih dahulu dipotong kecil-kecil dengan pisau. Lazimnya disapu pada biskut atau roti dan dimakan dengan menggunakan dua jari sahaja. Jangan sekali-kali memakan keju dengan menggunakan hujung pisau.

Apabila anda disajikan dengan keju besar yang berbentuk 'v', ia hendaklah dihiris di sebelah tepi bukan di bahagian penjuru tajam.

Rolls

Sajian *rolls* hendaklah dicarik dengan jari, disapu mentega dan memakannya dengan menggunakan dua jari sahaja. Perlu diingat *rolls* tidak boleh dipotong dengan pisau.

Puding, Aiskrim Dan Serbat

Adalah menjadi amalan hidangan puding dimakan dengan menggunakan garpu manakala aiskrim dan serbat, memerlukan sudu kecil.

Kuih-muih Dan Manisan

Gunakan sudu dessert atau *dessert spoon* untuk sajian manisan seperti kuih-muih, *tart*, kastad atau manisan-manisan lain. Garpu kecil pun boleh digunakan ketika memakan sepotong kek.

Buah-buahan

Hidangan ini merupakan penyudah sajian. Buah-buahan yang dijamah hendaklah dimakan sedikit demi sedikit secara senyap dengan merapatkan mulut tanpa mengeluarkan bunyi mamahan. Mangkuk-mangkuk kecil biasanya diedarkan untuk digunakan mencuci jari. Hidangan ini juga boleh dimakan dengan garpu dan pisau kecil yang tersedia di dalam pingin khas.

Buah-buahan berkulit turut dihidangkan dan cara memakannya ialah dengan menggunakan garpu dan pisau kecil. Gunakan jari ibu dan jari telunjuk memegang buah tersebut serta garpu kecil untuk mengasingkan kulit dari pada isinya. Selepas kulit dibuang, makanlah buah itu dengan jari sebijik demi sebijik (atau sebilik seulas). Jika buah yang disajikan itu buah pisang, ia dimakan dengan menggunakan kedua-dua tangan: tangan kiri untuk memegang pisang, tangan kanan untuk mengupas kulit. Kulit yang telah dikupas diletakkan di dalam pingin dan pisang dimakan dengan tangan kiri (mengikut adat Barat) tetapi lebih bersopan daripada jika pisang tersebut dimakan dengan menggunakan tangan kanan. Cara yang hampir sama digunakan ketika memakan buah-buahan seperti limau dan mata kucing.

Buah-buahan tempatan seperti belimbing, nanas, ciku, jambu batu dan tembikai ada juga dihidangkan dan kulitnya telah siap dikupas dan isinya dipotong kecil-kecil. Gunakan garpu kecil untuk menyucuk sepotong demikian potong.

TATASUSILA UMUM

Segala tingkah laku dan tutur kata anda hendaklah dijaga dengan penuh sopan kerana segala perlakuan kita menjadi perhatian setiap tetamu lain. Oleh itu, pastikan anda tidak melakukan sesuatu yang di luar jangkaan anda di hadapan tetamu-tetamu lain.

Mangkuk Cuci Tangan

Mangkuk-mangkuk ini disertakan bersama dengan sebarang jenis hidangan yang dimakan dengan menggunakan jari. Dalam majlis yang sungguh formal, mangkuk tersebut dibawa bersama dalam-dalam *desert*. Anda hendaklah mengambil semangkuk (bersama-sama kain alasnya, jika ada) dan letakkannya di sebelah kiri anda iaitu di hadapan sebelah atas garpu. Celupkan jari-jari anda ke dalam air dan lap perlahan-lahan dengan kain napkin yang berada di atas paha anda.

Kain Napkin

Sebaik sahaja anda duduk di meja makan untuk menghadapi hidangan, buka lipatan kain napkin dan bentangkan di atas paha anda. Kain napkin boleh digunakan untuk mengelap mulut dan harus dilakukan dengan tertib iaitu angkat kain napkin dan lap mulut anda perlahan-lahan. Setelah selesai makan dan anda ingin bangun dari meja makan, pastikan kain napkin diletakkan semula di atas meja sebelah kiri tanpa melipatnya.

Beramah Mesra Dengan Tetamu-tetamu

Para tetamu boleh berbual-bual semasa sedang dipandu masuk ke bilik atau dewan makan untuk ke tempat duduk masing-masing. Semasa duduk, ramahkanlah diri berbual-bual dengan tetamu di sebelah-menyebelah untuk memeriahkan lagi suasana majlis. Mulaikanlah sesuatu tajuk perbualan yang menarik dan menyenangkan. Jangan bercakap hal-hal yang

cuma mengagungkan diri sendiri atau perkara yang boleh membangkitkan pertikaian. Semasa berbual-bual jagalah tingkah laku dan tutur kata anda, bak kata ungkapan Cina ini yang bermaksud: ‘Kesopanan seseorang boleh dinilai melalui cara beliau memulakan sesuatu tajuk perbualan’.

Tanggungjawab Puan Rumah Setelah Majlis Makan Selesai
 Mengikut adat Barat, puan rumah akan memberikan tanda atau isyarat bersurai dari meja makan kepada para tetamu. Beliau cuma perlu menganggukkan kepala dengan perlahan-lahan setelah selesai memakan hidangan buah-buahan atau *desert* yang disajikan. Jika puan rumah tidak dapat menarik perhatian para tetamu, beliau hendaklah bangun perlahan-lahan dari kerusinya. Sekiranya tuan rumah kaum kerabat diraja adalah menjadi kewajipannya beredar dari kausnya secara perlahan-lahan seperti yang dilakukan oleh puan rumah.

Bab 8

Majlis Makan Yang Lain

Sesetengah majlis makan malam rasmi suasannya agak berbeza umpamanya majlis menyambut ulangtahun hari keputeraan dan perkahwinan seorang Raja Bergelar atau putera puteri diraikan oleh kerabat diraja itu sendiri ataupun yang dijayakan oleh kelab-kelab eksklusif bagi pihaknya. Majlis Malam Memuliakan Tetamu yang dianjurkan oleh angkatan tentera untuk meraikan kunjungan atau lawatan rasmi seorang tetamu khas, khususnya Raja Pemerintah Negeri selaku Kolonel Yang Dipertua bagi salah satu rejimen atau kor ketenteraan, ataupun Majlis Malam Mesra yang

diadakan oleh pihak universiti untuk mengalu-alukan perlantikan baru Canselor Dirajanya.

Memandangkan tujuan majlis dan kaedah menganjurkannya berbeza antara satu sama lain, maka tiada peraturan atau aturcara khusus yang boleh diikuti, selain daripada panduan ringkas terhadap cara penyusunan meja tinggi dan hidangan minuman serta cara mengadakan minum ucap selamat dan merokok.

Meja-meja Tinggi

Di majlis-majlis jamuan yang paling formal yang dijayakan oleh pihak kerajaan-kerajaan negeri

malahupun pihak kerabat diraja, sebuah meja tinggi akan disiapkan. Prosedur dan suasana yang sama juga patut diikuti oleh pihak universiti atau badan-badan perundingan dan kelab-kelab terkenal yang mengendalikan majlis-majlis seperti ini. Kadangkala dalam majlis perkahwinan, meja tinggi disusun khas untuk pihak pengantin dan tetamu kehormatnya.

Tetamu-tetamu yang akan di-tempatkan duduk di meja tinggi mula makan selepas kesemua tetamu yang lain telah mengambil tempat duduk mereka masing-masing. Kadangkala tetamu-tetamu meja tinggi diberi tepukap abila mereka beredar ke tempat duduk mereka. Begitu juga sesudah selesai makan malam. Amalan bertepuk tangan ini adakah nyata tidak dilakukan. Oleh itu, patikan tindakan para hadirin bertepuk tangan kena keadaannya, jika tidak semena-mena anda yang bertepuk sendirian.

Susunan Tempat Duduk Di Meja Tinggi

Mereka yang bermartabat tertinggi diberi keutamaan dalam tempat duduk di meja tinggi. Sekin-

RAJAH 8.1 Keberangkatan Raja ke majlis anjuran sebuah kelab kebaikan

nya Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong perkenan mencemar duli berangkat ke majlis, maka Seri Paduka Baginda berdua akan ditempatkan di tengah-tengah meja tinggi itu. Di sebelah kanan Tuanku Yang di-Pertuan Agong adalah tempat duduk ketua jawatan mahupun pertubuhan yang berkenaan ataupun pengantin lelaki, manakala di sebelah kiri Tuanku Raja Permaisuri (jikalau Tuanku Raja Permaisuri turut berangkat hadir dan sekiranya tidak di sebelah kiri Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong) akan diduduki oleh isteri ketua jawatan mahupun pertubuhan ataupun pengantin perempuan. Ini disusuli dengan tetamu yang kedua tinggi martabatnya sehingga kesemua tempat duduk diisi. Akan tetapi terdapat pula, di majlis perkahwinan, kedua-dua pengantin ditempatkan di tengah-tengah dan tetamu kehormat yang tertinggi martabat serta isterinya ditempatkan di kanan-kiri kedua-dua pengantin itu.

Sekiranya boleh, bilangan tempat duduk di sebelah kiri-kanan mestilah sama. Isteri seseorang yang diberikan tempat duduk di meja tinggi akan ditempatkan di sebelah kanan suaminya sekira suami ditempatkan di sebelah ka-

nan meja, manakala isteri akan ditempatkan di sebelah kiri apabila suaminya duduk di sebelah kiri meja.

Di dalam majlis-majlis tertentu yang mana ramai orang kenamaan yang bermartabat tinggi dijemput, beberapa meja akan dihaskan sebagai meja utama. Dalam keadaan ini, cuma meja yang ditempatkan bahagian tengah atau tertinggi dianggap sebagai meja tinggi, yang lain dirujuk sebagai meja utama atau meja V.I.P. Maksud singkatan 'V.I.P' ialah *Very Important Persons* atau orang-orang kenamaan. Biasanya semua orang kenamaan yang ditempatkan di meja tinggi hendaklah diperkenalkan terlebih dahulu oleh juruacara dan sesiapa yang akan membuat ucapan.

Lagu Kebangsaan

Terdapat pula lagu kebangsaan 'Negaraku' akan dimainkan sekiranya tetamu kehormat terdiri daripada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong. Lagu kebangsaan ini dimainkan selepas Seri Paduka Baginda berangkat tiba di tempat bersemayam di meja tinggi. Adalah menjadi peringatan kepada pengajur sebelum mencadangkan lagu kebangsaan dimainkan

maka adalah lebih arif memaklumkan atau berbincang dengan juruiring mahupun pegawai yang berkenaan di Istana Negara terlabih dahulu. Sekiranya, Raja Pemerintah Negeri, Bakal Sultan serta permaisuri baginda berangkat hadir. Lagu kebangsaan negerinya dan bukan 'Negaraku' dimainkan. Dan, apabila Tuanku Yang di-Pertuan Agong bersama-sama dengan beberapa Raja Pemerintah Negeri berangkat hadir, lazimnya Istana Negara akan menasihatkan lagu kebangsaan tidak dimainkan melainkan di keadaan keadaan tertentu maka cuma 'Negaraku' dimainkan. Di peringkat negeri, jika Raja Pemerintah Negerinya bersama-sama Raja Pemerintah Negeri yang lain berangkat hadir, sekiranya diperkenankan cuma lagu kebangsaan negeri yang menganjurkan majlis itu dimainkan. Akan tetapi, di beberapa majlis tertentu umpamanya majlis santapan meraikan lawatan rasmi seorang Raja atau Ketua Negara lain, maka 'Negaraku' dan lagu kebangsaan Raja atau ketua Negara yang dalam lawatan akan dimainkan.

'Negaraku' dan lagu kebangsaan negeri jarangnya dimainkan pada majlis perkahwinan, walau-pun pengantin terdiri daripada putera-puteri Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atau Raja-raja Pemerintah Negeri.

Minum Ucap Selamat

Umumnya upacara minum ucap selamat diadakan setelah selesainya majlis makan atau jamuan. Ada ketikanya sebelum minum ucap selamat berlangsung, majlis didahului dengan melafazkan kata-kata ringkas, ada juga dibuat

RAJAH 8.2 Majlis Makan Malam Berodat anjuran Angkatan Tentera Darat di sebuah hotel

RAJAH 8.3 Susunan tempat kedudukan di meja tinggi dalam majlis anjuran kelab kebajikan

ucapan panjang lebar dan ada pula tanpa sebarang ucapan pun. Apabila majlis dimulai, janganlah anda menjadi orang yang mula-mula sekali berdiri kerana ada di kalan-gan tetamu hanya minum sambil duduk sahaja. Upacara ini diadakan untuk mengikrarkan taat setia kepada Raja dan perkataan yang lazim dilafazkan ialah "Ke Bawah Duli Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong" dan dijawab dengan "Daulat Tuanku" para hadirin bersama. Angkatan tentera laut biasanya melakukan upacara ini sambil duduk. Sestengah rejimen angkatan tentera darat Malaysia juga telah mengizinkan minum ucap selamat diraja ini dilakukan sambil duduk tetapi Rejimen Askar Melayu tidak mengadakan apa-apa upacara minum ucap selamat. Jika anda kurang pasti, berhati-hati sebelum berbuat demikian.

Merokok

Mengikut tradisi, anda tidak seharusnya merokok sebelum upacara minum mengikrarkan taat setia selesai. Adakalanya orang yang memulakan upacara ini akan membuat pengumuman (tetapi ini dianggap tidak perlu) membenarkan para hadirin merokok. Lum-

rahnya, pengumuman seperti ini dibuat sekiranya upacara minum ucap tidak disempurnakan. Sambil merokok anda disajikan dengan minuman kopi, teh atau minuman keras (sekiranya tuan rumah dan hadirin yang berkenaan bukan beragama Islam). Di majlis-majlis jamuan lain, rokok pula dihidangkan kepada para tetamu di sebuah bilik bersinggan. Adalah dianggap lebih bersopan sekiranya anda tidak merokok semasa berada di meja makan, sebaliknya bersabar dan tunggu sebentar. Selepas waktu makan, kaum wanita yang berhasrat bersolek boleh meninggalkan suami atau pasangan lelakinya ketika mereka sedang menikmati minuman. Pada masa

yang sama, kaum lelaki boleh menghisap rokok.

Bergaul Mesra

Gerak gaya, tutur kata dan perlakuan seseorang mestilah diperhatikan supaya perilaku dan apa yang diperbualkan tidak menimbulkan prasangka di hati orang lain.

Semasa berbual, mengawal gerakan tangan dan kaki anda supaya ia tidak bertindak kasar dan lia-

Tumpukan perhatian kepada rakan anda bercerita sesuatu serta tunjukkan minat kepada apa yang disampaikan walaupun anda sudah mengetahui. Jangan terlalu cepat menyampuk di tengah-tengah perbualan rakan anda, serta memperkenalkan pendapatnya mahupun ketawa akan kesilapan yang dilakukannya. Sekiranya anda tidak puas hati mendengar cerita dari rakan anda, dengan sopannya meminta izin mengundurkan diri. Adalah dianggap lebih beradab ketika mendengar perbualan rakan anda, memandang matanya sebagai tanda anda sedang memberi perhatian dan minat kepadanya melainkan sekiranya rakan anda dari golongan kerabat diraja.

RAJAH 8.4 Maharaja Jepun mengucap selamat diraja kepada Yang di-Pertuan Agong Ke-9 di Carcosa Seri Negara, Kuala Lumpur

Dalam perbualan, anda harus bercakap dengan perlahan-lahan, ringkas dan dengan rendah suara.

Anda mesti pada setiap masa mengambil perhatian bahawa tanggapan hasil daripada pandangan pertama akan melahirkan suatu impresi pertama yang banyak mempengaruhi tindakan lanjut seorang terhadap perangai dan sikap anda.

Protokol

Sedia maklum, protokol ditaksirkan sebagai peradaban atau tatasila yang sistematis lagi ketat dan hendaklah dipatuhi khususnya di dalam majlis-majlis anjuran Raja, kerajaan persekutuan mahupun negeri dan para diplomat. Ia pula boleh dinyatakan sebagai 'sains penyusunan tempat duduk' atau *the science of seats*.

Sekiranya tetamu khas yang diundang terdiri daripada kaum kerabat diraja atau anggota ahli Jemaah Menteri Persekutuan dan ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri dan pegawai tinggi kerajaan, maka susunan tempat duduk yang betul dan tepat adalah mustahak bagi tujuan menghormatkan pangkat dan kedudukannya di dalam masyarakat.

Tetamu khas untuk apa-apa jenis majlis hendaklah ditempatkan di sebelah kanan Yang Dipertua Kelab atau Persatuan yang menganjurkan majlis itu. Bagaimanapun, jika kerabat diraja diundangkan sebagai tetamu khas, baginda (serta isteri baginda) hendaklah bersemayam di tengah-tengah meja utama dan Yang Dipertua Kelab atau Persatuan yang berkenaan di sebelah kiri. Sekiranya isteri Yang Dipertua tiada hadir maka pegawai yang menyany-

dang jawatan terkanan di bawah Yang Dipertua, khususnya Naib atau Timbalan Yang Dipertua, akan mengambil tempat duduk di sebelah kiri tetamu khas itu.

Tempat duduk lain di meja utama hendaklah dikhaskan kepada orang kenamaan yang turut mengiring tetamu khas menghadiri majlis dan pegawai-pegawai kanan kelab atau persatuan yang mengendalikan majlis itu mengikut susunan kekananan pegawai itu di dalam kelab atau persatuan tersebut.

MAJLIS BUFET

Perkataan bufet, yang bermaksud sejenis meja tempat menghidangkan makanan dan minuman, telah diterima pada masa kini sebagai nama majlis undangan yang memerlukan para tetamu menjamu selera secara layan diri. Terdapat dua corak bufet: pertama, makan berselerak atau berdiri dan kedua, disediakan kerusi serta meja yang dilengkapi dengan garpu, sudu dan gelas. Majlis bufet yang menempatkan kesemua hidangan dan juadah di atas meja mempun-

yai beberapa kebaikan. Tuan atau puan rumah tidak perlu bimbang tentang sajian serta layanan untuk setiap hidangan dan mereka boleh melayan lebih banyak tetamu berbanding beramah mesra dengan tetamu di meja makan atau bilik makan yang terhad bilangannya. Majlis buffet mengatasi masalah-masalah berkaitan dengan susunan keutamaan dan rajah tempat duduk. Para tetamu juga dapat bergaul mesra dengan tetamu-tetamu lain yang secocok dengan mereka di samping menikmati hidangan. Mengelolakan sesuatu majlis buffet akan memudahkan tuan dan puan rumah menambah atau mengurangkan bilangan para jemputan pada saat-saat akhir, justeru saiz majlis tidak tetap dan boleh diubah mengikut kesesuaian.

Jemputan Dan Jawapan

Jemputan umumnya disampaikan dengan menggunakan kad dan hendaklah dijawab melalui telefon dalam masa yang singkat sebaik sahaja kad diterima. Kebiasaannya di dalam kad itu akan tercatat masa majlis dan gaya berpakaian. Dalam majlis rasmi *black tie*

RAJAH 8.5 Yang di-Pertuan Agong Ke-11 dan Raja Permaisuri Agong memotong kek di majlis makan malam anjuran pertubuhan kebaikan

dikira lebih sesuai manakala dalam majlis tidak begitu formal baju batik boleh dipakai. Majlis seperti ini khususnya diadakan di pekarangan atau halaman kediaman tuan rumah ataupun di sebuah hotel.

Makanan Dan Minuman

Jenis-jenis juadah dan jumlah juadah tertakluk pada budi bicara tuan dan puan rumah. Terdapat tuan dan puan rumah yang sengaja mengetengahkan masakan Melayu kepada tetamu-tetamunya yang terdiri daripada bangsa asing dengan tujuan untuk memperkenalkan masakan tersebut di samping memberi peluang tetamunya menikmati masakan yang asing bagi mereka. Tidak kurang juga yang mengetengahkan masakan ala-Cina dan ala-India.

Di samping minuman ringan, minuman keras boleh disajikan juga. Tetapi ada pula tuan rumah yang tidak menyajikan minuman keras sebagai menghormati tetamu-tetamunya yang beragama Islam.

Mengatur Hidangan

Cara mengatur hidangan dan juadah bergantung pada rupabentuk meja itu. Untuk meja-meja bufet yang terletak di tepi dinding, hidangan-hidangan disusun sebaris atau sebaris setengah supaya para tetamu dapat mengambil hidangan-hidangan dari sebelah luar meja dengan mudah. Tetapi bagi meja-meja panjang yang boleh dikelilingi, hidangan-hidangan disusun dua baris bagi membolehkan dua barisan tetamu mengambil makanan masing-masing dan cara ini amat sesuai dalam majlis-majlis bufet yang besar.

Memandangkan majlis bufet

tidak memerlui menyajikan hidangan pertama seperti di dalam majlis makan malam berduduk, maka pinggan-pinggan yang digunakan untuk sajian hanya terdiri daripada dua jenis dan saiz sahaja. Pinggan-pinggan makan disusun beberapa tingkat di tepi hujung meja mendahului hidangan-hidangan makanan bersama-sama dengan perkakas-perkakas makanan dan kain-kain atau kertas-keras tisu serta napkin.

Sajian

Para tetamu dikehendaki berbaris dengan teratur menghadap ke meja panjang di mana terletaknya hidangan-hidangan makanan. Mereka akan memilih dan mengambil makanan yang digemarinya secara layan diri semasa dalam barisan menunggu giliran masing-masing. Terdapat pula mereka disajikan oleh pelayan yang berada bertentangan dengan barisan tetamu. Di dalam majlis bufet, para tetamu boleh kembali untuk tambahan kedua, ketiga dan seterusnya. Lazimnya, *desert* disajikan

kemudian dan para tetamu akan mengambil hidangan *desert* sesudah menikmati hidangan utama.

JAMUAN COCKTAIL

Jamuan cocktail ini selalunya diadakan untuk meluaskan perhubungan perniagaan. Ia diadakan sebelum waktu makan malam dari jam 6.30 atau 7.00 hingga 8.00 atau 8.30 malam.

Minuman adalah hidangan utama dalam jamuan ini, dan oleh kerana minuman keras digalakkan, sajian minuman ringan seperti oren segar adalah terhad. Kadang-kala hanya sejenis daripada minuman-minuman *sherry*, *champagne*, wain putih dan wain merah disajikan. Di negara kita, wain tanpa alkohol biasanya turut disajikan bersama. Minuman-minuman disajikan di atas talam oleh para pelayan.

Bagi umat Islam adalah dinasihatkan supaya mengelakkan diri daripada menghadiri jamuan seperti ini kerana selalunya terdapat sajian minuman keras. Adalah le-

RAJAH 8.6 Cara menghidang di jamuan bufet

bih elok sekiranya menghubungi pengajur atau pihak tuan atau puan rumah terlebih dahulu mengenai sajian yang akan dihidangkan sebelum membuat keputusan menghadiri jamuan tersebut ataupun menolaknya.

Kad Jemputan

Kad jemputan hendaklah diantar atau diposkan dua minggu sebelum tarikh jamuan dijadualkan. Kad tersebut akan menyebutkan nama pengajur atau tuan/puan rumah, tempat, masa dan tarikh jamuan serta pakaian yang patut dipakai. Barangkali tarikh merjawab atau tarikh terakhir untuk mengesahkan kehadiran juga disebutkan bersama. Kalau perlu, sekeping kad jawapan yang bersetem dan beralamat sendiri diantar bersama-sama dengan kad jemputan. Sekiranya nombor telefon diberikan, para jemputan boleh mengesahkan penyertaan melalui panggilan telefon.

Jika saiz jamuan *cocktail* itu besar, kad-kad *Regrets Only* hanya disertakan bersama kad jemputan. Maka mereka yang tidak dapat hadir sahaja akan mengembalikan kad *Regrets Only* itu kepada pihak pengajur.

Faktor Masa

Seboleh-bolehnya waktu tiba di tempat jamuan juga dicetakkan dalam kad jemputan. Dalam apa-apa keadaan pun, kelewatan yang paling lama yang dibenarkan adalah setakat setengah jam sahaja. Dalam situasi ini, jangan terlupa meminta maaf daripada pihak tuan dan puan rumah.

Pakaian

Pakaian *lounge suit* dan baju ke-

bangsaan dianggap lebih sesuai untuk lelaki manakala baju kebaya mahupun kurung moden dan labuh atau pakaian siang hari (*afternoon dresses*) bagi kaum wanita. Bagaimanapun, ada pula pakaian batik berlengan panjang untuk kaum lelaki.

JAMUAN SELEPAS MAKAN MALAM

Jamuan-jamuan yang dimaksudkan ini lebih dikenali sebagai *After-dinner Parties*, dan pada umumnya majlis tari-menari diadakan. Kadang-kadang juga makanan *supper* atau makan sahur juga disajikan. Jamuan-jamuan ini biasanya dianjurkan oleh kelab-kelab eksklusif untuk meraikan ahli-ahlinya, dan majlis bermula selepas jam 9.00 malam. Waktu meninggalkan majlis jarang disebutkan bersama.

Dalam kad jemputan, jamuan ini dirujuk sebagai *A Party* sahaja, dan sekiranya terdapat upacara tari-menari maka tercatatnya dalam kad jemputan juga.

Seperti di dalam jamuan-jamuan *cocktail*, makanan ringan turut dihidangkan di sepanjang jamuan ini. Akan tetapi sekiranya jamuan ini diraikan secara besar-besaran dan formal maka sahur akan dihidangkan kemudian.

Memainkan rakaman muzik telah menjadi popular di dalam jamuan-jamuan selepas makan malam dan ruang yang besar akan dikhaskan untuk majlis tari-menari. Kadangkala penghibur serta ahli-ahli muzik terkenal diundang mengadakan persembahan secara langsung.

Pakaian

Kaum lelaki memakai *black tie* dan

kaum wanita berpakaian baju kebaya mahupun kurung moden dan labuh atau memakai pakaian waktu petang (*evening dresses*).

JAMUAN MAKAN CINA

Di negara kita terdapat juga majlis-majlis makan formal diadakan di restoran-restoran mahupun hotel-hotel terkemuka yang mana tetamu akan dijamu dengan selera Cina.

Khas kepada kaum Cina, menjamu selera merupakan sesuatu seni yang mana peraturan susila dan cara menghidangkan makan adalah tepat dan hendaklah dipatuhi.

Jenis Hidangan Cina

Pada lazimnya, di dalam majlis makan rasmi Cina sekurangnya lapan hidangan termasuk hidangan *desert* akan disajikan. Sudah tentu kadangkala lebih daripada lapan hidangan disaji khususnya dua belas hidangan di majlis-majlis yang paling meriah.

Orang Cina lebih suka pada hidangan ikan, udang dan ayam yang disajikan dengan bahagian kepala, ekor serta kulitnya sekali. Bagi mereka semua anggota ini merupakan bahan-bahan yang sangat lazat. Hidangan sup, sayur-sayuran dan nasi atau mi adalah kedua pentingnya disajikan. Jika nasi dihidangkan, sajian mi tidak akan dihidangkan bersama. Hidangan mi khasnya disajikan dalam majlis makan untuk meraikan hari jadi tuan rumah ataupun tetamu khas yang berkenaan. Buah-buahan yang dihidangkan sebagai *desert* biasanya disupu dengan sedikit garam.

Di dalam jamuan makan yang

formal, satu menu akan diletakkan di tengah-tengah setiap meja makan menyenaraikan jenis-jenis juadah yang akan dihidangkan. Orang Cina suka memberi nama-nama istimewa kepada setiap juadah bagi menarik perhatian para tetamu di samping menambah selera mereka.

Peraturan Menyediakan Meja

Pada ghalibnya, kaum Cina lebih suka menggunakan meja makan berbentuk bulat untuk majlis jamuan. Meja tersebut seakan-akan boleh menempahkan sebanyak sepuluh orang tetamu sahaja. Jumlah tetamu boleh dikurangkan daripada sepuluh orang tetapi jarak ditambahkan lebih dari bilangan orang tersebut.

Meja makan hendaklah dialas dengan saprah berwarna merah ataupun putih. Di bahagian depan tempat duduk setiap orang tetamu disediakan beberapa perkakas makan termasuk piring kecil (khas untuk meletakkan tulang-tulang dan kulit kephah), piring sos, alat letak penyeprit (kadangkala tidak disediakan bersama), mangkuk kecil, sudu sup (yang diletakkan di dalam mangkuk kecil), sepasang penyeprit dan piring makan.

Piring makan diaturkan di tengah-tengah atas bahagian meja di hadapan anda. Penyeprit biasanya dibalut dalam sarung kertas atau kain dan dibarangkan di sebelah kanan dengan hujungnya di atas sebuah alat letak penyeprit. Di tepi alat letak penyeprit terletaknya piring sos. Dalam keadaan di mana alat letak penyeprit tidak disediakan bersama maka hujung atau mata penyeprit akan tersandang di atas piring sos itu. Satu piring kecil khasnya untuk letak tulang da-

ging, kulit kephah dan bahan-bahan buangan lain diletakkan di bahagian atas dekat piring makan. Sebuah mangkuk dan sudu sup (untuk hidangan sup dan nasi mahu pun mi) diaturkan di sebelah kiri piring makan. Di atas piring makan biasanya diletakkan sekeping napkin.

Sekiranya minuman dihidangkan bersama sebuah gelas akan ditempatkan berdekatan dengan piring sos. Bertentangan dengan adat Barat, adat Cina tidak membenarkan lebih daripada sebuah gelas digunakan oleh seorang tetamu. Minuman yang biasanya dihidangkan dalam jamuan makan ialah teh Cina panas. Tentu sahaja bagi tetamu yang suka atau boleh minum minuman keras beliau boleh meminta pelayan untuk menukar gelas teh yang tersedia kepada gelas minuman keras. Andainya minuman ringan seperti oren segar dihidangkan, anda boleh meminta pelayan untuk menukar gelas teh kepada minuman ringan itu. Jikalau teh Cina belum dituangkan dalam gelas, anda boleh meminta kiranya jenis minuman yang disukai dituangkan terus ke dalam gelas tanpa meminta menuarkan gelas itu.

Dalam banyak keadaan terdapat kain napkin diletakkan di atas piring makan. Kain napkin ini adalah untuk dibentangkan di atas paha anda sebelum dan ketika makan.

Kebanyakan restoran-restoran terkemuka akan menuarkan mangkuk, sudu atau piring makan yang telah diguna dengan satu set baru sebelum setiap hidangan baru disajikan.

Duduk Di Meja Makan

Setelah anda duduk di tempat anda. Anda boleh mengambil menu dan menatap akan kandungan tercatat di dalamnya supaya dapat tahu senarai jenis hidangan atau juadah yang akan disajikan kelak.

Di sepanjang tempoh peredaran hidangan, anda boleh bergaul mesra dengan para tetamu yang duduk bersama-sama di sekeliling meja anda.

Minuman Pertama

Sebelum memulakan makan, tuan rumah biasanya menjemput para tetamu untuk minum sebagai tanda memberi hormat kepada para hadirin. Ketika minuman disajikan, para tetamu boleh mengambil kesempatan untuk mengucapkan terima kasih kepada tuan rumah yang sudi menjemput mereka. Untuk menunjukkan bahawa anda berasa gemira dan seronok di majlis itu anda hendaklah minum ataupun ber-pura-pura minum supaya dapat memeriahkan lagi suasana majlis tersebut.

Selepas minuman pertama diadakan, tuan rumah akan menge luarkan penyepitnya dari sarung kertas serta memegang akan penyepitnya. Ini adalah isyarat untuk tetamu khas bagi memulakan jamuan makan. Tetamu khas turut memegang penyepitnya dan menjamah makanan dari hidangan makanan yang tersedia di atas meja. Ini diikuti oleh para tetamu lain. Tuan rumah akan menunggu dan menjamah selepas kesemuam tetamu telah berbuat sedemikian.

Tatasusila Ketika Makan

Memandangkan pelbagai jenis juadah disajikan maka adalah le-

bih bijak sekiranya anda dapat menjamah sedikit demi sedikit supaya tidak terlampaui kenyang setelah menikmati tiga empat jualah sahaja. Adalah sopan untuk menjamah makanan yang berdekatan anda. Menurut adat Cina, meninggalkan sedikit makanan di dalam pinggan hidangan adalah sikap yang baik, justeru jangan menjamah makanan hingga licin.

Hidangan Sup

Biasanya pelayan akan menceduk sup ke dalam mangkuk-mangkuk para tetamu lalu meletakkan mangkuk yang telah diisinya di depan tetamu masing-masing. Hidangan sup boleh disajikan bila-bila masa di sepanjang jamuan makan mengikut susunan yang terlebih dahulu ditetapkan oleh tuan rumah seperti dalam menu itu.

Tulang Daging Dan Kulit Kepah

Anda boleh mengalah tulang daging dan kulit kepah serta kulit sput dari mulut dengan penyeprit dan diletakkannya di dalam piring kecil yang disediakan. Piring ini lazimnya ditempatkan dekat piring sos. Pelayan akan kemaskanya apabila mendapati piring telah dipenuhi dengan bahan-bahan buangan. Sering kali piring baru akan ditukarkan sekiranya piring yang terpakai didapati kotor.

Paha Dan Sayap Ayam

Paha dan sayap ayam goreng boleh dimakan dengan tangan. Semangkuk air basuh jari akan dikhaskan bersama dengan sajian ini supaya anda boleh mencuci jari-jari anda selepas makan hidangan ini. Barangkali tuala juga disediakan kepada setiap tetamu untuk pemakaianya selepas menjamu hidangan tersebut.

Hidangan Udang Dan Ketam

Kedua-dua hidangan ini juga dimakan dengan tangan. Mangkuk air basuh jari dan tuala yang diberikan bersama kedua-dua hidangan ini adalah untuk membersihkan jari-jari anda selepas termakan hidangan-hidangan tersebut.

Penyeprit Dan Cara Memakainya

Andainya penyeprit tidak dipakai ia tidak boleh diletakkan di atas piring makan ataupun di atas mangkuk. Ia hendaklah diletakkan pada alat letak penyeprit atau di atas piring sos dan piring tulang. Tangkai penyeprit hendaklah terbaring di atas meja manakala hujungnya di atas alat letak penyeprit atau piring sos itu.

Selepas cukup makan, penyeprit anda hendaklah diletakkan dengan sopannya di tepi piring anda dengan cara yang dibincangkan di atas. Ini menandakan ba-

hawa anda telah berpuas menjamah hidangan itu.

Mengayun-ayunkan penyeprit serta menggunakanya untuk menunjukkan sesuatu merupakan sikap yang sangat biadap dan boleh membuat para hadirin lain memarahi anda. Pastikan pula ketika menjamah makanan, penyeprit anda tidak berlanggar dengan penyeprit-penyeprit tetamu lain.

Buah Tangan

Sekiranya anda diundangkan ke majlis makan malam perkahwinan ataupun jamuan meraikan hari jadi tuan rumah, anda harus menyediakan pemberian atau buah tangan untuk disampaikan kepada tuan rumah sebagai tanda penghormatan. Pada adat Cina, pemberian wang ringgit yang dimasukkan ke dalam sampul kecil berwarna merah atau merah jambu adalah lebih sesuai diambilkan. Jumlah wang ringgit yang diberikan adalah atas keikhlasan diri, dan diberikan kepada tuan rumah apabila anda menemunya di depan pintu masuk sebelum majlis jamuan bermula.

Meninggalkan Majlis

Kaedah meninggalkan majlis selepas selesai makan adalah hampir sama dengan kaedah meninggalkan majlis makan formal yang telah dibicarakan di Bab Enam.

Bab 9

Kaedah Mengundang Dan Menerima Undangan

Bukan suatu perkara mudah menjaga tingkah laku dan tutur kata semasa berada di tengah-tengah majlis yang tidak biasa dihadiri, lebih-lebih lagi dikelilingi oleh tetamu-tetamu ternama, orang-orang kena-maan dan golongan bangsawan. Bukan itu sahaja bahkan untuk menjemput dan menerima undangan ke majlis sebegini juga perlu mematuhi beberapa kaedah protokol dan tatususa bermula dari menghantar kad, menulis nama dan gelaran-gelaran mereka serta menjawab undangan hingga kepada gaya berpakaian. Pendek kata, persediaan anda perlulah sesempurna yang boleh, jangan ada cacat-celanya. Jadi, diperlukan berikut ini adalah beberapa panduan untuk menyediakan anda supaya berwaspada dan menyiapkan diri mengatasi dan mengelakkan timbulnya masalah yang tidak didugai semasa menghadiri majlis-majlis makan malam serta tidak berasa janggal.

UNDANGAN DARIPADA ORANG BESAR-BESAR DAN KAUM BANGSAWAN

Pada prinsipnya, golongan orang besar-besar dan bangsawan sama ada lelaki atau wanita, ketika melahirkan sesuatu undangan formal akan memasukkan segala pangkat gelarannya di dalam kad-kad undangan, contohnya 'Undang Luuk Sungai Ujong (Negeri Sembilan Darul Khusus)' atau 'Toh Puan Orang Kaya Bendahara Seri Maharaja (Perak Darul Ridzuan)'. Singkatan darjah-darjah kebesaran, bintang dan pingat tidak akan dimasukkan bersama. Untuk undangan tidak formal, mereka dirujuk sebagai 'Datuk Kelana Petra' atau 'Toh Puan Asmah binti Basir'. Sebutan awalan 'Yang Amat Berbahagia' dan 'Yang Berbahagia' juga tidak dibubuhkan bersama. Nama penerima undangan hendaklah ditulis sama dengan kaedah nama pengundang yang berkendalian itu dicatatkan di dalam kad. Umpamanya, sesuatu undangan tidak formal daripada Undang Sungai Ujong kepada Orang Kaya Indera Shahbandar (Pahang Darul Makmur) dan isterinya boleh ditujukan seperti: 'Dato' dan Tok Puan Indera Shahbandar' ataupun 'Dato' Sri Abdul Rah-

man bin Abdul Razak dan Tok Puan Indera Asmah binti Basir'.

Bagi mereka yang tergolong 'Yang Berhormat', kad undangan daripada mereka berbunyi: 'Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak Ahli Dewan Undangan Negeri Lunas' atau 'Tun Abdul Rahman bin Abdul Razak, Ahli Parlimen Tanjung Malim'. Jarangnya sebutan awalan 'Yang Berhormat' dimasukkan bersama, akan tetapi jika mereka memegang jawatan Menteri, Timbalan Menteri atau Setiausaha Parlimen, jawatan rasmi boleh digunakan, misalnya 'Yang Berhormat Menteri Pengangkutan' atau 'Yang Berhormat Timbalan Menteri Pendidikan' tanpa memasukkan namanya bersama.

Menjawab Undangan

Kad undangan hendaklah dijawab secepat mungkin untuk memudahkan tuan rumah membuat anggaran bilangan tetamu yang akan hadir nanti dan membuat persiapan dengan lebih lancar dan berkesan. Anda seharusnya bertimbang rasa agar masalah ini tidak membebankan pihak tuan rumah.

MENGUNDANG ORANG-ORANG TERKENAL DAN KENAMAAN

Katakan anda diundang untuk menyertai majlis makan malam yang turut dihadiri oleh tetamu-tamu terkenal. Mungkin beliau ahli politik yang dikenali, bintang pujaan atau penulis popular. Janganlah kerana segan, anda cuba mengelakkan diri dari berbual-bual dengan mereka. Beranikan diri dan rapatilah mereka dengan bertanyakan apakah buku atau filem yang sedang dalam pembikinan, di samping bertanyakan kejayaan mereka dan juga memberikan ucapan tahniah atas kejayaan yang diraikan.

tulis nama individu itu sahaja seperti 'Cik Salmah binti Basir'. Jika undangan itu ditujukan kepada sahabat handai yang rapat atau akrab kata-kata hormat seperti 'Tuan', 'Encik', 'Doktor' dan sebagainya tidak perlu ditulis hanya memadai dihormatkan bagi lelaki 'Saudara' dan perempuan 'Saudari'.

Jikalau hendak menjemput seorang wakil rakyat, maka sebutan awalan 'Yang Berhormat' dibubuhkan bersama namanya seperti 'Yang Berhormat Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak' ataupun 'Y.B. Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak'.

Gelaran-gelaran

Jika undangan ditujukan kepada

gilan gelaran ringkas ini. Mengikut peraturan melakukan tata-adab, orang-orang yang mempunyai gelaran pusaka lebih berbangga sekiranya mereka dihormatkan menurut gelaran pusaka mereka, bukan dihormatkan dengan nama peribadi mereka dalam setiap keadaan. Carta di Bab Sebelas menerangkan secara terperinci cara-cara yang tepat memberi penghormatan kepada mereka.

Kata Awalan Pada Nama Dan Kurniaan

Berbeza daripada adat Barat, nama para jemputan ditulis bersama dengan kata-kata awalan seperti 'Tuan Yang Terutama', 'Yang Amat Berhormat' dan 'Yang Berhormat'

RAJAH 9.1 Tuanku Abdul Halim Shah, Sultan Kedah Ke-27, Sultanah Kedah, Perdana Menteri dan isteri di meja santapan utama di konsert amal

Kaedah Mengundang

Apabila sesuatu undangan ditujukan kepada pasangan yang telah mendirikan rumah tangga pada adatnya alamat pada sampul surat hanya ditujukan kepada suami. Tetapi di dalam kad itu ditulis nama kedua-dua pasangan suami isteri, misalkan 'Encik dan Puan Chan Ah Kow' atau 'Tuan Haji Syed Othman dan isteri'. Bagi yang belum berkahwin hanya di-

orang-orang bergelar, apa yang ditulis pada sampul surat berlainan dengan apa yang ditulis pada kad undangan. Misalkan, di sampul surat ditulis 'Yang Berbahagia Orang Kaya-Kaya Panglima Bukit Gantang Seri Armar Diraja' sedangkan pada kad jemputan ditulis: 'Dato' dan Toh Puan Panglima Bukit Gantang'. Ini adalah kerana pasangan suami isteri tersebut lebih diperkenalkan dengan pang-

pada namanya. Bagaimanapun, sebutan awalan 'Yang Amat Berbahagia', 'Yang Berbahagia' dan 'Yang Hormat' lazimnya tidak perlu ditulis bersama dalam kad jemputan. Begitu juga tidak perlu dicatatkan huruf-huruf ringkas bagi kurniaan bintang dan pingat di akhir nama seperti 'A.M.N., P.J.K., J.P.' itu.

Sebaliknya, segala kata penghormatan yang dipakai di depan

nama dan huruf-huruf singkatan darjah kebesaran dan bintang kur-niaan haruslah ditulis pada sampul surat, misalnya ‘Yang Amat Ber-hormat Datuk Seri Abdul Rah-man bin Abdul Razak, S.S.D.K., S.S.A.P., S.P.M.S., S.P.M.J., D.P., D.U.P.N., S.P.N.S., S.P.D.K., S.P.C.M., S.S.M.T., K.M.N., P.J.K.’. Tetapi jika tidak ditulis pun huruf-huruf singkatan bagi kur-niaan-kurniaan di atas tidak ber-salahsan.

Jawapan Rasmi

Undangan-undangan bagi meng-hadiri majlis perkahwinan atau majlis tari-menari hendaklah di-jawab secara rasmi dalam kaedah seperti contoh di bawah dengan menggunakan kertas yang ala-matnya tercatat bersama. Sekiranya anda menerima undangan untuk menyertai majlis makan malam atau tengah hari secara formal tanpa terlebih dahulu di-beritahu menerusi panggilan te-lefon, format menjawab meng-ikut adat Barat ialah memberi ja-wapan seperti daripada pihak ke-tiga, misalnya:

Encik Ahmad bin Kassim mengucapkan ribuan te-rima kasih kepada Tuan Yang Terutama Duta Besar Amerika Syarikat dan Puan Washington kerana sudi mengundang beliau menghadiri majlis makan malam pada hari Isnin, 7 Julai, dan dengan segala hormat beliau menerima undangan tersebut.

Surat jenis ini tidak perlu di-tandatangani. Kalau terdapat lebih daripada seorang tuan rumah, na-manya perlu ditulis pada sampul surat ketika menjawab. Sesudah itu ia dihantar melalui pos ke ala-mat yang diberi.

Contoh-contoh:

88 Jalan Maju,
15000 Kota Bharu,
09-782-3333

Encik Ali bin Salleh dan isteri dengan hormatnya mengucapkan terima kasih kepada Tuan Syed Hassan bin Syed Alwi dan isteri atas jemputan ke majlis perkahwinan anak perem-puan mereka, Siti Maria, pada hari Khamis, 20 Februari bersamaan 22 Jama-dilahir, dan akan hadir ke majlis tersebut.

Atau:

Datuk Ayob bin Hussein dan Datin Salmah mengucapkan terima kasih ke-pada Encik dan Puan Chan Ah Kow kerana te-lah sudi menjemput me-reka untuk menghadiri majlis perkahwinan anak sulung mereka, Lee Kong¹, pada hari Sabtu, 18 Mac, tetapi dukacita mereka ti-dak dapat hadir kerana ada urusan lain yang telah di-tetapkan terlebih dahulu.

(Sebutkan nama sahaja, bukan menandatangani-nya)

11, Lorong Teraut,
88000 Kota Kinabalu,
Sabah.
088-312 888

Jawapan Tidak Rasmi

Kadangkala nombor telefon di-catakan pada kad jawapan di se-belah bawah dan anda boleh hu-bungi terus pihak tuan rumah serta memberi jawapan.

Apabila sahabat lama hendak mengadakan suatu majlis dan be-hasrat mengundang anda dengan menghantar kad, jawapan tidak rasmi lebih memperlihatkan pe-rasaan persahabatan:

Saudara Ismail mengucap-kan terima kasih atas un-dangan pada hari Jumaat, 30 Januari, dan sukacita dapat menyertainya.

Jika menolak sekalipun, orang yang menjemput tidak akan begi-tu kecewa, kiranya surat jawa-pannya menarik, umpannya:

Adinda Puteri Julia,
Kekanda tidak dapat ber-sama-sama Julia pada 25 haribulan Jun disebabkan kekanda tidak ada di sini pada hari itu. Walau bagai-manapun, kekanda berha-rap majlis pameran adinda Julia akan beroleh kejaya-an. Sudah pasti dalam se-hari dua ini kekanda akan datang menziarahi adinda Julia.

¹ Bagi bangsa Cina dan Inggeris, sekiranya nama penuh (jaitu termasuk nama famili) bapa telah disebut lebih awal di dalam kad undangan maka nama famili bagi anaknya tidak perlu disebut lagi.

Apabila menolak sesuatu undangan, anda hendaklah menjelaskan sebabnya seperti alasan urusan yang telah lama ditetapkan terlebih dahulu yang tidak dapat dielakkan atau bertujuan hendak ke seberang laut.

PERKARA LAIN YANG PENTING

Tuan rumah dinasihatkan supaya tidak mengundang dua atau lebih orang tetamu yang mempunyai kepentingan yang bertentangan. Jika anda ingin mengadakan maj-

lis makan malam dengan mengundang serta menghormati seseorang tetamu yang berpangkat lebih rendah daripada salah seorang tetamu lain yang berpangkat tinggi, anda perlulah meminta kebenaran dan persetujuan tetamu itu mengetepikan pangkat serta gelarannya. Tetapi jika beliau enggan, beliau boleh menarik diri daripada menyertai majlis tersebut dengan mengemukakan sebab-sebabnya. Biasanya, undangan ke sesuatu majlis pergaulan untuk menghormati seorang sahabat yang berkedudukan sederhana paling su-

kar diterima di kalangan orang-orang kenamaan kerana ingin menjaga kedudukan pangkat, status dan prestij mereka yang lebih tinggi daripada tetamu yang diaikan.

Selepas majlis makan tengah hari atau malam yang formal tamat, tiap-tiap tetamu mestilah menunggu gilirannya, menurut pangkat dan tidak meninggalkan majlis sehingga semua tetamu yang berdarjat lebih tinggi daripadanya telah berbuat demikian.

RAJAH 9.2 Yang Dipertuan Negeri Sabah, Tun Sakaran Dandai, menghadiri Jamuan Hari Raya Aidilfitri di Universiti Malaysia Sabah

Bab 10

Mengatasi Masalah Keraguan

Bab ini diperuntukkan khas buat mereka yang kurang pengetahuan tentang tatasila dan berada dalam keadaan cemas memikirkan adakah segala tindak-tanduk yang dilakukan tepat atau tidak. Juga diuntukkan kepada mereka yang gugup untuk menyertai majlis-majlis makan malam rasmi mahupun menghadiri majlis makan tengah hari yang tidak formal dengan seorang Raja. Mereka biasanya diselubungi perasaan bimbang dan lima perkara yang sering merisaukan mereka ialah hidangan makanan yang disajikan boleh menyebabkan alah, cara menolak minuman, tercekik semasa terdesak sedangkan majlis sedang berjalan dan meninggalkan majlis lebih awal daripada Raja.

MAKANAN

Tidak bermakna anda terpaksa memakan sebarang makanan yang dihidangkan yang anda tahu boleh memudaratkan kesihatan seperti alah pada makanan-makanan tertentu dan penjelasan akibat memakannya tidak perlu.

Oleh itu terpulanglah kepada anda untuk menerima atau menolak makanan yang disuakan. Sekiranya pelayan menyukan 'Ikan Berempah' yang boleh menyebabkan anda alah, sebaik-baiknya jangan menolak mentah-mentah tetapi memakannya sedikit dengan meninggalkan sebahagian tanpa disedari oleh orang lain.

Semasa menyantap hidangan pula, makan dengan tertib dan tidak gelojoh.

MINUMAN

Sekiranya anda tidak mahukan minuman keras, memadailah dengan menyebut "Maaf, saya tidak mahu" dan pada waktu yang sama tutup mulut gelas minuman anda dengan jari-jari tangan. Air sejuk biasa atau minuman ringan sentiasa tersedia. Perbuatan seseorang yang memberi minum ucap selamat dengan air biasa atau minuman ringan bukankah suatu penghinaan. Tidak juga menyalahi tatasila majlis sekiranya ada tetamu yang menolak minuman keras atau menerima minuman keras yang pertama dan menolak yang

dihidangkan seterusnya.

TERCEKIK

Sekiranya perkara ini berlaku tidak ada jalan lain selain daripada menerima dengan tenang. Apa yang harus anda lakukan ialah menutup mulut dengan kain napkin dan kemudian bertindaklah hati-hati. Sebaliknya jika tetamu berhampiran tercekik, berikannya segelas air dan dengan hati-hati panggil pelayan yang bertugas, sekiranya perlu. Berbual-buallah dengan mangsa tersebut tanpa disedari tetamu lain yang boleh membualkan perasaan cemas. Cubalah elakkan perbuatan menepuk belakang badan kecuali mangsa tersebut benar-benar tidak boleh bernafas lagi.

Andainya mangsa itu hendak muntah, ambillah sekeping piring dari meja makan dan berikan kepadanya supaya beliau memuntah ke dalam piring itu. Kemudian berilahnya kain napkin untuk membersihkan sisa-sisa makanan di tepi mulutnya. Juga diberikan kepadanya segelas air biasa untuk diminum.

MENINGGALKAN MEJA KETIKA JAMUAN MAKAN

Elakkan perbuatan ini, jika boleh. Tetapi kalau tidak ada jalan lain teruskan sahaja rancangan anda. Yang penting cuba keluar dan kembali tanpa mengganggu sesia-pa pun.

MENINGGALKAN MAJLIS DENGAN SEGERA

Sekiranya anda terpaksa meninggalkan majlis kerana ada urusan yang lebih penting, kemukakanlah masalah tersebut kepada pihak yang bertanggungjawab mengundang atau wakilnya dengan menjelaskan sebab anda berbuat demikian. Wakil yang berkenaan akan cuba menghubungi tuan rumah dan terangkan kepadanya, dan selepas itu beliau akan memandu anda keluar dengan hati-hati.

Sekiranya masalah ini disebarluaskan ketika sedang minum kopi atau teh sesudah sesuatu jamuan rasmi, bersabarlah dan menunggu majlis bersurai.

PERBUATAN YANG DITEGAH KETIKA DI MEJA MAKAN

Berikut tersenarailah beberapa perbuatan yang tidak boleh dilakukan semasa berada di meja makan. Perbuatan-perbuatan tersebut dianggap tidak sopan serta tidak tertib dan melanggar dengan peraturan susila. Maka dengan ini, anda telah siap tampil berkeyakinan untuk ke jemputan makan tanpa rasa bingung dan merendahkan diri. Jangan biarkan diri

anda menjadi perhatian dan pandangan tidak sihat terutamanya kepada rakan semeja anda.

Bersedawa

Anda ditegah sepenuhnya bersedawa ketika berada di meja makan serta di hadapan tetamu.

Batuk

Bila hendak batuk atau bersin ketika makan, anda hendaklah menutup mulut anda dengan sapu tangan sendiri, dan sebaik-baiknya jangan memakai kain napkin. Bagaimanapun, sekiranya anda tidak membawa sapu tangan bersama, maka anda terpaksa menggunakan kain napkin itu.

Berdiri

Jangan berdiri atau membongkokkan badan anda ketika hendak mengambil makanan yang jauh jaraknya dari anda. Mintalah tolong dari rakan sebelah atau yang terdekat dengan makanan itu.

Mencelupkan Makanan Ke Dalam Sup

Jangan celupkan makanan seperti roti dan makanan yang keras ke dalam sup atau minuman. Seelok-leloknya makanan tersebut dipotong kecil dahulu baru dimasukkan ke dalam sup. Kemudian gunakan sudu untuk menuap makanan tadi.

Mencungkil Gigi

Jangan cungkil gigi anda ketika di meja makan atau di khalayak ramai. Perbuatan ini cuma boleh dilakukan di dalam bilik air. Oleh itu, meminti diri ke bilik air untuk mengeluarkan makanan yang terlekat di tengah gigi.

Berbedak Dan Mencantikkan Diri

Khususnya kepada kaum wanita supaya jangan berbedak mahupun mencantikkan diri dengan *make-up* semasa duduk di meja makan di hadapan khalayak ramai. Berbedak mahupun bersolek hanya boleh dilakukan di dalam bilik air/persalinan selepas makan dengan meminta izin meninggalkan bilik makan terlebih dahulu.

Melagakan Sudu, Garpu Dan Pisau

Jangan sekali-kali melagakan sudu, garpu atau pisau semasa makan.

Membiarkan Sudu Di Dalam Gelas

Jangan biarkan sudu dalam gelas atau cawan. Selepas menggunakan sudu mengacau minuman ke luarkanlah sudu itu dan letakkannya di tepi cawan di atas piring. Apabila mengacau pula, melakukan perbuatan ini dengan perlahan dan senyap.

Jangan sekali pun memasukkan garpu dan pisau ke dalam gelas atau cawan.

PERBUATAN YANG HARUS DIEELAKKAN SEMASA BERBUAL

Semasa berbual atau bergaul mesra, cuba elakkan perbuatan-perbuatan berikut:

- (a) menggunakan nama-nama panggilan tertentu untuk seorang. Andainya rakan anda seorang bergelaran maka disebutkan gelaran kehormatannya, misalnya "Tan Sri" atau "Yang Berhormat".

(b) terlalu cepat memotong kata-kata rakan anda.(c) memperkecilkan pendapat orang lain.(d) mentertawa kesilapan rakan serta orang lain.(e) mengundur diri tanpa meminta izin terlebih dahulu daripada tuan/puan rumah atau pihak pengunjur.(f) menggunakan kod atau isyarat tertentu yang hanya boleh difahami oleh anda dan rakan anda sahaja.(g) berbisik.	(h) berbual dengan mulut yang penuh makanan.(i) mengagungkan kejayaan diri.(j) menggunakan bahasa yang tinggi.(k) menggunakan bahasa yang kasar dan tidak sopan.	kan termasuk: (a) hal-hal peribadi.(b) agama.(c) politik.(d) kesihatan.(e) seks.

Berjenaka semasa berbual dan memuji terhadap apa yang disampaikan dengan ikhlak dan perlahan. Diingati pula supaya mengawal gerakan tangan anda semasa berbual. Antara perkara-perkara perbualan yang mestilah dielak-

Tajuk-tajuk am yang selamat diperbualkan adalah sukan, muzik, melancong, kereta, hobi, pakaian, seni, sastera, makanan, televisyen dan sebagainya.

Bab 11

Gaya Bahasa Beradat Dalam Terasul

Di kalangan masyarakat Melayu, surat beradat diberi perhatian penting kerana ia banyak mengandungi kehalusan bahasa yang tersirat. Yang dikatakan surat beradat atau warkah kerana ia dimaktubkan dengan bahasa dalam dan merupakan surat daripada orang kebanyakan, penghulu atau penggawa dan pegawai-pegawai kanan kerajaan kepada Raja-raja Pemerintah dan permaisuri-permaisuri baginda, Bakal Sultan dan Rajaraja Bergelar dan kerabat-kerabat diraja. Bagi golongan bangsawan, orang-orang ternama, Yang Dipertua Negeri dan para Menteri, surat hanya ditulis dengan bahasa yang halus dan sopan sahaja. Selain daripada surat-menyurat, kehalusan bahasa juga dapat diaplikasikan dalam pertuturan harian.

Apabila menujukan sepucuk warkah kepada seorang Raja Pemerintah atau Bakal Sultan, semua Darjah Kebesaran dan Bintang yang diperolehnya mestilah diimbuhkan di hujung nama dan diikuti dengan nama tempat persemayaman baginda seperti 'Istana Anak Bukit, Alor Setar, Kedah Darul Aman'.

Gaya membahaskan diri kepada pembesar-pembesar Melayu mengikut adab berbahasa ialah yang encik diencikkan, yang tuan dituarkan dan yang datuk didatukkan. Sebutan-sebutan itu biarlah berpadanan dengan darjah kemuliaan dan kebesaran pangkat yang dijunjung. Kaedah perbahasaan diri ialah 'saya' kepada 'Encik', 'Tuan' dan boleh juga 'Datuk', 'sahaya' kepada orang yang bergegar 'Dato' atau Datuk', 'Tan Sri' mahupun 'Tun' serta orang-orang yang bermartabat tinggi; dan 'patik' atau 'hamba Tengku/Tunku/Engku' jika kepada kerabat diraja yang terdekat. Memadailah memanggil ketua-ketua bukan Melayu dan yang bukan beragama Islam dengan panggilan 'tuan' sahaja, tidak perlu menggunakan kemuliaan 'tuan hamba'. Cara membahaskan diri kepadaanya ialah 'saya' dan tidak dikehendaki membahaskan diri dengan 'hamba tuan' walaupun rendah sekalipun taraf penulis itu. Bagi mengakhiri surat, penghormatan yang bersifat umum sudah memadai seperti 'hormat daripada saya', 'yang benar', 'yang ikhlas', 'salam hormat' atau 'dengan hormatnya' dipakai

sebagai pengganti kata-kata penghormatan seperti 'wassalam' maupun 'salam takzim daripada saya' yang khususnya digunakan se-sama Islam.

Memandangkan bahasa beradat bersangkutan-paut dengan adat istiadat Melayu dan memerlukan penyelidikan terperinci kerana terdapat perbezaan pengalaman dari sebuah negeri dengan negeri yang lain maka untuk penjelasan lanjut penulis telah menurunkan senarai cara berbahasa dalam penulisan serta perutusan warkah atau surat yang akan disenaraikan di bawah.

Pindaan Dan Peraturan Baru Bahasa Istana

Di peringkat Persekutuan, menurut Surat Pekeling Am (Bil. 1 Tahun 1993) serta keputusan Muazkarah Khas Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Agama Islam (berkaitan dengan Garis Panduan Ungkapan Diraja, Perlakuan Dan Adat Istiadat Antara Rakyat Dengan Raja Dari Perspektif Islam), gelaran diraja rasmi dan panggilan hormat kepada Yang di-Pertuan Agong dan Raja Permaisuri Agong ada-

lah 'Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong' dan 'Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong'. Ini bermaksud bahawa gelaran lama '(Kebawah) Duli Yang Maha Mulia' dan singkatannya '(K.)D.Y.M.M.' yang dipakai sebelum itu telah dimansuhkan penggunaannya. Ungkapan dan perkataan yang digunakan dalam surat-menyurat, dokumen rasmi, perutusan rasmi dan peraturan perbahasaan berhubung dengan Yang di-Pertuan Agong dan Raja Permaisuri Agong adalah 'menghadap' bagi menggantikan 'dengan beberapa amat kebesaran dan kemuliaannya'; 'menjunjung kasih' atau 'menurut perintah' bagi menggantikan 'menjunjung duli'; 'menjunjung kurnia' dan 'berjunjung di bawah Duli Tuanku'; 'mohon perkenan' bagi menggantikan 'mohon limpah', 'memohon am-

puni limpah perkenan' dan 'sembah patik mohon diampun'; 'mohon izin Tuanku' bagi 'mohon perkenan Tuanku' dan 'Ampun Tuanku'. Turut dimansuhkan pemakaianya ialah 'patik', 'patik yang hina', 'patik yang bebal tidak berbudi', 'Ampun Tuanku beribubribu ampun, sembah patik pohon diampun', 'hamba', 'duli', 'berceremar duli', 'mencemar duli', 'pacal', 'pacal pondok', 'pacal yang hina', 'sembah', 'berdatang sembah', 'merafak sembah', 'mengangkat sembah', 'berkirim sembah', 'cerpu', 'cabul', 'cemar', 'daulat', 'jemala', 'batu jemala', 'duka nestapa', 'limpah', 'ayapan' dan 'mahligai'.

Kerajaan Negeri Sembilan Darul Khusus juga mengeluarkan pekeliling yang sama berkenaan dengan ungkapan dan cara menghormatkan Yang Dipertuan Besar dan Tunku Ampuan (Negeri Sembilan Darul Khusus) yang

berkuat kuasa pada 19 Mei 1993. Maka, gelaran 'Duli Yang Maha Mulia' yang sebelum itu digantikan dengan 'Paduka Seri'. Panggilan hormat kepada bekas Tunku Ampuan ialah 'Yang Mulia Tunku Ampuan'; kepada putera-puteri Yang Dipertuan Besar (yang bergelar) ialah 'Yang Mulia Tunku'; kepada putera yang empat dan kerabat diraja lain ialah 'Tunku'; dan kepada Undang Yang Empat serta Tunku Besar Tampin pula ialah 'Yang Mulia'. Selain daripada menerima segala ungkapan-ungkapan baru yang telah diputuskan oleh pihak Kerajaan Persekutuan seperti yang disebutkan di atas, ungkapan 'hamba Datuk', 'ke bawah kaus' dan 'sabda' yang biasa dipakai oleh rakyat untuk Undang Yang Empat dan Tunku Besar Tampin juga dihapuskan.

PERSEMBAHAN

PENDAHULUAN
MENGHADAPKAN WARKAHPENGENALAN DAN
DAN PENUTUP WARKAH

PERBAHASAAN+

RAJA-RAJA YANG MEMERINTAH**Yang di-Pertuan
Agong**

Pastikan warkah kepada Tuanku ditujukan kepada 'Setiausaha Sulit Kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong' dengan sepucuk surat pendahuluan atau irangan. Berikut ialah contoh persembahan menghadapkan warkah yang ditujukan kepada Tuanku Yang di-Pertuan Agong:

'Menghadap ke bawah cerpu Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong (sebutkan nama, gelaran dan segala darjah kebesarannya yang disandangnya) dengan beberapa hormatnya yang sedang bersemayam di atas takhta singgahsana di Istana Negara, Kuala Lumpur'. Melainkan anda seorang kenalan rapat Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, adalah lebih sopan dan tertib membuat sebarang surat dan lain-lain urusan terus dengan Setiausaha Sulit Kepada Tuanku Yang di-Pertuan Agong sahaja serta meminta jasabiknya memohon mengangkat sembah maklum ke bawah Tuanku Yang di-Pertuan Agong mengenai hasrat atau persembahan anda.

**Raja Permaisuri
Agong**

Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Yang di-Pertuan Agong di atas.

Ampun Tuanku beribu-ribu ampun, sembah patik pohon diampun.

*Dipersembahkan selaku:
'Seri Paduka Baginda
Yang di-Pertuan Agong'.
Ungkapan dalam pertuturan:
'Tuanku'.*

**Raja-raja Pemerintah
Negeri'**
Sultan Johor;
Sultan Kedah;
Al-Sultan Kelantan;
**Yang Dipertuan Besar
Negeri Sembilan;**
Sultan Perak;
Raja Perlis;
Sultan Selangor;
Sultan Terengganu

Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Yang di-Pertuan Agong di atas. Malahan, warkah-warkah beradar juga mestilah ditujukan kepada Setiausaha Sulit baginda berkeraan. Untuk makluman, di beberapa negeri, Setiausaha Sulit digelar dengan gelaran pusaka yang dipegang oleh pegawai itu ketika bertugas dalam jawatan tersebut, dan gelaran itu hendaklah dipakai bersama.

Ampun Tuanku beribu-ribu ampun, sembah patik pohon diampun.

*Dipersembahkan selaku:
'Seri Paduka Baginda Raja
Permaisuri Agong'.
Ungkapan dalam pertuturan:
'Tuanku'.*

*Dipersembahkan selaku:
'Duli Yang Maha Mulia Baginda
Sultan Yang Dipertuan Bagi
Negeri dan Jajahan Johor
Darul Takzim';
'Kebawah Duli Yang Maha
Mulia Sultan Kedah Darul Aman';
'Kebawah Duli Yang Maha
Mulia Sultan Kelantan Darul Naim
('Duli Yang Maha Mulia')
Paduka Seri Tuanku Yang
Dipertuan Besar Negeri
Sembilan Darul Khusus';
'Kebawah Duli Yang Maha
Mulia Sultan Pahang Darul
Makmur';
'Duli Yang Maha Mulia Paduka
Seri Sultan Perak Darul
Ridzuan';
'Duli Yang Maha Mulia Tuanku
Raja Perlis Indera Kayangan';
'Duli Yang Maha Mulia Sultan
Selangor Darul Ehsan';
'Duli Yang Maha Mulia Sultan
Terengganu Darul Iman'.
Ungkapan dalam pertuturan:
'Tuanku'.*

Raja-raja Permaisuri Negeri Sultanah Johor; Sultanah Kedah; Raja Perempuan Kelantan; Tuanku Ampuan Negeri Sembilan; Tengku Ampuan (Sultanah²) Pahang; Raja Perempuan (Raja Permaisuri) Perak; Raja Perempuan Perlis; Tengku Ampuan (Tengku Permaisuri) Selangor; Tengku Ampuan Besar Terengganu	Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Raja Pemerintah Negeri di atas.	Ampun Tuanku beribu-ribu ampuン sembah patik pohon diampunk.	<i>Dipersembahkan selaku:</i> ‘Duli Yang Maha Mulia Sultanah Johor Darul Takzim’; ‘Kebawah Duli Yang Maha Mulia Sultanah Kedah Darul Aman’; ‘Kebawah Duli Yang Maha Mulia Raja Perempuan Kelantan Darul Na'im’; ‘(Duli) Yang Maha Mulia Padri Seri Tuanku Ampuan Negeri Sembilan Darul Khusus’; ‘Kebawah Duli Yang Maha Mulia *Tengku Ampuan/ Sultanah Pahang Darul Makmur’; ‘Duli Yang Maha Mulia *Raja Perempuan/Raja Permaisuri Perak Darul Ridzuan’; ‘Duli Yang Maha Mulia Raja Perempuan Perlis Indera Kayangan’; ‘Duli Yang Maha Mulia *Tengku Ampuan/Tengku Permaisuri Selangor Darul Ehsan’; ‘Duli Yang Maha Mulia Tengku Ampuan Besar Terengganu Darul Iman’. <i>Ungkapan dalam pertutuan:</i> ‘Tuanku’.
Isteri-isteri Kedua Raja Pemerintah Negeri	Peraturan menyempurnakan warkah/ surat adalah sama dengan kaedah terasul kepada Raja Pemerintah Negeri di atas.	<i>Pendahuluan warkah</i> Yang Teramat Mulia Cik Puan [diikuti dengan gelaran (jika ada) dan namanya]. <i>Penutup warkah:</i> ‘Patik yang berdatang sembah’ dalam kaedah formal, dan ‘Patik yang benar’ dalam kaedah kurang formal.	<i>Pendahuluan warkah:</i> Yang Teramat Mulia Cik Puan [diikuti dengan gelaran (jika ada) dan namanya]. <i>Penutup warkah:</i> ‘Patik yang memohon berdatang sembah’.
Bonda Raja Pemerintah Negeri Sultanah Nora Ismail (Johor); Tengku Ampuan Asma (Kedah); Raja Perempuan Zainab (Kelantan); Raja Perempuan Besar Budriah (Perlis); Raja Saidatul Ihsan (Selangor); Tengku Ampuan Intan Zaharah (Terengganu); Tengku Ampuan Bariah (Terengganu)	Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Raja Pemerintah Negeri di atas.	<i>Pendahuluan warkah:</i> Yang Maha Mulia [diikuti dengan gelaran dan namanya]. <i>Penutup warkah:</i> ‘Yang Maha Mulia Tengku Ampuan Asma (Kedah Darul Aman)’; ‘Yang Maha Mulia Raja Perempuan Zainab (Kelantan Darul Na'im)’; ‘Yang Maha Mulia Raja Perempuan Besar Tengku Budriah (Perlis Indera Kayangan)’; ‘Yang Maha Mulia Raja Saidatul Ihsan (Selangor Darul Ehsan)’; ‘Yang Maha Mulia Tengku Ampuan Intan Zaharah (Terengganu Darul Iman)’; ‘Yang Maha Mulia Tengku Ampuan Bariah (Terengganu Darul Iman)’. <i>Ungkapan dalam pertutuan:</i> ‘Tuanku’.	<i>Pendahuluan warkah:</i> Yang Maha Mulia Sultanah Nora Ismail (Johor Darul Takzim); <i>Penutup warkah:</i> ‘Yang Maha Mulia Tengku Ampuan Asma (Kedah Darul Aman)’;

Bekas Raja Permaisuri Negeri Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul
Tunku Ampuan Durah kepada Raja Pemerintah Negeri di atas.
 (Negeri Sembilan);
Raja Perempuan Muzwin; (Perak)
Tengku Permaisuri Siti Aishah (Selangor)

Bakal Raja Pemerintah Negeri³

Tunku Mahkota Johor; Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Raja Muda Kedah;
Tengku Mahkota Kelantan; Raja Pemerintah Negeri di atas.
Tengku Mahkota Pahang;
 Raja Muda' Perak;
 Raja Muda Perlis;
 Raja Muda Selangor;
Yang Dipertuan Muda Terengganu

Isteri-isteri Bakal Raja Pemerintah Negeri Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Isteri Tunku Mahkota Raja Pemerintah Negeri di atas.
Johor;
Raja Puan Muda Kedah;
Tengku Ampuan Mahkota Kelantan;
Tengku⁴ Puan Mahkota Pahang;
Raja⁵ Puan Besar Perak;
Raja Puan Muda Perlis;
Raja⁶ Puan Muda Selangor;
Tengku Puan Muda Terengganu

Pendahuluan warkah:

Yang Maha Mulia [diikuti dengan gelaran dan namanya].
Penutup warkah:
 'Patik yang memohon berdatang sembah'.

Dipersembahkan selaku:

'Yang (Maha) Mulia Tunku Ampuan Durah (Negeri Sembilan Darul Khusus)';
 'Yang Maha Mulia Raja Perempuan Muzwin (Perak Darul Ridzuan)';
 'Yang Maha Mulia Tengku Permaisuri Siti Aishah (Selangor Darul Ehsan)'.
Ungkapan dalam pertuturan:
 'Tuanku'.

Ampun Tuanku beribu-ribu ampun, sembah patik pohon diampun.

Dipersembahkan selaku:

'Duli Yang Amat Mulia Tunku Mahkota Johor Darul Takzim',
 'Duli Yang Teramat Mulia Raja Muda Kedah Darul Aman';
 '(Duli) Yang Teramat Mulia Tengku Mahkota Kelantan Darul Naim';
 'Kebawah Duli Yang Teramat Mulia Tengku Mahkota Pahang Darul Makmur';
 'Duli Yang Teramat Mulia Raja Muda Perak Darul Ridzuan';
 'Duli Yang Teramat Mulia Raja Muda Perlis Indera Kayangan';
 'Duli Yang Teramat Mulia Raja Muda Selangor Darul Ehsan';
 'Duli Yang Teramat Mulia Yang Dipertuan Muda Terengganu Darul Iman'.
Ungkapan dalam pertuturan:
 'Tuanku'.

Ampun Tuanku beribu-ribu ampun sembah patik pohon diampun.

Dipersembahkan selaku:

'Yang Amat Mulia [diikuti nama kebesarannya] Johor Darul Takzim';
 'Duli Yang Teramat Mulia Raja Puan Muda Kedah Darul Aman';
 '(Duli) Yang Teramat Mulia Tengku Ampuan Mahkota Kelantan Darul Naim';
 'Kebawah Duli Yang Amat Mulia Tengku Puan Mahkota Pahang Darul Makmur';
 'Duli Yang Teramat Mulia Raja Puan Besar Perak Darul Ridzuan';
 'Duli Yang Teramat Mulia Raja Puan Muda Perlis Indera Kayangan';
 'Duli Yang Teramat Mulia Raja Puan Muda Selangor Darul Ehsan';
 'Duli Yang Teramat Mulia Tengku Puan Muda Terengganu Darul Iman'.
Ungkapan dalam pertuturan:
 'Tuanku'.

Batu Bakal Raja Pemerintah Negeri;	Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Raja Pemerintah Negeri di atas, tetapi jika hendak mengutus warkah terus kepada baginda maka dirulis: 'Datang menghadap ke hadrat Yang (Ter)Amat Mulia [diikuti dengan gelaran dan namanya], dengan kesejahteraannya'.	Yang (Ter)Amat Mulia [diikuti dengan gelaran dan namanya].	Dipersembahkan selaku: 'Yang (Ter)Amat Mulia [diikuti dengan gelaran dan namanya], misalnya 'Yang Teramat Mulia Raja Puas Muda, Tunku..... (Kedah Darul Aman)'.
Raja Di Hilir Perak;	Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Raja Pemerintah Negeri di atas.	Ampun Tuanku beribu-ribu ampun, sembah patik pohon diampun.	Dipersembahkan selaku: 'Duli Yang Amat Mulia Raja Hilir Perak Darul Ridzuan'.
Raja ¹¹ Puan Muda Perak (Isteri Raja Di Hilir)	Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Raja Pemerintah Negeri di atas.	Ampun Tuanku beribu-ribu ampun, sembah patik pohon diampun.	Ungkapan dalam pertutuan: 'Tuanku'.
Batu Raja Di Hilir Perak;	Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Batu Raja Pemerintah Negeri di atas.	Yang Amat Mulia [diikuti dengan gelaran dan namanya].	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Raja ¹² Puan Muda Perak Darul Ridzuan'.
Batu Raja Bendahara Perak;	Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Batu Raja Pemerintah Negeri di atas.	Yang Amat Mulia [diikuti dengan gelaran dan namanya].	Ungkapan dalam pertutuan: 'Engku ¹³ Puan Muda'.
Bakal Sultan Ketika Mermangku Jawatan Raja Pemerintah Negeri Pemangku Raja Johor; Pemangku Sultan Kedah; Pemangku Raja Kelantan; Pemangku Raja Pahang; Pemangku Raja Perak; Pemangku Raja Perlis; Pemangku Raja Selangor; Pemangku Yang Dipertuan Besar; Pemangku Raja Terengganu	Peraturan menyempurnakan warkah adalah sama dengan kaedah terasul kepada Raja Pemerintah Negeri di atas.	Ampun Tuanku beribu-ribu ampun, sembah patik pohon diampun.	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Raja ¹⁴ Puan Mahkota, Pemangku Raja Johor Darul Takzim'; 'Duli Yang Maha Mulia Pemangku Sultan Kedah Darul Aman'; 'Duli Yang Maha Mulia Pemangku Raja Kelantan Darul Naim'; 'Duli Yang Maha Mulia Pemangku Yang Dipertuan Besar Negeri Sembilan'; 'Duli Yang Maha Mulia Pemangku Raja Pahang Da

Makmur';
 'Duli Yang Maha Mulia
 Pemangku Raja Perak Darul
 Ridzuan';
 'Duli Yang Maha Mulia
 Pemangku Raja Perlis Indera
 Kayangan';
 'Duli Yang Maha Mulia
 Pemangku Raja
 Selangor Darul Ehsan';
 'Duli Yang Maha Mulia
 Pemangku Raja Terengganu
 Darul Iman'.
Ungkapan dalam pertuturan:
 'Tuanku'.

+ Kadah membahaskan diri dalam pertuturan dengan raja ialah 'patik'.

¹ Gaya persembahan kepada raja-raja setiap negeri diberikan mengikut susunan abjad nama negeri sahaja.

² Permaisuri buat masa buku ini disusunkan adalah seorang kebanyakan, dan baginda digelarkan sebagai 'Duli Yang Maha Mulia Sultanah Pahang Darul Makmur'.

³ Permaisuri buat masa buku ini disusunkan adalah seorang kebanyakan, baginda digelarkan sebagai 'Duli Yang Maha Mulia Raja Permaisuri Perak Darul Ridzuan'.

⁴ Sekianya permaisuri adalah seorang kebanyakan, dan baginda digelarkan sebagai 'Duli Yang Maha Mulia Tengku Permaisuri Selangor Darul Ehsan'.

⁵ Tidak ada Bakal Raja di Negeri Sembilan, maka atas kemangkatan Yang Dipertuan Besar, Undang Yang Empat, Tunku Besar Sri Menanti dan Tunku Besar Tamip akan bersidang memilih salah seorang zuriat Yámituan dilantik menjadi Yang Dipertuan Besar yang baru.

⁶ Di Perak Darul Ridzuan terdapat seorang Raja Bergelar yang bermarabout amat tinggi dan pangkatnya di bawah Raja Muda dan baginda digelarkan sebagai 'Duli Yang Amat Mulia Raja Di Hilir (Perak Darul Ridzuan)'. Baginda juga merupakan seorang Bakal Sultan.

⁷ Di Johor Darul Takzim, isteri kepada Tunku Mahkota tidak mempunyai gelaran khas seperti isteri Bakal Sultan di negeri-negeri lain. Dalam hal ini, baginda simbulakan atas nama dan gelaran yang tersendiri.

⁸ Jika orang kebanyakan maka gelarannya ialah '(Duli) Yang Teramat Mulia Cik Puan Mahkota Kelantan Darul Naim'.

⁹ Jika orang kebanyakan maka gelarannya ialah '(Duli) Yang Teramat Mulia Cik Puan Besar Perak Darul Ridzuan'.

¹⁰ Gelaran ini bukan dikurniakan secara automatik, ia hendaklah dikurniakan oleh Kebawah Sultan Selangor Darul Ehsan'.

¹¹ Jika orang kebanyakan maka gelarannya ialah '(Duli) Yang Teramat Mulia Cik Puan Muda Perak Darul Ridzuan'.

¹² Jika orang kebanyakan maka gelarannya ialah 'Yang Amat Mulia Cik Puan Muda [diikuti dengan namanya]'.

¹³ Jika orang kebanyakan maka gaya pertuturan ialah 'Cik Puan Muda'.

¹⁴ Jika orang kebanyakan maka gelarannya ialah 'Yang Amat Mulia Cik Puan Kecil [diikuti dengan namanya]'.

¹⁵ Jika orang kebanyakan maka gaya pertuturan ialah 'Cik Puan Kecil'.

PENDAHULUAN WARKAH PADA SAMPUL WARKAH DAN KAD TEMPAT BERSEMASYAM PENGENALAN DAN PERBAHASAAN

RAJA-RAJA BERGELAR

JOHOR DARUL TAKZIM

Tunku Bendahara;	Tunku Bendahara	Y.A.M. Tunku Bendahara (Johor Darul Takzim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tunku Bendahara (Johor Darul Takzim)'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Tunku Bendahara'. <i>Kaedah membahaskan diri:</i> 'Hamba Tunku' atau 'patik'.
Tunku Tun;	Tunku Tun	Y.A.M. Tunku Tun (Johor Darul Takzim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tunku Tun (Johor Darul Takzim)'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Tunku Tun'. <i>Kaedah membahaskan diri:</i> 'Hamba Tunku' atau 'patik'.
Tunku Puteri;	Tunku Puteri	Y.A.M. Tunku Puteri (Johor Darul Takzim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tunku Puteri (Johor Darul Takzim)'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Tunku Puteri'. <i>Kaedah membahaskan diri:</i> 'Hamba Tunku' atau 'patik'.
Tunku Besar;	Tunku Besar	Y.A.M. Tunku Besar (Johor Darul Takzim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tunku Besar (Johor Darul Takzim)'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Tunku Besar'. <i>Kaedah membahaskan diri:</i> 'Hamba Tunku' atau 'patik'.

Catatan:

Warkah yang diadmatkan hendaklah membawa sebutan penghormatan atau gelaran mereka terendiri, misalnya:
'Menghadap ke hadir Yang Amat (Ter)Mulia *Tengku/Tunku/Engku /Sebutkan jawatan dirangnya, kemudian disusuli dengan darjah kebesarannya jika ada dengan memperoleh keijihanennya dan sedang beristinahat-khair di sebutkan alamat kediaman atau pejabatnya].
Sebutan 'patik' atau 'hamba Tengku, Tunku atau Engku' adalah kaedah membahaskan diri ketika menulis warkah berhad matupun dalam pertutuan.

KEDAH DARUL AMAN

Orang Besar Empat	Tunku Bendahara	Y.T.M. Tunku Bendahara (Kedah Darul Aman)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Teramat Mulia Tunku Bendahara (Kedah Darul Aman)'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Tunku Bendahara'. <i>Kaedah membahaskan diri:</i> 'Hamba Tunku' atau 'patik'.
Tunku Temenggong	Tunku Temenggong	Y.T.M. Tunku Temenggong (Kedah Darul Aman)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Teramat Mulia Tunku Temenggong (Kedah Darul Aman)'.

Tunku Laksamana	Tunku Laksamana	Y.T.M. Tunku Laksamana (Kedah Darul Aman)	<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> ‘Tunku Temenggong’. <i>Kaedah membahaskan diri:</i> ‘Hamba Tunku’ atau ‘patik’.
Tunku Panglima Besar	Tunku Panglima Besar	Y.T.M. Tunku Panglima Besar (Kedah Darul Aman)	<i>Dipersembahkan selaku:</i> ‘Yang Teramat Mulia Tunku Panglima Besar (Kedah Darul Aman)’.
Puteri isteri-isteri Orang Besar Empat ¹⁰ “Tunku” Puan Bendahara	Tunku Puan Bendahara (atau Cik Puan Bendahara bagi orang kebanyakan)	Y.T.M. Tunku Puan Bendahara (atau Y.A.Bhg. Cik Puan Bendahara) (Kedah Darul Aman)	<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> ‘Tunku Panglima Besar’. <i>Kaedah membahaskan diri:</i> ‘Hamba Tunku’ atau ‘patik’.
Tunku Puan Temenggong Besar	Tunku Puan Temenggong (atau Cik Puan Temenggong bagi orang kebanyakan)	Y.T.M. Tunku Puan Temenggong (atau Y.A.Bhg. Cik Puan Temenggong) (Kedah Darul Aman)	<i>Dipersembahkan selaku:</i> ‘Yang Teramat Mulia Tunku Puan Temenggong (atau Yang Amat Berbahagia Cik Puan Temenggong (Kedah Darul Aman)’.
Tunku Puan Laksamana	Tunku Puan Laksamana (atau Cik Puan Laksamana bagi orang kebanyakan)	Y.T.M. Tunku Puan Laksamana (atau Y.A.Bhg. Cik Puan Laksamana) (Kedah Darul Aman)	<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> ‘Tunku Puan Temenggong’ (atau ‘Cik Puan Temenggong’ bagi orang kebanyakan). <i>Kaedah membahaskan diri:</i> ‘Hamba Tunku’ atau ‘patik’.
¹⁰ Isteri kepada Tunku Panglima Besar tiada gelaran khas dan hanya dimuliakan dengan “Yang Teramat Mulia” di hadapan namanya serta dituturkan selaku “Tunku”.			
Sekiranya isteri orang kebanyakan, maka digelar “Y.T.M. Che Puan Bendahara” dan dalam pertuturan “Che Puan” ataupun “Encik Puan”. Demikian pula isteri Orang Besar Empat yang lain.			

KELANTAN DARUL NAIM

Tengku Bendahara	Tengku Bendahara	Y.A.M. Tengku Bendahara (Kelantan Darul Naim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tengku Bendahara (Kelantan Darul Naim)'. <i>Hormatan dalam pertutusan:</i> 'Tengku Bendahara'.
Tengku Temenggong	Tengku Temenggong	Y.A.M. Tengku Temenggong (Kelantan Darul Naim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tengku Temenggong (Kelantan Darul Naim)'. <i>Hormatan dalam pertutusan:</i> 'Tengku Temenggong'.
Tengku Laksamana	Tengku Laksamana	Y.A.M. Tengku Laksamana (Kelantan Darul Naim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tengku Laksamana (Kelantan Darul Naim)'. <i>Hormatan dalam pertutusan:</i> 'Tengku Laksamana'.
Tengku Panglima	Tengku Panglima	Y.A.M. Tengku Panglima (Kelantan Darul Naim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tengku Panglima (Kelantan Darul Naim)'. <i>Hormatan dalam pertutusan:</i> 'Tengku Panglima'.
Isteri Tengku Bendahara	Tengku Puan Bendahara (atau Cik Puan Bendahara bagi orang kebanyakan)	Y.A.M. Tengku Puan Bendahara (atau Cik Puan Bendahara) (Kelantan Darul Naim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tengku Puan Bendahara (atau 'Yang Amat Berbahagia Cik Puan Bendahara') (Kelantan Darul Naim)'. <i>Hormatan dalam pertutusan:</i> 'Tengku Puan Bendahara' (atau 'Cik Puan Bendahara' bagi orang kebanyakan).
Isteri Tengku Bendahara	Tengku Puan Bendahara (atau Cik Puan Bendahara bagi orang kebanyakan)	Y.A.M. Tengku Puan Bendahara (atau Cik Puan Bendahara) (Kelantan Darul Naim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tengku Puan Bendahara (atau 'Yang Amat Berbahagia Cik Puan Bendahara') (Kelantan Darul Naim)'. <i>Hormatan dalam pertutusan:</i> 'Tengku Puan Bendahara' (atau 'Cik Puan Bendahara' bagi orang kebanyakan).
Isteri Tengku Temenggong	Tengku Puan Temenggong (atau Cik Puan Temenggong bagi orang kebanyakan)	Y.A.M. Tengku Puan Temenggong (atau Cik Puan Temenggong) (Kelantan Darul Naim)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tengku Puan Temenggong (atau 'Yang Amat Berbahagia Cik Puan Temenggong') (Kelantan Darul Naim)'. <i>Hormatan dalam pertutusan:</i> 'Tengku Puan Temenggong' (atau 'Cik Puan Temenggong' bagi orang kebanyakan).
Isteri Tengku Laksamana	Tengku Puan Laksamana (atau Cik Puan Laksamana bagi orang kebanyakan)	Y.A.M. Tengku Puan Laksamana (atau Cik Puan Laksamana)	Dipersembahkan selaku: 'Yang Amat Mulia Tengku Puan Laksamana (atau 'Yang Amat Berbahagia Cik Puan Laksamana') (Kelantan Darul Naim)'.

Isteri Tengku
Panglima

Tengku Puan Panglima (atau Cik Puan
Panglima bagi orang kebanyakan)

(Kelantan Darul Naim)

Laksamana (atau 'Yang Amat
Berbahagia Cik Puan
Laksamana')
(Kelantan Darul Naim).
Hormatan dalam pertuturan:
'Tengku Puan Laksamana'
(atau 'Cik Puan Laksamana'
bagi orang kebanyakan).

Gelaran-gelaran
Pusaka Lain Tengku
Besar Indera Raja;
Tengku Sri Maharaja;
Tengku Sri Utama Raja;
Tengku Seri Raja;
Tengku Sri Wangsa;
Tengku Sri Kelana
D'Raja;
Tengku Sri Ismara Raja;
Tengku Sri Wangsa Raja;
Tengku Sri Indera
Mahkota;
Tengku Sri
Pekarma Raja;
Tengku Sri Akar Raja;
Tengku Temenggong
Aria Pahlawan;
Tengku Kaya Pahlawan;
Tengku Kaya Perkasa;
Tengku Sri Jaya Raja;
Tengku Sella Raja;
Tengku Petra Semerak;
Tengku Maharani Putri;
Tengku Maharani;
Tengku Keso'ma
Mastika

Bagi gelaran-gelaran pusaka lain yang ditauliahkan oleh Kebawah D.Y.M.M.
Al-Sultan Kelantan Darul Naim, maka seorang kerabat diraja akan digelar sebagai: 'Yang Mulia Tengku Besar Indera Raja (Kelantan Darul Naim)' dan dalam pertuturan beliau dimulakan sebagai: 'Tengku Besar Indera Raja (Kelantan Darul Naim)'. Jika isterinya seorang Raja, beliau digelar: 'Yang Mulia Tengku Puan Besar Indera Raja (Kelantan Darul Naim)' dan jika berketurunan orang kebanyakan, maka gelarannya ialah: 'Yang Berbahagia Cik Puan Besar Indera Raja (Kelantan Darul Naim)'. Untuk gelaran-gelaran lain yang disenaraikan di sebelah kiri, sebutan bagi mereka adalah hampir sama dengan Tengku Besar Indera Raja (Kelantan Darul Naim) yang telah digunakan sebagai contoh bagi gelaran-gelaran sekalian. Jika penerima gelaran itu terdiri daripada keturunan 'Syed', beliau akan digelar sebagai 'Ungku [duki] dengan gelarannya', bukan 'Tengku', dan 'Yang Mulia' boleh diimbuhkan sebelum penghormatan 'Ungku' itu.

Y.A.M. Tengku Puan Panglima
(atau Cik Puan Panglima)
(Kelantan Darul Naim)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Tengku
Puan Panglima (atau 'Yang
Amat Berbahagia Cik Puan
Panglima')
(Kelantan Darul Naim).
Hormatan dalam pertuturan:
'Tengku Puan Panglima'
(atau 'Cik Puan Panglima'
bagi orang kebanyakan).

NEGERI SEMBILAN DARUL KHUSUS

Puan
Amat

Puan
Amat

Tunku Besar Sri Menanti
Menanti

Y.A.M.¹⁸ Tunku Besar Sri Menanti
(Negeri Sembilan Darul Khusus)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia'¹⁸ Tunku
Besar Sri Menanti (Negeri
Sembilan Darul Khusus).
Hormatan dalam pertuturan:
'Tunku Besar Sri Menanti'
pada mula-mula sekali dan
seterusnya 'Tunku Besar'.

Tunku Laxmana

Y.A.M.¹⁸ Tunku Laxmana
(Negeri Sembilan Darul Khusus)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia'¹⁸ Tunku
Laxmana (Negeri Sembilan
Darul Khusus)'.

Tunku Muda Serting Tunku Muda Serting

Y.A.M.¹⁸ Tunku Muda Serting
(Negeri Sembilan Darul Khusus)

Hormatan dalam pertutuan:
‘Tunku Laxmiana’.

Tunku Panglima Besar Tunku Panglima Besar

Y.A.M.¹⁸ Tunku Panglima Besar
(Negeri Sembilan Darul Khusus)

Dipersembahkan selaku:
‘Yang Amat Mulia¹⁸ Tunku
Panglima Besar (Negeri Sembilan
Darul Khusus)’.
Hormatan dalam pertutuan:
‘Tunku Panglima Besar’ pada
mula-mula sekali dan seterusnya
‘Tunku Panglima Besar’.

Isteri-isteri Putera
Yang Empat
Tunku Isteri

Tunku Isteri [diikuti dengan gelaran suaminya khususnya Besar Sri Menanti]

Y.M. Tunku Isteri [diikuti dengan gelaran suaminya, khususnya Besar Sri Menanti]

Dipersembahkan selaku:
‘Yang Mulia Tunku Isteri
[diikuti dengan gelaran suaminya] (Negeri Sembilan
Darul Khusus)’ dalam kaedah
rasmi dan ‘Tunku Isteri [diikuti
dengan nama dirinya]’ dalam
kaedah kurang formal.
Hormatan dalam pertutuan:
‘Tunku Isteri’.

Tunku Tampin¹⁹ Tunku Besar Tampin

Y.A.M.²⁰ Tunku Besar Tampin
(Negeri Sembilan Darul Khusus)

Dipersembahkan selaku:
‘Yang Amat Mulia²⁰ Tunku
Besar Tampin (Negeri Sembilan
Darul Khusus)’.
Hormatan dalam pertutuan:
‘Tunku Besar Tampin’ pada
mula-mula sekali dan seterusnya
‘Tunku Besar’.

Isteri Tunku
Besar Tampin

Tunku Isteri (Tampin)

Y.M. Tunku Isteri (Tampin)

Dipersembahkan selaku:
‘Yang Mulia Tunku Isteri
(Tampin)’.
Hormatan dalam pertutuan:
‘Tunku Isteri’.

¹⁸ Menjuk Surat Pekeling Kerajaan Negeri Sembilan berkuat kuasa 19 Mei 1993, kaedah penghormatan adalah Y.M. atau Yang Mulia sahaja.

¹⁹ Tunku Besar Tampin adalah Raja Kecil yang memerintah Tampin dan jawatannya turun-temurun. Oleh itu, sering kali pemegang gelaran tersebut sebagai ‘(Y.A.M.) Tunku Raja Kecil’ dan isterinya sebagai ‘(Y.M.) Tunku Isteri Raja Kecil’.

²⁰ Menjuk Surat Pekeling Kerajaan Negeri Sembilan berkuat kuasa 19 Mei 1993, kaedah penghormatan adalah Y.M. atau Yang Mulia sahaja.

PAHANG DARUL MAKMRU

Tengku Muda;

Kelapan-lapan gelaran pusaka yang dikurniakan oleh Kebawah Sultan Pahang

Tengku Arif Bendahara;

Darul Makmur kepada putera-puteri baginda dan kerabat diraja Pahang Darul

Tengku Arif

Makmur yang lain, dihormatkan dengan ‘Yang Amat Mulia’ dihaduhui gelaran

Temenggong;

pusaka, diikuti dengan nama dan daerah-daerah kebesarannya dan diumbuhkan

Tengku Besar;

bersama alamatnya, misalnya:

Tengku Panglima

‘Datang menghadap ke hadrat Yang Amat Mulia Tengku Muda (sebutkan nama

Perang;

dan bintang-bintangnya), dengan selamat sejahteranya di [sebutkan alamat

Tengku Puteri

kediaman atau pejabatnya]’. Cara menyudahi warkah ialah ‘Patik yang

Lela Wangsa

berdatang sembah memohon’. Isteri-isteri raja-raja yang bergelar ini tiada

Dipersembahkan selaku:
‘Yang Amat Mulia’, Contoh
“Yang Amat Mulia Tengku
Muda Pahang Darul Makmur”
Hormatan dalam pertutuan:
Mengikut gelaran pusaka
Isteri-isteri dipersembahkan
selaku ‘Yang Amat Mulia
Tengku Puan’ [diikuti dengan

Tengku Seri
Nila Utama;
Tengku Panglima
Besar

mempunyai sebarang gelaran khas jika mereka berketurunan raja maka sebutan awalan 'Yang Amat Mulia' boleh diimbuhkan di depan nama mereka. Sekiranya isteri orang kebanyakan, maka awalan 'Yang Mulia' digunakan. Suami kepada puteri yang bergelar tidak mempunyai apa-apa gelaran khas.

gelaran suaminya]²¹

PERAK DARUL RIDZUAN

Raja-raja Yang Empat
Raja Kecil Besar;
Raja Kecil Sulong;
Raja Kecil Tengah;
Raja Kecil Bongsu

Peraturan memulakan dan menutup warkah adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Raja Bergelar Pahang Darul Makmur tetapi ungkapan 'Engku' digunakan sebagai menggantikan sebutan 'Tengku'. Demikian juga, isteri-isteri Raja-raja Yang Empat Perak Darul Ridzuan tiada gelaran khas.

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Raja
Kecil'

Hormatan dalam pertuturan:
'Engku' dan dalam keadaan yang paling formal sebutan gelarannya juga digunakan bersama, misalnya 'Engku
Kecil'

Raja Puan Mahkota²¹ Engku Puan Mahkota (Perak Darul Ridzuan) Y.A.M. Raja Puan Mahkota
(Perak Darul Ridzuan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Raja Puan
Mahkota (Perak Darul
Ridzuan)'.

Hormatan dalam pertuturan:
'Engku Puan' dan dalam keadaan yang paling formal disebut sebagai 'Engku Puan
Mahkota'.

²¹ Gelaran ini dikurniakan oleh Almarhum Paduka Seri Sultan Idris Shah (Sultan Perak Darul Ridzuan yang ke-34) kepada puteri Almarhum pada zaman penenatahan baginda, dan suaminya tidak mempunyai gelaran diraja khas, beliau hanya dimuliakan mengikut gelaran bintang kebesaran yang dikurniakan kepada dirinya.

PERLIS INDERA KAYANGAN

Tengku Sharif
Bendahara

Tengku Sharif Bendahara

Y.A.M. Tengku Sharif Bendahara
(Perlis Indera Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Tengku Sharif
Bendahara (Perlis Indera
Kayangan)'.

Hormatan dalam pertuturan:
'Engku Sharif Bendahara'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'patik'.

Tengku Sharif
Temenggong

Tengku Sharif Temenggong

Y.A.M. Tengku Sharif Temenggong
(Perlis Indera Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Tengku
Sharif Temenggong (Perlis
Indera Kayangan)'.

Hormatan dalam pertuturan:
'Engku Sharif Temenggong'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'patik'.

Tengku Sharif
Laksamana

Tengku Sharif Laksamana

Y.A.M. Tengku Sharif Laksamana
(Perlis Indera Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Tengku
Sharif Laksamana (Perlis Indera
Kayangan)'.

Hormatan dalam pertuturan:
'Engku Sharif Laksamana'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'patik'.

Tengku Sharif
Panglima

Tengku Sharif Panglima

Y.A.M. Tengku Sharif Panglima
(Perlis Indera Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Tengku
Sharif Panglima (Perlis Indera

Tengku Putri Utama Tengku Putri Utama

Y.A.M. Tengku Putri Utama
(Perlis Indera Kayangan)

Kayangan).
Hormatan dalam pertutuan
'Engku Sharif Panglima'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'pati'

Tengku Putri Mahkota Tengku Putri Mahkota

Y.A.M. Tengku Putri Mahkota
(Perlis Indera Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Tengku
Mahkota (Perlis Indera
Kayangan).
Hormatan dalam pertutuan
'Engku Putri Utama'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'pati'

Isteri Tengku Sharif
Bendahara Engku Puan Sharif Bendahara
(atau Cik Puan Sharif Bendahara
bagi orang kebanyakan)

Y.A.M. Engku Puan Sharif
Bendahara (Perlis Indera Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Engku (a
Cik) Puan Sharif Bendahara
(Perlis Indera Kayangan).
Hormatan dalam pertutuan
'Engku (atau Cik) Puan Sharif
Bendahara'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'pati'

Isteri Tengku Sharif
Temenggong Engku Puan Sharif Temenggong
(atau Cik Puan Sharif Temenggong
bagi orang kebanyakan)

Y.A.M. Engku Puan Sharif
Temenggong (Perlis Indera
Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Engku (a
Cik) Puan Sharif Temenggong
(Perlis Indera Kayangan).
Hormatan dalam pertutuan
'Engku (atau Cik) Puan Sharif
Temenggong'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'pati'

Isteri Tengku Sharif
Laksamana Engku Puan Sharif Laksamana
(atau Cik Puan Sharif Laksamana
bagi orang kebanyakan)

Y.A.M. Engku Puan Sharif
Laksamana (Perlis Indera Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Engku (a
Cik) Puan Sharif Laksamana
(Perlis Indera Kayangan).
Hormatan dalam pertutuan
'Engku (atau Cik) Puan Sharif
Laksamana'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'pati'

Isteri Tengku Sharif
Panglima Engku Puan Sharif Panglima
(atau Cik Puan Sharif Panglima
bagi orang kebanyakan)

Y.A.M. Engku Puan Sharif Panglima
(Perlis Indera Kayangan)

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Engku (a
Cik) Puan Sharif Panglima
(Perlis Indera Kayangan).
Hormatan dalam pertutuan
'Engku (atau Cik) Puan Sharif
Panglima'.
Kaedah membahasakan diri:
'Hamba Engku' atau 'pati'

Suami kepada Tengku
Putri Utama dan Tidak mempunyai gelaran diraja khas, akan tetapi digelarkan mengikut
darjah kebesaran yang disandangnya, sekiranya ada.

m: Suami kepada
Tengku Putri
Mahkota

r:
tik'.

SELANGOR DARUL EHSAN

u Putti
angan).
an:
iri:
itik'.

tu Puan
Isteri kepada Orang
Besar Negeri

an:
luri:
atik'.

ku (atau
lahara
n)'.

an: Orang Besar Istana
an Sharif Tengku Panglima

diri: Diraja;
patik'. Tengku Panglima

gku (atau
enggong, Besar:
in)'. Tengku Andika

uran: Seri Amar Diraja;
an Tengku Orang

diri: Kaya Menteri;
patik'. Tengku Seri Paduka

gku (atau
saman- Shahbandar;
an Engku Maha Kurnia

diri: Bijaya Diraja²¹;

patik'. Engku Maharaja Lela

gku (atau
saman- Paduka Setia²²

diri: Isteri kepada Orang

ngku (atau
saman- Besar Istana

diri: 'patik'.

gku (atau
nglima- ²³Untuk Raja Bergelar ini, awalan 'Yang Mulia' dipakai menggantikan 'Yang Amat Mulia' seperti yang digunakan untuk memuliakan lain-lain Orang Besar

gan)'.

aturan: ²⁴Untuk Raja Bergelar ini, awalan 'Yang Mulia' dipakai menggantikan 'Yang Amat Mulia' seperti yang digunakan untuk memuliakan lain-lain Orang Besar

uan ²⁵Untuk Raja Bergelar ini, awalan 'Yang Mulia' dipakai menggantikan 'Yang Amat Mulia' seperti yang digunakan untuk memuliakan lain-lain Orang Besar

Peraturan memulakan dan menutup warkah adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Raja Bergelar Pahang Darul Makmur.

Dipersembahkan selaku:
 'Yang Amat Mulia Tengku [diikuti dengan gelaran pusakanya]'

Hormatan dalam pertuturan:
 'Tengku Laksamana/Bendahara/Besar/Putra' pada mulanya, dan seterusnya 'Tengku'.

Isteri kepada Orang Besar Negeri Selangor Darul Ehsan digelarkan dengan '(Yang Amat Mulia) Tengku Puan' bagi orang yang berketurunan Raja dan '(Yang Mulia) Cik Puan' bagi orang kebanyakan.

Dipersembahkan selaku:
 'Yang Amat Mulia/Tengku Puan [diikuti dengan gelaran suaminya]' atau 'Yang Mulia Cik Puan [diikuti dengan gelaran suaminya]'

Hormatan dalam pertuturan:
 'Tengku Puan' bagi orang berbangsa Raja dan 'Cik Puan' bagi orang kebanyakan.

Peraturan memulakan dan menutup warkah adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Raja Bergelar Pahang Darul Makmur.

Dipersembahkan selaku:
 'Yang Amat Mulia Tengku [diikuti dengan gelaran pusakanya]'

Hormatan dalam pertuturan:
 'Tengku'.

Isteri kepada Orang Besar Istana Selangor Darul Ehsan digelarkan dengan '(Yang Amat Mulia) Tengku Puan' bagi orang yang berketurunan Raja mahupun '(Yang Mulia) Engku Puan' bagi suami yang bergelar Engku Maha Kurnia Bijaya Diraja dan Engku Maharaja Lela Paduka Setia, serta '(Yang Mulia) Cik Puan' sekiranya orang kebanyakan.

Dipersembahkan selaku:
 'Yang Mulia Engku [diikuti dengan gelaran suaminya]' atau 'Yang Mulia Cik Puan [diikuti dengan gelaran suaminya]'

Dipersembahkan selaku:
 'Yang Amat Mulia Tengku Puan [diikuti dengan gelaran suaminya]' atau 'Yang Mulia Cik Puan [diikuti dengan gelaran suaminya]'

Hormatan dalam pertuturan:
 'Tengku Puan' bagi orang berketurunan Raja dan 'Cik Puan' bagi orang kebanyakan.

²³Untuk Raja Bergelar ini, awalan 'Yang Mulia' dipakai menggantikan 'Yang Amat Mulia' seperti yang digunakan untuk memuliakan lain-lain Orang Besar

²⁴Untuk Raja Bergelar ini, awalan 'Yang Mulia' dipakai menggantikan 'Yang Amat Mulia' seperti yang digunakan untuk memuliakan lain-lain Orang Besar

²⁵Untuk Raja Bergelar ini, awalan 'Yang Mulia' dipakai menggantikan 'Yang Amat Mulia' seperti yang digunakan untuk memuliakan lain-lain Orang Besar

TERENGGANU DARUL IMAN

in diri: Engku Sri Raja;
i patik'. Engku Sri Paduka
hija;
ngku Laksamana Raja

Peraturan memulakan dan menutup warkah adalah hampir sama dengan yang dipakai kepada Raja Bergelar Pahang Darul Makmur.

Dipersembahkan selaku:
 'Yang Amat Mulia
 Tengku
 (Terengganu Darul Iman)',
 Hormatan dalam pertuturan:
 'Tengku'.

Isteri Tengku Sri Raja; Isteri kepada Tengku Sri Raja, Tengku Sri Paduka Raja mahupun Tengku Laksamana Raja (Terengganu Darul Iman) dimuliakan sebagai 'Yang Amat Mulia Tengku Puan bagi orang berketurunan Raja dan 'Yang Mulia Cik Puan' bagi orang kebanyakan.

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia' Tengku Puan'
[diikuti dengan gelaran suaminya] atau 'Yang Mulia Puan [diikuti dengan gelaran suaminya].'

Hormatan dalam pertutuan
'Tengku Puan' bagi orang berbangsa Raja dan 'Cik Puan' bagi orang kebanyakan

Gelaran-gelaran Pusaka Yang Lain
Tengku Sri Kemaia²⁴;
Tengku Sri Utama Raja;
Tengku Sri Setia Raja;
Tengku Sri Wa Raja;
Tengku Sri Indra Raja;
Tengku Kelana Raja;
Tengku Sri Pekerma Raja;
Tengku Sri Aria Raja;
Tengku Sri Bijaya Raja;
Tengku Sri Wangsa Raja;
Tengku Bendahari²⁵;
Tengku Bentara Muda²⁶;
Tengku Nara Wangsa;
Tengku Lela Segara;
Tengku Bentara Raja;
Tengku Bentara Dalam

Dari masa ke semasa Kebawah Sultan Terengganu Darul Iman akan perkenan mengurniakan gelaran-gelaran pusaka tersebut kepada kaum kerabat diraja negerinya. Setelah seseorang dikurniakan, beliau akan dihormatkan dengan gelarannya dan bukan nama peribadinya lagi. Jika penerima gelaran itu terdiri daripada keturunan 'Syed', beliau akan digelar sebagai 'Ungku [diikuti dengan gelarannya]', dan bukan 'Tengku'. Sebutan 'Yang Mulia' boleh diimbuhkan di depan gelaran pusaka. Isteri mereka tidak mempunyai gelaran khas melainkan sekiranya beliau mempunyai gelaran sendiri.

Bagi kaum kerabat diraja
Dipersembahkan selaku:
'Yang Mulia Tengku'
Dituturkan selaku:
'Tengku'.
Bagi keturunan Syed
Dipersembahkan selaku:
'Yang Mulia Ungku'
Dituturkan selaku:
'Ungku' dan bukan 'Ungku Syed'

²⁴ Pemegang gelaran ini adalah kaum wanita.

²⁵ Pemegang gelaran ini adalah kaum wanita.

²⁶ Pemegang gelaran ini adalah kaum wanita.

WARIS NEGERI DAN KERABAT DIRAJA YANG LAIN

Waris-waris atau zuriat-zuriat
Almarhum Sultan Abu Bakar,
Johor Darul Takzim

Warkah yang ditujukan kepada mereka hendaklah didahului dengan penghormatan "Yang Mulia Ungku" dan diikuti dengan nama mereka, misalnya "Yang Mulia Ungku Abdul Rahman bin Ungku Abdul Razak".

Dipersembahkan selaku:
'Yang Mulia Ungku [diikuti dengan namanya]'.
Hormatan dalam pertutuan
'Ungku'.
Membahasakan diri:
'Hamba Ungku'.

Putera-Puteri Raja
Pemerintah Negeri
dan Almarhum Raja
Pemerintah Negeri

Warkah yang dialamat kepada mereka hendaklah membawa sebutan: 'Yang Amat Mulia' (atau 'Yang Teramat Mulia (Tunku)' di Kedah Darul Aman dan 'Yang Mulia (Tunku)' di Negeri Sembilan Darul Khusus), dan diikuti dengan nama mereka. Misalnya, 'Yang Amat Mulia Raja Abdul Rahman bin Raja Abdul Razak'. Sebutan penghormatan 'Tengku', 'Tunku' atau 'Engku' digunakan di pendahuluan warkah [sila rujuk tajuk PENGENALAN DAN PERBAHASAAN untuk penjelasan lanjut], dan untuk penutup warkah: 'Adalah patik dengan hormatnya yang benar'.

Dipersembahkan selaku:
'Yang (Ter)Amat Mulia Raja Tunku/Tengku [diikuti dengan namanya]'. Bagi kerabat di Kedah Darul Aman, beliau disebutkan sebagai 'Yang Teramat Mulia Tunku [diikuti dengan namanya]'. Di Perlis Indera Kayangan penghormatannya ialah 'Yang Amat Mulia Engku Syed [diikuti dengan namanya]'. Hormatan dalam pertutuan 'Tengku' di Kelantan dan Naim, Pahang Darul Makmur

**Putera-Puteri Sultan
Johor Darul Takzim**

Warkah yang dialamat kepada mereka hendaklah didahului dengan penghormatan 'Yang Amat Mulia Paduka Putera' atau 'Yang Amat Mulia Paduka Puteri dan diikuti dengan nama mereka. Sebutan pendahuluan warkah ialah 'Tunku (Paduka Putera)' atau 'Tunku (Paduka Puteri)'.

Selangor Darul Ehsan dan Terengganu Darul Iman.
'Tunku' di Negeri Sembilan Darul Khusus, Johor Darul Takzim dan Kedah Darul Aman. 'Engku' di Perak Darul Ridzuan dan Perlis Indera Kayangan.

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Paduka Putera (atau Puteri) [diikuti dengan namanya]'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Tunku Paduka (Putera atau Puteri) pada mulanya, seterusnya 'Tunku'.

**Putera-Puteri Raja
Perlis Indera Kayangan**

Warkah yang dialamat kepada mereka hendaklah didahului dengan penghormatan 'Yang Amat Mulia Paduka Putera Engku' atau 'Yang Amat Mulia Paduka Puteri Engku' dan diikuti dengan namanya. Sebutan pendahuluan warkah ialah 'Engku (Paduka Putera)' atau 'Engku (Paduka Puteri)'.

Dipersembahkan selaku:
'Yang Amat Mulia Paduka Putera (atau Puteri) Engku [diikuti dengan namanya]'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Engku Syed' atau 'Engku Sharifah'. Barangkali pula, penghormatan 'Ku Syed' dan 'Ku Pah' dipakai.

**Raja Kecil, Raja
Dagang Dan Raja
Baik-baik**

Warkah yang dialamatkan kepada mereka hendaklah didahului dengan penghormatan "Yang Mulia" dan diikuti dengan nama mereka. Maka bagi penutup warkah ungkapan 'Patik yang benar' biasanya digunakan.

Dipersembahkan selaku:
'Yang Mulia Raja/Tunku/Tengku [diikuti dengan namanya]'.
Hormatan dalam pertuturan:

'Tengku' dari Kelantan Darul Naim, Pahang Darul Makmur, Selangor Darul Ehsan dan Terengganu Darul Iman.
'Tunku' dari Negeri Sembilan Darul Khusus, Johor Darul Takzim dan Kedah Darul Aman.
'Engku' dari Perak Darul Ridzuan.
'Engku' atau 'Ku Syed' dan 'Ku Pah'
dari Perlis Indera Kayangan.

PENDAHULUAN SURAT

PENDAHULUAN SURAT
KAD TEMPAT DUDUK

PENGENALAN DAN
PERBAHASAAN

YANG DIPERTUA-YANG DIPERTUA NEGERI

Yang Dipertua Negeri Pulau Pinang;	Surat ²⁷ kepada Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri hendaklah ditujukan kepada Setiausaha Sulit Kepada Tuan yang Terutama Yang Dipertua Negeri [sebutkan negerinya], dan memohon jasabaih beliau memaklumkan ataupun mengemukakan surat anda kepada Yang Dipertua Negeri yang berkennaan. Sekiranya anda adalah seorang kenalan tapat Yang Dipertua Negeri itu, maka anda boleh menulis surat terus kepada Yang Dipertua Negeri dengan menda-hulukan surat dengan penghormatan 'Tuan Yang Terutama (Yang Dipertua Negeri)' dan pada penutup surat 'Dengan hormat-takzimnya, sahaya yang benar' atau 'dengan hormat-takzimnya, sahaya yang ikhlas'.
Yang Dipertua Negeri Melaka; Yang Dipertua Negeri Sabah; Yang Dipertua Negeri Sarawak	

Diperkenalkan sebagai:
'Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Pulau Pinang';
'Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Melaka';
'Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Sabah';
'Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Sarawak'.
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan Yang Terutama' atau gelaran darjah kebesarannya lazimnya 'Tun'.

Isteri Yang Dipertua Negeri	Peraturan persuratan adalah sama dengan yang dipakai kepada Yang Dipertua Negeri. Bagaimanapun, pada pendahuluan surat gelaran darjah kebesarannya mahupun suaminya digunakan.
------------------------------------	--

Diperkenalkan sebagai:
'Yang (Amat) Berbahagia' [diikuti dengan gelaran darjah kebesarannya atau pun suaminya]'.
Hormatan dalam pertutuan:
'Toh Puan', 'Puan Sri', 'Datin Patinggi' atau 'Datin Seri'

²⁷ Jika Yang Dipertua Negeri seorang zuriat Raja, surat kepada dirinya ditulis dengan bahasa biasa yang benar dan bukan dengan bahasa dalam.

²⁸ Bagi isteri yang mempunyai gelaran pusaka atau daripada bintang kebesaran yang dikurniakan kepada dirinya, maka gelaran itu diberi keutamaan kerana gelaran yang mengikut darjah kebesarannya suaminya.

ORANG BESAR-BESAR NEGERI

JOHOR DARUL TAKZIM Ahli-ahli Jemaah Majlis Diraja (Johor Darul Takzim)	Jemaah Majlis Diraja ini terdiri daripada Baginda Sultan Johor, Tunku Mahkota, Tunku Bendahara dan beberapa orang pembesar negeri. Maka yang demikian, gaya perbahasaan dan kaedah menyurat mengikut cara-cara tertentu yang telah diperbicarakan di atas.
--	--

KELANTAN DARUL NAIM

Orang Besar Negeri	Gelaran Orang Besar Negeri (Kelantan Darul Naim) boleh juga dikurniakan kepada kaum wanita. Gaya penghadapan surat: 'Ke majlis Yang Berbahagia' [sebutkan gelaran pusaka yang berkennaan] yang berada di [sebutkan alamat kediamannya] dengan beberapa kesejahteraannya'. Penutup surat: 'Sahaya dengan hormatnya yang benar'. Gaya persuratan untuk isteri adalah hampir sama dengan suaminya, beliau digayakan sebagai 'Yang Berbahagia Datin [diikuti dengan gelaran suaminya]'. Tetapi suami kepada seorang isteri yang bergelar Orang Besar Negeri tidak mempunyai sebarang penghormatan khas.
---------------------------	--

Sri Paduka Raja; Sri Setia Raja; Sri Amar Diraja; Sri Nara Diraja; Sri Nirmala; Sri Ratna Diraja; Sri Derma; Amar Diraja; Aria Diraja;	Y.Bhg. Dato' [sebutkan gelaran pusaka yang berkennaan]	Dato' [sebutkan gelaran pusaka]
--	--	---------------------------------

Bagi lelaki yang bergelaran:
Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Dato' [sebutkan gelaran pusaka].
Hormatan dalam pertutuan:
'Dato' [sebutkan gelaran pusaka]' pada mulanya.
'Dato' Sri' seterusnya.
Bagi isteri Orang Besar Negeri

Bentara Setia;
Wira Jaya;
Istiadat Mahkota;
Bentara Kiri;
Bentara Dalam;
Bentara Luar;
Kaya Muda;
Bentara Muda;
Bentara Jaya;
Bija Sura;
Lela Diraja;
Adika Diraja;
Bentara Kanan;
Kaya Setia;
Lela Negara;
Lela Jasa;
Kaya Bakti;
Kaya Nara;
Jaya Ratna;
Kaya Pati;
Kaya Perba;
Perwira Raja;
Kaya Derma;
Kaya Budi;
Megat Lela Diraja;
Datuk Bandar;
Panglima Laut;
Panglima Perang;
Lela Muda;
Bentara Guna;
Penghulu Balai;
Kaya Hulubalang;
Kaya Perwara;
Bija Wangsa;
Bentara Sakti;
Bentara Rakna;
Megat Muda;
Lela Perkasa;
Panglima Dalam;
Megat Mahkota;
Ratna Nila

Negeri:
Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Datin [sebutkan gelaran pusakanya]'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Datin [sebutkan gelaran pusaka suaminya]'.
Bagi wanita yang bergelar Orang Besar Negeri:
Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Toh Puan [sebutkan gelaran pusakanya]'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Toh Puan [sebutkan gelaran pusakanya]' pada mulanya, dan
'Toh Puan' seterusnya.
Bagi suami yang isterinya bergelar Orang Besar Negeri:
Tiada membawa gelaran khas, dan dihormatnya mengikut gelaran yang disandangnya mahupun namanya jika beliau tidak mempunyai apa-apa gelaran.

Ahli-ahli Majlis Penjawat Negeri Kelantan Darul Naim Jemaah Pangkuhan Negeri ini terdiri daripada Al-Sultan Kelantan, Tengku Mahkota, dan beberapa orang pembesar negeri. Maka yang demikian, gaya perbahasan dan kaedah menyurat mengikut cara-cara tertentu yang telah diperbicarakan di atas.

NEGERI SEMBILAN DARUL KHUSUS

Undang (Luak) Yang Empat

Berikut adalah contoh surat kepada Undang Luak Yang Empat (Negeri Sembilan Darul Khusus): 'Mengadap ke hadapan medan majlis Yang (Ter)Amat Mulia [sebutkan gelaran pusakanya] di Balai Undang Luak [sebutkan alamat], dengan kesejahteraannya. Amin.' Dan disudahi dengan 'Adalah dengan hormatnya, sahaya yang benar (atau ikhlas)'. Surat juga boleh ditujukan kepada Setiausaha atau Kerani Kepada Undang Luak serta memohon jasabaknya memaklumkan hasrat anda kepada Undang Luak yang berkenaan.

Undang Luak Sungai²⁹ Ujong;

Y.T.M.³⁰ Undang Luak Sungai Ujong

Datuk Undang (Luak Sungai Ujong)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Teramat³¹ Mulia Undang Luak Sungai Ujong';
'Yang Teramat³² Mulia Undang Luak Jelebu';
'Yang Teramat³³ Mulia Undang Luak Johol';
'Yang Teramat³⁴ Mulia Undang Luak Rembau'

Undang Luak Jelebu;

Y.T.M.³² Undang Luak Jelebu

Datuk Undang (Luak Jelebu)

Undang Luak Johol;

Y.T.M.³³ Undang Luak Johol

Datuk Undang (Luak Johol)

Undang Luak Rembau;

Y.T.M.³⁴ Undang Luak Rembau

Datuk Undang (Luak Rembau)

Luak Rembau'.
Hormatan dalam pertutuan
'Datuk Undang'.

²² Ejaan lama 'Sungei' juga boleh dipakai.

²³ Menjuk Surat Pekeling Kerajaan Negeri Sembilan yang berkuat kuasa 19 Mei 1993, kaedah penghormatan adalah Y.M. atau Yang Mulia sahaja dan bukan Y.T.M. atau Yang Teramat Mulia.

Isteri Undang Yang Empat Surat kepada Isteri Undang Yang Empat adalah hampir sama dengan surat kepada Undang Yang Empat di atas.
Y.A.M.²² Tok Puan [sebutkan Luaknya] Tok Puan (Luak

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat'²³ Mulia Tok Puan Luak sebutkan Luak yang dijajah suaminya'.
Hormatan dalam pertutuan
'Tok Puan'.

²⁴ Menjuk Surat Pekeling Kerajaan Negeri Sembilan yang berkuat kuasa 19 Mei 1993, kaedah penghormatan adalah Y.M. atau Yang Mulia sahaja dan bukan Y.A.M. atau Yang Amat Mulia.

Datuk Shahbandar Sungai Ujong Surat kepada Datuk Shahbandar Sungai Ujong adalah hampir sama dengan surat kepada Undang Yang Empat di atas. Balai atau pejabatnya ialah Balai Datuk Shahbandar.
Y.A.M.²⁴ Datuk Shahbandar Sungai Ujong Datuk Shahbandar (Sungai Ujong)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat'²⁵ Mulia Datuk Shahbandar Sungai Ujong.
Hormatan dalam pertutuan
'Datuk Shahbandar'.

Isteri Datuk Shahbandar Sungai Ujong Surat kepada Isteri Datuk Shahbandar Sungai Ujong adalah hampir sama dengan surat kepada Undang Yang Empat di atas. Balai atau pejabatnya ialah Balai Datuk Shahbandar.
Y.Bhg. Tok Puan Shahbandar Sungai Ujong Tok Puan Shahbandar (Sungai Ujong)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Tok Puan Shahbandar Sungai Ujong'.
Hormatan dalam pertutuan
'Tok Puan Shahbandar'.

²⁵ Ejaan lama 'Sungei' juga boleh dipakai.

²⁶ Menjuk Surat Pekeling Kerajaan Negeri Sembilan yang berkuat kuasa 19 Mei 1993, kaedah penghormatan adalah Y.M. atau Yang Mulia sahaja dan bukan Y.A.M. atau Yang Amat Mulia.

Penghulu-penghulu Luak Tanah Mengandung Surat kepada Penghulu-penghulu Luak Tanah Mengandung adalah hampir sama dengan surat kepada Undang Yang Empat di atas. Balai atau pejabat mereka ialah Balai Datuk Penghulu Luak
Y.A.Bhg. Datuk Penghulu Luak Ulu Muar Datuk Penghulu Luak Ulu Muar

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia Da Penghulu Luak Ulu Muar'.
'Yang Amat Berbahagia Da Penghulu Luak Jempol'.
'Yang Amat Berbahagia Da Penghulu Luak Terachi'.
'Yang Amat Berbahagia Da Penghulu Luak Gunung Pasir'.
Hormatan dalam pertutuan
'Datuk Penghulu Luak' pada mulanya, seterus itu 'Datu Penghulu' atau 'Datuk' sa-

Penghulu Luak Jempol; Y.A.Bhg. Datuk Penghulu Luak Jempol

Datuk Penghulu Luak Jempol

Penghulu Luak Terachi; Y.A.Bhg. Datuk Penghulu Luak Terachi

Datuk Penghulu Luak Terachi

Penghulu Luak Gunung Pasir Y.A.Bhg. Datuk Penghulu Luak Gunung Pasir

Datuk Penghulu Luak Gunung Pasir

Isteri Penghulu-penghulu Luak Tanah Mengandung Surat kepada Isteri Penghulu-penghulu Luak Tanah Mengandung adalah hampir sama dengan surat kepada Undang Yang Empat di atas. Balai atau pejabatnya ialah Balai Datuk Penghulu Luak [sebutkan Luak yang berkenaan].
Y.Bhg. Datin Luak [sebutkan Luaknya] Datin Luak

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Datin Luak [sebutkan Luak yang dijajah suaminya]'.
Hormatan dalam pertutuan
'Datin Luak' pada mulanya, seterus itu, hanya 'Datin Luak'

Lembaga-lembaga

Surat kepada Lembaga-lembaga Suku adalah hampir sama dengan surat kepada Undang Yang Empat di atas. Pejabatnya ialah Telatah Lembaga Suku [sebutkan Suku yang berkenaan].

Y.Bhg Tok [sebutkan Sukunya]

Tok (atau Dato') dalam konteks yang tertentu)

Diperkenalkan sebagai:

'Yang Berbahagia Tok Lembaga Suku [sebutkan nama Suku]'.

Hormatan dalam pertutuan:

'Tok (atau Dato') Lembaga' pada mulanya, dan 'Tok' seterusnya.

Isteri Lembaga-lembaga Suku

Isteri kepada seorang Lembaga Suku tidak mempunyai sebarang penghormatan khas. Surat kepadanya ditulis atas namanya sahaja.

Ahli-ahli Dewan Keadilan Dan Undang (Negeri Sembilan Darul Khusus)

Dewan Keadilan Dan Undang ini terdiri daripada Paduka Seri Yang di-Pertuan Besar, Undang Yang Empat, Tunku Besar Seri Menanti, Tunku Besar Tampin, Datuk Shahbandar Sungai Unjung serta Penghulu-penghulu Luak Tanah Datuk Shahbandar Sungai Unjung serta Penghulu-penghulu Luak Tanah Mengandung. Maka yang demikian, gaya perbahasan dan kaedah menyurat mengikut cara-cara tertentu yang telah diperbicarakan di atas.

Orang Empat Istana

Orang Empat Istana yang memegang Kunci Peti Benyian (iaitu peti adat dan pusaka) terdiri daripada Datuk Seri Amar Diraja, Datuk Raja Diwangsa, Datuk Penghulu Dagang dan Datuk Akhirzaman.

Gaya penghadapan surat:

'Ke majlis Yang Berbahagia [sebutkan gelaran pusaka yang berkenaan] yang berada di [sebutkan alamat kediamannya] dengan beberapa kesejahteraannya'.

Penutup surat:

'Sahaya dengan hormatnya yang benar'.

Dato' Seri Amar Diraja;

Y.Bhg. Dato' Seri Amar Diraja (Negeri Sembilan Darul Khusus)

Dato' Seri Amar Diraja

Diperkenalkan sebagai:

'Yang Berbahagia Dato' Seri Amar Diraja, Orang Empat Istana (Negeri Sembilan Darul Khusus)'.

Hormatan dalam pertutuan:

'Tok Seri Amar Diraja' pada mulanya, dan 'Dato' (atau lain gelaran mengikut darjah kebesarannya) seterusnya.

Dato' Raja Diwangsa;

Y.Bhg. Dato' Raja Diwangsa (Negeri Sembilan Darul Khusus)

Dato' Raja Diwangsa

Diperkenalkan sebagai:

'Yang Berbahagia Dato' Raja Diwangsa, Orang Empat Istana (Negeri Sembilan Darul Khusus)'.

Hormatan dalam pertutuan:

'Tok Raja Diwangsa' pada mulanya, dan 'Dato' (atau lain gelaran mengikut darjah kebesarannya) seterusnya.

Dato' Penghulu Dagang;

Y.Bhg. Dato' Penghulu Dagang (Negeri Sembilan Darul Khusus)

Dato' Penghulu Dagang

Diperkenalkan sebagai:

'Yang Berbahagia Dato' Penghulu Dagang, Orang Empat Istana (Negeri Sembilan Darul Khusus)'.

Hormatan dalam pertutuan:

'Tok Dagang' pada mulanya, dan 'Dato' (atau lain gelaran mengikut darjah kebesarannya) seterusnya.

Dato' Akhirzaman	Y.Bhg. Dato' Akhirzaman (Negeri Sembilan Darul Khusus)	Dato' Akhirzaman	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Dato' Akhirzaman, Orang Empat Istana (Negeri Sembilan Darul Khusus)'. Hormatan dalam pertutuan 'Tok Akhirzaman' pada mulanya, dan 'Dato' (atau lain gelaran mengikut dialek kebesarannya) seterusnya.
Pegawai Yang Enam	Kaedah penghormatan dan cara menyurat adalah sama dengan Orang Empat Istana di atas. Dalam perbahasaan, mereka dimuliakan sebagai 'Dato' atau 'Tok' yang dianggap lebih sesuai.		
Apit Lempang Orang Empat Istana	Kaedah penghormatan dan cara menyurat adalah sama dengan Orang Empat Istana di atas. Dalam perbahasaan, mereka dimuliakan sebagai 'Dato' atau 'Tok' yang dianggap lebih sesuai.		
PAHANG DARUL MAKMUR			
Orang Besar Berempat	Cara bersurat ialah: 'Ke hadapan majlis [sebutkan awalan penghormatan dan gelaran pusaka mereka] dengan beroleh selamat dan kesejahteraannya'. Dan, gaya mengakhiri surat ialah 'Alah sahaya dengan hormatnya yang benar'.		
Orang Kaya Indera Maharaja Perba Jelai;	Y.D.H. Orang Kaya Indera ¹¹ Maharaja Perba Jelai (Pahang Darul Makmur)	Dato' Maharaja Perba	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati Orang Kaya Indera Maharaja Perba Jelai (Pahang Darul Makmur)'. Hormatan dalam pertutuan 'Dato' Maharaja Perba' atau 'Tok Raja' pada mulanya, dan 'Dato' seterusnya.
Orang Kaya Indera Segara;	Y.D.M. Orang Kaya Indera ¹² Segara (Pahang Darul Makmur)	Dato' Segara	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dimuliakan Orang Kaya Indera Segara (Pahang Darul Makmur)'. Hormatan dalam pertutuan 'Dato' Segara' pada mulanya, dan 'Dato' seterusnya.
Orang Kaya Indera Shahbandar;	Y.D.H. Orang Kaya Indera ¹³ Shahbandar (Pahang Darul Makmur)	Dato' Orang Kaya Shahbandar	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati Orang Kaya Indera Shahbandar (Pahang Darul Makmut)'. Hormatan dalam pertutuan 'Dato' Shahbandar' pada mulanya, dan 'Dato' seterusnya.
Orang Kaya Indera Pahlawan	Y.M. Orang Kaya Indera ¹⁴ Pahlawan Pahang Darul Makmur)	Dato' Pahlawan	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Mulia Orang Kaya Indera Pahlawan (Pahang Darul Makmur)'. Hormatan dalam pertutuan 'Dato' Pahlawan' pada mulanya, dan 'Dato' seterusnya.
Isteri kepada Orang Besar Berempat	Peraturan persuratan adalah sama seperti yang ditujukan kepada suami mereka dan mereka dihormatkan sebagai 'Yang Berbahagia Tok Puan Indera [sebutkan gelaran penuh mereka]'. Manakala, kata-kata penutup surat ialah 'Sahaya yang benar'.		

Tok Puan Orang Kaya Indera Maharaja Perba Jelai;	Y.Bhg. Tok Puan Orang Kaya Indera ¹⁴ Maharaja Perba Jelai (Pahang Darul Makmur)	Tok Puan Maharaja Perba	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Tok Puan Orang Kaya Indera Maharaja Perba Jelai (Pahang Darul Makmur)'.
Tok Puan Orang Kaya Indera Segara;	Y.Bhg. Tok Puan Orang Kaya Indera ¹⁴ Segara (Pahang Darul Makmur)	Tok Puan Segara	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Tok Puan Orang Kaya Indera Segara (Pahang Darul Makmur)'.
Tok Puan Orang Kaya Indera Shahbandar;	Y.Bhg. Tok Puan Orang Kaya Indera ¹⁴ Shahbandar (Pahang Darul Makmur)	Tok Puan Orang Kaya Shahbandar	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Tok Puan Orang Kaya Indera Shahbandar (Pahang Darul Makmur)'.
Tok Puan Orang Kaya Indera Pahlawan	Y.Bhg. Tok Puan Orang Kaya Indera ¹⁴ Pahlawan (Pahang Darul Makmur)	Tok Puan Pahlawan	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Tok Puan Orang Kaya Indera Pahlawan (Pahang Darul Makmur)'.
Dato' Setia Lela;	Y.H. Dato' Setia Lela (Pahang Darul Makmur)	Dato' Setia Lela	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Hormat Dato' Setia Muda (Pahang Darul Makmur)'.
Dato' Setia Perkasa;	Y.H. Dato' Setia Perkasa (Pahang Darul Makmur)	Dato' Setia Perkasa	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Hormat Dato' Setia Perkasa (Pahang Darul Makmur)'.
Dato' Setia Pahlawan;	Y.H. Dato' Setia Pahlawan (Pahang Darul Makmur)	Dato' Setia Pahlawan	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Hormat Dato' Setia Pahlawan (Pahang Darul Makmur)'.

¹⁴ Singkatan 'O.K.I.' boleh diguna menggantikan perkataan 'Orang Kaya Indera'.Orang Besar Berlapen. Cara surat-menyeru atau seperti yang ditujukan kepada Orang Besar Berempati.
Dato' Setia Muda; Y.H. Dato' Setia Muda (Pahang Darul
Makmur)Diperkenalkan sebagai:
'Yang Hormat Dato' Setia
Muda (Pahang Darul
Makmur)'.Hormatan dalam pertuturan:
'Dato' Setia' atau 'Dato' Muda'.Dato' Setia Lela; Y.H. Dato' Setia Lela (Pahang Darul
Makmur)Diperkenalkan sebagai:
'Yang Hormat Dato' Setia Lela
(Pahang Darul Makmur)'.Hormatan dalam pertuturan:
'Dato' Setia' atau 'Dato' Lela'.Dato' Setia Perkasa; Y.H. Dato' Setia Perkasa (Pahang Darul
Makmur)Diperkenalkan sebagai:
'Yang Hormat Dato' Setia
Perkasa (Pahang Darul
Makmur)'.Hormatan dalam pertuturan:
'Dato' Setia' atau 'Dato'
Perkasa'.Dato' Setia Pahlawan; Y.H. Dato' Setia Pahlawan (Pahang Darul
Makmur)Diperkenalkan sebagai:
'Yang Hormat Dato' Setia
Pahlawan (Pahang Darul
Makmur)'.

			<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> ‘Dato’ Setia’ atau ‘Dato’ Pahlawan’.
Dato' Setia Raja;	Y.H. Dato' Setia Raja (Pahang Darul Makmur)	Dato' Setia Raja	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Hormat Dato’ Setia Raja (Pahang Darul Makmur).
Dato' Setia Wangsa;	Y.H. Dato' Setia Wangsa (Pahang Darul Makmur)	Dato' Setia Wangsa	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Hormat Dato’ Setia Wangsa (Pahang Darul Makmur’).
Dato' Setia Amar Segara;	Y.H. Dato' Setia Amar Segara (Pahang Darul Makmur)	Dato' Setia Amar Segara	<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> ‘Dato’ Setia’ atau ‘Dato’ Wangsa’.
Dato' Setia Penggawa	Y.H. Dato' Setia Penggawa (Pahang Darul Makmur)	Dato' Setia Muda Penggawa	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Hormat Dato’ Setia Penggawa (Pahang Darul Makmur’).
Isteri kepada Orang Besar Berlapan	Peraturan persuratan adalah sama dengan yang ditujukan kepada suami mereka, maka mereka disebutkan sebagai ‘Yang berbahagia Tok Puan Muda [diikuti dengan gelaran penuh mereka]’.		<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> ‘Dato’ Setia’ atau ‘Dato’ Penggawa’.
Tok Puan Muda;	Y.Bhg. Tok Puan Muda (Pahang Darul Maknur)	Tok Puan Muda	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Berbahagia Tok Puan Muda (Pahang Darul Maknur’).
Tok Puan Muda Lela;	Y.Bhg. Tok Puan Muda Lela (Pahang Darul Maknur)	Tok Puan Muda Lela	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Berbahagia Tok Puan Muda Lela (Pahang Darul Maknur’).
Tok Puan Muda Perkasa;	Y.Bhg. Tok Puan Muda Perkasa (Pahang Darul Maknur)	Tok Puan Muda Perkasa	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Berbahagia Tok Puan Muda Perkasa (Pahang Darul Maknur’).
Tok Puan Muda Pahlawan;	Y.Bhg. Tok Puan Muda Pahlawan (Pahang Darul Maknur)	Tok Puan Muda Pahlawan	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Berbahagia Tok Puan Muda Pahlawan (Pahang Darul Maknur’).
Tok Puan Muda Raja;	Y.Bhg. Tok Puan Muda Raja (Pahang Darul Maknur)	Tok Puan Muda Raja	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Berbahagia Tok Puan Muda Raja (Pahang Darul Maknur’).
Tok Puan Muda Wangsa;	Y.Bhg. Tok Puan Muda Wangsa (Pahang Darul Maknur)	Tok Puan Muda Wangsa	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Berbahagia Tok Puan Muda Wangsa (Pahang Darul Maknur’).
Tok Puan Muda Amar Segara;	Y.Bhg. Tok Puan Muda Amar Segara (Pahang Darul Maknur)	Tok Puan Muda Amar Segara	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> ‘Yang Berbahagia Tok Puan Muda Amar Segara’.

	Tok Puan Muda Penggawa	Y.Bhg. Tok Puan Muda Penggawa (Pahang Darul Makmur)	Tok Puan Muda Penggawa	(Pahang Darul Makmur). Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Tok Puan Muda Penggawa (Pahang Darul Makmur)'.
Raja	Orang Besar Enam Belas ³³ dan isterinya	Cara menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Orang Besar Berlapan. Isteri mereka digelar sebagai 'Yang Berbahagia Datin [diikuti dengan nama penuhnya]'. Dalam perbahasan, mereka dimuliakan sebagai 'Datin [diikuti dengan nama pertama]'.		Hormatan dalam pertuturan: 'Tok Puan Muda'.
a	Tok Muda	Y.H. Tok Muda	Tok Muda	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Hormat Tok Muda.....[diikuti dengan nama penuhnya]'. Hormatan dalam pertuturan: 'Tok Muda'.
ingga'				
ia		³³ Pada masa penyedaian buku ini, senarai terperinci Orang Besar Enam Belas Pahang Darul Makmur tidak diperoleh.		
trul				
n:	Orang Besar Raja dan isteri	Cara menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Orang Besar Berlapan. Isteri mereka digelar sebagai 'Yang Berbahagia Datin [diikuti dengan nama penuhnya]'. Dalam perbahasan, mereka dimuliakan sebagai 'Datin [diikuti dengan nama pertama]'.		Diperkenalkan sebagai: 'Yang Hormat Dato' Setia Raja (Pahang Darul Makmur).
Amar	Dato' Setia Raja;	Y.H. Dato' Setia Raja	Tok Setia Raja	Hormatan dalam pertuturan: 'Tok Setia Raja' pada mulanya, dan seterusnya 'Tok'.
ia				
il				
in:				
Puan	Dato' Pentara Raja;	Y.H. Dato' Pentara Raja	Tok Pentara Raja	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Hormat Dato' Pentara Raja (Pahang Darul Makmur)'.
Puan	Dato' Aria Rakna;	Y.H. Dato' Aria Rakna	Tok Aria Rakna	Hormatan dalam pertuturan: 'Tok Pentara Raja' pada mulanya, dan seterusnya 'Tok'.
trul				
Puan	Dato' Bijaya Diraja	Y.H. Dato' Bijaya Diraja	Tok Bijaya Diraja	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Hormat Dato' Aria Rakna (Pahang Darul Makmur)'.
Puan				Hormatan dalam pertuturan: 'Tok Aria Rakna' pada mulanya, dan seterusnya 'Tok'.
ng				
iang	Orang Besar Istana dan isteri Panglima Luar;	Cara menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Orang Besar Berlapan. Isteri mereka tidak mempunyai sebarang gelaran khas. Y.H. Panglima Luar atau Y.H. Tok Luar	Tok Luar	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Hormat Dato' Bijaya Diraja (Pahang Darul Makmur)'.
Puan				Hormatan dalam pertuturan: 'Tok Bijaya Diraja' pada mulanya, dan seterusnya 'Tok'.
g				
Puan				

Panglima Dalarn;	Y.H. Panglima Dalam atau Y.H. Tok Luar	Tok Dalam	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Hormat Panglima Dalam’ Hormatan dalam pertutuan ‘Tok Dalam’ pada mulanya, dan seterusnya ‘Tok’.
Penghulu Balai;	Y.H. Penghulu Balai atau Y.H. Tok Balai	Tok Balai	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Hormat Penghulu Balai’ Hormatan dalam pertutuan ‘Tok Balai’ pada mulanya, dan seterusnya ‘Tok’.
Ahli-ahli Badan Kebajikan Kerabat-kerabat (Negeri Pahang Darul Makmur)	Badan Kebajikan Kerabat-kerabat ini terdiri daripada Sultan Pahang, Raja-raja Yang Bergelar, Orang Besar Berempat dan Orang Besar Berlapan. Maka yang demikian, gaya perbahasaan dan kaedah menyurat mengikut cara-cara tertentu yang telah diperbicarakan di atas.		
PERAK DARUL RIDZUAN			
Orang Besar Empat ^{36 & 37}	Cara persuratan bagi Orang Besar Empat dan Orang Besar Delapan ialah: ‘Datang mengadap ke hadapan medan majlis Yang (Amat) Berbahagia [sebutkan gelaran pusingannya] di [sebutkan alamatnya], dengan selamat sejahteranya, Amin’, dan diakhiri dengan kata-kata ‘Adalah sahaya yang benar’.		
Orang Kaya Bendahara Seri Maharaja	Y.A.Bhg. Orang Kaya ³⁸ Bendahara Seri Maharaja (Perak Darul Ridzuan)	Tengku Bendahara (Perak Darul Ridzuan)	Diperkenalkan sebagai: Yang Amat Berbahagia Orang Kaya Bendahara Seri Maharaja (Perak Darul Ridzuan). Hormatan dalam pertutuan ‘Tengku Bendahara’ pada mulanya, dan ‘Tengku’ seterusnya.
Orang Kaya Besar Maharaja Diraja	Y.A.Bhg. Orang Kaya ³⁹ Besar Maharaja Diraja (Perak Darul Ridzuan)	Tengku Besar Maharaja Diraja (Perak Darul Ridzuan)	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Amat Berbahagia Orang Kaya Besar Maharaja Diraja (Perak Darul Ridzuan)’. Hormatan dalam pertutuan ‘Tengku Besar Maharaja Diraja’ pada mulanya, dan ‘Tengku’ seterusnya.
Orang Kaya Temenggong	Y.A.Bhg. Orang Kaya ⁴⁰ Temenggong Paduka Raja (Perak Darul Ridzuan)	Tengku Temenggong (Perak Darul Ridzuan)	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Amat Berbahagia Orang Kaya Temenggong Paduka Raja (Perak Darul Ridzuan)’. Hormatan dalam pertutuan ‘Tengku Temenggong pada mulanya, dan ‘Tengku’ seterusnya.
Orang Kaya Menteri Paduka Tuan	Y.A.Bhg. Orang Kaya ⁴¹ Menteri Paduka Tuan (Perak Darul Ridzuan)	Tengku Menteri (Perak Darul Ridzuan)	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Amat Berbahagia Orang Kaya Menteri Paduka Tuan (Perak Darul Ridzuan)’. Hormatan dalam pertutuan ‘Tengku Menteri’ pada mulanya, dan ‘Tengku’ seterusnya.
Isteri Orang Besar Empat ³⁸ Isteri Orang Kaya Maharaja	Y.A.Bhg. Toh Puan Orang Kaya ⁴² Bendahara Seri Maharaja (Perak Darul Ridzuan)	Toh Puan Bendahara (Perak Darul Ridzuan)	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Amat Berbahagia Isteri Orang Kaya Bendahara Seri Maharaja (Perak Darul Ridzuan)’.

am'.
alai'
danOrang
haraji
n:
i:Orang
raja
m:
Ditaja'
gku'Orang
ka Raja
ran:
padaa Orang
Tuan
').
uan:
agia Toh
ndahara
DarulIsteri Orang Kaya
Besar Maharaja DirajaY.A.Bhg. Toh Puan Orang Kaya³⁶ Besar
Maharaja Diraja (Perak Darul Ridzuan)Toh Puan Besar Maharaja Diraja
(Perak Darul Ridzuan)*Hormatan dalam pertuturan:*
'Toh Puan Bendahara' pada mulanya, dan 'Toh Puan' seterusnya.Isteri Orang Kaya
Temenggong PadukaY.A.Bhg. Toh Puan Orang Kaya³⁶
Temenggong Paduka Raja (Perak Darul
Ridzuan)Toh Puan Temenggong
(Perak Darul Ridzuan)*Diperkenalkan sebagai:*
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya Besar
Maharaja Diraja (Perak
Darul Ridzuan)'.*Hormatan dalam pertuturan:*
'Toh Puan Besar Maharaja
Diraja' pada mulanya, dan
'Toh Puan' seterusnya.Isteri Orang Kaya
Menteri
Paduka TuanY.A.Bhg. Toh Puan Orang Kaya³⁶ Menteri
Paduka Tuan (Perak Darul Ridzuan)Toh Puan Menteri
(Perak Darul Ridzuan)*Diperkenalkan sebagai:*
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya Temenggong
Paduka Raja (Perak Darul
Ridzuan)'.*Hormatan dalam pertuturan:*
'Toh Puan Temenggong' pada
mulanya, dan 'Toh Puan'
seterusnya.Orang
Besar
Delapan^{37 & 39}
Orang Kaya-Kaya
Laksamana Raja
Mahkota;Y.Bhg. Orang Kaya-Kaya⁴⁰ Laksamana Raja
Mahkota (Perak Darul Ridzuan)Dato' Laksamana
(Perak Darul Ridzuan)*Diperkenalkan sebagai:*
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya Menteri
Paduka Tuan (Perak Darul
Ridzuan)'.*Hormatan dalam pertuturan:*
'Toh Puan Menteri' pada
mulanya, dan 'Toh Puan'
seterusnya.Orang
Kaya-Kaya
Seri Adika Shahbandar
Muda;Y.Bhg. Orang Kaya-Kaya⁴⁰ Seri Adika
Seri Adika Shahbandar Muda (Perak Darul Ridzuan)Dato' Seri Adika Raja
(Perak Darul Ridzuan)*Diperkenalkan sebagai:*
'Yang Amat Berbahagia Orang
Kaya-Kaya Laksamana Raja
Mahkota (Perak Darul Ridzuan)'.*Hormatan dalam pertuturan:*
'Dato' Laksamana' pada
mulanya, dan 'Dato' seterusnya.Orang
Kaya-Kaya
Panglima Kinta
Seri Amar Bangsa
Diraja;Y.Bhg. Orang Kaya-Kaya⁴¹ Panglima Kinta
Seri Amar Bangsa Diraja (Perak Darul
Ridzuan)Dato' Panglima Kinta
(Perak Darul Ridzuan)*Diperkenalkan sebagai:*
'Yang Amat Berbahagia Orang
Kaya-Kaya Panglima Kinta Seri
Amar Bangsa Diraja (Perak
Darul Ridzuan)'.*Hormatan dalam pertuturan:*
'Dato' Seri Adika Raja' pada
mulanya, dan 'Dato' seterusnya.Orang
Kaya-Kaya
Panglima BukitY.Bhg. Orang Kaya-Kaya⁴² Panglima Bukit
Gantang Seri Amar Diraja (Perak DarulDato' Panglima Bukit Gantang
(Perak Darul Ridzuan)*Diperkenalkan sebagai:*
'Yang Amat Berbahagia Orang

Gantang Ridzuan)
Seri Amar Diraja;

Kaya-Kaya Panglima Bukit
Gantang Seri Amar Diraja
(Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertutuan:
'Dato' Panglima Bukit Gam
pada mulanya, dan 'Dato'"
seterusnya.

Orang Kaya-Kaya Shahbandar Paduka
Indera; Y.Bhg. Orang Kaya-Kaya⁴¹ Shahbandar
Paduka Raja (Perak Darul Ridzuan)

Dato' Shahbandar
(Perak Darul Ridzuan)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia On
Kaya-Kaya Shahbandar Pal
Indera (Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertutuan:
'Dato' Shahbandar' pada
mulanya, dan 'Dato'" seterusnya.

Orang Kaya-Kaya Setia Bijaya
Diraja; Y.Bhg. Orang Kaya-Kaya⁴² Setia Bijaya
Diraja (Perak Darul Ridzuan)

Dato' Setia (Perak Darul Ridzuan)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia On
Kaya-Kaya Setia Bijaya Dir
(Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertutuan:
'Dato' Setia' pada mulanya,
dan 'Dato'" seterusnya.

Orang Kaya-Kaya Seri Agar
Diraja; Y.Bhg. Orang Kaya-Kaya⁴³ Seri Agar Diraja
(Perak Darul Ridzuan)

Dato' Sagor (Perak Darul Ridzuan)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia On
Kaya-Kaya Seri Agar Dirja
(Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertutuan:
'Dato' Sagor' pada mulanya,
dan 'Dato'" seterusnya.

Orang Kaya-Kaya Imam Paduka
Tuan (Perak Darul Ridzuan) Y.Bhg. Orang Kaya-Kaya⁴⁴ Imam Paduka
Tuan (Perak Darul Ridzuan)

Dato' Imam Paduka Tuan
(Perak Darul Ridzuan)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia On
Kaya-Kaya Imam Paduka Tu
(Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertutuan:
'Dato' Imam Paduka Tuan'
mulanya, dan 'Dato'" seterusnya.

Isteri Orang Besar
Delapan⁴⁵
Isteri Orang
Kaya-Kaya
Laksamana Raja
Mahkota;
Y.Bhg. Toh Puan Orang Kaya-Kaya⁴⁶
Laksamana Raja Mahkota (Perak
Darul Ridzuan)

Toh Puan Laksamana
(Perak Darul Ridzuan)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya-Kaya
Laksamana Raja Mahkota
(Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertutuan:
'Toh Puan Laksamana' pada
mulanya, dan 'Toh Puan'
seterusnya.

Isteri Orang Kaya-Kaya
Seri Adika Shahbandar
Muda; Y.Bhg. Toh Puan Orang Kaya-Kaya⁴⁷ Seri
Adika Shahbandar Muda (Perak Darul
Ridzuan)

Toh Puan Seri Adika Raja
(Perak Darul Ridzuan)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya-Kaya Se
Adika Shahbandar Muda
(Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertutuan:
'Toh Puan Seri Adika Raja'
mulanya, dan 'Toh Puan'
seterusnya.

Isteri Orang Kaya-Kaya
Panglima Kinta Seri
Amar Bangsa Diraja; Y.Bhg. Toh Puan Orang Kaya-Kaya⁴⁸
Panglima Kinta Seri Amar Bangsa Diraja
(Perak Darul Ridzuan)

Toh Puan Panglima Kinta
(Perak Darul Ridzuan)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya-Kaya
Panglima Kinta
Seri Amar Bangsa Diraja'

		(Perak Darul Ridzuan'). Hormatan dalam pertuturan: 'Toh Puan Panglima Kinta' pada mulanya, dan 'Toh Puan' seterusnya.
Isteri Orang Kaya-Kaya Panglima Bukit Gantang Seri Amar Diraja;	Y.Bhg. Toh Puan Orang Kaya-Kaya ⁴⁰ Panglima Bukit Gantang Seri Amar Diraja (Perak Darul Ridzuan)	Toh Puan Panglima Bukit Gantang (Perak Darul Ridzuan)
Isteri Orang Kaya-Kaya Shahbandar Paduka Indera;	Y.Bhg. Toh Puan Orang Kaya-Kaya ⁴¹ Shahbandar Paduka Raja (Perak Darul Ridzuan)	Toh Puan Shahbandar (Perak Darul Ridzuan)
Isteri Orang Kaya-Kaya Setia Bijaya Diraja;	Y.Bhg. Toh Puan Orang Kaya-Kaya ⁴² Setia Bijaya Diraja (Perak Darul Ridzuan)	Toh Puan Setia (Perak Darul Ridzuan)
Isteri Orang Kaya-Kaya Seri Agar Diraja;	Y.Bhg. Toh Puan Orang Kaya-Kaya ⁴³ Seri Agar Diraja (Perak Darul Ridzuan)	Toh Puan Sagor (Perak Darul Ridzuan)
Isteri Orang Kaya-Kaya Imam Paduka Tuan	Y.Bhg. Toh Puan Orang Kaya-Kaya ⁴⁴ Imam Paduka Tuan (Perak Darul Ridzuan)	Toh Puan Imam Paduka Tuan (Perak Darul Ridzuan)
Toh Puan Orang Kaya-Kaya Mahakurnia Indera Diraja ⁴⁵	Y.Bhg. Toh Puan (Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Lya-Kaya Mahakurnia Mahakurnia Indera Diraja)	Toh Puan (Mahakurnia Indera Diraja)

⁴⁰ Jangan lama 'Ampat' seperti yang dicatat di dalam Undang-undang Tuhuh Negeri Perak Darul Ridzuan masih boleh dipakai juga.⁴¹ Gabungan kedua-dua golongan Orang Besar Empat dan Orang Besar Delapan lebih dikenali sebagai Orang Besar Negeri (Perak Darul Ridzuan).⁴² Seguktan 'O.K.' boleh diguna menggantikan perkataan 'Orang Kaya'.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia
Orang Kaya-Kaya Panglima
Bukit Gantang Seri Amar
Diraja (Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertuturan:
'Toh Puan Panglima Bukit
Gantang' pada mulanya, dan
'Toh Puan' seterusnya.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya-Kaya
Shahbandar Paduka Indera
(Perak Darul Ridzuan').
Hormatan dalam pertuturan:
'Toh Puan Shahbandar' pada
mulanya, dan 'Toh Puan'
seterusnya.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya-Kaya Setia
Bijaya Diraja (Perak Darul
Ridzuan').
Hormatan dalam pertuturan:
'Toh Puan Setia' pada mulanya,
dan 'Toh Puan' seterusnya.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya-Kaya Seri
Agar Diraja (Perak Darul
Ridzuan').
Hormatan dalam pertuturan:
'Toh Puan Sagor' pada mulanya,
dan 'Toh Puan' seterusnya.

Diperkenalkan sebagai:
Yang Amat Berbahagia Toh
Puan Orang Kaya-Kaya Imam
Paduka Tuan (Perak Darul
Ridzuan').
Hormatan dalam pertuturan:
'Toh Puan Imam Paduka Tuan'
pada mulanya, dan 'Toh Puan'
seterusnya.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berbahagia Toh
Puan (Orang Kaya-Kaya
Mahakurnia Indera Diraja').
Hormatan dalam pertuturan:
'Toh Puan'.

³⁹ Ejaan baru ‘Lapan’ juga boleh dipakai, bagaimanapun lebih digemari dipakai ialah ‘Delapan’ seperti yang dicantik di dalam Undang-undang Tadbir Negara Perak Darul Ridzuan.

⁴⁰ Singkatan ‘O.K.K.’ boleh digunakan menggantikan perkataan ‘Orang Kaya-Kaya’.

⁴¹ Beliau adalah bali kepada Allahyarham Orang Kaya-Kaya Mahakurnia Inden Diraja. Atas kemangkinan suaminya, gelaran “Orang Kaya-Kaya Mahakurnia Inden Diraja” telah dimansuhkan dan dilidisi semula gelaran pusaka ‘Orang Kaya-Kaya Seri Agar Diraja pada tahun 1987. Namun begitu, bali Allahyarham masih kekal menggunakan sandaran gelaran suaminya iaitu ‘Toh Puan Orang Kaya-Kaya Mahakurnia Inden Diraja’.

Orang Besar Enam Belas⁴²

persuratan, Orang Besar Enam Belas digayakan dengan awalan ‘Yang Dihormati’ dan diikuti dengan gelaran pusaka mereka. Untuk persuratan, kata-kata penda-huluan ialah ‘Ke majlis yang dihormati [sebutkan gelaran pusakanya] yang berada di [sebutkan alamatnya], dengan beberapa kesejahteraannya’, dan kata-kata penutup ialah ‘Sahaya yang benar’. Isteri mereka tidak diberi sebarang gelaran khas.

Toh Seri Maharaja Lela;	Y.D.H. Toh Maharaja Lela
Toh Paduka Indera;	Y.D.H. Toh Paduka Indera
Toh Maharaja Dewa;	Y.D.H. Toh Maharaja Dewa
Toh Maharaja Indera;	Y.D.H. Toh Maharaja Indera
Toh Shahbandar Ulu;	Y.D.H. Toh Shahbandar Ulu
Toh Tan Dewa Paduka;	Y.D.H. Toh Tan Dewa Paduka
Toh Paduka Setia;	Y.D.H. Toh Paduka Setia
Toh Sedewa Raja;	Y.D.H. Toh Sedewa Raja
Toh Paduka Raja;	Y.D.H. Toh Paduka Raja
Toh Perdana Indera;	Y.D.H. Toh Perdana Indera
Toh Indera Jaya;	Y.D.H. Toh Indera Jaya
Toh Seri Bijaya;	Y.D.H. Toh Seri Bijaya
Toh Seri Lela Paduka;	Y.D.H. Toh Lela Paduka
Toh Amar Seri Diraja;	Y.D.H. Toh Amar Seri Diraja
Toh Raja Diraja;	Y.D.H. Toh Raja Diraja
Toh Seri Wangsa	Y.D.H. Toh Seri Wangsa

Toh Muda Orang Besar Empat^{42&43} Dalam persuratan, gaya terasul adalah sama dengan kaedah yang dipakai kepada Orang Besar Enam Belas. Isteri mereka juga tidak mempunyai sebarang gelaran khas.

Toh Muda Orang Kaya Besar Besar Maharaja Diraja; Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya⁴⁴ Besar Maharaja Diraja (Perak Darul Ridzuan)

Toh [sebutkan gelaran pusaka dengan penulih]

Diperkenalkan sebagai:
‘Yang Dihormati Toh [sebutkan gelaran pusaka penuh mereka]
Hormatan dalam pertutusan
‘Toh’.

Toh Muda Orang Kaya Temenggong Paduka Raja Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya⁴⁴ Temenggong Paduka Raja (Perak Darul Ridzuan)

Toh Muda Besar Maharaja Diraja

Diperkenalkan sebagai:
‘Yang Dihormati Toh Muda
Orang Kaya Besar Maharaja
Diraja (Perak Darul Ridzuan)
Hormatan dalam pertutusan
‘Toh Muda Besar Maharaja
Diraja’ pada mulanya, dan
‘Toh Muda’ selepasnya.

Toh Muda Orang Kaya Menteri Paduka Tuan; Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya⁴⁴ Menteri Paduka Tuan (Perak Darul Ridzuan)

Toh Muda Temenggong

Diperkenalkan sebagai:
‘Yang Dihormati Toh Muda
Orang Kaya Temenggong
Paduka Raja (Perak Darul Ridzuan)
Hormatan dalam pertutusan
‘Toh Muda Temenggong’
pada mulanya, dan ‘Toh Muda’
selepasnya.

Toh Muda Orang Besar Delapan^{42&45}

Dalam persuratan, gaya terasul adalah sama dengan kaedah yang dipakai kepada Orang Besar Enam Belas. Isteri mereka juga tidak mempunyai sebarang gelaran khas.

Toh Muda Menteri

Diperkenalkan sebagai:
‘Yang Dihormati Toh Muda
Orang Kaya Menteri Paduka
Tuan (Perak Darul Ridzuan)
Hormatan dalam pertutusan
‘Toh Muda Menteri’ pada
mulanya, dan ‘Toh Muda’
selepasnya.

<i>Jegeri</i>	Toh Muda Orang Kaya-Kaya Laksamana Raja Mahkota;	Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Laksamana Raja Mahkota (Perak Darul Ridzuan)	Toh Muda Laksamana	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati Toh Muda Orang Kaya-Kaya Laksamana Raja Mahkota (Perak Darul Ridzuan)'.
<i>zuria urham</i>				<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Toh Muda Laksamana' pada mulanya, dan 'Toh Muda' selepasnya.
<i>utukan reka]</i>	Toh Muda Orang Kaya-Kaya Seri Adika Raja Shahbandar Muda;	Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Seri Adika Raja Shahbandar Muda (Perak Darul Ridzuan)	Toh Muda Seri Adika Raja	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati Toh Muda Orang Kaya-Kaya Seri Adika Raja Shahbandar Muda (Perak Darul Ridzuan)'.
<i>n:</i>				<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Toh Muda Seri Adika Raja' pada mulanya, dan 'Toh Muda' selepasnya.
<i>Muda raja dzuan) ran: araja ian . .</i>	Toh Muda Orang Kaya-Kaya Panglima Kinta Seri Amar Bangsa Diraja	Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Panglima Kinta Seri Amar Bangsa Diraja Perak Darul Ridzuan)	Toh Muda Panglima Kinta	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati Toh Muda Kaya-Kaya Panglima Kinta Seri Amar Bangsa Diraja (Perak Darul Ridzuan)'.
<i>Muda ong arul . . inan: ng' h</i>	Toh Muda Orang Kaya-Kaya Panglima Bukit Gantang Seri Amar Diraja	Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Panglima Bukit Gantang Seri Amar Diraja Perak Darul Ridzuan)	Toh Muda Panglima Bukit Gantang	<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Toh Muda Panglima Kinta' pada mulanya, dan 'Toh Muda' selepasnya.
<i>Muda Paduka idzuan) seun: pada uda'</i>	Toh Muda Orang Kaya-Kaya Shahbandar Paduka Indera	Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Shahbandar Paduka Indera (Perak Darul Ridzuan)	Toh Muda Shahbandar	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati Toh Muda Orang Kaya-Kaya Shahbandar Paduka Indera (Perak Darul Ridzuan)'.
<i>Muda Paduka idzuan) seun: pada uda'</i>	Toh Muda Orang Kaya-Kaya Setia Bijaya	Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Setia Bijaya Diraja (Perak Darul Ridzuan)	Toh Muda Setia Bijaya Diraja	<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Toh Muda Shahbandar' pada mulanya, dan 'Toh Muda' selepasnya.
<i>Muda Paduka idzuan) seun: pada uda'</i>	Toh Muda Orang Kaya-Kaya Seri Agar	Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Seri Agar Diraja (Perak Darul Ridzuan)	Toh Muda Sagor	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati Toh Muda Orang Kaya-Kaya Seri Agar Diraja (Perak Darul Ridzuan)'.
<i>Muda Paduka idzuan) seun: pada uda'</i>	Toh Muda Orang Kaya-Kaya Seri Agar	Y.D.H. Toh Muda Orang Kaya-Kaya ⁴⁶ Seri Agar Diraja (Perak Darul Ridzuan)	Toh Muda Sagor	<i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Toh Muda Setia Bijaya Diraja' pada mulanya, dan 'Toh Muda' selepasnya.

Orang Besar Tiga Puluh Dua⁴²	Dalam persuratan, mereka digayakan dengan awalan 'Yang Dihormati' dan diikuti dengan gelaran pusaka mereka. Cara surat-menyerat adalah serupa kepada Orang Besar Enam Belas di atas. Isteri kepada suami yang bergelar dalam kategori ini tidak dikurniakan apa-apa gelaran khas, demikian pula suami yang beristerikan seorang Orang Besar Tiga Puluh Dua.	Tok [sebutkan gelaran pusaka dengan penuh]	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati' Tok [sebutkan gelaran pusaka penuh mereka] Hormatan dalam pertuturan: 'Tok'.
Toh Tan Dewa Sakti;	Y.D.H. Toh Tan Dewa Sakti.		
Toh Kamar Lela;	Y.D.H. Toh Kamar Lela		
Toh Seri Indera Lela;	Y.D.H. Toh Seri Indera Lela		
Toh Sakna Bongsu;	Y.D.H. Toh Sakna Bongsu		
Toh Tan Dewa Raja;	Y.D.H. Toh Tan Dewa Raja		
Toh Rakna Sakti;	Y.D.H. Toh Rakna Sakti		
Toh Purba Diraja;	Y.D.H. Toh Purba Diraja		
Toh Jana Pahlawan;	Y.D.H. Toh Jana Pahlawan		
Toh Sa Indera Lela;	Y.D.H. Toh Sa Indera Lela		
Toh Bahagia Negara;	Y.D.H. Toh Bahagia Negara		
Toh Amar Pahlawan;	Y.D.H. Toh Amar Pahlawan		
Toh Mangku Diraja;	Y.D.H. Toh Mangku Diraja		
Toh Dewa Mahkota;	Y.D.H. Toh Dewa Mahkota		
Toh Sakna Menteri;	Y.D.H. Toh Sakna Menteri		
Toh Demang Perwira;	Y.D.H. Toh Demang Perwira		
Toh Indera Wangsa;	Y.D.H. Toh Indera Wangsa		
Toh Mekong;	Y.D.H. Toh Mekong		
Toh Lela Indera;	Y.D.H. Toh Lela Indera		
Toh Mahkota Lela;	Y.D.H. Toh Mahkota Lela		
Toh Amar Diwangsa;	Y.D.H. Toh Amar Diwangsa		
Toh Pekerman Wati⁴³;	Y.D.H. Toh Pekerman Wati		
Toh Johan Pahlawan;	Y.D.H. Toh Johan Pahlawan		
Toh Pendeka Sakti;	Y.D.H. Toh Pendeka Sakti		
Toh Kelana Perkasa;	Y.D.H. Toh Kelana Perkasa		
Toh Kelana Diraja;	Y.D.H. Toh Kelana Diraja		
Toh Kohor Alam;	Y.D.H. Toh Kohor Alam		
Toh Sukar Dilawan;	Y.D.H. Toh Sukar Dilawan		
Toh Pendekar Alam;	Y.D.H. Toh Pendekar Alam		
Toh Bijaya Wati⁴⁴;	Y.D.H. Toh Bijaya Wati		
Toh Puspha Wati⁴⁵;	Y.D.H. Toh Puspha Wati		
Toh Bahtera Diraja;	Y.D.H. Toh Bahtera Diraja		
Toh Suri Wati⁴⁶	Y.D.H. Toh Suri Wati		
⁴² Gabungan ketiga-tiga golongan Orang Besar Enam Belas, Toh Muda Orang Besar Empat, Toh Muda Orang Besar Delapan dan Orang Besar Tiga Puluh Ichih dikenali sebagai Orang Besar Perak (Danil Ridzuan).			
⁴³ Tiada gelaran Toh Muda Orang Kaya Bendahara Seri Mahajana.			
⁴⁴ Singkatan 'O.K.' boleh diguna menggantikan perkataan 'Orang Kaya'.			
⁴⁵ Tiada gelaran Toh Muda Orang Kaya-Kaya Imam Paduka Tuian.			
⁴⁶ Singkatan 'O.K.K.' boleh diguna menggantikan perkataan 'Orang Kaya- Kaya'.			
⁴⁷ Gelaran ini dikurniakan kepada kaum wanita.			
Gelaran-gelaran Pegawai Istana (Perak Darul Ridzuan)	Dalam persuratan, mereka digayakan dengan awalan 'Yang Dihormati' dan diikuti dengan gelaran pusaka mereka, melainkan Raja Cik Muda Awalan bagi Raja Cik Muda iaitu 'Yang Mulia', dan beliau dirujukkan sebagai Tok Pawang Diraja dalam pertuturan. Cara surat-menyerat adalah serupa kepada Orang Besar Enam Belas di atas. Isteri mereka tidak mempunyai sebarang gelaran khas.	Tok [sebutkan gelaran pusaka dengan penuh]	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Dihormati' [sebutkan gelaran pusaka penuh mereka] Hormatan dalam pertuturan: 'Tok'.
Panglima Besar;	Y.D.H. Panglima Besar		
Panglima Perang Kanan;	Y.D.H. Panglima Perang Kanan		
Panglima Perang Kiri;	Y.D.H. Panglima Perang Kiri		
Panglima Dalam;	Y.D.H. Panglima Dalam		
Panglima Muda	Y.D.H. Panglima Muda		
Raja Cik Muda	Y.M. Raja Cik Muda	Tok Pawang Diraja	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Mulia Raja Cik Muda' Hormatan dalam pertuturan: 'Tok Pawang Diraja' pada mulanya, dan 'Engku' seterusnya.

**ORANG-ORANG
BESAR JAJAHAN**

Mengikut Undang-undang Tubuh Negeri Perak Darul Ridzuan, Paduka Seri Sultan atas nasihat Dewan Negara Perak boleh dilantik seisia yang menyandang gelaran Raja-raja Yang Bergelar, Orang Besar Negeri, Orang Belas Enam Belas dan Toh Muda Orang Besar Negeri menjadi seorang Orang Besar Jajahan (yang lebih dikenali sebagai 'O.B.J'). Di Negeri Perak Darul Ridzuan, terdapat sembilan Orang Besar Jajahan, iaitu seorang di sebuah daerah. Dalam persuratan, mereka boleh digayakan mengikut jawatannya mahupun gelaran pusaka mereka, misalnya jika seorang Raja Yang Bergelar, maka penghormatan 'Yang Amat Mulia' dan sekiranya seorang Orang Besar-Besar penghormatan awalan 'Yang Amat Berbahagia', 'Yang Berbahagia' atau 'Yang Dihormati'. Ketepatannya, kaedah penghormatan dalam persuratan kepada seorang Orang Besar Jajahan atas jawatannya ialah 'Yang Berbahagia (Dato') Orang Besar Jajahan [diikuti dengan nama daerah yang diajahnnya]'. Kaedah surat-menyerat adalah hampir sama dengan surat yang ditujukan kepada Orang Besar Ampat di atas.

Y.Bhg. Orang Besar Jajahan[diikuti nama Dato' Orang Besar Jajahan
Daerah yang diajahnnya]

Dipersembahkan sebagai:
'Yang Berbahagia Orang Besar Jajahan [diikuti dengan nama daerahnya]', atau atas gelaran pusakanya.

Hormatan dalam pertuturan:
'Dato' Orang Besar Jajahan' pada mulanya, dan 'Dato'' seterusnya, ataupun dimulikan mengikut gelaran pusakanya.

**Ahli-ahli Dewan
Negara Perak
(Darul Ridzuan)**

Dewan Negara Perak ini terdiri daripada Paduka Seri Sultan Perak, Bakal-bakal Sultan, Raja Kecil Besar, Menteri Besar, Mufti Kerajaan Negeri, Orang Besar Negeri sebagai ahli-ahli rasmi dan sebelas ahli bukan rasmi. Maka yang demikian, gaya perbahasan dan kaedah menyurat mengikut cara-cara tertentu yang telah diperbicarakan di atas. Untuk ahli-ahli yang bukan rasmi, mereka dimulikan dengan 'Yang Dihormati [diikuti dengan gelaran datrah kebesaran dan namanya]'.

PERLIS INDERA KAYANGAN

Dato'-Dato' Bergelar Cara surat-menyerat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Orang Besar Empat Perak Darul Ridzuan. Isteri kepada Dato' Bergelar, digelar sebagai 'Yang Berbahagia Datin [diikuti nama penuhnya]'. Dalam pertuturan, mereka dihormatkan sebagai 'Datin [diikuti dengan namanya]'.
Y.Bhg. Dato' Indera Dewa; Dato' Indera Dewa

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Dato'
'Indera Dewa'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Dato' Indera Dewa' pada mulanya, dan seterusnya 'Dato'
'Indera' atau 'Dato' sahaja.

Dato' Indera Pahlawan; Y.Bhg. Dato' Indera Pahlawan

Dato' Indera Pahlawan

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Dato'
'Indera Pahlawan'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Dato' Indera Pahlawan' pada mulanya, dan seterusnya 'Dato'
'Indera' atau 'Dato' sahaja.

Dato' Indera Perkasa; Y.Bhg. Dato' Indera Perkasa

Dato' Indera Perkasa

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Dato'
'Indera Perkasa'.
Hormatan dalam pertuturu-

:
butkan
i mereka'
turun:
'pada
'

'
i;
ak Muda'
uturan:
'pada
'

115

Ahli-ahli Majlis Kerabat-kerabat Diraja (Perlis Indera Kayangan) Majlis Kerabat-kerabat Diraja ini terdiri daripada Raja Perlis, Raja Muda Perlis dan beberapa orang pembesar negeri termasuk Kerabat-kerabat Diraja Yang Bergelar. Maka yang demikian, gaya perbahasan dan kaedah menyurat mengikut cara-cara tertentu yang telah diperbicarakan di atas.

SELANGOR DARUL EHSAN

Orang Besar Daerah Cara bersurat ialah: 'Ke hadapan majlis [sebutkan awalan penghormatan dan gelaran pusaka mereka] dengan beroleh selamat dan kesejahteraannya'. Dan, gaya mengakhiri surat ialah 'Adalah sahaya dengan hormatnya yang benar'.

Orang Kaya Tok Engku Maha Bijaya Hulu Langat Y.Bhg. Orang Kaya Tok Engku Maha Bijaya Hulu Langat (Selangor Darul Ehsan) Tok Engku atau Tok Orang Besar Daerah (Hulu Langat)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Orang Ke Dato' Engku Maha Bijaya Hulu Langat (Selangor Darul Ehsan).
Hormatan dalam pertutuan: 'Dato' Engku Hulu Langat pada mulanya, dan 'Dato' Engku' atau 'Dato' Orang Besar Daerah' seterusnya.

Orang Kaya Tok Engku Y.Bhg. Orang Kaya Tok Engku Maha Bijaya Maha Bijaya Kelang; Kelang (Selangor Darul Ehsan) Tok Engku atau Tok Orang Besar Daerah (Kelang)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Orang Ke Dato' Engku Maha Bijaya Kelang (Selangor Darul Ehsan).
Hormatan dalam pertutuan: 'Dato' Engku Kelang' pada mulanya, dan 'Dato' Engku' atau 'Dato' Orang Besar Daerah' seterusnya.

Penggawa Permatang Paduka Maha Bijaya Kuala Selangor; Y.Bhg. Penggawa Permatang Paduka Maha Bijaya Kuala Selangor (Selangor Darul Ehsan) Tok Penggawa atau Tok Orang Besar Daerah Kuala Selangor

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Penggawa Permatang Paduka Maha Bijaya Kuala Selangor (Selangor Darul Ehsan)'.
Hormatan dalam pertutuan: 'Dato' Penggawa Kuala Selangor pada mulanya, dan 'Dato' Penggawa' atau 'Dato' Orang Besar Daerah' seterusnya.

Orang Kaya Maha Bijaya Hulu Selangor; Hulu Selangor (Selangor Darul Ehsan) Tok Kaya Bijaya atau Tok Orang Besar Daerah (Hulu Selangor)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Orang Ke Maha Bijaya Hulu Selangor (Selangor Darul Ehsan).
Hormatan dalam pertutuan: 'Dato' Kaya Hulu Selangor pada mulanya, dan 'Dato' atau 'Dato' Orang Besar Daerah' seterusnya.

Penggawa Permatang Paduka Maha Bijaya Kuala Selangor; Y.Bhg. Penggawa Muda Paduka Maha Bijaya Kuala Langat (Selangor Darul Ehsan)

Tok Penggawa atau Tok Orang Besar Daerah Kuala Langat)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Penggawa Muda Paduka Maha Bijaya Kuala Langat (Selangor Darul Ehsan)'.
Hormatan dalam pertutuan: 'Dato' Penggawa Kuala Langat pada mulanya, dan 'Dato' Penggawa' atau 'Dato' Orang Besar Daerah' seterusnya.

Orang Kaya Maha Bijaya Gombak;	Y.Bhg. Orang Kaya Maha Bijaya Gombak (Selangor Darul Ehsan)	Tok Kaya Bijaya atau Tok Orang Besar Daerah (Gombak)	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Berbahagia Orang Kaya Maha Bijaya Gombak (Selangor Darul Ehsan)’. Hormatan dalam pertuturan: ‘Dato’ Kaya Gombak’ pada mulanya, dan ‘Dato’ Kaya’ atau ‘Dato’ Orang Besar Daerah’ seterusnya.
Orang Kaya Maha Bijaya Petaling	Y.Bhg. Orang Kaya Maha Bijaya Petaling (Selangor Darul Ehsan)	Tok Kaya Bijaya atau Tok Orang Besar Daerah (Petaling)	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Berbahagia Orang Kaya Maha Bijaya Petaling (Selangor Darul Ehsan)’. Hormatan dalam pertuturan: ‘Dato’ Kaya Petaling’ pada mulanya, dan ‘Dato’ Kaya’ atau ‘Dato’ Orang Besar Daerah’ seterusnya.
Orang Kaya Maha Bijaya Sabak Bernam;	Y.Bhg. Orang Kaya Maha Bijaya Sabak Bernam (Selangor Darul Ehsan)	Tok Kaya Bijaya atau Tok Orang Besar Daerah (Sabak Bernam)	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Berbahagia Orang Kaya Maha Bijaya Sabak Bernam (Selangor Darul Ehsan)’. Hormatan dalam pertuturan: ‘Dato’ Kaya Sabak Bernam’ pada mulanya, dan ‘Dato’ Kaya’ atau ‘Dato’ Orang Besar Daerah’ seterusnya.
Orang Kaya Maha Bijaya Sepang	Y.Bhg. Orang Kaya Maha Bijaya Sepang (Selangor Darul Ehsan)	Tok Kaya Bijaya atau Tok Orang Besar Daerah (Sepang)	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Berbahagia Orang Kaya Maha Bijaya Sepang (Selangor Darul Ehsan)’. Hormatan dalam pertuturan: ‘Dato’ Kaya Sepang’ pada mulanya, dan ‘Dato’ Kaya’ atau ‘Dato’ Orang Besar Daerah’ seterusnya.
Pengawai Istana	Cara menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Orang Besar Empat Perak Darul Ridzuan.	Tok Panglima Perang Kiri Sedia Diraja	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Berbahagia Tok Panglima Perang Kiri Sedia Diraja (Selangor Darul Ehsan)’. Hormatan dalam pertuturan: ‘Tok Panglima Perang Kiri’ pada mulanya, dan ‘Tok’ atau ‘Panglima’ atau ‘Tok’ seterusnya.
Panglima Perang Kiri Sedia Diraja;	Y.Bhg. Panglima Perang Kiri Sedia Diraja	Tok Panglima Perang Kiri	
Panglima Perang Kanan Aman Diraja;	Y.Bhg. Panglima Perang Kanan Aman Diraja	Tok Panglima Perang Kanan	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Berbahagia Tok Panglima Perang Kanan Aman Diraja (Selangor Darul Ehsan)’. Hormatan dalam pertuturan: ‘Tok Panglima Perang Kanan’ pada mulanya, dan ‘Tok Panglima’ atau ‘Tok’ seterusnya.
Penghulu Dalam;	Y.Bhg. Penghulu Dalam	Tok Penghulu Dalam	Diperkenalkan sebagai: ‘Yang Berbahagia Tok Penghulu Dalam (Selangor Darul Ehsan)’. Hormatan dalam pertuturan:

Penghulu Balai;	Y.Bhg. Penghulu Balai	Tok Penghulu Balai	'Tok Penghulu Dalam' pada mulanya, dan 'Tok Penghulu atau 'Tok' seterusnya. <i>Diperkenalkan sebagai:</i> 'Yang Berbahagia Tok Penghulu Balai (Selangor Darul Ehsan) Hormatan dalam pertutuan: 'Tok Penghulu Balai' pada mulanya, dan 'Tok Penghulu atau 'Tok' seterusnya.
Penghulu Luar;	Y.Bhg. Penghulu Luar	Tok Penghulu Luar	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> 'Yang Berbahagia Tok Penghulu Luar (Selangor Darul Ehsan) Hormatan dalam pertutuan: 'Tok Penghulu Luar' pada mulanya, dan 'Tok Panglima atau 'Tok' seterusnya.
Bentara Kiri;	Y.Bhg. Bentara Kiri	Tok Bentara Kiri	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> 'Yang Berbahagia Tok Bentara Kiri (Selangor Darul Ehsan) Hormatan dalam pertutuan: 'Tok Bentara Kiri' pada mulanya, dan 'Tok Bentara' atau 'Tok' seterusnya.
Bentara Kanan	Y.Bhg. Bentara Kanan	Tok Bentara Kanan	<i>Diperkenalkan sebagai:</i> 'Yang Berbahagia Tok Bentara Kanan (Selangor Darul Ehsan) Hormatan dalam pertutuan: 'Tok Bentara Kanan' pada mulanya, dan 'Tok Bentara' atau 'Tok' seterusnya.
Ahli-ahli Dewan Diraja Dewan Diraja ini terdiri daripada Sultan Selangor, Raja Muda dan beberapa (Negeri Selangor Darul Ehsan) orang pembesar negeri termasuk Orang Besar Daerah. Maka yang demikian, gaya perbahasaan dan kaedah menyurat mengikut cara-cara tertentu yang telah diperbicarakan di atas.			

TERENGGANU DARUL IMAN

Orang Besar Negeri	Gelaran Orang Besar Negeri (Terengganu Darul Iman) boleh juga dikurniakan kepada kaum wanita. Gaya penghadapan surat: 'Ke majlis Yang Berbahagia [sebutkan gelaran pusaka yang berkenaan] yang berada di [sebutkan alamat kediamannya] dengan beberapa kesejahteraannya'. Penutup surat: 'Sahaya dengan hormatnya yang benar'. Gaya persuratan untuk isteri adalah hampir sama dengan suaminya, beliau digayakan sebagai 'Yang Berbahagia Datin [diikuti dengan gelaran suaminya]. Tetapi suami kepada seorang isteri yang bergelar Orang Besar Negeri tidak mempunyai sebarang penghormatan khas.		
Kamal Wangsa; Andika Indera; Setia Jaya; Perba Diraja; Rakna Bijaya; Seri Nela ⁶⁵ ; Sri Setia Diraja; Dewa Bakti; Kurnia Jasa; Bijaya Diraja; Setia Bakti;	Y.Bhg. Dato' [sebutkan gelaran pusaka yang berkenaan]	Dato' [sebutkan gelaran pusaka yang berkenaan]	Bagi lelaki yang bergelar <i>Diperkenalkan sebagai:</i> 'Yang Berbahagia Dato' [sebutkan gelaran pusaka] <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Dato' [sebutkan gelaran pusakanya]' pada mulanya, dan 'Dato' Sri' seterusnya. <i>Bagi isteri Orang Besar Negeri:</i> <i>Diperkenalkan sebagai:</i>

da
lu'
ghulu
an').
:
du'
ghulu
an').
:
na'

ntara
an').
:
a'

Ahli-ahli Jemaah
Pangkuhan Negeri
(Terengganu Darul
Iman)

MELAKA

Datuk Penghulu
Naning

Orang Besar Empat

Datuk Seri Maharaja;

Datuk Lela Maharaja;

Datuk Menteri
Penghulu;

Senara Bakti;
Lela Bakti;
Indera Pahlawan;
Wira Jaya;
Lela Jasa;
Bentara Dalam;
Bentara Setia;
Perwira Negara;
Setia Wangsa;
Bentara Luar;
Setia Bakti;
Jaya Pati;
Lela Guru;
Kaya Jasa

⁸Gelaran ini dikurniakan kepada kaum wanita.

Jemaah Pangkuhan Negeri ini terdiri daripada Al-Sultan Terengganu, Yang di-Pertuan Muda dan beberapa orang pembesar negeri. Maka yang demikian, gaya perbahasaan dan kaedah menyurat mengikur mengikut cara-cara tertentu yang telah diperbicarakan di atas.

'Ke hadapan majlis Yang Amat Mulia Datuk Penghulu Naning, [sebutkan gelaran pusakanya diikuti dengan nama dan bintang-bintangnya] dengan kesejahteraannya yang berada di [sebutkan alamatnya]'. Dan, surat diakhiri dengan 'Saya yang benar'. Y.A.M. Datuk Penghulu Naning (Melaka) Datuk Penghulu Naning

Peraturan persuratan adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Datuk Penghulu Naning di atas.

Y.Bhg. Datuk Seri Maharaja (Naning, Melaka) Datuk Seri Maharaja (Naning)

Y.Bhg. Datuk Lela Maharaja (Naning, Melaka)

Datuk Lela Maharaja (Naning)

Y.Bhg. Datuk Menteri Penghulu (Naning, Melaka)

Datuk Menteri Penghulu (Naning)

'Yang Berbahagia Datin [sebutkan gelaran pusakanya]'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Datin [sebutkan gelaran pusaka suaminya]'.
Bagi wanita yang bergelar Orang Besar Negeri:

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia To' Puan [sebutkan gelaran pusakanya]'.
Hormatan dalam pertuturan:
'To' Puan [sebutkan gelaran pusakanya]' pada mulanya, dan 'To' Puan' seterusnya.
Bagi suami yang isterinya bergelar Orang Besar Negeri:

Tiada membawa gelaran khas, dan dihormatnya mengikur gelaran yang disandangnya mahupun namanya jika beliau tidak mempunyai apa-apa gelaran.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Mulia Datuk Penghulu Naning (Melaka)'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Datuk Penghulu Naning' pada mulanya, dan 'Datuk Penghulu' seterusnya.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Datuk Seri Maharaja (Naning, Melaka)'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Datuk Seri Maharaja (Naning)' pada mulanya, dan 'Datuk Seri' seterusnya.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Datuk Lela Maharaja (Naning, Melaka)'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Datuk Lela Maharaja (Naning)' pada mulanya, dan 'Datuk Lela' seterusnya.
Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Datuk Menteri Penghulu (Naning, Melaka)'.

Hormatan dalam pertuturan:

Datuk Shahbandar; Y.Bhg. Datuk Shahbandar (Naning, Melaka) Datuk Shahbandar (Naning)

'Datuk Menteri Penghulu (Naning)' pada mulanya, dan 'Datuk Menteri' seterusnya.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Darul Shahbandar (Naning, Melaka)
Hormatan dalam pertutusan,
'Datuk Shahbandar (Naning)' pada mulanya, dan 'Danuk' seterusnya.

DARJAH KEBESARAN	HURUF RINGKASAN	PENERIMA LELAKI	ISTERI PENERIMA	PENERIMA WANITA	HORMAT DALAM PERTUTURAN
------------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	-------------------------

GELARAN KEHORMATAN BAGI MEREKA YANG TELAH DIKURNIAKAN DARJAH KEBESARAN

Di bawah ini ialah senarai darjah-darjah kebesaran yang akan membawa gelaran khas kepada penerima dan isteri. Akan tetapi jika penerima itu seorang wanita beliau akan bergelar khas yang biasanya sama dengan gelaran yang diberikan kepada penerima lelaki. Manakala suami kepada isteri yang bergelar tidak mempunyai apa-apa gelaran khas. Untuk rujukan yang lebih mudah, senari ini mengandungi nama-nama darjah kebesaran dan gelaran penerima lelaki serta isteri dan juga kaum wanita yang dianggerahkan. Awalan-awalan seperti 'Yang Amat Berbahagia' diringkaskan kepada 'Y.A.Bhg.', 'Yang Berbahagia' kepada 'Y.Bhg.', Yang Amat Dihormati kepada 'Y.A.D.', Yang Dihormati kepada 'Y.Dh.', dan 'Yang Hormat' kepada 'Y.H.' di depan setiap gelaran kerana terdapat banyak perbezaan antaranya. Pendahuluan surat kepada mereka ialah: 'Ke hadra al-mukarram Yang Amat Berbahagia Tun/Dato'/Dato' Seri/Datuk Patinggi' (atau 'Yang Berbahagia Tan Sri/Dato'/Datuk/Datin Paduka') [sebutkan nama penuh dan segala bintang kehormatannya] dengan selamat kesejahteraannya, yang berada di [sebutkan alamat persuratannya]. Surat lazimnya ditutup dengan: 'Saya yang benar'.

Dalam perbualan, awalan-awalan penghormatan 'Yang Amat Berbahagia' dan 'Yang Berbahagia' tidak dipakai bersama, hanya gelaran kehormatan sahaja digunakan. Dalam penggalan rasmi, awalan penghormatan, gelaran kehormatan dan nama penuh disebutkan semua sekali. Bagi penerima-penerima yang mempunyai beberapa darjah kebesaran, gelaran kehormatan yang tertinggi sahaja disebutkan, walaupun mungkin terdapat seorang dua yang memakai semua gelaran kehormatannya menurut keutamaan gelaran-gelaran tersebut. Jika penerima itu zuriat Raja, maka gelaran kehormatan akan diambilhukah selepas gelaran dirajanya, contohnya Raja (Dato' Seri) Abdul Rahman bin Raja Abdul Razak. Jika penerima diraja kebesaran seorang ahli Parlimen dan ahli Dewan Undangan Negeri, maka awalan 'Yang Amat Berhormat' atau 'Yang Berhormat' akan digunakan dan bukan 'Yang Amat Berbahagia' mahupun 'Yang Berbahagia'. Misalnya, 'Yang Amat Berhormat Tan Sri Abdul Rahman bin Dato' Abdul Razak, Perdana Menteri Malaysia'.

Darjah-darjah kebesaran yang didahului dengan tanda * merupakan darjah ini telah berhenti dikurniakan atas sebab-sebab tertentu.

DARJAH KEBESARAN PERINGKAT PERSEKUTUAN

Seri Maharaja Mangku Negara (Kelas Pertama)	S.M.N.	Y.A.Bhg. Tun	Y.A.Bhg. Toh Puan	Y.A.Bhg. Tun	Tun/Toh Puan/Tun
Seri Setia Mahkota (Kelas Pertama)	S.S.M.	Y.A.Bhg. Tun	Y.A.Bhg. Toh Puan	Y.A.Bhg. Tun	Tun/Toh Puan/Tun
Panglima Mangku Negara (Kelas Kedua)	P.M.N.	Y.Bhg. Tan Sri	Y.Bhg. Puan Sri	Y.Bhg. Tan Sri	Tan Sri/Puan Sri/Tan Sri
Panglima Setia Mahkota (Kelas Kedua)	P.S.M.	Y.Bhg. Tan Sri	Y.Bhg. Puan Sri	Y.Bhg. Tan Sri	Tan Sri/Puan Sri/Tan Sri
Panglima Jasa Negara (Kelas Pertama)	P.J.N.	Y.Bhg. Datuk	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datuk	Datuk/Datin/Datuk
Panglima Setia Diraja (Kelas Pertama)	P.S.D.	Y.Bhg. Datuk	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datuk	Datuk/Datin/Datuk

DARJAH KEBESARAN BAGI NEGERI-NEGERI BERAJA**JOHOR DARUL TAKZIM**

Dato' Sri Paduka Mahkota Johor (Kelas Pertama)	S.P.M.J.	Y.A.D. Dato'	Y.A.D. Datin	Y.A.D. Datin Paduka	Dato'/Datin/Datin Paduka
*Dato' Sri Setia Sultan Ismail Johor (Kelas Pertama)	S.S.I.J.	Y.A.D. Dato'	Y.A.D. Datin	Y.A.D. Datin Paduka	Dato'/Datin/Datin Paduka
Dato' Paduka Mahkota Johor (Kelas Kedua)	D.P.M.J.	Y.Dh. Dato'	Y.Dh. Datin	Y.Dh. Datin Paduka	Dato'/Datin/Datin Paduka

*Dato' Setia Sultan Ismail Johor (Kelas Kedua)	D.S.I.J.	Y.Dh. Dato'	Y.Dh. Datin	Y.Dh. Datin Paduka	Dato'/Datin/Datin Paduka
--	----------	-------------	-------------	--------------------	--------------------------

KEDAH DARUL AMAN

Seri Paduka Mahkota Kedah (Kelas Pertama)	S.P.M.K.	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Y.A.Bhg. Datin Seri	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Dato'Seri/Datin Seri/Dat Seri
Seri Setia Diraja Kedah (Kelas Pertama)	S.S.D.K.	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Y.A.Bhg. Datin Seri	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Dato'Seri/Datin Seri/Dat Seri
Dato' Paduka Seri Paduka Setia Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah (Kelas Pertama)	D.H.M.S.	Y.Bhg. Dato' Paduka	Y.Bhg. Datin Paduka	Y.Bhg. Dato' Paduka	Dato' Paduka/Datin Paduka/Dato' Paduka
Dato' Gemilang Seri Mahkota Kedah (Kelas Pertama)	D.G.M.K.	Y.Bhg. Dato'Wira	Y.Bhg. Datin Wira	Y.Bhg. Dato'Wira	Dato'Wira/Datin Wira/Dato'Wira
Dato' Paduka Mahkota Kedah (Kelas Kedua)	D.P.M.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Setia Diraja Kedah (Kelas Kedua)	D.S.D.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'

KELANTAN DARUL NAIM

Sri Paduka Mahkota Kelantan (Kelas Pertama)	S.P.M.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Sri Paduka Jiwa Mahkota Kelantan (Kelas Pertama)	S.J.M.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Sri Paduka Setia Mahkota Kelantan (Kelas Pertama)	S.P.S.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Sri Paduka Kesatria Mahkota Kelantan (Kelas Pertama)	S.P.K.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Paduka Mahkota Kelantan (Kelas Kedua)	D.P.M.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Paduka Jiwa Mahkota Kelantan (Kelas Kedua)	D.J.M.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Paduka Setia Mahkota Kelantan (Kelas Kedua)	D.P.S.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Paduka Kesatria Mahkota Kelantan (Kelas Kedua)	D.P.K.K.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'

NEGERI SEMBILAN DARUL KHUSUS

Seri Paduka Tuanku Jaafar (Kelas Pertama)	S.P.T.J.	Y.A.Bhg. Dato' Seri Utama	Y.A.Bhg. Datin Seri Utama	Y.A.Bhg. Dato' Seri Utama	Dato' Seri Utama/Datin Seri Utama/Dato' Seri Utama
*Darjah Tertinggi Negeri Sembilan	D.T.N.S.	Y.A.Bhg. Dato'	Y.A.Bhg. Tok Puan	Tiada dikurnikan kepada kaum wanita	Dato'/Tok Puan/Dato'
Seri Paduka Negeri Sembilan (Kelas Pertama)	S.P.N.S.	Y.A.Bhg. Dato' Seri Utama	Y.A.Bhg. Datin Seri Utama	Y.A.Bhg. Dato' Seri Utama	Dato' Seri Utama/Datin Seri Utama/Dato' Seri Utama
Dato' Setia Negeri Sembilan (Kelas Kedua)	D.S.N.S.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Paduka Tuanku Jaafar (Kelas Kedua)	D.P.T.J.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'

PAHANG DARUL MAKMUR

Sri Sultan Ahmad Shah Pahang (Kelas Pertama)	S.S.A.P.	Y.H. Dato' Sri	Y.Bhg. Datin Sri	Y.H. Dato' Sri	Dato'Sri/Datin Sri/Dato' Sri
Sri Indera Mahkota Pahang (Kelas Pertama)	S.I.M.P.	Y.H. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.H. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Sultan Ahmad Shah Pahang (Kelas Kedua)	D.S.A.P.	Y.H. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.H. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Indera Mahkota Pahang (Kelas Kedua)	D.I.M.P.	Y.H. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.H. Dato'	Dato'/Datin/Dato'

PERAK DARUL RIDZUAN

Seri Setia Sultan Azlan Shah (Perak)	S.P.S.A.	Y.A.Bhg. Dato' Seri Diraja	Y.A.Bhg. Datin Seri Diraja	Y.A.Bhg. Dato' Seri Diraja	Dato' Seri Diraja/Datin Seri Diraja/Dato' Seri Diraja
Seri Paduka Cura Si Manja Kini (Kelas Kedua)	S.P.C.M.	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Y.A.Bhg. Datin Seri	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Dato'Seri/Datin Seri/Dato' Seri
Seri Panglima Taming Sari (Kelas Pertama)	S.P.T.S.	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Y.A.Bhg. Datin Seri	Y.A.Bhg. Dato' Seri Panglima	Dato' Seri Panglima/Datin Panglima Seri/Dato' Seri Panglima
Seri Paduka Mahkota Perak (Kelas Pertama)	S.P.M.P.	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Y.A.Bhg. Datin Seri	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Dato'Seri/Datin Seri/Dato' Seri
Dato' Paduka Cura Si Manja Kini (Kelas Kedua)	D.P.C.M.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
Dato' Pahlawan Taming Sari	D.P.T.S.	Y.Bhg. Dato' Pahlawan	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato' Pahlawan	Dato' Pahlawan/Datin/ Dato' Pahlawan

(Kelas Kedua)

Dato' Paduka Mahkota Perak (Kelas Kedua)	D.P.M.P.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
---	----------	--------------	--------------	--------------	-------------------

PERLIS INDERA KAYANGAN

*Seri Setia Tuanku Syed Putra Jamallulail (Kelas Pertama)	S.S.P.J.	Y.A.Bhg. Dato' Seri Diraja	Y.A.Bhg. Datin Seri Diraja	Y.A.Bhg. Dato' Seri Diraja	Dato' Seri Diraja/Datin Seri Diraja/Dato' Seri Diraja
--	----------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	---

Dato' Seri Paduka Mahkota Perlis (Kelas Pertama)	S.P.M.P.	Y.A.Bhg. Dato' Seri Diraja	Y.A.Bhg. Datin Seri Diraja	Y.A.Bhg. Dato' Seri Diraja	Dato' Seri/Datin Seri/Dato' Seri
---	----------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------------

Dato' Panglima Putra Jamallulail (Kelas Pertama)	D.P.P.J.	Y.Bhg. Dato' Panglima	Y.Bhg. Datin Panglima	Y.Bhg. Dato' Panglima	Dato' Panglima/Datin Panglima/Dato' Panglima
---	----------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	--

*Dato' Setia Tuanku Syed Putra (Kelas Kedua)	D.S.P.J.	Y.Bhg. Dato' Paduka	Y.Bhg. Datin Paduka	Y.Bhg. Dato' Paduka	Dato' Paduka/Datin Paduka/Dato' Paduka
---	----------	---------------------	---------------------	---------------------	--

Dato' Paduka Mahkota Perlis (Kelas Kedua)	D.P.M.P.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Datin/Dato'
--	----------	--------------	--------------	--------------	-------------------

SELANGOR DARUL EHSAN

Seri Paduka Mahkota Selangor (Kelas Pertama)	S.P.M.S.	Y.Bhg. Dato' Seri	Y.Bhg. Datin Seri	Y.Bhg. Datin Seri Paduka	Dato' Seri/Datin Seri/Dato' Seri Paduka
---	----------	-------------------	-------------------	--------------------------	---

Dato' Setia Sultan Sharafuddin Idris Shah (Kelas Pertama)	S.S.I.S.	Y.Bhg. Dato' Setia	Y.Bhg. Datin Setia	Y.Bhg. Datin Paduka Setia	Dato' Setia/Datin Setia/Datin Paduka Setia
--	----------	--------------------	--------------------	---------------------------	--

*Seri Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah (Kelas Pertama)	S.S.S.A.	Y.Bhg. Dato' Seri	Y.Bhg. Datin Seri	Y.Bhg. Datin Seri Paduka	Dato' Seri/Datin Seri/Dato' Seri Paduka
--	----------	-------------------	-------------------	--------------------------	---

Dato' Paduka Mahkota Selangor (Kelas Kedua)	D.P.M.S.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datin Paduka	Dato'/Datin/Datin Paduka
--	----------	--------------	--------------	---------------------	--------------------------

Dato' Sultan Sharafuddin Idris Shah (Kelas Kedua)	D.S.I.S.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datin Paduka	Dato'/Datin/Datin Paduka
--	----------	--------------	--------------	---------------------	--------------------------

*Dato' Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah (Kelas Kedua)	D.S.S.A.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datin Paduka	Dato'/Datin/Datin Paduka
---	----------	--------------	--------------	---------------------	--------------------------

TERENGGANU DARUL IMAN

Seri Setia Sultan Mizan Zainal Abidin Terengganu (Kelas Pertama)	S.S.M.Z.	Y.A.Bhg. Dato' Seri	Y.A.Bhg. Tok Puan Seri	Y.A.Bhg. Datin Seri	Dato' Seri/Tok Puan Seri/Datin Seri
---	----------	---------------------	------------------------	---------------------	-------------------------------------

*Seri Setia Sultan Mahmud S.S.M.T. (Kelas Pertama)		Y.A.Bhg. Dato' Seri Seri	Y.A.Bhg. Tok Puan	Y.A.Bhg. Datin Seri	Dato' Seri/Tok Puan Seri/ Datin Seri
Seri Paduka Mahkota Terengganu (Kelas Pertama)	S.P.M.T.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Tok Puan	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Tok Puan/Dato'
Dato' Setia Sultan Mizan Zainal Abidin Terengganu (Kelas Kedua)	D.S.M.Z.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Tok Puan	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Tok Puan/Dato'
*Dato' Setia Sultan Mahmud Terengganu (Kelas Kedua)	D.S.M.T.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Tok Puan	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Tok Puan/Dato'
Dato' Paduka Mahkota Terengganu (Kelas Kedua)	D.P.M.T.	Y.Bhg. Dato'	Y.Bhg. Tok Puan	Y.Bhg. Dato'	Dato'/Tok Puan/Dato'

DARJAH KEBESARAN BAGI NEGERI-NEGERI TIDAK BERAJA**MELAKA**

Darjah Utama Negeri Melaka	D.U.N.M.	Y.A.Bhg. Datuk Seri Utama	Y.A.Bhg. Datuk Seri Utama	Y.A.Bhg. Datuk Seri Utama	Datuk Seri Utama/Datin Seri Utama/Datuk Seri Utama
Darjah Gemilang Seri Melaka (Kelas Pertama)	D.G.S.M.	Y.Bhg. Datuk Seri	Y.Bhg. Datin Seri	Y.Bhg. Datuk Seri	Datuk Seri/Datin Seri/ Datuk Seri
Darjah Cemerlang Seri Melaka (Kelas Kedua)	D.C.S.M.	Y.Bhg. Datuk Wira	Y.Bhg. Datin Wira	Y.Bhg. Datuk Wira	Datuk Wira/Datin Wira/ Datuk Wira
Darjah Mulia Seri Melaka (Kelas Ketiga)	D.M.S.M.	Y.Bhg. Datuk	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datuk	Datuk/Datin/Datuk

PULAU PINANG

Darjah Utama Pangkuhan Negeri	D.U.P.N.	Y.Bhg. Datuk Seri Utama	Y.Bhg. Datin Seri Utama	Y.Bhg. Datuk Seri Utama	Datuk Seri Utama/Datin Seri Utama/Datuk Seri Utama
Darjah Gemilang Pangkuhan Negeri (Kelas Pertama)	D.G.P.N.	Y.Bhg. Datuk Seri	Y.Bhg. Datin Seri	Y.Bhg. Datuk Seri	Datuk Seri/Datin Seri/ Datuk Seri
Darjah Yang Mulia Pangkuhan Negeri (Kelas Kedua)	D.M.P.N.	Y.Bhg. Datuk	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datuk	Datuk/Datin/Datuk
Darjah Setia Pangkuhan Negeri (Kelas Ketiga)	D.S.P.N.	Y.Bhg. Datuk	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datuk	Datuk/Datin/Datuk

SABAH

Seri Panglima Darjah Kinabalu (Kelas Pertama)	S.P.D.K.	Y.Bhg. Datuk Seri Panglima	Y.Bhg. Datin Seri Panglima	Y.Bhg. Datuk Seri Panglima	Datuk Seri Panglima/Da Seri Panglima/Datuk Se Panglima
Panglima Gemilang Darjah Kinabalu (Kelas Kedua)	P.G.D.K.	Y.Bhg. Datuk	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datuk	Datuk/Datin/Datuk

SARAWAK

Datuk Patinggi Bintang Kenyalang (Kelas Pertama)	D.P.	Y.Bhg. Datuk Patinggi	Y.Bhg. Datin Patinggi	Y.Bhg. Datuk Patinggi	Datuk Patinggi/Datin Patinggi/Dato' Patinggi
Datuk Amar Bintang Kenyalang (Kelas Kedua)	D.A.	Y.Bhg. Datuk Amar	Y.Bhg. Datin Amar	Y.Bhg. Datuk Amar	Datuk Amar/Datin Am Datuk Amar
Panglima Negara Bintang Sarawak (Kelas Pertama)	P.N.B.S.	Y.Bhg. Datuk	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datuk	Datuk/Datin/Datuk
Panglima Gemilang Bintang Sarawak (Kelas Kedua)	P.G.B.S.	Y.Bhg. Datuk	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datuk	Datuk/Datin/Datuk
Darjah Jasa Bakti Sarawak (Kelas Pertama)	D.J.B.S.	Y.Bhg. Datu	Y.Bhg. Datin	Y.Bhg. Datu	Datu/Datin/Datu

PENGHADAPAN DAN
PENUTUP SURAT

PENDAHULUAN SURAT

PENGENALAN DAN
PERBAHASAAN**PENGHORMATAN BAGI KAUM BANGSAWAN**

Syed	Mereka yang bergelar 'Syed' dipercayai daripada keturunan Nabi Muhammad s.a.w., dan mereka dihormatkan sebagai 'Tuan'. Di Perlis Indera Kayangan sebagai 'Engku Syed', di Kedah Darul Aman, Kelantan Darul Naim dan Terengganu Darul Iman, mereka digelar 'Ungku', manakala di Sarawak 'Tuan Ku'. Gaya penghadapan surat: Ke hadapan majlis yang mulia Engku Syed/Ungku/ Tuan Ku/Tuan Syed, dengan kesejahteraannya di [sebutkan alamatnya]. Penutup surat: 'Salam hormat daripada saya' ataupun 'Saya yang benar/ikhlas'. Akan tetapi di Perlis 'patik' dan bukan 'saya' biasanya digunakan.	Di Perlis Indera Kayangan: Engku Syed. Di Kedah Darul Aman, Kelantan Darul Naim dan Terengganu Darul Iman: Ungku. Di Sarawak: Tuan Ku. Di negeri-negeri lain: Tuan Syed.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Mulia Engku Syed.....' (di Perlis Indera Kayangan); 'Yang Mulia Ungku.....' (di Kedah Darul Aman, Kelantan Darul Naim dan Terengganu Darul Iman); 'Yang Mulia Tuan Ku.....' (di Sarawak); 'Yang Mulia Tuan Syed.....' (di negeri-negeri lain). <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Engku Syed' (di Perlis Indera Kayangan); 'Ungku' (di Kedah Darul Aman, Kelantan Darul Naim dan Terengganu Darul Iman); 'Tuan Ku' (di Sarawak); 'Tuan Syed' (di negeri-negeri lain).
Sharif; Sheikh; Amir	Cara surat-menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Syed.	Tuan Sharif/Sheikh/Amir	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Tuan Sharif/ Sheikh/Amir.....'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Tuan Sharif/Sheikh/Amir'.
Siti; Sharifah	Cara surat-menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Syed. Akan tetapi awalan 'Cik' atau 'Puan' hendaklah gunakan.	Cik/Puan Siti/Sharifah	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Cik/Puan Siti/Sharifah.....'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Cik/Puan Siti/Sharifah'.
Tun; Wan; Ku	Cara surat-menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Syed. Disebabkan ketiga-tiga gelaran ini boleh dipakai oleh kaum lelaki dan kaum wanita, maka awalan 'Encik' atau 'Cik' dan 'Puan' akan digunakan.	Encik/Cik/Puan Tun/Wan/Ku	Diperkenalkan sebagai: 'Encik/Cik/Puan Tun/Wan/ Ku.....'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Encik/Cik/Puan Tun/Wan/ Ku'.
Abung; Awang; Awangku	Cara surat-menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Syed, tanpa sebutan 'Encik' atau 'Tuan'.	Abang/Awang/Awangku	Diperkenalkan sebagai: 'Abang/Awang/ Awangku.....'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Bong (bagi Abang)/Awang/ Awangku'.
Dayang; Dayangku	Cara surat-menyurat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Syed. Kedua-dua gelaran ini khas untuk kaum wanita sahaja kerana ia merupakan lawan kepada 'Awang' dan 'Awangku'.	Dayang/Dayangku	Diperkenalkan sebagai: 'Dayang/Dayangku.....'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Dayang/Dayangku'.
Pengiran; Datu; Digadong	Cara surat-menyura adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Syed, tanpa sebutan 'Encik' atau 'Tuan'. Bagaimanapun, dalam kaedah paling formal, seorang bergelar 'Pengiran' boleh dimuliakan dengan 'Yang Mulia'.	Pengiran/Datu/Digadong	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Mulia) Pengiran/Datu/ Digadong.....'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Tuan Pengiran/Datu/Digadong'.

Megat; Putera Radin; Daing; Tun Putera; Mior (atau Mir); Nik; Long; Che (atau Cik)	Cara surat-menyerat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Syed. Keempat-empat gelaran ini khas untuk kaum wanita sahaja. Gelaran 'Puteri' adalah lawan 'Megat' dan 'Putera' Manakala 'Tun Puteri' adalah lawan 'Tun Putera'.	Encik Megat/Putera/Daing/Radin/ Tun Putera/Mior/Nik/Long/Che	Diperkenalkan sebagai: 'Encik Megat/Putera/Daing/ Radin/Tun Putera/Mior/Nik/ Long/Che.....'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Encik Megat/Putera/Daing/ Radin/Tun Putera/Mior/Nik/ Long/Che'.
Puteri; Tun Puteri; Mek; Nang	Cara surat-menyerat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Syed. Keempat-empat gelaran ini khas untuk kaum wanita sahaja. Gelaran 'Puteri' adalah lawan 'Megat' dan 'Putera' Manakala 'Tun Puteri' adalah lawan 'Tun Putera'.	Cik/Puan Puteri/Tun Puteri/ Mek/Nang	Diperkenalkan sebagai: 'Cik/Puan Puteri/Tun Puteri/ Mek/Nang'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Cik/Puan Puteri/Tun Puteri/ Mek/Nang'.

PENGHORMATAN BAGI ORANG KEBANYAKAN

Melayu; India; Iban; Dayak; Kadazan; Bajau; dan kaum-kaum bumiputera yang lain	Contoh menghadapkan surat: 'Ke majlis Encik Rahman bin Razak yang sedang berada di [sebutkan alamatnya] dengan selamat dari sejahteraannya'. Dan cara menutup surat: 'Yang benar'.	Tuan	Diperkenalkan sebagai: 'Encik [sebutkan nama penuhinya]'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Encik' (atau 'Tuan' hanya dia kaedah yang tertentu).
Cina dan orang barat yang membawa nama famili yang khas	Contoh menghadapkan surat mengikut cara barat: 'Kepada Encik Lee Ah Kow, No. 17, Jalan Besar, Kangar, Perlis.' Surat ditutup dengan 'Yang benar'. Kadangkala untuk orang barat, sebutan 'Tuan' digunakan sebagai ganti sebutan 'Encik'.	Tuan	Diperkenalkan sebagai: 'Encik [sebutkan nama penuhinya]'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Encik [dengan nama famili sahaja, misalnya 'Encik Lee']'
Kaum wanita	Cara surat-menyerat adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada kaum lelaki, tetapi sebutan 'Cik' digunakan bagi mereka yang belum kahwin dan 'Puan' untuk yang sudah berumah tangga. Jika kurang pasti taraf kedudukannya, maka lebih sempurna memakai sebutan 'Puan'.	Cik atau Puan	Bagi orang Melayu, India, Iban, Dayak, Kadazan dan bumiputera yang lain Diperkenalkan sebagai: 'Cik/Puan [sebutkan nama penuhinya]'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Cik' atau 'Puan'. Bagi orang Cina, Inggeris dan orang Barat yang lain Diperkenalkan sebagai: 'Cik/Puan [sebutkan nama familiinya sahaja]', misalnya 'Cik Windsor'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Cik' atau 'Puan'.

PENGHORMATAN BAGI JEMAAH MENTERI, WAKIL RAKYAT, PEGAWAI ISTANA DAN KERAJAAN

Perdana Menteri	Cara menghadapkan surat: 'Ke hadrat Al-Mukarram Yang Amat Berhormat	Yang Amat Berhormat	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Amat Berhormat Pele-
-----------------	---	---------------------	--

[sebutkan gelaran darjah kebesarannya, nama dan bintang-bintangnya], Perdana Menteri Malaysia, dengan selamat sejahteranya yang berpejabat di Jabatan Perdana Menteri, Putrajaya'. Penutupnya: 'Adalah saya dengan segala hormatnya, yang benar'.

Menteri (Malaysia).
Hormatan dalam pertuturan:
'Yang Amat Berhormat' ataupun atas gelaran darjah kebesarannya.

Yang Dipertua
Dewan Negara;
Timbalan Yang
Dipertua Dewan
Negara

Cara menghadapkan surat: 'Ke hadrat Al-Mukarram Yang Berhormat [sebutkan gelaran darjah kebesarannya, nama dan bintangnya], (Timbalan) Yang Dipertua Dewan Negara Malaysia, dengan selamat sejahteranya yang berpejabat di Bangunan Parlimen, Jalan Parlimen, Kuala Lumpur'. Cara menutup surat: 'Adalah saya, dengan hormatnya, yang benar'.

Yang Dipertua
Dewan Rakyat;
Timbalan Yang
Dipertua Dewan
Rakyat

Cara menghadap dan menutup surat hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Yang Dipertua Dewan Negara.

Timbalan Perdana
Menteri

Cara menghadap dan menutup surat hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Perdana Menteri.

Menteri-menteri
Kabinet Persekutuan

Cara menghadap dan menutup surat hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Yang Dipertua Dewan Negara, diimbuhkan bersama kementeriannya.

Timbalan-timbalan
Menteri Kabinet
Persekutuan

Cara menghadap dan menutup surat hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Yang Dipertua Dewan Negara, diimbuhkan bersama kementeriannya.

Menteri Besar;
Timbalan Menteri
Besar

Cara menghadap dan menutup surat hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Perdana Menteri.

Ketua Menteri;
Timbalan Ketua
Menteri

Cara menghadap dan menutup surat hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Perdana Menteri.

Yang Berhormat

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berhormat (Timbalan)
Yang Dipertua Dewan Negara'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Yang Berhormat' ataupun atas gelaran darjah kebesarannya.

Yang Berhormat

Dibahasakan sebagai:
'Yang Berhormat (Timbalan)
Yang Dipertua Dewan Rakyat'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Yang Berhormat' atau atas gelaran darjah kebesarannya.

Yang Amat Berhormat

Dibahasakan sebagai:
'Yang Amat Berhormat
Timbalan Perdana Menteri'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Yang Amat Berhormat' atau atas gelaran darjah kebesarannya.

Yang Berhormat

Dibahasakan sebagai:
'Yang Berhormat Timbalan
Menteri [sebutkan kementerian yang
diketuainya]'.
Hormatan dalam pertuturan:
'Yang Berhormat' atau atas
gelaran darjah kebesarannya,
jika ada.

Yang Amat Berhormat

Hormatan dalam pertuturan:
'Yang Amat Berhormat
(Timbalan) Menteri Besar*
[sebutkan nama negeri yang
diketuainya]'.
Dibahasakan sebagai:
'Yang Amat Berhormat' atau
atas gelaran darjah kebesarannya,
jika ada.

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Berhormat
(Timbalan) Ketua Menteri
[sebutkan nama negeri yang

Ahli-ahli Mesyuarat Kerajaan (Negeri); Menteri (Negeri Sabah dan Sarawak); Menteri Muda (Negeri Sarawak); Menteri Pembantu Menteri (Negeri Sabah); Setiausaha Parlimen; Yang Dipertua Majlis Dewan Undangan Negeri	Cara menghadap dan menutup surat hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Yang Dipertua Dewan Negara, diimbuhkan bersama kementeriannya jika ia seorang Menteri atau Menteri Muda Negeri Sabah dan Pembantu Menteri di Negeri Sarawak mahupun seorang Setiausaha Parlimen di peringkat Persekutuan.	Yang Berhormat	ketuainya]'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Yang Amat Berhormat' atau atas gelaran darjah kebesarannya jika ada.
Ahli-ahli Parlimen; Ahli-ahli Perhimpunan Dewan Undangan Negeri	Cara menghadap surat: Ke majlis Yang Berhormat [sebutkan gelaran darjah kebesarannya, jika ada, nama dan bintang-bintangnya], dengan sejahteranya yang berada di [sebutkan alamatnya]. Penutup surat ialah: 'Saya yang benar'.	Yang Berhormat	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berhormat' [sebutkan gelaran darjah kebesarannya, jika ada dan nama penuluhan] <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Yang Berhormat' atau atas gelaran darjah kebesarannya jika ada.
Ketua Setiausaha Negara	Cara menghadapkan surat: 'Ke hadapan median majlis Yang Berbahagia Ketua Setiausaha Negara yang berkhidmat di Jabatan Perdana Menteri Malaysia, Putrajaya, dengan beroleh keselamatan dan kesejahteraannya'. Cara menutupnya: 'Adalah saya, dengan hormatnya, yang benar'.	Tan Sri	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Ketua Setiausaha Negara'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Tan Sri'.
Setiausaha Jemaah Menteri; Ketua-ketua Setiausaha Kementerian (Persekutuan)	Gaya menghadap dan menutup surat adalah hampir serupa dengan cara yang ditujukan kepada Ketua Setiausaha Negara. Bagi Ketua Setiausaha Kementerian Kewangan (Perbadanan), beliau dihormatkan dengan awalan 'Yang Berhormat'. Kelazimannya, beliau ini dikurniakan darjah kebesarannya 'Tan Sri' juga.	Sebutkan gelaran darjah kebesarannya, jika ada. Sekiranya tiada, maka sebutkan 'Tuan' digunakan. Bagaimanapun, khas untuk Ketua Setiausaha Kementerian Kewangan, beliau dihormati selaku 'Yang Berhormat' diukuti dengan gelaran darjah kebesarannya, lazimnya 'Tan Sri'.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Setiausaha Jemaah Menteri'; 'Yang Berbahagia Ketua Kementerian [sebutkan nam kementeriannya]'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> Menurut gelaran darjah kebesaran yang tertinggi, jika ada, dan sekiranya tiada, maka 'Tuan' boleh digunakan Bagi Ketua Setiausaha Kewangan <i>Diperkenalkan sebagai:</i> 'Yang Berhormat Ketua Setiausaha Perbadanan'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Tan Sri'.
Setiausaha Kerajaan Negeri; Pegawai Kewangan Negeri	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Yang Dipertua Dewan Negara.	Yang Berhormat	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berhormat [sebutkan jawatan ⁴⁹ rasminya]'. <i>Hormatan dalam pertutuan:</i> 'Yang Berhormat' atau atas gelaran darjah kebesarannya jika ada.
Datuk Paduka Maharaja Lela;	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Yang Berbahagia Datuk	Yang Berbahagia Datuk	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia [sebutkan

Datuk Pengelola Bijaya Ketua Setiausaha Negara
Diraja (Istana Negara⁵¹)

gelaran⁵¹ rasminya].
Hormatan dalam pertutuan:
Atas gelaran rasminya, misalnya
'Datuk Paduka Maharaja Lela'.

Penyimpan Mohor
Besar Raja-Raja

Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Ketua Setiausaha Negara.

Yang Berbahagia (dan sekiranya keturunan Raja, 'Yang Mulia')

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Penyimpan
Mohor Besar Raja-raja'.
Hormatan dalam pertutuan:
Menurut gelaran darjah kebesarannya atupun keturunannya.

Ketua-ketua Jabatan
Negara atau Negeri;
Pegawai-pegawai
Daerah atau Jajahan;
Residen-residen (di
Sabah dan Sarawak)

Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir serupa dengan yang ditujukan kepada Ketua Setiausaha Negara, malahan 'Yang Berusaha' digunakan sebagai ganti sebutan 'Yang Berbahagia'.

Yang Berusaha (dan sekiranya berdarjah kebesaran, maka digayakan sebagai 'Yang Berbahagia Datu'.....).

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berusaha [sebutkan
jawatan rasminya]'.
Hormatan dalam pertutuan:
Menurut gelaran darjah kebesarannya, jika ada, dan sekiranya tiada, sebutan 'Tuan'
digunakan.

- ⁵¹ Di beberapa buah negeri, satu gelaran khas akan dinaudhulikan kepada pemegang jawatan ini dan oleh itu gelaran pusaka hendaklah diumbuhkan mendahului jawatan rasminya.
- ⁵² Di beberapa buah negeri, satu gelaran khas akan dinaudhulikan kepada pemegang jawatan ini dan oleh itu gelaran pusaka hendaklah diumbuhkan mendahului jawatan rasminya.
- ⁵³ Jika pemegang jawatan terdiri daripada golongan dinaja, mereka bergelar 'Yang Mulia'.
- ⁵⁴ Terdapat pula pegawai-pegawai istana di istana-istana rasmi di peringkat negeri.

PENGHORMATAN BAGI PEGAWAI-PEGAWAI KERAJAN TEMPATAN

Datuk Bandar

Cara menyurat kepada mereka adalah hampir sama dengan cara kepada Ketua Setiausaha Negara di atas.

Datuk Bandar

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Datuk
Bandar [sebutkan nama
bandaraya yang berkenaan]'.
Hormatan dalam pertutuan:
'Datuk Bandar'.

Yang Dipertua Majlis
Perbandaran;
Timbalan Yang
Dipertua Majlis
Perbandaran;
Pengerusi Majlis
Perbandaran (di Sabah
dan Sarawak)

Cara menyurat kepada mereka adalah hampir sama dengan cara kepada Ketua Setiausaha Negara di atas.

Tuan (atau mengikut gelaran darjah kebesaran yang disandangnya)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Tuan Yang
Dipertua/Timbalan Yang
Dipertua/Pengerusi Majlis
Perbandaran [sebutkan nama
bandar yang berkenaan]'.
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan Yang Dipertua/Timbalan
Yang Dipertua/Pengerusi' atau
gelaran darjah kebesaran yang
disandangnya.

Yang Dipertua Majlis
Daerah;
Timbalan Yang
Dipertua Majlis Daerah;
Pengerusi Majlis Daerah
(di Sabah dan Sarawak)

Cara menyurat kepada mereka adalah hampir sama dengan cara kepada Ketua Setiausaha Negara di atas.

Tuan (atau mengikut gelaran darjah kebesaran yang disandangnya)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berusaha Tuan Yang
Dipertua/Timbalan Yang
Dipertua/Pengerusi Majlis
Daerah [sebutkan nama daerah
yang berkenaan]'.
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan Yang Dipertua/Timbalan
Yang Dipertua/Pengerusi' atau
gelaran darjah kebesaran yang
disandangnya.

Abli Majlis⁵⁵ Dewan
Bandaraya;

Cara menyurat kepada mereka adalah hampir sama dengan cara kepada Ketua Setiausaha

Tuan (atau mengikut gelaran darjah kebesaran yang disandangnya)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berusaha Tuan Ahli

Ahli Majlis⁵⁴ Negara di atas.
Perbandaran;
Ahli Majlis⁵⁵ Daerah

Majlis Dewan Bandaraya/
 Perbandaran/Daerah [sebutkan
 nama bandaraya/bandar/desa
 yang berkenaan].

Hormatan dalam pertuturan:
 'Tuan Ahli Majlis Dewan
 Bandaraya/Perbandaran/
 Daerah' atau gelaran darjah
 kebesaran yang disandangnya.

Penghulu; Cara menyurat kepada mereka adalah
Penggawa Kampung; hampir sama dengan cara kepada Ketua
 Seiausaha Negara di atas, tetapi sebutan
 'Pak Tok' atau 'Tok' digunakan sebagai
 ganti 'Yang Berbahagia'.

Pak Tok atau Tok (atau mengikuti
 gelaran darjah kebesaran yang
 disandangnya, jika ada)

Diperkenalkan sebagai:
 'Tok Penghulu/Penggawa
 [sebutkan nama tempat yang
 ditadbirkannya]'.
 Hormatan dalam pertuturan:
 'Pak Tok' mahupun 'Tok' atau
 gelaran darjah kebesaran yang
 disandangnya, jika ada.

⁵⁴ Ahli-ahli Majlis ini juga dikenali sebagai Kounsilor-Kounsilor.

⁵⁴ Ahli-ahli Majlis ini juga dikenali sebagai Kounsilor-Kounsilor.

⁵⁵ Ahli-ahli Majlis ini juga dikenali sebagai Kounsilor-Kounsilor.

PENGHORMATAN BAGI PEGAWAI-PEGAWAI BADAN KEHAKIMAN

Ketua Hakim Negara Cara menghadapkan surat: 'Ke hadapan
 median majlis Yang Amat Arif Ketua Hakim
 Negara dengan beberapa hormat dan ke-
 sejahteraannya yang berada di Kamar Ketua
 Hakim Negara di Mahkamah Tinggi Perse-
 kutuan, Kuala Lumpur'. Penutupnya: 'Adalah
 saya dengan hormatnya, yang berazam
 untuk berbakti kepada Yang Amat Arif'.

Yang Amat Arif [diikuti dengan
 gelaran darjah kebesarannya,
 lazimnya 'Tun']

Diperkenalkan sebagai:
 'Yang Amat Arif Ketua Hakim
 Negara'.

Hormatan dalam pertuturan:
 'Yang Amat Arif' mahupun 'Lord'
 atau gelaran darjah
 kebesarannya.

Hakim Besar Malaya; Gaya persuratan adalah hampir sama dengan
Hakim Besar Borneo yang ditujukan kepada Ketua Hakim Negara.

Yang Amat Arif [diikuti dengan
 gelaran darjah kebesarannya,
 lazimnya 'Tan Sri']

Diperkenalkan sebagai:
 'Yang Amat Arif Hakim Besar
 Malaya/Borneo'.

Hormatan dalam pertuturan:
 'Yang Amat Arif' mahupun 'Lord'
 atau gelaran darjah
 kebesarannya.

Ketua Hakim Rayuan; Gaya persuratan adalah hampir sama dengan
Hakim Mahkamah Persekutuan; yang ditujukan kepada Ketua Hakim Negara,
Hakim Mahkamah Tinggi; tetapi 'Yang Arif' dipakai sebagai ganti 'Yang
 Amat Arif'.
Hakim Mahkamah Tinggi;
Pesuruhjaya
Kehakiman;
Hakim Seberang Laut

Yang Arif [diikuti dengan gelaran
 darjah kebesarannya, lazimnya
 'Dato']

Diperkenalkan sebagai:
 'Yang Arif [sebutkan jawatan
 rasminya]'.

Hormatan dalam pertuturan:
 'Yang Arif' mahupun 'My Lord'
 atau gelaran darjah kebesarannya.

Yang Dipertua Mahkamah; Gaya persuratan adalah hampir sama dengan
Majistret; yang ditujukan kepada Ketua Hakim Negara,
Hakim Mahkamah Rendah; tetapi 'Yang Arif' dipakai sebagai ganti 'Yang
 Amat Arif', dan surat disudahi dengan:
Hakim Mahkamah Juvana
 'Adalah saya yang benar'.

Yang Arif atau Tuan Yang Dipertua
 Mahkamah/Majistret/Hakim

Diperkenalkan sebagai:
 'Yang Arif Tuan [sebutkan
 jawatan rasminya]'.

Hormatan dalam pertuturan:
 'Yang Arif' mahupun 'Tuan Yang
 Dipertua/Majistret/Hakim'
 atau 'My Lord'.

Ketua Pendaftar Mahkamah Persekutuan; Gaya persuratan adalah hampir sama dengan
Pendaftar Mahkamah yang ditujukan kepada Ketua Hakim Negara,
 tetapi 'Yang Berbahagia' dipakai sebagai ganti

Yang Berbahagia [diikuti dengan
 gelaran darjah kebesarannya,
 lazimnya 'Dato']

Diperkenalkan sebagai:
 'Yang Berbahagia Tuan [sebutkan
 jawatan rasminya]'.

Tinggi;	'Yang Amat Arif'. Surat disudahi dengan	Hormatan dalam pertutuan:
Ketua Peguam Negara⁵⁶;	'Adalah saya yang benar' bagi Queen's Counsel, huruf ringkas 'Q.C.' hendaklah diimbuhkan pada hujung namanya.	'Yang Berbahagia' atau gelaran darjah kebesarannya.
Ketua Peguamnica Negara;		
Pendaftar Mahkamah Rendah;		
Queen's Counsel⁵⁷		
Penasihat Undang-undang Negeri;	Gaya persuratan adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Ketua Hakim Negara, tetapi 'Yang Berhormat' dipakai sebagai ganti 'Yang Amat Arif'.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berhormat Tuan Penasihat Undang-undang Negeri [sebutkan nama negeri yang berkenaan]'.
Ketua Hakim Syarie;	Cara menghadapkan surat: 'Ke hadrat Al-Mukarram As-Sheikh Yang Amat Arif [diikuti dengan gelaran darjah kebesaran dan nama penuhnya]. Ketua Hakim Syarie/Mahkamah Syariah dengan beberapa hormat dan kesejahteraannya', manakala kaedah menutup surat ialah 'Adalah saya yang benar'.	Hormatan dalam pertutuan: 'Yang Berhormat' atau gelaran darjah kebesarannya.
Hakim Syarie; Hakim Mahkamah Syariah;	Cara menghadapkan surat: 'Ke hadrat Al-Mukarram As-Sheikh Yang Arif [diikuti dengan gelaran darjah kebesaran jika ada, dan nama penuhnya], Hakim Syarie/Mahkamah Syariah/Mahkamah Rayuan Syariah dengan beberapa hormat dan kesejahteraannya', manakala kaedah menutup surat ialah 'Adalah saya yang benar'.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Amat Arif Ketua Hakim Syarie/Mahkamah Syariah'.
Hakim Mahkamah Rayuan Syariah; Pendaftar Mahkamah Syariah		Hormatan dalam pertutuan: 'Yang Amat Arif' atau gelaran darjah kebesarannya.
Jaks Pendamai atau Jaks Pengaman⁵⁸	Gaya persuratan adalah hampir sama seperti yang ditujukan kepada Ketua Setiausaha Negara.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Arif Tuan Hakim Syarie/Mahkamah Syariah/Mahkamah Rayuan Syariah/Pendaftar Mahkamah Syariah'.
		Hormatan dalam pertutuan: 'Yang Arif' atau gelaran darjah kebesarannya, jika ada.
		Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Tuan/Puan [sebutkan nama penuhnya dan singkatan 'J.P.' pada hujungnya]'.
		Hormatan dalam pertutuan: 'Tuan' atau 'Puan'.
⁵⁶ Ketika Ketua Peguam Negara benda di dalam perbicaraan mahkamah atas jawatan rasminya, pada ketepatannya beliau dihormatkan sebagai 'Yang Arif' pula, dan tetapi didapat lebih sempurna menghormatkannya sebagai 'Yang Berbahagia Ketua Peguam Negara' kerana pemegang jawatan tersebut lazimnya dikurniakan iringan bintang kebesaran persekutuan yang membawa gelaran 'Tan Sri'.		
⁵⁷ Ketika Queen's Counsel benda di dalam perbicaraan mahkamah atas jawatan rasminya, pada ketepatannya beliau dihormatkan sebagai 'Yang Arif' pula.		
⁵⁸ Singkatan J.P. cuma diimbuhkan pada hujung nama seorang Jaks Pendamai atau Jaks Pengaman atas perkhidmatan rasminya di dalam mahkamah sahaja.		
PENGHORMATAN BAGI PEGAWAI-PEGAWAI ANGKATAN BERSENJATA		
Tentera Darat	Pangkat-pangkat yang lebih tinggi daripada Leutenant Muda disebut dan dibahaskan dengan pangkat perkhiridmatan mereka kecuali jika mereka memiliki gelaran kehormatan yang lebih tinggi. Darjah-darjah kebesaran dan pingat-pingat tidak boleh ditinggalkan di sumpul surat. Sebutan 'Yang Amat Setia' mungkin 'Yang Berbahagia' hendaklah juga diimbuhkan pada depan nama pegawai berpangkat lebih tinggi daripada Kolonel. Sebutan 'Yang Setia' digunakan bagi pegawai yang berpangkat Kolonel, Leutenant Kolonel, Mejar dan Kapten sahaja. Di bawah tersenarainya susunan kekananan pangkat-pangkat pegawai Tentera Darat:	Bagi pegawai yang berpangkat lebih tinggi daripada 'Kolonel': Diperkenalkan sebagai: 'Yang Amat Setia' atau 'Yang Berbahagia [sebutkan pangkat, diikuti dengan gelaran darjah kebesarannya, jika ada, nama penuh dan jawatan rasminya]'. Hormatan dalam pertutuan: 'Tuan' atau gelaran darjah kebesarannya, jika ada. Bagi pegawai yang berpangkat 'Kolonel' dan ke-
	Fil Masyal	
	Jeneral	
	Leftenan Jeneral	
	Mejar Jeneral	
	Brigadier Jeneral	
	Kolonel	

Lettenan Kolonel
Mejar
Kapten
Lettenan
Lettenan Muda
Kadet
—(Lain-lain pangkat)—
Pegawai Waran I
Pegawai Waran II
Staf Sarjan
Sarjan
Korporal
Lans Korporal
Prebet atau

Tentera Laut

Pangkat-pangkat yang lebih tinggi daripada Lettenan Muda disebut dan dibahaskan dengan pangkat perkhidmatan mereka kecuali jika mereka memiliki gelaran kehormatan yang lebih tinggi. Darjah-darjah kebesaran dan pingat-pingat tidak boleh ditinggalkan di sampul surat. Sebutan 'Yang Amat Setia' mahupun 'Yang Berbahagia' hendaklah juga diimbuhkan pada depan nama pegawai berpangkat lebih tinggi daripada Kapten (Laut). Sebutan 'Yang Setia' digunakan bagi pegawai yang berpangkat Kapten (Laut), Komander, Lettenan Komander dan Lettenan sahaja. Di bawah tersenarainya susunan kekalan pangkat-pangkat pegawai Tentera Laut:

Laksamana Armada
Laksamana
Laksamana Madya
Laksamana Muda
Laksamana Pertama
Kapten
Komander
Lettenan Komander
Lettenan
Lettenan Madya
Lettenan Muda
Kadet Kanan
Kadet
—(Lain-lain pangkat)—
Pegawai Waran I
Pegawai Waran II
Bintara Kanan
Bintara Muda
Laskar Kanan
Laskar Kelas I
Laskar Kelas II
Prebet atau

Tentera Udara

Sila rujuk kepada 'Tentera Darat'. Untuk membezakan pegawai-pegawai yang berkhidmat dalam Tentera Udara daripada Tentera Darat, maka perkataan '(Udara)' diimbuhkan bersama selepas pangkatnya, misalnya 'Kapten (Udara) Abdul Rahman bin Abdul Razak'.

Polis Diraja Malaysia

Anggota polis termasuk polis wanita yang berpangkat 'Ketua Polis Negara', 'Komisioner', 'Timbalan Komisioner' dan 'Asisten Komisioner' hingga ke pangkat 'Kadet Asisten Superintendent', dalam kontinjen polis, dibahasakan sebagai 'Tuan' (atau 'Puan' dalam konteks yang sesuai). Jika mereka berdarjah kebesaran, maka gelaran darjah kebesarannya mengambil keutamaan dan digunakan. Sebutan 'Yang Amat Setia' hanya digunakan kepada pegawai berpangkat 'Ketua Polis Negara', 'Komisioner', 'Timbalan Komisioner' dan 'Asisten Komisioner' sahaja, manakala 'Yang Berbahagia' boleh dipakai kepada pegawai yang berjawatan Pengarah di Ibupejabat Polis Diraja Malaysia, Bukit Aman, Kuala Lumpur. Ketua Polis Negeri, timbalannya dan pegawai yang berpangkat 'Superintendent' ke bawah termasuk Ketua Polis Daerah dihormati dengan awalan 'Yang Setia'. Di bawah tersenarainya susunan kekalan pangkat-pangkat polis:

Inspektor Jeneral Polis (Ketua Polis Negara)

bawah:

Diperkenalkan sebagai:
'(Yang Setia) Tuan/Puan
(diikuti dengan pangkatnya)'
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan/Puan'.

Pegawai lain-lain pangkat

Diperkenalkan sebagai:
'Staf Sarjan/Sarjan/Korporal
Prebet'
Hormatan dalam pertutuan:
'Encik'.

Bagi pegawai yang berpangkat lebih tinggi daripada 'Kapten (Laut)'

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Setia' atau 'Yang Berbahagia' [sebutan pangkat diikuti dengan gelaran darjah kebesarannya, jika ada, nama penuh dan jawatan rasmi]
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan' atau gelaran darjah kebesarannya, jika ada.

Bagi pegawai yang berpangkat 'Kapten (Laut) dan ke bawah:

Diperkenalkan sebagai:
'(Yang Setia) Tuan/Puan
(diikuti dengan pangkatnya)'
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan/Puan'.

Pegawai lain-lain pangkat

Diperkenalkan sebagai:
'Staf Sarjan/Sarjan/Korporal
Prebet'
Hormatan dalam pertutuan:
'Encik'.

Oleh kerana pangkat-pangkat adalah sama dengan Tenten Darat, sila rujuk kepada Tenten Darat.

Pegawai yang berpangkat lebih tinggi daripada 'Superintendent':

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Amat Setia [diikuti dengan pangkat atau jawatannya]'
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan/Puan' atau gelaran darjah kebesarannya, jika ada.

Pegawai yang berpangkat 'Superintendent' dan bawahan:

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Setia [diikuti dengan

Deputi Inspektor Jeneral Polis (Timbalan Ketua Polis Negara)
 Komisioner Polis (Pesuruhjaya Polis)
 Deputi Komisioner Polis (Timbalan Pesuruhjaya Polis)
 Senior Asistan Komisioner Polis (Penolong Kanan Pesuruhjaya Polis)
 Asistan Komisioner Polis (Penolong Pesuruhjaya Polis)
 Superintendent Polis (Penguasa Polis)
 Deputi Superintendent Polis (Timbalan Penguasa Polis)
 Asistan Superintendent Polis (Penolong Penguasa Polis)
 Kadet Asistan Superintendent Polis (Kadet Penolong Penguasa Polis)
 Cif Inspektor (Ketua Inspektor)
 Inspektor
 Sub-Inspektor
 ——(Lain-lain pangkat)——
 Sarjan Mejar
 Sarjan
 Korporal
 Lans Korporal
 Konstabel, Prebet atau

pangkat atau jawatannya'.
Hormatan dalam pertuturan:
 'Tuan/Puan'.
Pegawai lain-lain pangkat:
Diperkenalkan sebagai:
 'Staf Sarjan/Sarjan/Korporal/
 Konstabel/Prebet'.
Hormatan dalam pertuturan:
 'Encik'.

PENGHORMATAN BAGI PEGAWAI-PEGAWAI JABATAN KEAGAMAAN ISLAM¹⁹

Mufti Wilayah Persekutuan; Mufti Kerajaan Negeri	Penghadapan surat: 'Ke bawah kaus yang berbahagia Sahibus Samahah Mufti Kerajaan Negeri [sebutkan nama negeri], yang berpejabat di [sebutkan alamatnya], dengan beroleh selamat kesejahteraannya. Amin'. Penutupnya: 'Adalah saya dengan hormat-takzimnya yang mukhlis'.	Sahibus Samahah Mufti	Diperkenalkan sebagai: 'Sahibus Samahah Mufti Kerajaan [sebutkan nama negeri]'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Tuan Mufti' atau gelaran darjah kebesarannya atau gelaran pusaka, jika ada.
Kadi Besar	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Mufti Wilayah Persekutuan, akan tetapi 'Sahibul Fadzillah' digunakan menggantikan 'Sahibus Samahah'.	Sahibul Fadzillah Kadi Besar	Diperkenalkan sebagai: 'Sahibul Fadzillah Kadi Besar [sebutkan nama negeri]'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Tuan Kadi Besar' atau gelaran darjah kebesarannya atau gelaran pusaka, jika ada.
Kadi Daerah; Kadi; Naib Kadi	Cara menghadapkan surat: 'Ke bawah kaus Al-Fadhl Tuan Kadi [sebutkan namanya], yang berada di [sebutkan alamatnya], dengan selamat kesejahteraannya. Amin'. Dan cara mengakhiri surat: 'Adalah saya yang ikhlas'.	Al-Fadhl Tuan Kadi/Naib Kadi	Diperkenalkan sebagai: 'Al-Fadhl Tuan Kadi/Naib Kadi'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Tuan Kadi Besar' atau gelaran darjah kebesarannya atau gelaran pusaka, jika ada.
Ustaz; Ustazah; Muallim	Cara menyurat adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Kadi.	Al-Fadhl Ustaz/Ustazah	Diperkenalkan sebagai: 'Al-Fadhl Tuan Ustaz/Puan Ustazah'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Tuan Ustaz' atau 'Ustaz' dan 'Puan Ustazah' atau 'Ustazah'.
Imam Besar; Imam (Masjid);	Cara menyurat adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Kadi.	Al-Fadhl Tuan Imam Besar/Imam atau Al-Mukarram Tok Guru (di Kelantan Darul Naim dan Terengganu Darul Iman)	Diperkenalkan sebagai: 'Al-Fadhl Tuan Imam Besar/Imam atau 'Al-Mukarram Tok Guru'. <i>Hormatan dalam pertuturan:</i> 'Tuan Imam Besar/Imam' atau 'Tok Guru'.
Bilal; Siak;	Cara menyurat adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Kadi.	Tuan Bilal/Siak/Muazin/Amil	Diperkenalkan sebagai: 'Tuan Bilal/Siak/Muazin/Amil'

Muazin;
Amil

Amil'.
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan Bilal/Siak/Muazin/
Amil'.

Yang Dipertua Majlis Agama Islam; Jawatan ini lazimnya disandang oleh Raja Muda atau Tengku Mahkota di negeri-negeri yang beraja. Dengan yang demikian, warkah hendaklah dituju kepada Setiausaha Sulit Kepada D.Y.T.M. Raja Muda/Tengku Mahkota.

Timbalan Yang Dipertua Majlis Agama Islam; Setiausaha Majlis Agama Islam

Cara menyurat adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Kadi. Sebutan 'Al-Fadhil' digantikan dengan 'Yang Berbahagia'.

Yang Berbahagia Tuan Timbalan Yang Dipertua/Setiausaha Majlis Agama Islam (atau gelaran pusaka, jika ada)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Tuan Timbalan Yang Dipertua/Setiausaha Majlis Agama Islam [sebutkan nama negeri]'.

Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan Timbalan Yang Dipertua/Setiausaha Majlis Agama Islam atau gelaran darjah kebesarannya, jika ada'.

Ahli Majlis Agama Islam

Cara menyurat adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Kadi. Sebutan 'Al-Fadhil' digantikan dengan 'Yang Berbahagia'.

Yang Berbahagia Tuan (atau gelaran darjah kebesarannya, jika ada)

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Tuan [sebutkan nama pemohon]'

Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan' (atau gelaran darjah kebesarannya, jika ada).

Haji⁽⁴⁰⁾; Hajah

Cara menyurat adalah hampir sama dengan yang ditujukan kepada Kadi, sebutan 'Al-Fadhil' tidak dipakai bersama.

Tuan Haji atau Puan Hajah

Diperkenalkan sebagai:
'Tuan Haji' atau 'Puan Hajah [diikuti dengan nama pemohnya].'
Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan Haji'/ 'Puan Hajah'.

⁽³⁹⁾ Kerana agama Islam merupakan agama rasmi maka jawatan-jawatannya diberikan di sini.

⁽⁴⁰⁾ Ada juga yang telah menunaikan haji memakai sebutan 'Al-Haj', dan sebutan ini diimbuhkan pada hujung namanya, misalnya 'Tuan Abdul Rahman Haj bin Abdul Razak'. Beliau dibahawakan sebagai 'Tuan Haji pula dan bukan 'Tuan Al-Haj'.

PENGHORMATAN BAGI PEGAWAI-PEGAWAI PENDIDIKAN

UNIVERSITI-UNIVERSITI DAN INSTITUSI-INSTITUSI PENGAJIAN TINGGI

Canselor

Meramandangkan kebanyakan Canselor di universiti-universiti tempatan terdiri daripada Raja-raja Pemerintah mahupun Raja-raja Permaisuri Negeri, maka untuk gaya perwakahan, sila rujuk bahagian awal di bawah tajuk 'Raja-raja Pemerintah Negeri'. Sebagai peringatan, warkah hendaklah dituju kepada Setiausaha Kepada Raja Pemerintah Negeri yang berkenaan. Dan, sekiranya dipegang oleh orang kebanyakan, maka penghormatan diberi mengikut martaabat mahupun gelaran daripada darjah kebesarannya seperti 'Pro-Canselor' di bawah.

Pro-Canselor;
Naib Canselor;
Timbalan Canselor

Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada Ketua Setiausaha Negara. Timbalan Canselor

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Pro-/Naib/Timbalan Canselor Universiti [sebutkan nama universiti] berkenaan]'.

Hormatan dalam pertutuan:
'Tuan Pro-/Naib/Timbalan Canselor' atau dengan gelaran darjah kebesarannya, jika ada.

Rektor Universiti; Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada Ketua Setiausaha Negara. Timbalan Rektor

Tuan Rektor Universiti/Naib Rektor Universiti/Timbalan Rektor Universiti

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berbahagia Rektor/Naib Rektor/Timbalan Rektor'

Universiti		[sebutkan nama universiti yang berkenaan].
Profesor ⁴¹ Diraja	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada Ketua Setiausaha Negara. Profesor Diraja	Tengku/Tunku/Engku/Ungku [sebutkan nama penuhnya]. Hormatan dalam pertuturan: 'Tuan Rektor/Naib Rektor/Timbalan Rektor' atau dengan gelaran darjah kebesarannya, jika ada.
Profesor ⁴²	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada Ketua Setiausaha Negara.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang (Amat) Mulia Profesor Diraja [sebutkan nama penuhnya]'. Hormatan dalam pertuturan: 'Tengku/Tunku/Engku/Ungku Profesor Diraja' pada mulaanya, dan seterusnya 'Tengku/Tunku/Engku/Ungku'.
Dekan	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada orang kebanyakan.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berbahagia Profesor [sebutkan nama penuhnya]'. Hormatan dalam pertuturan: 'Tuan/Puan Profesor' pada mulaanya, dan seterusnya 'Tuan/Puan'.
Pengetua Pengarah	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada orang kebanyakan.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berusaha Tuan Dekan Fakulti [sebutkan nama fakulti yang berkenaan]'. Hormatan dalam pertuturan: 'Tuan Dekan' atau dengan gelaran darjah kebesarannya, jika ada.
Doktor ⁴³	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada orang kebanyakan.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berusaha Tuan Pengetua/Pengarah [sebutkan nama institusi yang berkenaan]'. Hormatan dalam pertuturan: 'Tuan Pengetua' atau dengan gelaran darjah kebesarannya, jika ada.
Doktorandus ⁴⁴	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada orang kebanyakan.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berusaha Tuan Doktor [sebutkan nama penuhnya]'. Hormatan dalam pertuturan: 'Tuan Doktor' atau dengan gelaran darjah kebesarannya, jika ada.
Injiner ⁴⁵ atau Jurutera Profesional	Cara menghadap dan menutup surat adalah hampir sama kepada orang kebanyakan.	Diperkenalkan sebagai: 'Yang Berusaha Tuan Injiner/Jurutera Profesional [sebutkan nama pertama/familinya]

SEKOLAH-SEKOLAH

Pengetua Sekolah;
Guru Besar;

Cara menghadap dan menutup surat adalah
hampir sama kepada orang kebanyakan.

Tuan/Puan Pengetua/Guru Besar

nama penuhnya].
Hormatan dalam pertutuhan:
'Tuan Injiner' atau dengan gelaran darjah kebesarannya,
jika ada.

Guru Sekolah

Cara menghadap dan menutup surat adalah
hampir sama kepada orang kebanyakan.

Cikgu

Diperkenalkan sebagai:
'Yang Berusaha Tuan/Puan
Pengetua/Guru Besar [sebutkan
nama sekolah yang berkembar]
Hormatan dalam pertutuhan:
'Tuan/Puan Pengetua/Guru
Besa' pada mulanya, dan
seterusnya 'Tuan/Puan'.

- ⁶¹ Gelaran 'Profesor' boleh disingkatkan kepada 'Prof'.
⁶² Gelaran 'Profesor' boleh disingkatkan kepada 'Prof.'.
⁶³ Gelaran 'Doktor' boleh disingkatkan kepada 'Dr'.
⁶⁴ Gelaran 'Doktorandus' boleh disingkatkan kepada 'Drs.'.
⁶⁵ Gelaran 'Injiner' boleh disingkatkan kepada 'Ir'.

PENGHORMATAN BAGI PEGAWAI-PEGAWAI KEDUTAAN

Duta Besar;
Duta;
Ambasador

Cara menyurat ialah: Ke hadapan median
majlis Tuan Yang Terutama Duta (Besar)
Negara [sebutkan nama negara], yang sedang
berada di Kedutaan Negara dengan
selamat sejahteranya'. Surat disudahi dengan:
'Adalah dengan hormatnya, saya yang benar'.

Tuan Yang Terutama

Diperkenalkan sebagai:
'Tuan Yang Terutama Duta
(Besar) Malaysia ke [sebutkan
nama negara beliau bertugu]
atau 'Tuan Yang Terutama Duta
(Besar) [sebutkan nama negara
yang beliau wakil]'.
Hormatan dalam pertutuhan:
'Tuan Yang Terutama' atau 'Tu
Ambasador'.

Pesuruhjaya Tinggi

Cara menyurat adalah sama seperti kepada
Duta Besar.

Tuan Yang Terutama

Diperkenalkan sebagai:
'Tuan Yang Terutama Pesuruh
Tinggi Malaysia ke [sebutkan
nama negara beliau bertugu]
atau 'Tuan Yang Terutama
Pesuruhjaya Tinggi [sebutkan
nama negara yang beliau
wakil]'.
Hormatan dalam pertutuhan:
'Tuan Yang Terutama' atau 'Tu
Pesuruhjaya Tinggi'.

Menteri Yang Mutlak

Cara menyurat adalah sama seperti kepada
Duta Besar.

Tuan Yang Terutama

Diperkenalkan sebagai:
'Tuan Yang Terutama Mene
Yang Mutlak [sebutkan nam
negara yang beliau wakil]'.
Hormatan dalam pertutuhan:
'Tuan Yang Terutama' atau 'Tu
Menteri'.

Kuasa Usaha;

Cara menyurat adalah sama seperti kepada

Tuan Kuasa Usaha/Konsul Besar/

Diperkenalkan sebagai:

Konsul Besar;
Konsul;
Dekan

Duta Besar, tetapi penghormatan 'Tuan Yang Konsul/Dekan Terutama' tidak digunakan bersama.

'Yang Berusaha Kuasa Usaha/Konsul Besar/Konsul/Dekan [sebutkan nama negara yang beliau wakili]'

Hormatan dalam pertuturan:
'Tuan Kuasa Usaha/Konsul Besar/ Konsul/Dekan' pada mulanya, dan seterusnya 'Tuan' sahaja.

an
yutkan
zaan].
n:
iuru
i

Cikgu'.
m:
Cikgu
asnya

uta
utkan
tugas]'
ia Duta
negari

am:
au 'Tuan

uruhjaya
utkan
tugas]'
ma
utkan
au

nan:
au 'Tuan

Menteri
n nama
kili]'.
iran:
tau 'Tuan

Bab 12

Memperkenalkan Diri

Apabila mengadakan se suatu majlis, tugas tuan rumah bukan sahaja seboleh mungkin memastikan majlis yang dianjurnya berjalan lancar dan sempurna, bahkan juga saling memperkenalkan tetamu-tetamunya. Disebabkan orang Asia bersifat pemalu dan suka merendah diri, mereka kadang-kala kelihatan seperti tidak mahu dilayani dan suka berkeseorangan di dalam sesuatu majlis. Ini adalah kerana mereka kurang menyedari pada hakikatnya tetamu-tetamu lain yang ada di situ pun bersikap demikian, yakni diliputi perasaan malu untuk memperkenalkan diri.

TATAAADAB MEMPERKENALKAN DIRI

Tataadab dan adab tertib memperkenalkan diri mempunyai nilai kesenian yang tersirat. Menurut tradisi orang Barat, apabila seorang lelaki diperkenalkan kepada seorang wanita kata mula perkenalan itu lebih kurang begini: "Perkenalkan, ini Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak dan ini Cik Satira". Jika diambil kira perkenalan antara dua orang lelaki

atau dua orang wanita atau yang berlawanan jantina yang mempunyai kedudukan, pangkat dan usia yang berbeza maka semestinya didahului perkenalan itu dengan orang yang berpangkat lebih tinggi dan berkedudukan lebih tinggi atau berusia lebih tua daripada tetamu yang seorang lagi. Disebut juga gelaran yang di sandangnya, jika ada, misalnya, "Perkenalkan, ini Tuan Duta Besar Jepun dan ini Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak" atau "Perkenalkan, ini Datin Seri Asmah dan ini Puan Satira". (Peringatan: nama orang yang diperkenalkan itu mestilah disebut dengan jelas). Agak janggal bagi tetamu-tetamu yang diperkenalkan itu dan bertanya, "Maaf, saya kurang jelas nama anda tadi".

Akan tetapi, mengikut adat Melayu, lazimnya orang yang rendah pangkat mertabatnya sayogia diperkenalkan dahulu kepada yang lebih tinggi pangkatnya, yang belum kahwin kepada yang sudah berumah tangga kecuali yang belum kahwin itu lebih tinggi pangkat mertabatnya, dan yang lebih muda kepada yang lebih berusia. Sekiranya, orang yang diperkenalkan adalah seorang

Raja mahupun seorang pemimpin negara atau pegawai tinggi kerajaan maka nama ataupun jawatan pemimpin negara dan pegawai kerajaan itu tidak perlu disebutkan. Dalam keadaan tersebut, cuma nama orang yang diperkenalkan akan disebutkan kepada Raja, pemimpin negara mahupun pegawai tinggi kerajaan yang berkenaan itu. Seorang perempuan tidak diperkenalkan kepada laki-laki melainkan ia dilakukan oleh suami atau bapa perempuan itu sendiri. Kaedah memperkenalkan seorang lelaki kepada seorang wanita ialah menyatakan nama wanita tadi terlebih dahulu. Contohnya: "Puan Asmah, saya ingin memperkenalkan Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak". Dan, apabila diperkenalkan, jawapan yang sentiasa diamalkan ialah "Apa khabar?" atau dalam bahasa Inggeris "How do you do?" mahupun "Pleased to meet you". Orang yang diperkenalkan juga boleh membala pengenalan tadi dengan hanya menundukkan kepala sekiranya beliau tidak mahu berjabat tangan.

Sekiranya anda terlupa namanya kenalan, anda perlu bijak

memulakan bicara: "Saya rasa kita pernah berjumpa dan saling kenal-mengenali". Seorang wanita yang bijak akan menjawab, "Sudah pasti, saya Asmah Basir". Cara begini akan dapat mengatasi anda daripada melanggar sesuatu tata-tertib dalam pergaulan.

Wanita yang sedang duduk tidak perlu bangkit semasa diperkenalkan melainkan puan rumah. Puan rumah akan bangun tatkala diperkenalkan serta menyambut tetamu sambil berjabat tangan. Jika puan rumah seorang Islam, beliau akan memberi atau menerima salam serta bersalam-salam dengan tetamu wanita sahaja. Jangan sekali-kali cuba menonjol atau membayangkan keghairahan yang berlebihan untuk diperkenalkan kepada sesiapa pun kerana perbuatan itu dianggap kurang sopan atau biadap.

Memperkenalkan Diri Di Majlis Makan Malam

Apabila anda dibolehkan dan bercadang hendak membawa rakan-rakan menghadiri majlis makan malam didapati lebih baik anda memberitahu mereka terlebih dahulu sesiapa tetamu yang mungkin hadir bersama dengan anda ke majlis tersebut, lebih-lebih lagi majlis itu diadakan bagi meraikan tetamu istimewa seperti pelawat dari luar negara. Sekiranya tetamu tersebut seorang seniman atau seniwati, elok juga dinyatakan susunan majlis itu nanti. Sedikit sebanyak keterangan mengenai tetamu-tetamu yang lain dapat membantu anda. Misalnya, "Tuan Haji Abdul Rahman, yang bertugas di Jabatan Perdana Menteri; Cik Asmah binti Basir, yang pandai dalam bidang

masakan Timur".

Sekiranya anda tidak dapat menyatakan kepada rakan-rakan anda terlebih dahulu mengenai tetamu-tetamu yang akan hadir, memadaialah mereka dibawa bertemu dengan tuan rumah untuk diperkenalkan.

Tuan rumah yang bertanggungjawab mengadakan majlis makan malam itu, katakanlah untuk 30 atau 40 orang tetamu, hendaklah menerima dengan hormat kedatangan mereka dan membawa seorang demi seorang tetamu mengelilingi dewan untuk diperkenalkan seboleh mungkin kepada semua hadirin. Sungguhpun cara ini agak sulit sedikit, namun ia adalah cara yang berkesan untuk menjayakan majlis itu nanti.

Memperkenalkan Diri Di Majlis Minum Dan Resepsi

Pihak tuan rumah akan saling memperkenalkan di kalangan para tetamu jika majlis tersebut kecil. Sekiranya majlis yang diadakan besar dan suasana hingar-bingar, beliau akan berusaha memperkenalkan setiap tetamu yang baru sampai kepada tetamu lain dengan kata-kata pujian ringkas. Seboleh-bolehnya elakkan daripada mementingkan seseorang tetamu di hadapan tetamu-tetamu lain yang boleh memalu atau menghinakan mereka.

Anda dikira dapat membantu pihak tuan rumah sekiranya anda sanggup memperkenalkan diri kepada para tetamu. Perbuatan anda menghampiri mereka yang kelihatan terasing dengan memperkenalkan diri adalah suatu tindakan bijak. Anda boleh mengambil langkah permulaan tanpa sedikit pun menyentuh pe-

ribadi seseorang.

Majlis yang besar-besarnya boleh menjadi sukar kepada tetamu-tetamu lantaran tuan rumah tidak cukup tangan melayani mereka sepenuhnya. Walaupun pihak tuan rumah berdiri di pintu masuk menyambut kedatangan para hadirin, namun sukar baginya untuk bergaul mesra dengan orang ramai. Tetamu mudah tersisih, lebih-lebih lagi kalau anda hanya berkenalan dengan beberapa orang sahaja di situ. Anda boleh mencuba memperkenalkan diri dan bergaul mesra dengan para hadirin lain seperti yang telah dibincangkan.

Memperkenalkan Seseorang Secara Kebetulan

Sekiranya anda bertemu seorang sahabat dalam suatu majlis jamuan secara kebetulan mahupun spontan dan ketika itu anda bersama-sama seorang tetamu lain lebih molek mereka diperkenalkan. Jika anda tidak berbuat demikian, ini menunjukkan anda tidak tahu adat pergaulan dan tidak tahu menjaga hati sahabat.

Memperkenalkan Anak-anak

Cara memperkenalkan anak-anak pada permulaannya hendaklah dibuat secara rasmi seperti, "Ini kawan Abdul Rahman, Cik Salmah, mereka sama-sama menuntut di Sekolah Menengah Sultan Abu Bakar, dan ini Tuan Haji Abdul Razak". Andainya ibu bapa anak-anak itu sahabat karib anda dan anda sememangnya sukakan kanak-kanak, anda boleh mendakangkan agar mereka memanggil anda dengan panggilan 'Datuk' ataupun 'Tuk'.

GELARAN KEHORMATAN

Memperkenalkan seorang tetamu sama ada dengan menyebut atau tidak akan gelaran kehormatannya bergantung pada suasana majlis. Ahli-ahli keluarga ternama berada lebih bangga apabila diperkenalkan dengan nama famili mereka, misalnya Encik Wong dan Cik De Souza. Orang besar-besar biasanya lebih suka diperkenalkan dengan gelaran kehormatan mereka. Melakukan tataadab secara memperkenalkan seorang ternama dengan menggunakan nama sebenarnya dianggap perbuatan kurang sopan. Tetamu yang seharusnya dihormati kerana kedudukannya, misalnya Datuk Paduka Maharaja Lela sudah pasti tidak bersetuju diperkenalkan sebagai 'Raja Tan Sri Dr. Abdul Rahman

bin Raja Abdul Razak' kepada seorang mahasiswa universiti. Sekiranya majlis tidak begitu rasmii dan kebanyakannya tetamu terdiri daripada mereka yang saling kenal-mengenali, memadai memperkenalkan mereka dengan nama-nama biasa.

Pasangan Suami Isteri

Bagi orang Islam, mereka hendaklah diperkenalkan atas nama individu misalnya, "Ini Encik Abdul Rahman bin Abdul Razak dan ini Puan Asmah binti Basir". Jelasnya, nama suami tidak boleh dikaitkan dengan nama isteri, perkenalan haruslah menggunakan nama masing-masing. Tetapi tidak bagi orang Cina dan Inggeris, mereka diperkenalkan atas nama famili, misalnya, "Perkenalkan ini, Datuk dan Datin Wong Kum

Wah". Bagi orang India pula mereka boleh diperkenalkan atas nama individu (nama popular mereka) atau nama suami, misalnya "Ini, Tan Sri dan Puan Sri Subramaniam" atau "Ini, Encik Gopal dan Puan Lakshmi".

Kaum Wanita Yang Berikhtisar

Terdapat ramai wanita yang mempunyai kerjaya dan telah menempa nama, baik sebelum mahupun sesudah berkahwin. Sesetengah lebih suka diperkenalkan dengan nama-nama mereka sahaja. Pada adatnya, wanita yang telah berumah tangga akan tersinggung sekiranya mereka tidak diperkenalkan dengan awalan "Puan" yang membuktikan mereka sudah berkahwin. Lebih-lebih lagi majlis yang dihadiri itu merupakan majlis sosial.

Bab 13

Panduan Berpakaian

Pakaian adalah merupakan unsur utama penilaian seseorang. Hanya dengan memandang cara berpakaian sahaja seseorang itu akan dengan mudahnya memberikan tanggapanya. Oleh itu cara berpakaian adalah sangat penting diketahui.

Bijak memilih fesyen pakaian dan kesopanan fesyen tersebut serta kombinasi warna adalah ciri-ciri yang amat dititikberatkan apabila seseorang diundang ke sesuatu majlis, sehingga para pengundang tidak lupa memperingatkan dan memastikan setiap tetamu jemputannya mematuhi arahan berpakaian sebagaimana yang tercatat di dalam kad undangan yang dikirimkan. Lebih-lebih lagi bagi upacara dan istiadat yang paling formal terdapat pakaian khusus rasmi yang mesti dipakai tatkala menghadiri majlis istiadat diraja. Istiadat Penganugerahan Darjah Kebesaran Dan Bintang Negeri dan Persekutuan, majlis jamuan makan di peringkat negara dan negeri, majlis-majlis rasmi kerajaan persekutuan mahupun negeri dan badan-badan yang lain.

Menyedari akan kepentingan gaya berpakaian yang amat di-

tuntut ini, penulis telah mengambil inisiatif mengetengahkan jenis-jenis pakaian, cara pemakaian dan kesesuaian majlis yang dihadiri baik oleh kaum lelaki maupun kaum wanita. Dalam mengenakan pakaian siang atau malam terdapat beberapa peraturan ketat yang perlu dipatuhi untuk memastikan jenis dan bagaimana ia dipakai. Bagi memudahkan anda membuat rujukan, penulis telah mengasingkan keterangan mengenai pakaian bagi kaum lelaki dan wanita.

PAKAIAN FORMAL UNTUK KAUM LELAKI

Apabila anda berpakaian konvensional untuk ke majlis-majlis formal terdapat beberapa peraturan asas yang perlu diberi perhatian, termasuklah gaya-gaya pemakaian yang berbeza pada warna dan fesyen. Bagaimanapun, masalah ini dapat diatasi sekiranya anda tidak memakai pakaian yang kelihatan aneh dan ganjil. Jika

anda berbuat demikian, anda dikatakan telah menyalah adat dan tatatertib berpakaian, juga menjadi perhatian dan bualan ramai.

Berikut ialah jenis dan gaya pemakaian yang bersopan lagi formal ketika menghadiri majlis-majlis rasmi dan upacara-upacara istiadat diraja.

Kot Pagi (Morning Coat)

Kot pagi yang dipakai di majlis-majlis rasmi pada siang hari terdiri daripada kot kelabu atau gelap yang berekor, kemeja putih yang berlengan panjang, wesket serta tali leher berwarna kelabu atau gelap, seluar berjalur dan kasut hitam (sila lihat RAJAH 13.1).

RAJAH 13.1 Kot Pagi

Pakaian Siang

Ia dipakai untuk istiadat pengurniaan bintang-bintang darjah kebesaran, pertabalan, pembukaan rasmi persidangan parlimen, perkahwinan dan majlis diraja serta majlis-majlis istimewa yang lain seperti Istiadat Menjunjung Duli dan Istiadat Pengurniaan Panjipanji oleh angkatan tentera. Untuk gaya pemakaian khusus, sila rujuk di kad undangan yang sedia tercatat jenis pakaian yang perlu dipakai bagi majlis berkenaan.

Buat pengetahuan anda, gaya pemakaian yang paling tradisional pada waktu siang ialah *black tie* mahupun *white tie* serta seluar berjalur dan topi. Pakaian ini mestilah serba-serbi hitam termasuk stoking (tanpa warna) dan kasut berkult (tanpa tali).

Baju kemejanya berwarna putih dan kainnya diperbuat daripada *terylene wool worsted* serta berbutang lima dan mempunyai dua kocek bertutup di kiri kanan baju. Penutup kocek itu berbucu dan berbutang satu. Lengan bajunya berbutang tiga dan lipatannya berbucu. Baju ini labuh dan mempunyai empat jahitan tulang belakang dengan dua *side vents*.

Georgette yang dipakai di kiri kanan kolar baju, berupa baldu hitam bertekat benang emas. Rupabentuk tekat tersebut berbeza antara pakaian golongan bermartabat tinggi (misalnya, yang bergelar 'Tun', 'Tan Sri', 'Datuk Seri' dan 'Datuk'), Menteri-menteri, Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri dengan pegawai-pegawai kanan kerajaan.

Applique atau *epaulette* yang dipakai di kiri kanan bahu juga diperbuat daripada baldu tertekat benang emas. Rupabentuk tekat

benang emas antara Menteri-menteri dan pegawai-pegawai kanan kerajaan persekutuan (*applique* dijahit dengan Lencana Persekutuan) dengan para pembesar serta pegawai kanan kerajaan negeri (*applique* dijahit dengan Lencana Negeri masing-masing, justeru tiap-tiap negeri mempunyai corak lencana yang bebeza).

Bagi jemaah hakim, mereka memakai pakaian khas yang dipanggil *robes* yang telah diluluskan oleh pihak kerajaan persekutuan. Begitu juga pakaian seragam istiadat jenis nombor 1 yang khusus dipakai oleh angkatan tentera dan polis. Para alim ulama memakai jubah yang coraknya telah diluluskan oleh pihak berkuasa yang berkenaan.

Pakaian Kebangsaan Rasmi Bagi Majlis Siang

Pakaian kebangsaan rasmi yang lengkap untuk majlis-majlis siang termasuk sepasang baju Melayu daripada kain songket bercorak penuh, samping, bengkung, tengkolok serta keris yang disisipkan di celah bengkung sebelah kiri (sila lihat RAJAH 13.2).

Warna kain tidaklah boleh sembarang kecuali mereka yang berhak memakai pakaian warna kuning diraja iaitu khas untuk ahli-ahli kerabat diraja sendiri. Di Perak Darul Ridzuan, warna ungu dan putih turut tidak boleh dipakai oleh orang kebanyakan.

Pakaian Malam (*Dinner Jacket*)

Dikenali dalam perbahasaan sebagai *dinner jacket* dan di dalam kad-kad jemputan sebagai *black tie*. Pakaian ini terdiri daripada jaket biasa dan seluar yang sepadan dengannya. Seluar amnya berkelim tulang belut hitam di tepinya. Kemeja diperbuat daripada kain jenis *marcella* putih dilengkap dengan *bow* sutera atau baldu berwarna hitam. Meskipun baju rompi dipakai, lazimnya ia berwarna hitam. Pilihan selain dari di atas ialah bengkung sutera hitam. Tetapi baju rompi dan bengkung tidak sesuai dipakai bersama. Sekiranya kot berlapis dan berkancing dua lerert (*double breasted coat*) dipakai maka baju rompi dan bengkung tidak perlu dipakai. Warna kasut dan stoking mestilah

RAJAH 13.2 Pakaian kebangsaan rasmi bagi majlis siang

sepadan dengan warna baju iaitu hitam (sila lihat RAJAH 13.3).

RAJAH 13.3 Dinner jacket

Para tetamu asing dibenarkan memakai *dinner jacket* putih yang mempunyai kelopak berupa *shawl* sutera, berseluar dan bengkung sutera hitam.

Pakaian Malam Lengkap (White Tie)

Pemakaiannya khusus ke majlis-majlis paling formal. Ia terdiri daripada kot hitam yang belakangnya labuh hingga ke lutut serta berbelah, kemeja putih (yang berkanji) serta kolar bersayap yang berasingan dan *bow* putih yang berlapis dua. Seluar hitamnya se-rupe dengan seluar pakaian siang berkelim tulang belut hitam atau jalur hitam berklikat (*black braid*) di bahagian tepinya.

Kot yang dipakai oleh golongan bangsawan, pemimpin-pemimpin politik dan pegawai-pegawai kanan kerajaan persekutuan dan negeri ialah *monkey jacket*

berwarna putih (*white dacron*) dengan kelopak baju berupa *shawl lapel* dan di atas kedua-dua belah kelopak itu disematkan dengan Lenca Lambang Malaysia atau Negeri. Lengan jaket ini dijahit dengan tiga biji butang tembaga kecil. *Applique* mahupun *epaulette* dipakai di kiri kanan bahu tetapi georgette tidak dipakai (sila lihat RAJAH 13.4).

Manset-manset butang baju kemeja yang dipadankan dengan kafling diperbuat daripada emas, platinum, mutiara atau permata-permata lain. Bengkung daripada kain sutera, stoking dan kasut mestilah berwarna hitam.

Pakaian Kebangsaan Rasmi Bagi Majlis Malam

Pakaian yang dimaksudkan ini hampir sama dengan pakaian kebangsaan rasmi yang dikhaskan untuk majlis-majlis siang yang telah dibincangkan melainkan warna yang sepatutnya dipakai ialah hitam.

Di majlis-majlis yang penuh adat istiadat (bagi peringkat negeri), orang besar-besar dan pegawai-pegawai kanan kerajaan boleh memakai baju kebangsaan yang dikhaskan oleh pihak istana atau kerajaan negeri berkenaan. Bagi orang-orang yang berjawatan di istana (misalnya penghulu balai, panglima istana, bentara, kundang dan pelayan), mereka mempunyai pakaian istiadat yang tersendiri dan berbeza antara sebuah negeri dengan negeri yang lain. (Di sini penulis tidak akan

RAJAH 13.4 Mess Kit

menjelaskan gaya pemakaian setiap jenis pakaian istiadat berkenaan).

Bagi orang-orang yang berdarjah kebesaran persekutuan atau negeri, mereka harus memakai sepasang baju Melayu hitam daripada tenunan songket penuh, dilengkapi dengan tengkolok dan bengkung yang tertentu. Anakanan bintang darjah kebesaran dan pingat hendaklah dipakai, tetapi keris tidak dipakai bersama. Tengkolok hendaklah diikat mengikut bentuk yang diluluskan oleh pihak kerajaan persekutuan atau negeri berkenaan.

Para pegawai kerajaan yang ber pangkat tinggi memakai baju kepuak dan berseluas sutera yang berwarna hitam. Songkok tidak dipakai pada majlis waktu malam tetapi tengkolok akan dipakai dalam majlis seumpama ini. Bebe-

rapa jenis ikatan tengkolok yang pemakaianya dilarang kepada orang kebanyakan ada dibincangkan dalam fasal 'Pakaian-pakaian Yang Dilarang' di Bab Dua.

Di upacara-upacara keagamaan yang rasmi, misalnya Perayaan Maulidur-Rasul, golongan mufti terutamanya tidak ketinggalan mempunyai sejenis pakaian khas iaitu berjubah panjang hijau tua dan berserban hijau atau putih

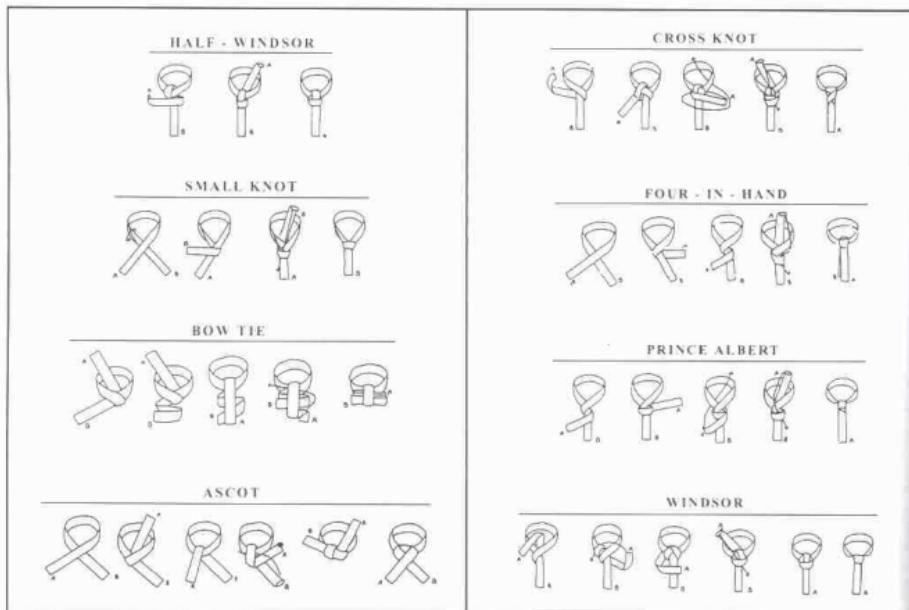

RAJAH 13.5 Lounge suit

dan hitam sekiranya majlis dijayan pada waktu malam. Corak jahitan, fesyen dan warna jubah berbeza sedikit antara sebuah negeri dengan negeri yang lain dan perbezaan ini tertakluk pada peraturan-peraturan yang ditentukan oleh pihak majlis agama Islam di setiap negeri.

Lounge Suit Atau Kot

Kebanyakan mereka lebih gemar memilih *lounge suit* berwarna hitam bagi menggantikan pakaian malam (sila lihat RAJAH 13.5). Jelaslah pakaian ini lebih popular dan dapat diterima. Begitu juga jaket baldu hitam dan *bow* atau kot sutera. Di majlis-majlis rasmi, *lounge suit*

RAJAH 13.6 Cara-cara mengikat tali leher dan bow

atau kot mestilah berwarna gelap serta sedundun. Ketika duduk butang kot atau jaket yang berlapis dan berbutang dua leret yang di bawah sekali harus dibuka untuk mengelakkan kot tersebut berkedut. Butang kot atau jaket hendaklah dikancingkan semula apabila anda berdiri dan dalam apa-apa keadaan pun sekurang-kurangnya dua butang mestilah sedia terkancing (jazimnya butang tersebut dijahit bersama sebagai hiasan sahaja). Jika berpakaian kot atau jaket yang berkancing satu leret, butang yang di tengah-tengah kot akan dikancingkan. Kalau baju rompit yang dipakai, butang yang di bawah sekali dibiarkan terbuka.

Lazimnya, tali leher yang berwarna atau bercorak gelap dipakai bersama. Berikut adalah gambar rajah cara mengikat beberapa bentuk tali leher dan juga bow.

Pakaian-pakaian Lain Yang Beradab

Pakaian jubah hanya sesuai untuk upacara-upacara keagamanan dan sesiapa sahaja lelaki mahupun wanita Islam selain daripada mufti dan imam boleh memakainya tetapi fesyen dan warna pakaian ternyata berbeza dengan pakaian rasmi mufti atau imam. Mereka juga boleh berpakaian ala-Afghanistan iaitu berbaju panjang flannel, berkermeja putih, berseluar pantelon, berserban fuiji dan berkopiah putih dan kombinasi warnanya mengikut selera, kecuali warna-warna yang ditegah. Untuk majlis-majlis malam baju dan serban mestilah berwarna hitam.

Aksesoris

Kaum lelaki tidak mahu ketinggalan untuk memiliki dan mema-

kai aksesori yang berjenama dan mempunyai 'kelas' yang melambangkan status mahupun cara hidup yang mewah, gaya keunggulan serta kecemerlangan fesyensi pemakai. Kebiasaannya, cincin, rantai tangan, jam tangan, kafling, pin penyemat tali leher, tali pinggang, tongkat hitam yang bersalutkan gading atau emas bulat seperti tombol kecil di hujungnya dan pemetik api rokok adalah antara aksesori-aksesori yang menjadi pilihan kaum lelaki.

RAJAH 13.7 Pakaian jubah seorang Mufti Kerajaan Negeri

Pakaian Seragam Bagi Istiadat Tentera Dan Polis

Pakaian rasmi khas untuk majlis-majlis malam formal bagi anggota polis ialah *monkey jacket* dan *patrol dress*. *Monkey jacket* dikenali sebagai *mess kit* atau *mess dress* yang telah dibincangkan dalam fasal 'Pakaian Malam Lengkap (White Tie)' di bab ini. *Mess kit* juga adalah pakaian bagi anggota tentera apabila menghadiri ke majlis-majlis malam yang penuh adat istiadat.

Patrol dress pula merupakan pakaian seragam istiadat jenis No. 1 yang fesyennya hampir sama dengan *bush jacket* tetapi berwarna putih, berbutang lima dan mempunyai dua *side vents*. Butang yang digunakan untuk pakaian polis mempunyai lambang polis manakala untuk pakaian tentera ia dihiasi dengan lambang tentera. Ia dipakai sempena Majlis Penganugerahan Darjah-darjah Kebesaran peringkat persekutuan atau negeri dan majlis penyampaian sijil atau tauliah di kalangan anggota polis dan tentera.

RAJAH 13.8 Pegawai-pegawai Kanan Tentera berpakaian Istiadat No. 1

Seluar bagi anggota polis berwarna hitam dan berkelim tulang belut berwarna biru diraja dan putih, dan ia dipakai dengan *patrol dress* atau *monkey jacket*. Bagi anggota tentera, fesyen seluar sama

dengan seluar polis cuma bezanya, warnanya hijau gelap dan tulang belutnya berwarna kuning.

Bush Jacket

Biasanya, pakaian *bush jacket* dipakai sebagai pakaian *lounge suit*, dan dipakai khas untuk majlis siang hari seperti perasmian sesuatu majlis, pameran, forum, seminar, konvensyen dan mesyuarat rasmi. Terdapat dua jenis potongan lengan baju jaket, iaitu berlengan panjang dan berlengan pendek, dan keduanya dianggap pakaian beradab dan formal. Pakaian ini sering kali dipakai oleh para menteri dan pegawai kerajaan kanan ketika mengadiri upacara-upacara siang hari serta mempengerusikan mesyuarat kerajaan. Songkok juga boleh dipakai bersama.

RAJAH 13.9 Pakaian Melayu atau Kebangsaan Rasmi

RAJAH 13.10 Menteri Besar Kelantan berpakaian baju Melayu dan berserban

RAJAH 13.11 Pakaian baju batik

khususnya menghadiri majlis-majlis yang berkaitan dengan agama Islam, majlis-majlis perkahwinan serta majlis-majlis beradat seperti adat naik-buai, adat berkhatan, adat bertindik dan adat perkebumian. Lazimnya, setiap kali menyambut perayaan Hari Raya Aidilfitri dan Aidiladha, orang Melayu, tidak mengira usianya, akan berpakaian baju Melayu khasnya ketika mengerjakan sembahyang sunat di masjid pada waktu pagi Hari Raya. Fesyen potongan baju Melayu berbeza di antara sebuah negeri dengan negeri yang lain. Begitu juga, cara pakaian atau pengikatan samping Dewasa ini, samping berkain songket telah menjadi pilihan ramai orang. Di sesetengah negeri pula songkok yang berbunga mahupun bercorak ditegah pakai. Di Negeri Terengganu dan Kelantan, serban dipakai sebagai ganti songkok.

Baju Batik bermakna baju ke meja berlengan panjang yang di perbuat daripada kain batik khususnya dihasilkan daripada Negeri Terengganu dan Kelantan, yang dipakai bersama dengan seluar panjang, juga dianggap sebagai sejenis pakaian formal. Kombinasi warna yang terang dari fabrik yang berkualiti tinggi akan mencerminkan gaya yang lebih anggun, elegan, eksklusif dan berseri. Persalinan batik memang bersesuaian dipakai semasa menghadiri majlis-majlis beradat, acara-acara siang hari, jamuan-jamuan makan yang kurang formal, upacara-upacara perasmian serta majlis-majlis resepsi, cocktail dan buffet. Bagaimanapun, bagi orang Melayu, songkok dipakai bersama.

PAKAIAN FORMAL UNTUK KAUM WANITA

Rambut sebagai lambang mahkota wanita tidak akan lengkap tanpa disaluti dengan fesyen pakaian yang menyerlahkan lagi keayuan dan keanggunan si pemakai. Ditambah pula dengan gabungan kombinasi warna pakaian serta jenama kain yang eksklusif dengan pelbagai corak yang menarik dan unik amat mempesonakan.

Sememangnya, sedari dahulu hingga sekarang fesyen pakaian tetap menjadi idaman dan mendapat tempat utama di hati kaum wanita. Mereka ingin kelihatan cantik dan berusaha menjadi tumpuan ramai dan memenangi hati para tetamu lain di tengah-tengah majlis. Justeru itu mereka akan berpakaian sebaik mungkin ke majlis tersebut dan tidak hairanlah kaum wanita sanggup membelanjakan wang yang banyak pada pakaian untuk memperagakan diri dengan penampilan fesyen yang cukup sederhana tetapi sudah pasti memikat.

Yang pentingnya, fesyen dan jenis pakaian mestilah disesuaikan dengan suasana majlis. Berpakaian sederhana, tidak berlebihan dari segi pemakaian barang kemas dan fesyen yang keterlaluan dikira lebih sesuai dan manis mata memandang.

Untuk mengelakkan diri daripada berpakaian kurang menarik dan tidak kemas, seseorang wanita harus mengambil kira fesyen pakaian yang sesuai dengan peringkat umur, ketinggian dan bentuk badan. Misalnya, wanita yang berbadan besar lagi gemuk tidak sesuai berpakaian terlalu longgar dan terlalu ketat, berwar-

na garang dan bercorak besar. Jumbai-jumbai dan renda-renda yang berlebihan pada pakaian boleh mencacatkan si pemakai-

RAJAH 13.12 Pakaian siang

nya, menjadikan dia kelihatan seperti orang yang tidak tahu memilih fesyen pakaian. Walaupun penampilan corak dan bertubuh tinggi lampai dan langsing, namun fesyen-fesyen pakaian tersebut tetap boleh dipakai oleh setiap wanita jika dia pandai mempergayakan fesyen pakaian itu bersesuaian dengan warna pilihan, corak dan fesyen yang berpadanan dengan usia dan bentuk badan mereka.

Pakaian Siang

Sebenarnya, yang dimaksudkan pakaian siang atau pakaian malam (*evening gown*) dalam perbahasa-

an yang paling mudah ialah pakaian Barat yang ternyata penuh gaya, moden, sofistikated dan sopan.

Pakaian Kebangsaan

Baju kurung dan kebaya labuh adalah dua jenis pakaian tradisional Melayu yang telah diangkat tarafnya ke pakaian rasmi negara yang amat sesuai dipakai untuk sebarang majlis formal dalam atau luar negara kerana fesyennya yang sungguh sopan lagi menawan dan menyerlahkan ciri-ciri kelembu-

RAJAH 13.13 Gaya berpakaian formal untuk kaum wanita

tan wanita Melayu serta tidak je-mu dipandang mata, ibarat pepatah Melayu, 'tak lapuk dek hujan, tak lekang dek panas'.

Namun demikian, fesyen baju kurung dan kebaya kini telah mengalami banyak pengubah-suaianya oleh pereka-pereka fesyen tempatan selaras dengan perkembangan fesyen semasa tetapi masih lagi mengekalkan ciri-ciri keasliannya. Ia bertambah manis dipakai dengan selendang yang diletakkan di sebelah bahu kanan atau kiri mengikut citarasa si pemakai.

Tetapi dari segi kombinasi warna pilihan, sebagai rakyat yang tidak termasuk dalam golongan kerabat diraja, anda mestilah mematuhi warna-warna yang dilarang apabila diundang ke majlis-majlis yang bersangkutan dengan majlis istiadat diraja seperti yang telah dibentangkan sebelum ini iaitu warna kuning diraja, biru diraja, baju putih sedundum. Di Perak Darul Ridzuan pula warna ungu, hijau tua dan biru muda dikhaskan kepada kerabat diraja dan orang besar-besar negeri sahaja.

Dalam sesuatu upacara yang bersangkut dengan istiadat diraja seperti Pertabalan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, puteri-puteri baginda Tuanku, permaisuri-permaisuri Raja Pemerintah Negeri dan isteri-isteri Bakal Sultan kelihan berpakaian baju kebaya labuh yang diperbuat daripada tenunan songket penuh yang indah dan halus tenunannya yang dipakai bersama dengan segala bintang dan durjah kebesaran. Dan kombinasi warna serta corak tenunan songket tersebut adalah serupa dengan yang dipakai oleh suami-suami baginda Tuanku, kecuali kain pakaian Seri Paduka

Baginda Raja Permaisuri Agong bukanlah diperbuat daripada tenunan songket tetapi ditempah khas cuma kombinasi warna sahaja yang sama yang dipakai oleh Seri Paduka baginda Yang di-Pertuan Agong.

Pakaian Bagi Wanita Asing

Anda sedia maklum, wanita Barat berpakaian moden seperti yang telah dibincangkan, manakala wanita dari negara-negara Asia yang lain boleh memakai pakaian kebangsaan masing-masing apabila menghadiri majlis-majlis rasmi dan upacara-upacara istiadat di negara kita seperti ceongsam, sari khamize dan sebagainya.

Pakaian-pakaian Yang Dilarang

Selain daripada berpakaian sopan dan rekaan fesyen yang eksklusif seperti yang telah dibincangkan, terdapat beberapa jenis pakaian moden atau fesyen kebaratan yang dikira keterlaluan telah dilarang pemakaiannya ke majlis-majlis dan upacara-upacara rasmi:

1. Pakaian yang mendedahkan belakang badan (*bare-back*).
2. Pakaian yang menampakkan perut (*bare-midriff costumes*).
3. Baju tanpa ikatan bahu (*strapless dresses*).
4. Baju yang menjolok mata (*low-cut dresses*).
5. Baju berlengan pendek atau tanpa lengan (*short sleeves or sleeveless dresses*).
6. Baju daripada kain jarang atau nipis yang mengghairahkan ('*see through*' and *seductive dresses*).
7. Baju yang berkilat-kilau (*dising hari*).
8. Seluar pendek.
9. Seluar jeans.

10. Skirt yang terlalu pendek dan sendat.

Aksesori

Satu lagi ciri yang amat dititikberatkan dalam penampilan fesyen pakaian wanita ialah aksesori. Selain daripada keunikan barang-barang kemas dan perhiasan wanita, pemakaian topi, sarung tangan, jam tangan, beg tangan, cincin sanggul dan brooch tetap menjadi pilihan para wanita. Tambah lagi, wanita mesti bijak dan peka pada pilihan corak dan kombinasi warna untuk diperagakan.

Jika memakai sarung tangan, cara terbaik ialah menanggalkannya apabila menari dan semasa hendak makan dan tidak menanggalkannya semasa bejabat tangan.

Jika memakai mini teleung pastikan warna tudung mestilah bertentangan dengan warna baju. Sekiranya tidak dapat bolehlah digunakan tudung yang dalam satu kumpulan warna tetapi berbeza latarnya. Elakkan memakai tudung yang *groovy* dalam corak bentuknya. Pastikan pula semua bahagian rambut tertutup dan diikat kemas.

Bagi wanita yang bertopi pula memperlihatkan si pemakai lebih anggun dan kemas kerana rambut disisir begitu rapi. Berhati-hati semasa memilih topi untuk ke majlis-majlis tertentu kerana kesilapan membeli topi yang terlalu besar boleh mengganggu pemandangan orang-orang yang duduk di belakang kita. Wanita tidak perlu menanggalkan topi apabila berada di dalam rumah seperti mana yang dilakukan oleh kaum lelaki. Dalam apa-apa keadaan pun, topi tidak dipakai dengan pakaian malam yang lengkap.

Sekiranya menggunakan sa-

rung kaki, warna kulit atau *skin colour* dianggap lebih sesuai dipakai, dan jika kaki ditumbuhinya bulu-bulu kasar adalah lebih elok kitanya sarong kaki tidak digunakan.

Jika anda masih was-was mengenai gaya pemakaian, sebaik-baiknya hubungi pihak pengundang majlis untuk penjelasan lanjut.

PAKAIAN DAN CARA MEMAKAI ANUGERAH PERSEKUTUAN DAN NEGERI

Mengikut adat semua lambang bagi Darjah-Darjah, Bintang Penghormatan dan Pingat Persekutuan dan Negeri hanya boleh dipakai dengan pakaian rasmi ataupun yang dianggap rasmi seperti berikut:

1. Pakaian kebangsaan rasmi yang lengkap dengan tengkolok.
2. Pakaian rasmi ala-Barat *tails and top hats*.
3. Pakaian rasmi untuk Anugerah-anugerah Persekutuan dan negeri-negeri yang tertentu.
4. Pakaian rasmi Yang Dipertua Dewan Negara, Yang Dipertua Dewan Rakyat, Menteri-Menteri Kabinet Persekutuan dan Timbalan-timbalan Menteri.
5. Pakaian rasmi Yang Dipertua Dewan Undangan Negeri, Menteri Besar atau Ketua Menteri, Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri bagi peringkat negeri.
6. Pakaian jubah rasmi bagi hakim-hakim dan alim ulama yang telah diluluskan oleh pihak kerajaan yang berkenaan.
7. *Mess jacket* atau *mess uniform*

- (untuk majlis jamuan malam).
8. Pakaian seragam rasmi bagi angkatan bersenjata dan polis.
 9. Pakaian seragam rasmi pegawai-pegawai kanan kerajaan persetujuan mahupun negeri.
 10. Pakaian siang atau *lounge suit* serba hitam hanya untuk orang bukan Melayu dan tidak mempunyai pakaian seragam atau sebarang pakaian rasmi.

Pada prinsipnya, anugerah persekutuan diberi keutamaan diikuti anugerah negeri dalam taraf yang sama mengikut tarikh ia diwujudkan. Akan tetapi pemakaian anugerah negeri hendaklah diberi keutamaan daripada anugerah persekutuan yang sama tarafnya apabila dikehendaki oleh negeri yang berkenaan dalam semua majlis rasmi negeri itu sebagai menghormati tuan rumah.

Kaedah Pemakaian

Terdapat empat kaedah untuk memakai Darjah Kebesaran dan Bintang Penghormatan Persekutuan dan Negeri mengikut taraf darjah-darjah dan bintang-bintang itu. Cara pemakaian boleh dibahagikan seperti berikut:

1. Disematkan di bahu.
2. Disangkutkan dari bahu ke rusuk (pemakaian selempang atau *sash*).
3. Dikalungkan ke leher.
4. Disematkan di dada baju sebelah kiri.

Kalung

Ia dipakai hanya pada hari-hari tertentu iaitu termasuklah:

- (i) Hari Istiadat Pengurnian Darjah Kebesaran dan

Bintang-bintang Penghormatan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dan Raja-raja Pemerintah Negeri;

- (ii) Hari Pembukaan Parlimen serta Dewan Undangan Negeri;
- (iii) Hari Istiadat Menghadap yang ditentukan oleh Jabatan Perdana Menteri;
- (iv) Hari Istiadat Pertabalan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong dan Raja-raja Pemerintah Negeri, dan Hari Perlantikan Yang Dipertua Negeri;
- (v) Hari Istiadat Menjunjung Duli yang ditetapkan oleh sesetengah negeri.

Kalung Darjah dipakai tanpa selempang bagi Darjah Kebesaran tetapi boleh dipakai bersama selempang bagi Darjah yang lain sekiranya mereka dianugerahkan Darjah tersebut. Jika dipakai dengan pakaian rasmi, kalung itu hendaklah disusupkan di bawah *applique*. Hanya satu kalung sahaja boleh dipakai pada satu masa atau untuk satu majlis. Tetapi jika anda memakai pakaian rasmi majlis makan malam, pakaian kebangsaan rasmi atau pakaian seragam tanpa *applique*, kalung dipakai di atas bahu serta digantung sama jarak di bahagian belakang dan hadapan (sila lihat RAJAH 13.14)

RAJAH 13.14 Memakai Kalung Darjah

Bintang

Ia disematkan di dada baju sebelah kiri. Jika seseorang dikurniaikan lebih daripada satu Bintang, hanya tiga Bintang sahaja yang boleh dipakai pada satu masa. Apabila satu Bintang dipakai, ia disematkan di tengah-tengah saku baju kecil dengan penjurunya yang paling atas sekali lebih kurang satu sentimeter dari mulut saku, atau di kedudukan yang sama bagi baju yang tidak bersaku. Jika dua Bintang dipakai, Bintang yang kedua hendaklah disematkan rapat di bawah Bintang yang pertama. Dan jika tiga Bintang dipakai, Bintang kedua dan ketiga hendaklah diletakkan sama tengah di bawah Bintang pertama dan jarak antara satu penjuru dengan penjuru yang lain bagi ketiga-tiga Bintang itu seolah-olah berbentuk segitiga. Sekiranya kaedah ini mengganggu pemakaian se-

lempang, kedudukannya boleh diubah dengan menyematkan dua Bintang di atas dan satu di bawah iaitu Bintang yang terkanan sekali disematkan di sebelah kanan dan yang kedua di sebelah kiri, manakala di bawah kedua-dua Bintang disematkan Bintang ketiga (sila lihat RAJAH 13.15).

RAJAH 13.15 Memakai Bintang Darjah

Selempang

Selempang bagi Darjah Kerabat Diraja Malaysia, Darjah Utama Seri Mahkota Negara dan Darjah-darjah Kerabat Diraja Negeri-negeri Beraja (khususnya Kedah Darul Aman, Kelantan Darul Naim, Negeri Sembilan Darul Khusus, Pahang Darul Makmur, Perak Darul Ridzuan, Perlis, Selangor Darul Ehsan dan Terengganu Darul Iman) disangkutkan di bahu kiri hingga ke rusuk kanan. Bagi Darjah Kebesaran yang lain, selempang disangkutkan di bahu kanan dan diselempangkan ke rusuk kiri.

Jika dipakai dengan pakaian seragam, selempang disusupkan di bawah *applique* dan jika dipakai dengan pakaian kebangsaan ia mestilah di bawah bengkung.

Apabila selempang Darjah Kerabat Diraja Malaysia dan Negeri-negeri Beraja melainkan Johor Darul Takzim serta Darjah Utama Seri Mahkota Negara dipakai dengan pakaian rasmi atau pakaian majlis malam, ia disangkutkan di bahu kiri dan diselempangkan ke pinggang kanan di bawah bengkung jaket. Selempang bagi Darjah-darjah Kebesaran lain dipakai di bawah jaket diselempangkan dari bahu kanan ke rusuk kiri. Lencana digantungkan di bawah ikatan selempang di paras pinggang.

Lencana Leher

Ia digantung pada reben dan dipakai tergantung dari dalam kolar baju lebih kurang dua setengah sentimeter di bawah leher hadapan bagi pakaian kebangsaan dan pakaian seragam, atau di bawah *bow* apabila dipakai dengan pakaian majlis jamuan malam atau dengan *mess jacket*. Jika dipakai dengan jaket siang ia hendaklah digantung antara kolar iaitu di atas lubang butang yang di atas sekali dan diluarkan reben penggantungnya untuk menunjukkan lencana tersebut. Apabila dipakai dengan baju kebangsaan ia juga digantungkan di bawah kolar leher baju melalui satu lubang butang khas yang di atas sekali.

Jika seseorang dianugerahkan Lencana Leher (sila lihat RAJAH 13.16) yang lain, hanya tiga buah Lencana Leher sahaja boleh dipakai pada satu masa sama ada dengan pakaian siang atau malam.

Gaya pemakaiannya ialah Lencana Leher itu dipakai berlapis antara satu sama lain sehingga tiada renggang sedikit pun. Palang panjang itu hendaklah tidak lebih daripada 15 sentimeter dan disematkan ke dada sarna tengah supaya kedudukannya kaki Bintang dan Pingat itu terletak betul-betul di atas butang baju atau di tempat yang lebih kurang sama bagi baju yang tidak berbutang seperti baju Melayu. Jika Bintang dan Pingat yang disangkutkan pada satu palang panjang itu terlalu banyak ia hendaklah disusun bertindih-tindih dengan memperlihatkan permukaan Bintang dan Pingat yang terkanan sekali.

RAJAH 13.16 Memakai Lencana Leher

Bintang Penghormatan dan Pingat Bintang ini dipakai tergantung pada pitanya yang diatur berderetan di dada sebelah kiri. Semua Bintang dan Pingat hendaklah dipakai dengan menghadapkan keluar permukaan hadapannya.

Apabila pita-pita Bintang dan Pingat digantungkan pada satu palang panjang atau *bar* ia mestilah

saling bertindihan antara satu sama lain sehingga tiada renggang sedikit pun. Palang panjang itu hendaklah tidak lebih daripada 15 sentimeter dan disematkan ke dada sarna tengah supaya kedudukannya kaki Bintang dan Pingat itu terletak betul-betul di atas butang baju atau di tempat yang lebih kurang sama bagi baju yang tidak berbutang seperti baju Melayu. Jika Bintang dan Pingat yang disangkutkan pada satu palang panjang itu terlalu banyak ia hendaklah disusun bertindih-tindih dengan memperlihatkan permukaan Bintang dan Pingat yang terkanan sekali.

Apabila dipakai bersama Bintang Darjah Kebesaran, susunan Bintang Kehormatan dan Pingat-pingat ini hendaklah disematkan di sebelah atas Bintang (sila lihat RAJAH 13.17).

Untuk majlis-majlis siang, Bintang dan Pingat ukuran biasa digunakan akan tetapi apabila dipakai untuk majlis malam, Anak-anak Bintang dan Anak-anak Pingat atau *miniatures* digunakan.

Bintang Kehormatan Negara Asing

Bintang-bintang Kehormatan Negara Asing boleh dipakai apabila dikehendaki oleh negara yang mengurniakannya dalam

semua majlis jamuan dan upacara yang diadakan oleh Duta-duta atau Menteri-menteri Luar yang mewakili negara masing-masing di negara kita dan Ketua-ketua Negara atau kerajaan-kerajaan luar. Ia hanya boleh dipakai setelah diperkenankan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong. Bintang ini juga boleh dipakai dengan tidak memakai Bintang Penghormatan Malaysia. Tetapi sekiranya kedua-dua Bintang dipakai, Bintang Negara Asing perlulah diberi keutamaan.

RAJAH 13.17 Memakai Bintang Kehormatan Dan Pingat

Bab 14

Huruf Ringkas Darjah Kebesaran, Pingat Dan Ijazah

Pada kelazimannya, bagi orang yang tidak bergelar, sebutan 'Encik' dilafazkan di depan namanya akan tetapi bagi orang Inggeris dan Cina, sebutan 'Esquire' (yang bermaksud 'Tuan') atau ringkasnya 'Esq.' diimbuhkan di hujung nama mereka dan sebutan ini mendahului singkatan-singkatan lain. Untuk pemakaian huruf-huruf ringkas yang lain, sila rujuk gaya pemakaian di bawah:

1. Kurniaan Darjah Kebesaran atau Keperwiraan dan Bintang-bintang Kehormatan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, Raja-raja Pemerintah Negeri dan Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri.
2. Perlantikan khas seperti Juruing atau A.D.C. (bermaksud *aide-de-camp*) kepada Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atau Raja Pemerintah Negeri.
3. Ijazah-ijazah Universiti.
4. Kelompok-kelompok keagamaan dan kelayakan-kelaya-

kan dalam bidang kedoktoran serta perubatan.

5. Ahli-ahli persatuan terpelajar, ahli akademik diraja dan ahli gabungan, ahli kanan, ahli biasa dalam institusi ataupun pertubuhan profesional, dan lain-lain.
6. Perlantikan-perlantikan lain dalam susunan seperti yang disebutkan berikut: *Queen's Counsel* (Q.C.¹), Jaksa Penda-mai (J.P.), Ahli Dewan Negara (A.D.N.) dan Ahli Dewan Rakyat (A.D.R.).
7. Ahli-ahli dalam Perkhidmatan Bersenjata.

SUSUNAN TARAF KEUTAMAAN

Pada keseluruhannya susunan keutamaan Darjah-darjah Kebesaran, Bintang-bintang dan Pingat-pingat Kehormatan yang dipakai boleh dibahagikan kepada sepuluh kumpulan:

1. Bintang Kehormatan Kegagahan Perkasa Negara.

2. Darjah-darjah Kerabat Diraja Negara dan Negeri.
3. Darjah-darjah Keperwiraan dan Bintang-bintang Kehormatan yang setaraf dengannya.
4. Bintang-bintang Kehormatan Kegagahan Negeri.
5. Pingat-pingat Kelakuan Terpuji.
6. Pingat-pingat Perkhidmatan Cemerlang.
7. Pingat-pingat Perkhidmatan dan Peperangan.
8. Pingat-pingat Perkhidmatan Lama.
9. Pingat-pingat Peringatan.
10. Pingat-pingat Komanwel dan Negera Luar.

Dari semasa ke semasa Jabatan Perdana Menteri akan mengeluarkan senarai susunan taraf keutamaan bagi anugerah perseku-tuan, manakala bagi anugerah negeri pihak Pejabat Setiausaha Ke-rajaan Negeri bertanggungjawab mengeluarkan senarai tersebut.

¹ Perlantikan ini dianugerahkan oleh Ratu Elizabeth II, Raja United Kingdom, kepada peguam-pegawai yang terkemuka dari negaranya dan diiktiraf di seluruh Negera Komanwel.

Susunan Memakai Anugerah Persekutuan Bersama Anugerah Negeri

Dari semasa ke semasa Jabatan Perdana Menteri akan menge luarkan panduan mengenai susunan keutamaan bagi memakai Darjah-darjah Kebesaran Kerabat Diraja, Darjah-darjah Keperwiraan, Bintang-bintang Kehormatan dan Pingat-pingat Persekutuan bersama-sama dengan anu-

gerah-anugerah yang dikurniakan oleh kerajaan negeri-negeri. Pada prinsipnya, anugerah persekutuan diberi keutamaan disusuli oleh anugerah negeri dalam kelas yang sama mengikut tarikh bila ia di asaskan.

Agong, huruf-huruf ringkas bagi Bintang Kehormatan Negara Asing yang tertentu dipakai bersama di hujung nama pemegang berkenaan. Anugerah Komanwel diberikan keutamaan disusuli oleh Anugerah Negara Luar.

Bintang Kehormatan Negara Asing

Setelah diperkenankan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan

Bab 15

Susunan Keutamaan Dan Taraf Kedudukan

Senarai susunan keutamaan di peringkat persekutuan diperkenankan oleh Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atas nasihat Perdana Menteri diwartakan dalam Warta Kerajaan Persekutuan. Di peringkat negeri susunan keutamaannya diperkenankan oleh Raja Pemerintah Negerinya bagi negeri-negeri yang beraja atau dipersetujui oleh Yang Dipertua Negeri Melaka, Pulau Pinang, Sabah dan Sarawak untuk negerinya serta diwartakan dalam Warta Kerajaan Negeri berkenaan. Bersama-sama dengan susunan tersebut nombor rujukan risalah kerajaan dan tarikh kuatkuasanya turut dicatatkan. Justeru senarai-senarai susunan yang diberikan di bawah membawa pengertian dengan tersendirinya, maka penulis hanya memasukkan tambahan yang minima ke atas senarai-senarai tersebut dengan menggunakan *parenthesis* dan catatan memandangkan terdapatnya beberapa pindaan yang telah diwartakan selepas tarikh kuatkuasanya hingga ke tarikh penyiapan buku ini.

Susunan keutamaan taraf kedudukan pada keseluruhannya

hendaklah diikuti bagi segala upacara istiadat dalam perwarkahan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong atau Raja-raja Pemerintah Negeri dan dalam persuratan Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri serta Kerajaan Persekutuan atau Negeri.

Bagi jawatan mereka yang tidak disebutkan dalam senarai susunan keutamaan persekutuan atau negeri, mereka hendaklah mengambil tempat menurut panduan sepertimana yang diberikan oleh Bahagian Istiadat, Jabatan Perdana Menteri atau di peringkat negeri surat pekeliling yang dikeluarkan oleh Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri dari semasa ke semasa.

Di majlis-majlis paling formal seperti Majlis Istiadat Pertabalan Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong, orang kenamaan akan diundang untuk menyaksikan majlis gilang-gemilang ini. Jadi, susunan kedudukan mereka adalah menurut kekananan pangkat dalam jawatan masing-masing dan gelaran yang disandangnya. Di dalam senarai susunan keutamaan berikut, mereka ini dihadu-lui dengan tanda (*).

SUSUNAN KEUTAMAAN PERSEKUTUAN

Warta Kerajaan Jilid 29 No. 20 bertarikh 3 Oktober 1985.

Jadual Pertama

1. [Kebawah Duli Yang Maha Mulia] Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong
2. [Kebawah Duli Yang Maha Mulia] Seri Paduka Baginda Raja Permaisuri Agong
3. Duli-duli Yang Maha Mulia Raja-raja dan Pemangku-pe-mangku Raja
4. Tuan-tuan Yang Terutama Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri
5. Bekas-bekas Raja Permaisuri Agong yang menerima saran diraja dari Kerajaan Persekutuan
6. Yang Amat Berhormat Perdana Menteri
*(a) Bakal-bakal Raja (Y.T.M.
Tengku Mahkota/Raja Muda)
7. Yang Amat Berhormat Timbalan Perdana Menteri
8. Ahli-ahli Darjah Utama Seri Mahkota Negara (D.M.N.)

9. Ahli-ahli Seri Maharaja Mangku Negara (S.M.N.)
 10. Ahli-ahli Seri Setia Mahkota (S.S.M.)
 - *(a) Datuk-datuk Undang Yang Empat serta Tun-ku Besar Tampin, Negeri Sembilan Darul Khusus
 11. Ketua Hakim Negara
 12. Yang Dipertua Dewan Ne- gara
 13. Yang Dipertua Dewan Rak- yat
 14. Ahli-ahli Jemaah Menteri
 15. Pesuruhjaya-pesuruhjaya Tinggi, Duta-duta Besar, Menteri-menteri Yang Mut- lakk, Pemangku-pemangku Pesuruhjaya Tinggi dan Kuasa-kuasa Usaha
 16. Hakim-hakim Besar
 17. Ketua Pembangkang di Parli- men
 - *(a) Y.A.B. Menteri-menteri Besar dan Ketua-ketua Menteri
 18. Setiausaha Jemaah Menteri/ Ketua Setiausaha Negara
 19. Hakim-hakim Persekutuan
 20. Timbalan Yang Dipertua De- wan Negara, Timbalan Yang Dipertua Dewan Rakyat dan Timbalan-timbalan Menteri
 21. Setiausaha-setiausaha Parli- men
 22. Peguam Negara
 23. Panglima Angkatan Tentera
 24. Ketua Polis Negara
 25. Ketua Setiausaha Kemente- rian Kewangan
 26. Ketua Pengarah Perkhidma- tan Awam
 - *(a) Penasihat Khas kepada Y.A.B. Perdana Menteri
 27. Pegawai-pegawai Turus II, III dan Hakim-hakim Mahka- mah Tinggi
 28. Gabenor Bank Negara
 29. Datuk Bandar Kuala Lumpur
 30. Mufti Wilayah Persekutuan
 31. Penyimpan Mohor Besar Raja-raja
 32. Datuk Paduka Maharaja Lela
 33. Ahli-ahli Panglima Mangku Negara (P.M.N.)
 34. Ahli-ahli Panglima Setia Mahkota (P.S.M.)
 35. Profesor-profesor Diraja dan Ahli-ahli Panglima Setia Diraja (P.S.D.) [serta Ahli-ahli Panglima Jasa Negara (P.J.N.)]
 36. Penggerusi Jawatankuasa Majlis-majlis Rasmi Kerajaan
 37. Ahli-ahli Dewan Negara
 38. Ahli-ahli Dewan Rakyat
 - *(a) Speaker Dewan-dewan Undangan Negeri
 39. Penggerusi-penggerusi Su- ruhanjaya-suruhanjaya yang ditubuhkan di bawah Perlembagaan
 40. Pegawai-pegawai Tingkat Tertinggi A dan Pegawai-pe- gawai Tentera dan Polis yang setaraf dengannya
 41. Panglima-panglima Tentera:
 - (a) Panglima Tentera Darat
 - (b) Panglima Tentera Laut
 - (c) Panglima Tentera Udara
 42. Pegawai-pegawai Tingkat Tertinggi B dan Pegawai-pe- gawai Tentera dan Polis yang setaraf dengannya
 43. Ketua-ketua Setiausaha Ke- menterian
 44. Wakil Tempatan, Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu
 45. Naib-naib Canselor Univer- siti-universiti, Penggerusi-pen- gerusi Badan-badan Berka- nun Persekutuan setaraf den- gan Pegawai-pegawai Ting- kat Tinggi B
 - *(a) Ahli-ahli Majlis Mes- yuarat Kerajaan-kerajaan Negeri dan Menteri-
- menteri Negeri di Sa- bah/Sarawak
46. Pegawai-pegawai Tingkat Tinggi C dan Pegawai-pe- gawai Tentera dan Polis yang setaraf dengannya
 47. Pegawai-pegawai Tingkat Tinggi D dan Pegawai-pe- gawai Tentera dan Polis yang setaraf dengannya dan Pen- gurus-pengurus Besar Ba- dan-badan Berkanun Perse- kutuan
 - *(a) Ahli-ahli Dewan Un- dangan Negeri
 48. Ahli-ahli Johan Mangku Ne- gara (J.M.N.)
 49. Ahli-ahli Johan Setia Mah- kota (J.S.M.)
 50. Ahli-ahli Johan Setia Diraja (J.S.D.)
 51. Setiausaha-setiausaha Politik
 52. Pegawai-pegawai Tingkat Tinggi E, F dan G dan Pe- gawai-pegawai Tentera dan Polis yang setaraf dengannya
 53. Konsul-konsul Jeneral Nege- ri-negeri yang tiada Perwaki- lan Diplomatik di Malaysia

Jadual Kedua

1. Susunan dalam Jadual Perta- ma hendaklah dipatuhi dalam semua Majlis Rasmi Perse- kutuan
2. Raja-raja dan Yang Dipertua- Yang Dipertua Negeri meng- ambil keutamaan antara me- reka sendiri mengikut Perka- ra 70 Perlombagaan
3. Mereka yang dikurniakan Bintang Darjah Pangku- Negara, Darjah Setia Mah- kota atau Darjah Setia Diraja [dan Darjah Jasa Negara] mengambil keutamaan dalam tingkatan mereka masing- masing mengikut tarikh pen-

- gurnaan. Ahli-ahli kehormat mengambil keutamaan selepas semua ahli penuh
4. Ahli-ahli Kumpulan Diplomatik mengambil keutamaan mengikut tingkatan mereka masing-masing menurut kelebihan diplomatik
 5. Hakim Besar Malaya, Hakim Besar Borneo dan Hakim-hakim Persekutuan mengambil keutamaan di kalangan mereka sendiri mengikut seksyen 8 Akta Mahkamah Kehakiman 1964
 6. Menteri-menteri Besar dan Ketua-ketua Menteri mengambil keutamaan di kalangan mereka sendiri mengikut keutamaan Raja-raja dan Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri
 7. Setiausaha-setiausaha Parlimen dan Setiausaha-setiausaha Politik mengambil keutamaan di kalangan mereka sendiri mengikut keutamaan Menteri-menteri berkenaan
 8. Pegawai-pegawai Turus II dan III dan Hakim-hakim Mahkamah Tinggi mengambil keutamaan di kalangan mereka mengikut tarikh perlantikannya. Pegawai-pegawai Perkhidmatan Awam, Tentera dan Polis mengambil keutamaan dalam tingkatan mereka masing-masing mengikut tarikh kemasukan mereka dalam tingkatan itu
 9. Ahli-ahli Dewan Negara dan Ahli-ahli Dewan Rakyat mengambil keutamaan di kalangan mereka mengikut susunan yang diuntukkan oleh [Kebawah Duli Yang Maha Mulia] Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan

Agong

10. Pengerusi-pengerusi Suruhanjaya mengambil keutamaan di kalangan mereka mengikut tarikh perlantikan mereka
 11. Naib-naib Canselor Universiti, Pengerusi-pengerusi Badan Berkanun Persekutuan dan Ketua-ketua Pengarah Badan Berkanun Persekutuan mengambil keutamaan di kalangan mereka mengikut tarikh perlantikan mereka
 12. Seseorang yang berhak lebih daripada satu tempat tertinggi, misalnya seorang Pengerusi Badan Berkanun Persekutuan adalah Panglima Mangku Negara, keutamaannya ialah butiran 33 dan bukannya di butiran 45
 13. Tertakluk pada catatan 12, isteri-isteri mengambil keutamaan sama seperti suami-suami mereka dan suami-suami pula mengambil keutamaan sama seperti isteri-isteri mereka
 14. Mereka yang tidak disebut dalam jadual Pertama akan mengambil keutamaan mengikut kelaziman yang tertentu tertakluk kepada apa-apa panduan khas yang diberikan oleh Jabatan Perdana Menteri dari semasa ke semasa
 15. Sekiranya timbul apa-apa keraguan tentang pemakaian Jadual Pertama rujukan hendaklah dibuat kepada Jabatan Perdana Menteri sementara keraguan mengenai butiran 15, 44 dan 53 hendaklah di rujuk ke Kementerian Luar Negeri
- SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI JOHOR DARUL TAKZIM**
- Rujukan: Bil. 59 dalam SUKJ. 629/87 bertarikh 22 Disember 1979
1. Duli Yang Maha Mulia Sultan Johor Darul Takzim
 2. Yang Amat Mulia Tunku Mahkota Johor Darul Takzim
 3. Y.A.B. Menteri Besar Johor, Pengerusi Jemaah Diraja Johor Darul Takzim
 4. Yang Amat Mulia Tunku Bendahara; Yang Amat Mulia Tunku Te-menggong
 5. Yang Arif Tuan Hakim
 6. Yang Berhormat Tuan Speaker
 7. Putera dan Puteri Sultan
 8. Y.B. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri; Ahli-ahli Jemaah Diraja; Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri; Y.B. Penasihat Undang-undang Negeri; Y.B. Pegawai Kewangan Negeri
 9. Ahli-ahli Darjah Kerabat Yang Amat Dihormati (D.K. – Pangkat Pertama)
 10. Y.B. Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri; Y.B. Ahli-ahli Dewan Rakyat Negeri; Pengerusi Suruhanjaya Perkhidmatan Awam
 11. Yang Dipertua Jabatan Agama Johor Darul Takzim
 12. Ahli-ahli Darjah Mahkota Yang Amat Mulia (Pangkat Pertama) – S.P.M.J.; Putera dan Puteri Tunku Mahkota;

Putera dan Puteri Tunku
Bendahara;
Putera dan Puteri Tunku Te-
menggong;

Ahli-ahli Darjah Kerabat
(Pangkat Kedua) – D.K.

13. Ahli-ahli Darjah Mahkota
(Pangkat Kedua) – D.P.M.J.;
Pegawai-pegawai Tadbir
Pangkat 1A;
Mufti Kerajaan Johor Darul
Takzim;
Datuk Pengelola Bijaya
Diraja;
Ahli-ahli Suruhanjaya Per-
khidmatan Awam

14. Pesuruhjaya Tanah dan Ga-
lian;
Ketua Pegawai Polis Johor
Darul Takzim;
Jurutera Negeri;
Ketua Pegawai Perubatan
dan Kesihatan;
Jurutera Parit dan Talair;
Pegawai Pertanian Negeri;
Pemelihara Hutan;
Pegawai Pemerintah Timba-
lan Setia Negeri

15. Pengawal Pos;
Pengawal Telekom;
Ketua Pegawai Pendidikan;
Pendaftar dan Pemeriksa Ka-
nan Kereta-kereta Motor;
Timbalan Pendakwaraya;
Ketua Juruukur;
Penolong Pengawal Kastam
Kanan

16. Pegawai Pelabuhan;
Pegawai Haiwan Negeri;
Penguasa Pejabat Cetak;
Pegawai Penerangan Negeri;
Pegawai Kebajikan Masya-
rakat Negeri;
Juruudit Kanan;
Pengawal Mergastua;
Penguasa Kebun Bunga;
Pegawai Penjaga Penjara;
Pegawai Pendaftaran

SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI KEDAH DARUL AMAN

Rujukan: PSU (K) Sulit 29/71
II SK/(2) bertarikh 9 April 1983

1. Duli Yang Maha Mulia Sul-
tan Kedah Darul Aman
2. Duli Yang Maha Mulia Sul-
tanah Kedah Darul Aman
- *3. Duli Yang Maha Mulia Sul-
tan dan Permaisuri Negeri-
negeri lain
- *4. Tuan Yang Terutama Yang
Dipertua-Yang Dipertua
Negeri dan isteri
5. Tunku Ampuan Kedah Da-
rul Aman
- *6. Bekas Raja Permaisuri
Agong
7. Bakal ganti Raja Kedah Da-
rul Aman dan waris yang ke-
dua mengikut kejadiannya
(Y.T.M. Raja Muda Kedah
Darul Aman)
8. Y.T.M. Raja Puan Muda
- *9. Yang Amat Berhormat Per-
dana Menteri Malaysia
- *10. Yang Amat Berhormat Tim-
balan Perdana Menteri Ma-
laysia
11. Ahli-ahli Darjah D.M.N.
12. Yang Amat Berhormat
Menteri Besar Kedah Darul
Aman
13. Ahli-ahli Darjah D.K. (Ke-
dah), D.K. (Halim), D.U.K.,
S.P.M.K. dan S.S.D.K.
14. Mana-mana Hakim Mah-
kamah Tinggi yang duduk
dalam Negeri Kedah Darul
Aman
15. Speaker Dewan Negeri Ke-
dah Darul Aman
- *16. Yang Amat Arif Ketua Ha-
kim Negara
- *17. Yang Berhormat Yang Di-
- pertua Dewan Negara
- *18. Yang Berhormat Yang Di-
pertua Dewan Rakyat
- *19. Yang Berhormat Menteri-
menteri Persekutuan
- *20. Tuan Yang Terutama-Tuan
Yang Terutama Pesuruhjaya
Tinggi dan Duta-duta Besar
- *21. Yang Amat Arif Hakim-ha-
kim Besar
- *22. Yang Berhormat Menteri-
menteri Besar Negeri-ne-
geri lain
- *23. Yang Berhormat Timbalan-
timbalan Menteri
- *24. Yang Berbahagia Ketua Se-
tiausaha Negara
- *25. Yang Arif Hakim-hakim
Mahkamah Persekutuan
26. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat
Kerajaan (EXCO) Kedah
menurut sususnan tertib
yang ditetapkan oleh Y.A.B.
Menteri Besar
27. Yang Berhormat Setiausaha
Kerajaan Negeri
28. Yang Berhormat Penasihat
Undang-undang Negeri
29. Yang Berhormat Tuan Pega-
wai Kewangan Negeri
30. Pesuruhjaya Kehakiman
31. Yang Dipertua Majlis Aga-
ma Islam Negeri
32. Putera-puteri, Saudara-sau-
dara, Ayahanda Saudara dan
Bonda Saudara D.Y.M.M.
Sultan
33. Seri Maharaja Lela (Penge-
lola Istana)
34. Datuk-datuk gelaran
35. Ahli-ahli Darjah D.P.M.K.,
D.S.D.K. (Datuk)
- *36. Ahli Darjah P.M.N., P.S.M.
(Tan Sri)
- (a) Datuk-datuk Luar Negeri
37. Ahli-ahli Dewan Negeri
- *38. Ahli-ahli Dewan Negara
- *39. Ahli-ahli Dewan Rakyat

40. Pengurus Suruhanjaya Perkhidmatan Awam Negeri
41. Timbalan Setiausaha Kerajaan Negeri
42. Pengarah Tanah dan Galian Negeri
43. Pegawai Daerah Kota Setar
44. Pegawai Daerah Kuala Muda
45. Semua Pegawai Tadbir Nege ri Tingkatan G
46. Pengarah Jabatan Kerja Raya Negeri
47. Pengarah Perkhidmatan Perubatan dan Kesihatan Negeri
48. Pemerintah Briged yang di tempatkan di Kedah Darul Aman
49. Ketua Polis Negeri
50. Pengarah Jabatan Parit dan Talair Negeri
51. Pengarah Pertanian Negeri
52. Pengarah Pendidikan Negeri
53. Semua Pegawai Tingkatan 1B (Pegawai Tadbir Negeri)
54. Pegawai-pegawai Daerah (se lain daripada Pegawai-pegawai Daerah Kota Setar dan Kuala Muda)
55. Timbalan Pengarah Jabatan Kerja Raya
56. Pengarah Perhutanan Negeri
57. Pegawai Kemajuan Negeri
58. Kadi Besar Negeri
59. Yang Dipertua Mahkamah Tengah yang kanan
60. Pengarah Ukar Negeri
61. Ahli-ahli Darjah S.M.K., S.D.K.
62. Pengarah Perkhidmatan Hai wan Negeri
63. Majistret-majistret
64. Ketua-ketua Jabatan termasuk kadi-kadi dan Pendaftar Sekolah Agama
65. Pegawai Pemerintah Latihan Penerangan Tentera Udara Diraja Malaysia
66. Ketua-ketua kaum yang ber-

- pangkat J.P.
67. Ketua kaum-kaum lain

SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI KELANTAN DARUL NAIM

Rujukan: SUK (KN) 502/58/ III/(59) bertarikh 3 April 1983

Bagi Majlis Kerajaan Negeri

1. D.Y.M.M. Al-Sultan
2. [D.]Y.M.M. Raja Perempuan
3. [D.]Y.T.M. Tengku Mahkota
4. Ampuan Mahkota
5. Y.M.M. Raja Perempuan Zainab II
6. Menteri Besar
7. Bendahara
8. Putera dan Puteri Al-Sultan sekarang
9. Ahli-ahli Darjah Kerabat (a)
10. Timbalan Menteri Besar
11. Hakim Mahkamah Tinggi
12. Pengetua Dewan
13. Setiausaha Kerajaan
14. Temenggong
15. Laksamana
16. Panglima
17. Yang Dipertua Majlis Perajaan
18. Penasihat Undang-undang
19. Pegawai Kewangan Negeri
20. Ahli-ahli Mesyuarat Kerajaan
21. Mufti Kerajaan
22. Ahli-ahli Dewan Negeri
23. Ahli-ahli Majlis Perajaan
24. Ahli-ahli Majlis Penasihat Raja
25. Kerabat-kerabat Bergelar
26. Ketua Istiadat
27. Orang Besar-besar Negeri
28. Ahli-ahli S.P.M.K. (a)
29. Ahli-ahli S.J.M.K. (a), [Ahli-ahli S.P.S.K. (a) dan Ahli-ahli S.P.K.K.]
30. Kerabat-kerabat lain
31. Ahli-ahli D.P.M.K.

32. Ahli-ahli D.J.M.K., [Ahli-ahli D.P.S.K. dan Ahli-ahli D.P.K.K.]

33. Ahli-ahli P.M.K.
34. Ahli-ahli J.M.K., [Ahli-ahli P.S.K., dan Ahli-ahli P.K.K.]
35. Ahli-ahli Suruhanjaya Perkhidmatan Negeri
36. Ketua-ketua Pejabat (c)
37. Pegawai-pegawai Tadbir Negeri Kelantan Darul Naim (Kn.C.S.)
38. Pegawai-pegawai Bahagian I (c)
39. Penolong-penolong Ketua ketua Pejabat yang lain
40. Ahli-ahli Bintang
41. Jaks Pendamai (J.P.)
42. Pegawai-pegawai Bahagian II
43. Ahli-ahli Pingat

Bagi Majlis Istana

1. D.Y.M.M. Al-Sultan
2. [D.]Y.M.M. Raja Perempuan
3. [D.]Y.T.M. Tengku Mahkota
4. Ampuan Mahkota
5. Y.M.M. Raja Perempuan Zainab II
6. Bendahara
7. Putera dan Puteri Al-Sultan sekarang
8. Menteri Besar
9. Ahli-ahli Darjah Kerabat (a)
10. Temenggong
11. Laksamana
12. Panglima
13. Yang Dipertua Majlis Perajaan
14. Hakim Mahkamah Tinggi
15. Timbalan Menteri Besar
16. Pengetua Dewan
17. Setiausaha Kerajaan
18. Kerabat-kerabat Bergelar
19. Mufti Kerajaan
20. Kerabat-kerabat lain (b)
21. Penasihat Undang-undang
22. Pegawai Kewangan Negeri
23. Ahli-ahli Majlis Perajaan

24. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan
25. Ahli-ahli Majlis Penasihat Raja
26. Ketua Istiadat
27. Orang Besar-besar Negeri
28. Ahli-ahli S.P.M.K. (a)
29. Ahli-ahli S.J.M.K. (a), [Ahli-ahli S.P.S.K. (a) dan Ahli-ahli S.P.K.K.]
30. Ahli-ahli D.P.M.K.
31. Ahli-ahli D.J.M.K., [Ahli-ahli D.P.S.K. dan Ahli-ahli D.P.K.K.]
32. Ahli-ahli Dewan Negeri
33. Ahli-ahli P.M.K.
34. Ahli-ahli J.M.K., [Ahli-ahli P.S.K., dan Ahli-ahli P.K.K.]
35. Ahli-ahli Suruhanjaya Perkhidmatan Negeri
36. Ketua-ketua Pejabat (c)
37. Pegawai-pegawai Tadbir Negeri (Kn.C.S.)
38. Pegawai-pegawai Bahagian I (c)
39. Penolong-penolong Ketua Pejabat yang lain
40. Ahli-ahli Bintang
41. Jaksa Pendamai (J.P.)
42. Pegawai-pegawai Bahagian II
43. Ahli-ahli Pingat

PERINGATAN:

- (a) Menteri mendapat keutamaan daripada ahli-ahli yang biasa
- (b) Mengikut susunan di bawah ini:
 - (i) Anakanda Sultan Ibrahim
 - (ii) Anakanda Sultan Mohamed IV
 - (iii) Anakanda Sultan Mohamed III
 - (iv) Anakanda Sultan Ahmad
 - (v) Anakanda Sultan Mohamed II

- (vi) Cucunda Sultan Yahya Petra
- (vii) Cucunda Sultan Ibrahim
- (viii) Cucunda Sultan Mohamed IV
- (ix) Cucunda Sultan Mohamed III
- (x) Cucunda Sultan Mohamed II
- (c) Keutamaan mengikut taraf gaji

SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI SEMBILAN DARUL KHUSUS

Rujukan: (18) dalam SUK.NS 200 (03) 749/1 bertarikh 31 Mac 1983

Bagi Majlis-majlis Rasmi Negeri

1. (Duli Yang Maha Mulia) [Panduka Seri] Yang Dipertuan Besar
2. (Duli Yang Maha Mulia) [Yang Mulia] Tunku Ampuan
3. Yang (Amat) Mulia Datuk-datuk Undang Yang Empat dan Tunku Besar Tampin (mengikut tertib susunan mereka)
 - *(a) Bekas Tunku Ampuan Negeri Sembilan Darul Khusus
 - *(b) Yang Amat Berhormat Perdana Menteri Malaysia
 - *(c) Yang Amat Berhormat Timbalan Perdana Menteri Malaysia
4. Yang Amat Berhormat Menteri Besar Negeri Sembilan Darul Khusus
5. Yang (Amat) Mulia Datuk Shahbandar dan Tunku Besar

Seri Menanti (mengikut tertib kanan jawatannya)

6. *(a) Yang Berhormat Menteri-menteri Malaysia
- *(b) Yang Mulia Putera Yang Empat Negeri Sembilan Darul Khusus
- *(c) Yang Amat Berbahagia Tun-Tun (yang bukan Menteri)

7. Yang Berhormat Tuan Yang Dipertua (Speaker) Dewan Undangan Negeri Sembilan Darul Khusus

8. Yang Arif Tuan Hakim
9. Yang Berhormat Timbalan-timbalan Menteri Malaysia

10. Bekas Menteri Besar Negeri Sembilan Darul Khusus

11. Yang Berhormat Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri Sembilan Darul Khusus

12. Mufti Kerajaan Negeri Sembilan Darul Khusus

13. (a) Ketua Polis Negeri
 - (b) Pemerintah Briged Tentara berpangkat Brigadier Jeneral ke atas (mengikut tertib susunan keutamaan pangkat)

14. Datuk-datuk Kurnia
 - *(a) Yang Berbahagia Tan Sri-Tan Sri

15. Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri

16. Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Rakyat

17. Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Negara

18. Ketua-ketua Pejabat:

- (a) Tingkatan Tertinggi F
- (b) Tingkatan Tertinggi G
- (c) Pegawai-pegawai Daeerah (mengikut tertib kanan pangkat)
- (d) Setiausaha Dewan Keadilan dan Undang Ne-

- geri Sembilan Darul Khusus
(e) Pegawai Pentadbiran Kanan (SAO)
19. Pegawai-pegawai Tingkatan Tertinggi yang lain (yang bukan Ketua Pejabat)
20. Ketua-ketua Pejabat Bahagian I
21. Ahli-ahli D.S.N. dan P.P.T.
22. Ahli-ahli Jaksam Pendamai (J.P.)

PERINGATAN:

*Senarai Luar Negeri/Persekutuan

Susunan perkhidmatan bagi dif-dif dari negeri-negeri lain yang tidak tersebut dalam senarai di atas akan diaturkan mengikut kedudukan 'Kehormat' apabila berbangkit.

Bagi Istiadat-istiadat Dan Majlis-majlis Jamuan Di Istana

1. (Duli Yang Maha Mulia) [Paduka Seri] Yang Dipertuan Besar
 2. (Duli Yang Maha Mulia) [Yang Mulia] Tunku Ampuan
*(a) Duli Yang Maha Mulia Raja-raja Melayu
 3. Yang (Maha) Mulia Bekas Tunku-tunku Ampuan
 4. Yang (Amat) Mulia Datuk-datuk Undang Yang Empat serta Tunku Besar Tampin (mengikut tertib susunan mereka)
*(a) Tuan-tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri
*(b) Yang Amat Berhormat Perdana Menteri
*(c) Yang Amat Berhormat Timbalan Perdana Menteri
 5. Yang Amat Berhormat Menteri Besar Negeri Sembilan Darul Khusus
 6. (Yang Amat Mulia) Tunku Besar
 7. (Yang Amat Mulia) Tunku Laksamana
 8. (Yang Amat Mulia) Tunku Muda Serting
 9. (Yang Amat Mulia) Tunku Panglima Besar
 10. (Yang Amat Mulia) Tunku Petri
 11. (Yang Amat Mulia) Tunku Dara
 12. Bonda kepada (Duli Yang Maha Mulia) [Paduka Seri]
 13. Datuk Shahbandar Sungai Ujong
*(a) Bonda kepada (D.Y.M. M.) Tunku Ampuan
*(b) Bekas Isteri Almarhum (bukan Tunku Ampuan)
*(c) Ahli-ahli Darjah Seri Maharaja Mangku Negara (S.M.N.)
*(d) Ahli-ahli Darjah Seri Setia Mahkota (S.S.M.)
*(e) Yang Berhormat Yang Dipertua Dewan Negara
*(f) Yang Berhormat Yang Dipertua Dewan Rakyat
*(g) Yang Amat Arif Ketua Hakim Negara
*(h) Yang Berhormat Menteri-menteri Malaysia
 14. (Yang Amat Mulia) [Tunku] Putera-putera dan Puteri-puteri (D.Y.M.M.)
 15. (Yang Amat Mulia) [Tunku] Putera-putera dan Puteri-puteri Almarhum
*(a) Pesuruhjaya-pesuruhjaya Tinggi dan Duta-duta Besar
 16. Yang Mulia Raja-raja Bergelar
 17. Tuan Hakim (Negeri Sembilan Darul Khusus)
18. Yang Berhormat Tuan Speaker (Negeri Sembilan Darul Khusus)
*(a) Hakim Besar
*(b) Timbalan-timbalan Menteri Malaysia
*(c) Setiausaha Jemaah Menteri Malaysia
19. Yang Berhormat Setiausaha Kerajaan Negeri
20. Yang Berhormat Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri
*(a) Datuk Paduka Maharaja Lela (Istana Hinggap)
*(b) Ahli-ahli Panglima Mangku Negara (P.M.N.)
*(c) Ahli-ahli Panglima Setia Mahkota (P.S.M.)
21. Yang Berhormat Penasihat Undang-undang negeri
22. Yang Berhormat Pegawai Kewangan Negeri
*(a) Panglima Setia Diraja (P.S.D.)
*(b) Menteri-menteri Besar dan Ketua-ketua Menteri Negeri-negeri lain
*(c) Penyimpan Mohor Besar Raja-raja
*(d) Ketua Turus Angkatan Tentera
*(e) Ketua Polis Negara
*(f) Ketua Setiausaha Perbadanan Malaysia
*(g) Gabenor Bank Negara
23. Cucunda kepada (Duli Yang Maha Mulia) [Paduka Seri]
24. Anakanda-anakanda kepada Kakanda dan Adinda (D.Y.M. M.) [Paduka Seri] (susunan tertibnya mengikut umur)
25. Anakanda-anakanda kepada Ayahanda Saudara (D.Y.M. M.) [Paduka Seri] (susunan tertibnya mengikut umur)
*(a) Panglima Tentera Darat

- *(b) Panglima Tentera Laut
 *(c) Panglima Tentera Udara
26. Mufti Kerajaan Negeri Sembilan Darul Khusus
27. Yang Berbahagia Datuk-datu Kurnia
- *(a) Ketua Tentera ber pangkat Brigedier Jeneral ke atas
 *(b) Ketua Polis Negeri
28. Kakanda-kakanda dan Adinda-adinda kepada (D.Y.M.M.) [Paduka Seri] Tunku Ampuan (susunan tertibnya mengikut umur)
29. Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri (aturan mengikut ketetapan biasa)
- *(a) Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Negara (tertibnya mengikut susunan biasa)
 *(b) Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Rakyat (tertibnya mengikut susunan biasa)
30. Anak-anak Raja Negeri Sembilan Darul Khusus yang kanan (yang berhak mengikut titah (D.Y.M.M.) [Paduka Seri])
31. Penghulu-penghulu Luak Tanah Mengandung
32. Ahli-ahli P.C.B. (yang berhak mengikut titah (D.Y.M.M.) [Paduka Seri])
33. Ahli-ahli P.P.T.
 *(a) Ahli-ahli Johan Mangku Negara (J.M.N.)
 *(b) Ahli-ahli Johan Setia Mahkota (J.S.M.)
34. Ketua-ketua Pejabat:
 *(a) Tingkatan Tertinggi F
 *(b) Setiausaha Dewan Keadilan dan Undang
 *(c) Tingkatan Tertinggi G
 *(d) Pegawai-pegawai Daerah
- *(e) Pegawai-pegawai Pentadbir Kanan (SAO)
 *(f) Yang Dipertua majlis Bandaran Seremban
35. Ketua-ketua Pejabat Bahagian I
36. Pegawai-pegawai Tingkatan Tertinggi lain (yang bukan Ketua Pejabat)
37. Anak-anak Raja Negeri Sembilan Darul Khusus yang lain
38. Jaks-jaksa Pendamai (J.P.)
39. Orang Empat Istana
40. Penghulu-penghulu Mukim
41. Ahli-ahli P.J.K.
- PERINGATAN:**
 Suami dan isteri adalah mengikut taraf suami dan isteri mereka.
- CATATAN:**
 Menurut Surat Pekeliling Kerajaan Negeri Sembilan Darul Khusus berkuat kuasa 19 Mei 1993, gelaran untuk Yang Dipertuan Besar dan Tunku Ampuan adalah '**Paduka Seri**' menggantikan 'Duli Yang Maha Mulia'; untuk Undang Yang Empat, Tunku Besar Tampin, bekas-bekas Tunku Ampuan, Datuk Shahbandar, Tunku Besar Seri Menanti serta putera-puteri Yang Dipertuan Besar yang bergelar adalah '**Yang Mulia**' menggantikan 'Yang Amat Mulia'; dan untuk putera-puteri yang lain hanya '**Tunku**' sahaja, memansuhkan gelaran-gelaran lama 'Yang Amat Mulia' dan 'Yang Mulia' yang berkenaan.
- SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI PAHANG DARUL MAKMUR**
- Rujukan: (55) dalam SUK.PHG. (Am) 3641 bertarikh 15 Jun 1983
- dan (62) dalam SUK.PHG. 004/9/1 JD. 2
- +1. K.D.Y.M.M. Sultan Pahang Darul Makmur
2. K.D.Y.M.M. Tengku Ampuan Pahang Darul Makmur [mahupun D.Y.M.M. Sultanah Pahang Darul Makmur]
- *3. D.Y.M.M. Sultan dan D.Y.M.M. Tengku Ampuan (Negeri lain)
 (Kedudukan keutamaan D.Y.M.M. Tengku Ampuan Besar tidak ditentukan dan terpulang kepada limpah perkenan K.D.Y.M.M. Sultan)
- *4. D.Y.M.M. Pemangku Raja (Negeri lain) dan Isteri
- *5. T.Y.T.Yang Dipertua Negeri dan Isteri
6. K.D.Y.T.M. Tengku Mahkota Pahang Darul Makmur
7. K.D.Y.T.M. Tengku Puan Pahang Darul Makmur
8. Bekas-bekas Raja Permaisuri Agong yang menerima saraan diraja dari Kerajaan Persekutuan
- *9. Y.T.M. Tengku Mahkota/Raja Muda serta Y.T.M. Tengku Puan/Raja Puan Muda/Isteri (Negeri lain)
 (Kedudukan keutamaan Y.T.M. Wakil Raja Negeri-negeri lain adalah ditetapkan mengikut limpah perkenan K.D.Y.M.M. Sultan)
- *10. Y.A.B. Perdana Menteri Malaysia dan isteri
11. Y.A.M. Tengku Muda Pahang Darul Makmur dan isteri
- =12. Y.A.B. Menteri Besar Pahang Darul Makmur dan isteri
13. Y.A.M. Tengku Puteri Lela Wangsa Pahang Darul Makmur

14. Y.A.M. Tengku Besar Pahang Darul Makmur
15. Y.A.M. Tengku Arif Benda-hara Pahang Darul Makmur
16. Y.A.M. Tengku Arif Temenggong Pahang Darul Makmur
17. Y.A.M. Tengku Panglima Perang Pahang Darul Makmur
18. Y.A.M. Tengku Seri Nila Utama Pahang Darul Makmur
(Tidak termasuk suami yang berdarah Raja kecuali dengan limpah perkenan K.D.Y. M.M. Sultan)
19. Y.A.M. Tengku Panglima Besar Pahang Darul Makmur dan isteri
*(a) Y.B.Timbalan Menteri Besar Pahang Darul Makmur dan isteri
*20. Y.A.B. Timbalan Perdana Menteri Malaysia dan isteri (Keadaan boleh berubah sekiranya beliau mewakili Y.A.B. Perdana Menteri Malaysia atau di Majlis tertentu mengikut perkenan K.D.Y. M.M. Sultan)
21. Putera dan puteri K.D.Y.M. M. Sultan Pahang Darul Makmur yang memerintah dan yang telah memerintah mengikut keutamaan
(a) Putera-puteri Sultan Haji Ahmad Shah Al-Must'a'in Billah
(b) Putera-puteri Sultan Abu Bakar Riayatu'ddin Al-Muadzam Shah
(c) Putera-puteri Sultan Abdul-lah Al-Mustakzim Billah (Termasuk isteri tetapi tidak termasuk suami yang berdarah Raja kecuali dengan limpah perkenan K.D.Y.M.
- M. Sultan)
22. Orang Besar Berempat Negeri Pahang Darul Makmur dan Tok Puan
(a) Y.D.H. Orang Kaya Indera Maharaja Perba Jelai dan Tok Puan
(b) Y.D.M. Orang Kaya Indera Segara dan Tok Puan
(c) Y.D.H. Orang Kaya Indera Shah Bandar dan Tok Puan
(d) Y.M. Orang Kaya Indera Pahlawan dan Tok Puan
(Keutamaan Orang Besar Berempat adalah mengikut keutamaan yang dinyatakan dalam jadual kepada Undang-undang Tubuh Kerajaan Pahang Darul Makmur)
23. (a) Ahli-ahli D.M.N. dan isteri
*(b) Ahli-ahli S.M.N. (Tun) dan isteri
*24. Ahli-ahli S.S.M. (Tun) dan isteri
*25. Ketua Hakim Negara dan isteri
*26. Speaker Dewan Negara dan isteri
*27. Speaker Dewan Rakyat dan isteri
*28. Y.B. Menteri-menteri Persekutuan dan isteri
*29. Ketua Setiausaha Negara dan isteri
*30. T.Y.T. Pesuruhjaya Tinggi dan Duta-duta Besar dan isteri
*31. Hakim Besar Malaysia Barat dan isteri
*32. Y.A.B. Menteri Besar Negri-negeri lain dan isteri
*33. Y.B.Timbalan Menteri Besar Pahang Darul Makmur
*34. Y.B.Timbalan Speaker Dewan Rakyat dan isteri
*35. Y.B.Timbalan Menteri Per-
- sekutuan dan isteri
*36. Hakim Mahkamah Persekutuan dan isteri
=37.(a) Hakim Mahkamah Tinggi Pahang Darul Makmur dan isteri
(b) Hakim Mahkamah Tinggi dan isteri
=38. Speaker Dewan Negeri Pahang Darul Makmur dan isteri
*39. Ketua Turus Angkatan Tentera Malaysia dan isteri
*40. Ketua Polis Negara Malaysia dan isteri
=41. Y.B. Setiausaha Kerajaan Pahang Darul Makmur dan isteri
=42. Y.B. Penasihat Undang-undang Pahang Darul Makmur dan isteri
=43. S.S. Mufti Kerajaan Pahang Darul Makmur dan isteri
=44. Y.B. Pegawai Kewangan Negeri Pahang Darul Makmur dan isteri
45. Kerabat Diraja Pahang Darul Makmur (dan isteri/suami) mengikut keutamaan masing-masing
Keutamaan di kalangan kerabat diraja ditentukan oleh kedudukan mereka, misalnya:
(a) Cucunda-cucunda Sultan: Cucunda-cucunda Sultan daripada putera-puteri Kerabat Bergelar adalah mendahului cucunda Sultan yang bukan daripada putera-puteri Kerabat Bergelar mengikut susunan keutamaan Kerabat Bergelar
(b) Kerabat-kerabat lain: seperti Kerabat Negeri Pahang Darul Makmur dan Waris-waris Kera-

- bat, umpamanya Wan, Engku, Syed dan lain-lain daripada keturunan Raja Pahang Darul Makmur
- *46. (a) Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan
 (b) Bekas Menteri Besar Pahang Darul Makmur
47. Orang Besar Berlapuan dan Tok Puan:
 (i) Y.H. Datuk Setia Muda dan Tok Puan
 (ii) Y.H. Datuk Setia Lela dan Tok Puan
 (iii) Y.H. Datuk Setia Perkasa dan Tok Puan
 (iv) Y.H. Datuk Setia Pahlawan dan Tok Puan
 (v) Y.H. Datuk Setia Raja dan Tok Puan
 (vi) Y.H. Datuk Setia Wangsa dan Tok Puan
 (vii) Y.H. Datuk Setia Amar Segara dan Tok Puan
 (viii) Y.H. Datuk Setia Penggawa dan Tok Puan
 (Keutamaan sebagai yang tersebut dalam jadual kepada Undang-undang Tubuh Kerajaan Pahang Darul Makmur)
48. Ahli-ahli Jemaah Pangkuhan Negeri
 Bagi mereka yang tidak termasuk dalam golongan ini didahului oleh Mufti Kerajaan
49. Orang Besar Raja dan isteri
 (i) Datuk Setia Jaya dan isteri
 (ii) Tok Bentara Raja dan isteri
 (iii) Tok Aria Rakna dan isteri
 (iv) Tok Bijaya Diraja dan isteri
- =50. Ahli-ahli S.S.A.P. (Datuk Seri)
 =51. Ahli-ahli S.I.M.P. (Datuk [Seri])
 *52. Datuk Bandar Kuala Lumpur
 *53. Ahli-ahli P.M.N. (Tan Sri)
 *54. Ahli-ahli P.S.M. (Tan Sri)
 *55. Ahli-ahli P.S.D. (Datuk)
 =56. Ahli-ahli D.S.A.P. (Datuk)
 =57. Ahli-ahli D.I.M.P. (Datuk)
 (a) Ahli-ahli Bintang Luar Pahang Darul Makmur
 =58. Ahli-ahli Dewan Negeri
 =59. Ahli-ahli Dewan Negara
 =60. Ahli-ahli Dewan Rakyat
 =61. Penggerusi Suruhanjaya Perkhidmatan Awam Negeri
 =62. Ketua-ketua Jabatan Peringkat Negeri/Pegawai-pejawai Daerah
 Susunan keutamaan adalah mengikut tarikh lantikan
 (a) Ketua-ketua Badan Berkanun
 63. Orang Enam Belas (Tok Muda) dan Datin
 Keutamaan sebagai yang ditentukan oleh Y.B. Setiausaha Kerajaan Pahang Darul Makmur
 64. Datuk Yang Kehormat dan isteri
 65. Orang Besar Istana
 (i) Tok Luar dan isteri
 (ii) Panglima Dalam (Tok Dalam) dan isteri
 (iii) Panglima Balai (Tok Balai) dan isteri
 66. Ahli-ahli Majlis Agama Islam Negeri Pahang Darul Makmur dan isteri
 (a) Timbalan Ketua Jabatan
 (b) Kadi
 (c) Ketua Polis Daerah
 =67. Ahli-ahli S.A.P.
 =68. Ahli-ahli S.M.P.
 =69. Ahli-ahli A.A.P.
- =70. Ahli-ahli A.M.P.
 =71. Ahli-ahli P.K.C.
 =72. Ahli-ahli P.G.P.
 73. Penghulu-penghulu dalam Negeri Pahang Darul Makmur
 =74. Jaksra Pendamai (J.P.)
 =75. Ahli-ahli P.K.T.
 =76. Ahli-ahli P.J.K.
- PERINGATAN:**
 + Senarai istana
 = Senarai dalam negeri
 * Senarai Luar Negara/Persekutuan

SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI PERAK DARUL RIDZUAN

Rujukan: D.N.PK. 241/65/54 bertarikh 19 November 1985

Peringkat Negeri

1. D.Y.M.M. [Paduka Seri] Sultan
2. D.Y.M.M. Raja Perempuan/Permaisuri
3. D.Y.T.M. Raja Muda
4. D.Y.T.M. Raja Puan Besar 1
5. D.Y.A.M. Raja Di Hilir
6. D.Y.A.M. Raja Puan Muda 2
7. Y.M.M. Raja Perempuan/ Raja Permaisuri/Y.T.M. Toh Puan Besar (Bonda Raja Pemerintah)
8. Y.M.M. Raja Perempuan Muzwin Perak Darul Ridzuan
- *(a) Y.A.B. Perdana Menteri Malaysia
- *(b) Y.A.B. Timbalan Perdana Menteri Malaysia 3
9. Y.A.B. Menteri Besar
10. Y.A.M. Raja Kecil Besar
11. Y.A.M. Raja Kecil Sulung
12. Y.A.M. Raja Kecil Tengah

13. Y.A.M. Raja Kecil Bongsu
 14. Waris-waris Negeri:
 - (a) Y.A.M. Raja Puan Besar (Balu Raja Muda)
 - (b) Y.A.M. Raja Puan Muda (Balu Raja Di Hilir)
 - (c) Y.A.M. Raja Puan Mahkota Perak Darul Ridzuan
 15. Y.A. Hakim-hakim dalam Negeri Perak Darul Ridzuan
 16. Y.B. Speaker Dewan Undangan Negeri
 17. Bekas-bekas Y.A.B. Menteri Besar
 - *(a) Y.B. Menteri-menteri Persekutuan
 18. Y.B. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan:
 - (i) Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri
 - (ii) Y.B. Penasihat Undang-undang Negeri
 - (iii) Y.B. Pegawai Kewangan Negeri
 - (iv) Y.B. Ahli-ahli yang dipilih
 19. Y.A.Bhg. Orang Besar Empat
 20. Y.Bhg. Orang Besar Delapan
 21. Ahli-ahli Dewan Negara
 22. Y.A.Bhg. Ahli-ahli Darjah:
 - (i) Seri Paduka Cura Si Manja Kini (S.P.C.M.)
 - (ii) Seri Panglima Taming Sari (S.P.T.S.)
 - (iii) Seri Paduka Mahkota Perak Darul Ridzuan (S.P.M.P.)
 23. Y.B. Timbalan-timbalan Menteri Persekutuan
 24. Y.B. Setiausaha Parlimen
 25. Y.B. Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri
 26. Y.B. Ahli-ahli Parlimen Negeri Perak
 27. Y.B. Ahli-ahli Dewan Nega-
 - ra (Senator)
 28. Y.Bhg. Ahli-ahli Darjah:
 - (i) Dato' Paduka Cura Si Manja Kini (D.P.C.M.)
 - (ii) Dato' Pahlawan Taming Sari (D.P.T.S.)
 - (iii) Dato' Paduka Mahkota Perak Darul Ridzuan (D.P.M.P.)
 29. Pengarah Majlis Agama Islam dan Adat Melayu
 30. Sahibus Samahah Mufti
 31. Sahibul Fadzillah Kadi Besar
 32. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Agama Islam
 33. Ahli-ahli Suruhanjaya Perkhidmatan Awam
 34. Ketua-ketua Jabatan Negeri/Persekutuan 4
 35. Ahli-ahli:
 - (i) Paduka Cura Si Manja Kini (P.C.M.)
 - (ii) Perwira Taming Sari (P.T.S.)
 - (iii) Paduka Mahkota Perak Darul Ridzuan (P.M.P.)
 36. Y.D.H. Orang Besar Enam Belas
 37. Y.D.H. Toh-toh Muda Orang Besar Negeri
 38. Y.D.H. Orang Besar Tiga Puluh Dua
 39. Al-Fadhil Kadi-kadi
 40. Ahli-ahli Jaksra Pendamai
 41. Penghulu-penghulu
 42. Ahli-ahli Pingat Negeri
- Peringkat Daerah**
1. Pegawai Daerah
 2. Orang Besar Jajahan
 3. Ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan
 4. Y.A.Bhg. Orang Besar Empat (dalam daerah)
 5. Y.Bhg. Orang Besar Delapan (dalam daerah)
 6. Ahli Dewan Negara (dalam daerah)
7. Y.A.Bhg. Ahli-ahli Darjah:
 - (a) Seri Paduka Cura Si Manja Kini (S.P.C.M.)
 - (b) Seri Panglima Taming Sari (S.P.T.S.)
 - (c) Seri Paduka Mahkota Perak Darul Ridzuan (S.P.M.P.)
 8. Ahli Dewan Undangan Negeri
 9. Ahli Parlimen
 10. Y.Bhg. Ahli-ahli Darjah:
 - (a) Dato' Paduka Cura Si Manja Kini (D.P.C.M.) (dalam daerah)
 - (b) Dato' Pahlawan Taming Sari (D.P.T.S.) (dalam daerah)
 - (c) Dato' Paduka Mahkota Perak Darul Ridzuan (D.P.M.P.) (dalam daerah)
 11. Ketua-ketua Jabatan Daerah
 12. Y.D.H. Orang Besar Enam Belas (dalam daerah)
 13. Y.D.H. Toh-toh Muda Orang Besar Negeri (dalam daerah)
 14. Y.D.H. Orang Besar Tiga Puluh Dua (dalam daerah)
 15. Penghulu-penghulu
 16. Ketua-ketua Kampung
- CATATAN:**
- 1 atau Y.T.M. Cik Puan Besar
 - 2 atau Y.A.M. Cik Puan Muda
 - 3 Jika hadir Perdana Menteri dan Timbalan Perdana Menteri, maka Menteri Besar mengambil tempat di atas Timbalan Perdana Menteri
 - 4 Seseorang yang berhak kepada lebih daripada satu tempat dalam jadual ini mengambil keutamaan mengikut tempat yang tertinggi misalnya, seorang Ketua

Jabatan Negeri/Persekutuan keutamaannya ialah di No. 22 atau 28 dan bukan di No. 34.

PERINGATAN:

1. Susunan dalam jadual ini hendaklah diikuti bagi semua isi-tiadat, upacara dan majlis serta dalam persuratan Kerajaan.

2. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan dan Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri hendaklah mengambil tempat masing-masing mengikut susunan yang ditetapkan oleh Menteri Besar.

3. Ahli-ahli Dewan Negara hendaklah mengambil tempat mengikut susunan yang ditetapkan oleh Setiausaha Dewan Negara.

4. Pegawai-pegawai Kerajaan mengambil tempat masing-masing mengikut susunan yang ditetapkan oleh Menteri Besar atau Setiausaha Kerajaan.

5. Orang-orang yang tidak ada disebutkan dalam jadual ini hendaklah mengambil tempat mereka menurut sebagaimana yang biasa dibuat tertakluk kepada panduan istimewa yang diberikan oleh Menteri Besar dari semasa ke semasa.

SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI SELANGOR DARUL EHSAN

Rujukan: Bilangan 3 dalam IPK. Selangor 20303/1 Jilid 3 ber tarikh 2 April 1983

Kerabat Diraja Dan Orang Besar-besar

D.Y.M.M. Sultan Selangor Darul Ehsan

D.Y.M.M.Tengku Ampuan [atau Tengku Permaisuri] Selangor Da-

rul Ehsan

*Sultan-sultana serta Raja-raja dan Raja Permaisuri masing-masing

*Yang Dipertua-Yang Dipertua Negeri dan isteri masing-masing

*Pemangku-pemangku Raja dan isteri masing-masing

*Tengku Ampuan

*Raja Perempuan

*Tengku Permaisuri Negri-negeri lain

D.Y.T.M. Raja Muda dan D.Y.T. M. Raja Puan Muda Selangor Darul Ehsan

Pegawai-pegawai Kerajaan Negeri

1. Y.A.B. Datuk Menteri Besar Selangor Darul Ehsan

*Orang Besar-besar Negeri iaitu:

(a) Y.A.M. Tengku Laksamana (Pemegang D.K. Kelas II, jika hadir)

(b) Y.A.M. Tengku Bendahara Selangor Darul Ehsan

(c) Y.A.M. Tengku Besar Putra

2. Y.A.B. Perdana Menteri atau Y.A.B. Timbalan Perdana Menteri (jika hadir)

*Orang Besar-besar istana (termasuk putera/puteri Tuanku)

3. Yang Arif Tuan Hakim Negeri Selangor Darul Ehsan

*Seri Paduka Mahkota Selangor Darul Ehsan (S.P.M.S.) (Bekas Menteri Besar Selangor Darul Ehsan dan bekas Ahli Dewan Diraja Selangor Darul Ehsan)

4. Y.B. Tuan Speaker Dewan Undangan Negeri

*Seri Paduka Mahkota Selangor Darul Ehsan (S.P.M.S.) (Pemegang gelaran Tun dahulu kemudian Tan Sri)

5. Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri Selangor Darul Ehsan

*Ahli-ahli Dewan Diraja (termasuk Mufti Selangor Darul Ehsan)

6. Y.B. Penasihat Undang-undang Negeri Selangor Darul Ehsan

*Pemegang gelaran Tun (yang tiada dianugerah kehormatan Selangor Darul Ehsan)

7. Y.B. Pegawai Kewangan Negeri Selangor Darul Ehsan

*Tan Sri-Tan Sri (yang tiada dianugerahkan kehormatan Selangor Darul Ehsan)

8. Y.B. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan negeri (termasuk Menteri Persekutuan, jika hadir tetapi Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan didahulukan)

*Orang-orang Besar Daerah

9. Tuan Yang Terutama Duta-duta Besar

*Dato'-Dato' Kehormat

10. Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri (termasuk Ahli-ahli Parlimen termasuk Timbalan Menteri tetapi ADUN didahulukan)

11. Dato' Paduka Mahkota Selangor (D.P.M.S.)

12. Ketua-ketua Jabatan (termasuk Ketua-ketua Jabatan Persekutuan)

13. Penghulu-penghulu

14. Lain-lain

CATATAN:

* Istana

Senarai Nama Ketua-ketua Jabatan Negeri Selangor Darul Ehsan

1. Y.A.B. Menteri Besar
2. Hakim
3. Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri
4. Y.B. Penasihat Undang-undang Negeri
5. Y.B. Pegawai Kewangan Negeri
6. Panglima Markas II Briged Infantri Malaysia
7. Ketua Polis Negeri
8. Timbalan Setiausaha Kerajaan Negeri
9. Pengarah Kerja Raya Negeri
10. Pengarah Pendidikan Negeri
11. Pegawai Kemajuan Negeri
12. Pengarah Tanah dan Galian Negeri
13. Pengarah Perubatan dan Kesihatan Negeri
14. Pengarah Bekalan Air Negeri
15. Merintu Kanan Galian Negeri
16. Pengarah Ukur Negeri
17. Pengarah Parit dan Talair Negeri
18. Pengarah Pertanian
19. Pengarah Perhutanan
20. Pengarah Kastam
21. Pengarah Perancang Bandar dan Kampung
22. Pengarah Kebajikan Masyarakat
23. Pengarah Perkhidmatan Haiwan
24. Datuk Pengelola Bijaya Diraja D.Y.M.M. Sultan
25. Pengarah Kebudayaan Belia dan Sukan
26. Pengarah Penerangan
27. Pengarah Perikanan
28. Pengarah Pembangunan Koperasi
29. Pengarah Pendaftaran Negara

30. Pengarah Jabatan Agama Islam
31. Pengarah Hal-Ehwal Orang Asli
32. Pengawal Pos
33. Pengarah Kemajuan Masyarakat Negeri
34. Pengarah Perkhidmatan Bomba
35. Pengarah Badan Pencegah Rasuah
36. Pengarah Penilaian
37. Pengarah Hal-Ehwal Buruh
38. Pengarah Hal-Ehwal Perhubungan Perusahaan Wilayah Persekutuan/Pahang Darul Makmur/Selangor Darul Ehsan
39. Pengarah Jabatan Pengangkutan Jalan
40. Pengarah Imigresen Wilayah Tengah
41. Pengarah Telekom Kawasan Tengah
42. Pengurus L.L.N. Kawasan Pengarah Cawangan Tengah, Unit Penyelidikan Sosio-ekonomi, Cawangan Selangor Darul Ehsan (SERU)
43. Pemangku Pengarah Pergigian
44. Pegawai Daerah Kelang
45. Pegawai Daerah Petaling
46. Pegawai Daerah Kuala Langat
47. Pegawai Daerah Ulu Langat
48. Pegawai Daerah Sabak Bernam
49. Pegawai Daerah Kuala Selangor
50. Pegawai Daerah Gombak
51. Pegawai Daerah Ulu Selangor
52. Pegawai Daerah Sepang
53. Y.D.P. Majlis Perbandaran Petaling Jaya
54. Y.D.P. Majlis Perbandaran Kelang
55. Pegawai RELA
56. Penolong Kanan Pendaftar Kesatuan Sekerja Cawangan Selangor Darul Ehsan/Wilayah Persekutuan/Pahang Darul Makmur
57. Setiausaha Suruhanjaya Perkhidmatan
58. Syahbandar
60. Ketua Cawangan Audit
61. Penolong Pemegang Amanah Raya, Cawangan Selangor Darul Ehsan
62. Pengurus Besar Perbadanan Kemajuan Negeri Selangor Darul Ehsan
63. Pengurus Besar Perbadanan Kemajuan Pertanian Negeri
64. Pegawai Perpustakaan Awam
65. Ketua Pegawai Lembaga Padidi dan Beras Negara
66. Pegawai RISDA
67. Ketua Pengarah Lembaga Pelabuhan Kelang
68. Pegawai MARA
69. Ketua Pegawai MARDI
70. Pengarah Lembaga Perancang Keluarga
71. Pegawai FAMA Selangor Darul Ehsan/Wilayah Persekutuan
72. Pengarah Urusan Kumpulan Perangsang Selangor Berhad
73. Pengurus Besar Yayasan Selangor Darul Ehsan
74. Pengarah Lembaga Pertubuhan Peladang
75. Pengarah Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara
76. Setiausaha Jawatankuasa Kerja Keselamatan
77. Pegawai Pilihanraya Negeri
78. Pengurus Besar Amanah Saham Nasional (ASN), Cawangan Selangor Darul Ehsan

SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI TERENGGANU DARUL IMAN

Rujukan: SUK.TR. 280/45-(29) bertarikh 23 Julai 1983

1. D.Y.M.M. Tuanku [Sultan]
2. D.Y.M.M. Tengku Ampuan Besar
3. D.Y.T.M. Yang Dipertuan Muda
4. Y.M.M. Tengku Ampuan Intan Zaharah
5. Isteri-isteri kepada D.Y.M.M. Tuanku [Sultan]
6. Y.A.B. Menteri Besar
7. Y.A.M. Tengku Sri Raja
8. Y.A.M. Tengku Sri Paduka Raja
9. Y.A.M. Tengku Sri Laksmana Raja
10. Y.A.M. Kerabat-kerabat Diraja (termasuk ayahanda saudara, putera-puteri saudara-saudara D.Y.M.M. Tuanku) Kekananan tertakluk kepada pindaan dan keampunan perkenan D.Y.M.M. Tuanku bagi Majlis-majlis Istana (*Palace Function*)
11. Ahli-ahli Yang Kehormat Darjah Kebesaran Kerabat Terengganu Yang Amat Mulia (D.K. II)
12. Y.B. Yang Dipertua Jemaah Pangkuan Negeri

Kehormat

13. Yang Arif Hakim Mahkamah Tinggi
14. Y.B. Speaker Dewan Undangan Negeri
15. Ahli-ahli Darjah Kebesaran Sultan Mahmud Yang Amat Terpuji Peringkat Yang Pertama, Seri Setia Sultan Mahmud Terengganu Darul Iman

(S.S.M.T.) 16. Ahli-ahli Darjah Kebesaran Mahkota Terengganu Yang Amat Dihormati, Peringkat Yang Pertama, Seri Paduka Mahkota Terengganu Darul Iman (S.P.M.T.) 17. Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri 18. Y.B. Penasihat Undang-undang Negeri 19. Y.B. Pegawai Kewangan Negeri 20. Y.B. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri (Exco) dan Y.B. Ahli-ahli Jamaah Pangkuan Negeri 21. Ketua Istiadat 22. Tuan Mufti 23. Orang-orang Besar Raja (Tengku-tengku Bergelar dan Datuk-Datuk yang dikurniakan Gelaran Tubuh) dan Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri 24. Ahli-ahli Darjah Kebesaran Sultan Mahmud Yang Amat Terpuji, Peringkat Kedua, Datuk Setia Sultan Mahmud Terengganu Darul Iman (D.S.M.T.) 25. Ahli-ahli Darjah Kebesaran Mahkota Terengganu Yang Amat Dihormati, Peringkat Kedua, Datuk Paduka Mahkota Terengganu Darul Iman (D.P.M.T.) 26. Pengurus Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Terengganu 27. Pengurus Suruhanjaya Perkhidmatan Negeri (S.P.N.) 28. Pengurus Jawatankuasa Ulama Negeri 29. Pegawai-pegawai Tingkatan Tertinggi di Jabatan Negeri, Persekutuan dan Badan-badan Berkanun dan Pegawai	Tentera dan Polis Tertinggi dalam Negeri 30. Ketua-ketua Jabatan Negeri, Persekutuan dan Badan-badan Berkanun 31. Ahli-ahli Darjah Kebesaran Sultan Mahmud Terengganu Yang Amat terpuji, Peringkat Ketiga, Ahli Setia Sultan Mahmud Terengganu Darul Iman (A.S.M.) 32. Ahli-ahli Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu 33. Ahli-ahli Suruhanjaya Perkhidmatan negeri 34. Ahli-ahli Jawatankuasa Ulama 35. Ahli-ahli Darjah Kebesaran Mahkota Terengganu Yang Amat Dihormati, Peringkat Ketiga, Setia Mahkota Terengganu Darul Iman (S.M.T.) 36. Ahli-ahli Darjah Kebesaran Mahkota Terengganu Yang Amat Dihormati, Peringkat Keempat, Ahli Mahkota Terengganu Darul Iman (A.M.T.) 37. Ahli-ahli Pangkat Jaksamai Pendamai

CATATAN:

Susunan keutamaan di atas adalah tertakluk pada pindaan Kerajaan Negeri selepas diperkenankan oleh D.Y.M.M. Tuanku dari semasa ke semasa.

SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI PERLIS INDERA KAYANGAN

Rujukan: Bil. (41) dalam SUK (Ps) 01/115 bertarikh 27 April 1983

1. D.Y.M.M. Tuanku Raja Perlis
2. D.Y.M.M.Tuanku Raja Perempuan Perlis
3. [D.]Y.T.M. Raja Muda Perlis
4. [D.]Y.T.M.Raja Puan Muda Perlis
5. Y.A.B. Menteri Besar Perlis
6. Yang Arif Hakim Mahkamah Tinggi
7. Y.B. Speaker (Yang Dipertua) Dewan Undangan Negeri
8. Y.A.M. Putera-putera dan Puteri-puteri Raja Perlis
9. Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri
10. Y.B. Penasihat Undang-undang Negeri
11. Y.B. Pegawai Kewangan Negeri
12. Y.B. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan (Exco) Negeri (menurut tertib susunan kanan masing-masing)
13. Ahli-ahli Darjah Kerabat Yang Amat Dihormati (D.K.)
14. Ahli-ahli Darjah Al-Safi Yang Pertama (S.P.M.P.)
15. Ahli-ahli Darjah Al-Safi Yang Kedua (D.P.M.P.)
16. Y.B. Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri
17. Tuan Mufti Kerajaan Negeri
18. Y.B.Ahli-ahli Dewan Negara
19. Y.B.Ahli-ahli Dewan Rakyat
20. Ahli-ahli Darjah Al-Safi Yang Ketiga (S.M.P.)
21. Yang Dipertua Majlis Bandaran Kangar
22. Ketua-ketua Jabatan Kerajaan Negeri
23. Jaks-jaksa Pendamai (J.P)
24. Ahli-ahli Majlis Bandaran Kangar
25. Yang mendapat kurniaan Darjah Kebesaran Negeri

- Perlis (mengikut pangkat dan kekanan masing-masing)
- Yang mendapat kurniaan Darjah Kebesaran Persekutuan (mengikut pangkat dan kekanan masing-masing)

SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI MELAKA

Rujukan: JKMM. 137/10/(31)
bertarikh 19 April 1983

Orang Besar-besar Negeri/ Pegawai-pegawai Dan Bukan Pegawai

1. Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri +D.Y.M.M. Raja-raja; T.T.Y.T.Yang Dipertua Negeri lain; Regent-regent; Y.A.B. Perdana Menteri; Y.A.B. Timbalan Perdana Menteri
2. Yang Amat Berhormat Ketua Menteri Melaka Ahli-ahli Darjah Utama Seri Mahkota (D.M.N.)
3. Yang Amat Mulia Datuk Naning Ahli-ahli S.M.N.; Ahli-ahli S.S.M.; Ketua Hakim Negara; Yang Dipertua Dewan Negara; Yang Dipertua Dewan Rakyat; Menteri-menteri Malaysia; Pesuruhjaya-pesuruhjaya Tinggi; Duta-duta dan Ketua-ketua Negara yang lain; Menteri-menteri Besar dan Ketua-ketua Menteri
4. Yang Arif Hakim Negeri
5. Yang Berhormat Yang Dipertua Dewan Negeri
6. Yang Berhormat Setiausaha Kerajaan Negeri
7. Yang Berhormat Ahli-ahli Mesyuarat Kerajaan negeri (mengikut tertib keutamaannya)
8. Yang Berhormat Penasihat Undang-undang Negeri
9. Yang Berhormat Pegawai Kewangan Negeri
10. Tuan Mufti (Majlis Agama Negeri)
11. Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Negeri
12. Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Negara
13. Yang Berhormat Ahli-ahli Dewan Rakyat
14. Ahli-ahli Darjah Utama Negeri Melaka (D.U.N.M.)
15. Ahli-ahli Panglima Mangku Negara (P.M.N.)
16. Ahli-ahli Panglima Setia Mahkota (P.S.M.)
17. Ahli-ahli Darjah Mulia Seri Melaka (D.M.S.M.)
18. (a) Ahli-ahli Datuk Kurnia Setia Jasa (D.K.S.J.)
(b) Ahli-ahli Darjah Seri Melaka (D.S.M.)
19. Pegawai-pegawai Tingkatan Tertinggi Tentera dan Polis (a) Panglima Tiga Divisyen Tiga, Kem Terendak (b) Pemerintah Briged Pertama Infanteri Malaysia, Kem Rasah (c) Ketua Polis Negeri
20. Pegawai-pegawai Kanan/ Ketua Jabatan Negeri:
(a) Pengarah Tanah dan

- Galian keutamaannya)
- (b) Pengarah Jabatan Kerja Raya
- (c) Pengarah Pertanian Negeri
- (d) Jurutera Parit dan Tali Air
- (e) Pengarah Perancang Bandar dan Desa
- (f) Pengarah Perkhidmatan Haiwan
- (g) Pengarah Perhutanan Negeri
- (h) Pengarah Kebajikan Masyarakat
21. Ketua-ketua Jabatan Badan Berkanun/Kuasa Tempatan:
- (a) Yang Dipertua/Timbalan Yang Dipertua Majlis Perbandaran Melaka Tengah
- (b) Pengurus Besar Perbadanan Kemajuan Negeri Melaka
- (c) Ketua Jurutera Kerja, Lembaga Air Melaka
22. Yang Dipertua Pejabat Agama Islam Negeri
23. Pegawai-pegawai Tingkatan Tertinggi Jabatan Persekutuan (yang berkaitan rapat dengan Kerajaan Negeri):
- (a) Pengarah Perkhidmatan Perubatan dan Kesihatan
- (b) Pengarah Pendidikan
- (c) Pengarah Ukur
- (d) Pengawal Telekom
- (e) Pengurus Daerah Kannan Lembaga Elektrik Negara
24. Yang Dipertua Mahkamah Seksyen
25. Pegawai Kemajuan Negeri
26. Ketua Penolong Setiausaha Kerajaan
27. Pegawai-pegawai Daerah (mengikut susunan tertib
28. Jaks Pendamai (J.P.)
- CATATAN:
- *Senarai Luar Negeri/Persekutuan.
- (i) Susunan keutamaan ini tertakluk kepada perubahan-perubahan dari semasa ke semasa.
- (ii) Susunan keutamaan ini akan diikuti sepenuhnya dalam upacara-upacara yang sangat formal sahaja.
- (iii) Susunan ini boleh diubah suai dalam acara-acara rasmi di peringkat daerah.
- SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI PULAU PINANG**
- Rujukan: PSUK/PP/006/Bahagian 46 Jilid 5 bertarikh 25 Mac 1983
1. Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri
 2. Y.A.B. Ketua Menteri Pulau Pinang
 3. Ahli-ahli Darjah Utama Pangku Negeri (D.U.P.N.)
 4. Yang Arif Tuan-tuan Hakim
 5. Y.B. Tuan Speaker Dewan Undangan
 6. Ahli-ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan
 7. Y.B. Tuan Setiausaha Kerajaan Pulau Pinang
 8. Y.B. Penasihat Undang-undang Negeri Pulau Pinang
 9. Y.B. Pegawai Kewangan Negeri Pulau Pinang
 10. Ketua Pembangkang Dewan Undangan
 11. Ahli-ahli Darjah Yang Mulia Pangku Negeri (D.M.P.N.)
 12. Pegawai Pemerintah Briged Tentera (Kawasan Utara)
 13. Ketua Polis Pulau Pinang
 14. Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri
 15. Yang Dipertua/Pengerusi Badan-badan Berkanun
 16. Pengurus-pengurus Besar Badan Berkanun
 17. Ahli-ahli Dewan Negara di Pulau Pinang
 18. Ahli-ahli Dewan Rakyat di Pulau Pinang
 19. Yang Dipertua Jabatan Hal Ehwal Agama Islam
 20. Tuan Mufti Pulau Pinang
 21. Konsul-konsul Negara Luar di Pulau Pinang
 22. Pegawai-pegawai Daerah dalam Pulau Pinang
 23. Ahli-ahli Johan Negeri (D.J.N.)
 24. Pemerintah Briged Tentera yang ditempatkan di Pulau Pinang (tidak di bawah pangkat Kolonel)
 25. Ahli-ahli Johan Mangku Negara (J.M.N.) dalam Pulau Pinang
 26. Ahli-ahli Johan Setia Mahkota (J.S.M.) dalam Pulau Pinang
- SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI SABAH**
- Rujukan: JKM 1.100/07/4 bertarikh 5 April 1983
1. Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Sabah
 2. Y.A.B. Ketua Menteri Sabah
 3. Ahli Seri Maharaja Mangku Negara (S.M.N.)
 4. Ahli Seri Setia Mahkota Malaysia (S.S.M.)
 5. Y.A.B. Menteri-menteri Besar dan Ketua-ketua Men-

- teri Negeri-negeri lain dalam Malaysia
6. Y.B. Speaker Dewan Undangan Negeri
7. Y.B. Timbalan Ketua Menteri Sabah
8. Y.B. Menteri-menteri Persekutuan
9. Y.B. Menteri-menteri Sabah
10. Tuan Yang Terutama-Tuan Yang Terutama Pesuruhjaya dan Duta-duta
11. Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri
12. Y.B. Timbalan-timbalan Menteri Persekutuan
13. Y.B. Pembantu-pembantu Menteri Sabah
14. Ahli Panglima Mangku Negara (P.M.N.) [serta Ahli Panglima Setia Mahkota Malaysia (P.S.M.)]
15. Ahli Sri Panglima Darjah Kinabalu (S.P.D.K.)
16. Yang Amat Arif Hakim Besar
17. Yang Arif Hakim-hakim Mahkamah Tinggi
18. Tuan Yang Terutama Wakil-wakil Kerajaan Negara Asing
19. Y.B. Setiausaha-setiausaha Parlimen
20. Timbalan Setiausaha Kerajaan Negeri Sabah
21. Peguam Besar Negeri
22. Setiausaha Tetap Kementerian Perancangan dan Pembangunan Kewangan
23. Pesuruhjaya Polis Sabah
24. Panglima 5 M.I.B.
25. Ahli-ahli Panglima Gemilang Darjah Kinabalu (P.G. D.K.)
26. Ahli-ahli Dewan Negara
27. Ahli-ahli Dewan Rakyat
28. Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri
29. Pengerusi Suruhanjaya Perkhidmatan Awam
30. Presiden Majlis Bandaran
31. Setiausaha-setiausaha Tetap Kementerian dan Pegawai-pejawai Tingkatan Tertinggi 6 dan atas
32. Mufti Kerajaan Negeri
33. Bishop
- SUSUNAN KEUTAMAAN NEGERI SARAWAK**
- Rujukan: CMO/59/1 bertarikh 25 Mac 1981
1. Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Sarawak
 2. Y.A.B. Ketua Menteri Sarawak
 3. Orang-orang yang telah bersara dari menyandang jawatan Tuan Yang Terutama-Tuan Yang Terutama Negeri Sarawak
 4. Ahli-ahli Seri Maharaja Mangku Negara (S.M.N)
 5. Ahli-ahli Datuk Patinggi Kenyalang (D.P.)
 6. Ahli-ahli Seri Setia Mahkota (S.S.M.)
 7. Y.A.B. Menteri Besar dan Ketua Menteri dari negeri-negeri lain dalam Malaysia
 8. Orang-orang yang bekas memangku jawatan Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Sarawak
 9. Yang Amat Arif Hakim Besar Borneo
 10. Toh Puan Hajah Masniah [balu-balu bekas Yang Dipertua Negeri Sarawak]
 11. Y.B. Timbalan Ketua Menteri
 12. Y.B. Menteri-menteri Persekutuan
 13. Y.B. Yang Dipertua Dewan Undangan Negeri Sarawak
 14. Y.B. Menteri-menteri Sarawak
 15. Ahli-ahli Datuk Amar Bintang Kenyalang (D.A.)
 16. Y.B. Menteri-menteri Muda Kerajaan Negeri Sarawak
 17. Y.B. Timbalan Menteri Persekutuan
 18. Y.B. Setiausaha-setiausaha Parlimen
 19. Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri
 20. Ketua Setiausaha Negara
 21. Setiausaha Persekutuan
 22. Peguam Besar Negeri
 23. Setiausaha Kewangan Negeri
 24. Hakim-hakim Mahkamah Tinggi
 25. Panglima Wilayah Dua
 26. Pesuruhjaya Polis
 27. Timbalan Setiausaha Kerajaan
 28. Mufti
 29. Ahli-ahli Panglima Negara Bintang Sarawak (P.N.B.S.)
 30. Ahli-ahli Dewan Negara
 31. Ahli-ahli Dewan Rakyat
 32. Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri
 33. Pengerusi Suruhanjaya Perkhidmatan Awam
 34. Residen (Dalam Bahagian)
 35. Setiausaha-setiausaha Tetap Kementerian dan Pegawai-pejawai Tingkatan Tertinggi 6 dan ke atas

BIODATA RINGKAS PENYUSUN

Encik Adib Vincent Tung bin Abdullah dilahirkan pada 20 Februari 1959 di Ipoh, Perak Darul Ridzuan. Beliau mendapat pendidikan awalnya daripada Sekolah St. Michael di Ipoh. Seorang pengurus serta setiausaha korporat bertauliah, beliau adalah ahli dalam Persatuan Setiausaha Syarikat Malaysia dan Institut Setiausaha Syarikat Malaysia di bawah naungan *Malaysian Chapter, Institute of Chartered Secretaries and Administrators*. Beliau juga dilantik menjadi ahli dalam beberapa badan berikhtisas yang lain termasuk Fellow di *Royal Entomological Society of London* serta *Zoological Society of London*. Beliau bekerja sebagai seorang perunding di sebuah syarikat perunding korporat tempatan serta menjadi pengarah di beberapa buah syarikat. Kini, beliau sedang mengikuti kursus *Doctor of Business Administration* di *Phoenix International University*.

Susila Protokol Diraja, Diplomatik dan Formal ini adalah hasil pengalaman serta penyelidikan yang menyeluruh terhadap segala bahan yang diperolehnya di mana banyak antaranya adalah baru dan tidak pernah diterbitkan mahupun diedarkan yang dihimpun hampir dua belas tahun. Buku ini menyugokkan pengetahuan protokol dan tatasilta dengan menyenaraikan secara terperinci segala gerak-geri serta peradaban dalam sesesuatu majlis atau upacara diraja, diplomatik, kerajaan dan formal di peringkat persekutuan mahupun negeri. Pendek kata, beliau telah berjaya menyusun sebuah karya lengkap berilmiah yang senang dibaca dan difahami oleh setiap lapisan masyarakat.

Minat Encik Adib dalam dunia penulisan bermula sejak tahun 1975 iaitu semasa beliau masih menjadi pelajar. Ketika itu, beliau adalah ahli lembaga penyuntingan buku tahunan sekolahnya. Penglibatan beliau dalam Persatuan Pencinta Alam Malaysia pula memberi peluang menulis artikel-artikel yang ada berkaitan dengan sains khususnya kaji serangga dan pemeliharaan. Kecenderungannya dalam bidang sejarah telah menerbitkan beberapa lagi artikel mengenai sejarah tempat. Kebelakangan ini, Encik Adib telah berjaya menghasilkan tiga belas naskhah buku, iaitu 'Adat Pusaka Raja-Raja Dan Orang Besar-besar Negeri Perak Darul Ridzuan' (Compass Life, 1999); 'Gelaran Dan Peraturan Melakukan Tataadab' (Pelanduk, 1989); 'Common Malaysian Beetles' (Longman, 1983) dan sesiri sepuluh naskhah buku berjudul 'Flora & Fauna : Pepohon Pinggir Jalan' (Amiza, 1994).

Antara kegemarannya termasuk menulis, membaca, membuat kajian dan mengutip rama-rama. Beliau bermastautin di Ipoh bersama-sama dengan isterinya, Putri Norazian binti Megat Abdul Aziz Al-haj, serta kedua-dua anaknya, Daniel Ariff dan Sofea Azlena.